

**AZ ERKÖLCSI-
POLITIKAI
TÉNYEZŐ
A JELENKORI
HÁBORÚBAN**

A könyvet a Szovjetunió Lenin-renddel és Vörös Zászló-renddel kitüntetett Lenin Katona-politikai Akadémiájának tudományos munkatársai írták.

A szerzői munkaközösség vezetője:

M. G. Zsuravkov ezredes, a filozófiai tudományok doktora.

Az I. és II. fejezetet

M. G. ZSURAVKOV
ezredes;

a III. fejezetet

B. A. BELIJ
ezredes, docens;

a IV. fejezetet

G. J. SABAJEV
ezredes, a történettudományok kandidátusa;

az V. fejezetet

V. A. ZAHAROV
ezredes, a történettudományok kandidátusa;

a VI. fejezetet

N. N. MIHAJLENKO
ezredes, a történettudományok kandidátusa;

a VII., a VIII. és a IX. fejezetet

I. V. MARIGANOV
ezredes, docens írta

**AZ
ERKÖLCSI-POLITIKAI
TÉNYEZŐ
A JELENKORI HÁBORÚBAN**

A mű eredeti címe:

**МОРАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ФАКТОР
В СОВРЕМЕННОЙ ВОЙНЕ**

**Военное Издательство
Министерства Обороны Союза ССР
Москва — 1958**

**Fordította:
S. NYIRŐ JÓZSEF**

Munkánknak az a célja, hogy megvilágítsuk az erkölcsi-politikai tényező lényegét és a jelenkori háborúban játszott szerepét.

A jelenkori háborúk tapasztalatai alapján, továbbá az atom- és a termionukleáris fegyverek, valamint a legmodernebb haditechnikai eszközök fejlődésének figyelembevételével megindokoljuk azt a tételt, hogy az erkölcsi-politikai tényező szerepe a háborúban szakadatlanul növekszik és a hádászatra gyakorolt hatása állandóan fokozódik.

Tanulmányunkban megmutatjuk a kommunista pártnak, a szovjet hadseregben folyó nagyarányú nevelőmunka szervezőjének döntő szerepét, megvilágítjuk a parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek munkájának jelentőségét csapataink erkölcsi szellemének erősítésében, és elemezzük a szovjet harcos erkölcsi és harci nevelésének fő normáit és módszereit.

Értékeljük egyúttal az imperialista államok és az imperialista hadseregek erkölcsi lehetőségeit is.

Nem törekszünk a téma teljes és részletes feldolgozására, de reméljük, hogy könyvünkkel így is segítséget nyújtunk a parancsnokoknak és a politikai munkásoknak nemes feladatuk teljesítéséhez, a szocialista haza fegyveres védelmezőinek kiképzéséhez.

A MARXIZMUS—LENINIZMUS A NÉPEK ÉS A HADSEREGEK ERKÖLCSI EREJÉNEK LÉNYEGÉRŐL ÉS JELENTŐSÉGÉRŐL A JELENKORI HÁBORÚBAN

1. AZ ERKÖLCSI ERŐ LÉNYEGÉNEK MARXISTA—LENINISTA ÉRTELMEZÉSE

1

Az erkölcsi erő lényegével és a háborúban játszott szerepével már évszázadok óta foglalkoznak. A különböző korok hadvezérei és katonai teoretikusai a győzelem anyagi feltételeinek biztosítása mellett igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a csapatok erkölcsi szellemének, mint olyan eszköznek, amely rendkívüli módon fokozza a hadsereg harcképességét.

Szun Ce és Vu Ce, a két kiváló kínai katonai teoretikus, már több mint kétezer évvel ezelőtt felvetette és korának ismereteihez képest meglehetősen helyesen meg is oldotta a háború erkölcsi biztosításának problémáit, s tisztázta az erkölcsi tényezőnek a harc menetére és sorsára ható más tényezőkkel való kölcsönös kapcsolatát.¹

Az ókori Görögország és Róma hadvezérei és katonai teoretikusai, valamint a feudalizmus és a kapitalizmus korának katonai szaktekintélyei ugyancsak nagy figyelmet fordítottak az erkölcsi tényezőre.

Szuvorov, Kutuzov, Usakov, Nahimov, a kiváló orosz hadvezérek és tengernagyok, szintén tisztában voltak az erkölcsi tényező szerepével és nagy jelentőséget tulajdonítottak neki. Jól értettek az orosz katonák hazafias érzelmeken alapuló erkölcsi szellemének erősítéséhez és fokozásához, és megtalál-

¹ Szun Ce: Értekezés a hadművészetről. Vu Ce: A hadviselés művészetéről. Mindkettő oroszul.

ták az utat alárendeltjeik értelméhez és szívéhez. Ez tette lehetővé, hogy még túlerőben levő ellenségeiket is legyőzzék.

A csapatok erkölcsi szellemét általában a nyugat-európai burzsoá államok hadseregeiben is a győzelem igen fontos feltételének tekintették. A hadsereg erkölcsi erejének a háború kimenetelére gyakorolt nagy hatását a hadvezérek többsége bizonyításra nem szoruló alapigazságnak tartotta. Ennek az „igazságnak” egyik frappáns kifejezője Napóleonnak az az ismert mondása, hogy a harc sikere háromnegyed részben a csapatok erkölcsi erejétől függ.

Clausewitz is igen nagyra értékelte az erkölcsi erő jelentőségét a háborúban. „... A háborúban az erkölcsi tényezők igen fontos szerepet játszanak — írta. — Az erkölcsi tényezők át meg áthatják az egész háborút.”¹ Clausewitz volt az első olyan katonai teoretikus, aki észrevette az erkölcsi és anyagi tényezők megbonthatatlan egységét, s kijelentette, hogy e tényezők a cselekvés folyamán összefonódnak egymással. Clausewitz azonban, abból kiindulva, hogy az erkölcsi erők „papírszagú bölcselkedéssel meg nem foghatók”, nem elemzi az erkölcsi tényezőknek az anyagiakkal való összefüggését, beéri egy hasonlattal. Azt mondhatnánk, írta, hogy „a fizikai tényező csak a fából készült hüvely, az erkölcsi a nemes fém, maga a fényesre csiszolt kard”.²

Clausewitz azt állította, hogy az erkölcsi tényező a „büszke szellem” erős akarata, amely obeliszkként emelkedik a hadművészet középpontjában és mindenek felett uralkodik.³ Hasonló gondolatokat olvashatunk Foch, az ismert francia hadvezér könyvében is. Foch véleménye szerint a hadműveletekben végső fokon erkölcsi-pszichikai elemek csapnak össze — „két akarat harcol egymással”.

„A háború = az erkölcsi erők elosztásával — írta. — A győzelem = a győztes erkölcsi fölényével, a legyőzött erkölcsi legyűrésével. Az ütközet = két akarat harcával.”⁴

Különféle változatokban mind az első, mind a második világháború teoretikusainak és hadvezéreinek többségénél

¹ Clausewitz: A háborúról, 1. kötet, 195–196. old., oroszul.

² Ugyanott, 197. old. oroszul.

³ Ugyanott, 104. old., oroszul.

⁴ Foch: A háború alapelveiről, 239. old., oroszul.

megtaláljuk azt a gondolatot, hogy az erkölcsi tényező döntő fontosságú.

Montgomery angol tábornagy például kijelentette: „A háborúban szerintem az erkölcsi tényező a legfőbb és az egyetlen tényező. Emelkedett morális szellem nélkül nem érhető el semmilyen siker, bármilyen kitűnőek is egyébként a hadászati és harcászati tervek, meg minden egyéb. Az emelkedett erkölcsi szellem igen értékes gyöngyszem”. Stevens, az Egyesült Államok egykori hadügyminisztere azt állította, hogy az ember a maga erkölcsi tulajdonságaival „a győzelem fő tényezője, az egyetlen abszolút fegyver”.

A fenti álláspont tükröződik az imperialista hadseregek szabályzataiban, utasításaiban és különféle kézikönyveiben. Hasonló gondolatokat találunk igen sok, a katonai neveléssel foglalkozó szakkönyvben is. A burzsoá szerzők az esetek nagy többségében elsőrendű jelentőséget tulajdonítanak az erkölcsi tényezőnek, s szerintük az összes ismert „fegyverfajták” közül ez a leghatalmasabb — ereje nagyobb, mint a harckocsiké, a lövegeké és a legnagyobb hatású bombáké. A második világháború alatt és különösen a háború után megjelent munkák erőteljesen hangsúlyozzák, hogyha az ellenséggel való fegyveres harc nem gyors lefolyású, hanem hosszadalmas, huzamos jellegű, akkor a csapatok erkölcsi ereje dönti el a harc kimenetelét. Ebből természetesen azt a következtetést vonják le, hogy a katonai vezetőknek rendfokozatra való tekintet nélkül nagy figyelmet kell fordítaniuk a harcos erkölcsi erejére, lelkiállapotára és jellembeli tulajdonságaira.

Korántsem véletlen az, hogy az erkölcsi tényezőt s a háborúk kimenetelében játszott szerepét nagyra becsülik. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a fő erő minden háborúban a kellőképpen felfegyverzett és a szilárd győzniakarástól fűtött ember volt és az is marad. A fegyverzet elégtelensége vagy hiánya csak csökkenti a harcos győzelmi esélyeit, az erkölcsi erő hiánya azonban, még ha van is jó fegyvere, teljesen tehetetlenné teszi az ellenséggel szemben. Ez vonatkozik nemcsak az egyes harcosra, hanem mindennemű katonai szervezetre is.

A háborúk, s különösen a jelenkori háborúk tapaszta-

taiból indult ki a szovjet hadtudomány is. A szovjet hadtudomány rendkívül nagy jelentőséget és szerepet tulajdonít az erkölcsi tényezőnek¹ a katonai győzelem kivívása szempontjából, és tökéletesen tisztában van az erkölcsi tényező gigászi erejével.

2

Bár mind a szovjet, mind a burzsoá hadtudomány rendkívül nagyra értékeli az erkölcsi erő háborús szerepét, e kérdésben mégsem azonos az álláspontjuk. Az erkölcsi erő lényegének értelmezésében a szovjet és a burzsoá hadtudomány között gyökeres különbség van. Amint később látni fogjuk, ez nemcsak emléleti, hanem gyakorlati szempontból is nagy jelentőségű.

Vizsgáljuk meg, hogyan értelmezi a burzsoá hadtudomány a népek és a hadseregek erkölcsi erejének lényegét.

Ismeretes, hogy a polgári és az azt megelőző szociológia szerette volna megmagyarázni a társadalmi jelenségek, köztük a népek és a hadseregek erkölcsi erejének lényegét, erre azonban több okból kifolyólag képtelen volt. A legfőbb ok az ideológusok osztályelfogultsága volt — a kizsákmányolók önző és történelmileg korlátozott érdekeit fejezték ki. Elsősorban ezzel magyarázható, hogy a szociológiában szívósan tartotta magát a tudományellenes világnézet, az idealizmus, amelynek megvilágításában a társadalom minden reális viszonya és folyamata ellenkező értelmezést kap. Természetes, hogy a kizsákmányoló osztályok hadtudománya — amely ha speciális része volt is, de mégis része volt szociológiai nézeteiknek — ugyancsak nem tudta megmagyarázni sem a háború természetét, sem a háborúban ható tényezők, többek közt az erkölcsi tényező lényegét. Sőt, azt mondhatjuk, hogy az erkölcsi tényező kérdése különösen nehéznek bizonyult az

¹ Az erkölcsi tényezőn katonai értelemben a harcoló tömegek szellemének állapotát értjük — a népeknek és a hadseregeknek azt az eltökéltséget, hogy harcolnak a háború céljaiért, a győzelembe vetett hitüket, a harcban tanúsított állhatatosságukat, s elszántságukat arra, hogy a háborús idők minden megpróbáltatását és nehézségét elviselik. A „nép és a hadsereg erkölcsi erejének” fogalma ugyanezt a tartalmat fejezi ki. (A szerzők megjegyzése.)

idealista katonai teoretikusok számára. Már idéztük Clausewitzot, aki azt mondta, hogy a morális tényezők megfoghatatlanok. A problémának lényegében effajta szemlélete jellemző igen sok mai burzsoá katonai teoretikusra is. Mac Lean amerikai tábornok például azt állítja, hogy „bár a morál felbecsülhetetlen tényező, mégis mindig a titokzatosság fátyla fedi”.

Éppen ez a módszertani tehetetlenség magyarázza egyrészt azt, hogy a burzsoá hadtudományban buján tenyésznek a háborúban fontos szerepet játszó erkölcsi erőről alkotott különféle elméletek, másrészt, hogy náluk nyoma sincs az erkölcsi erő helyes értelmezésének. Honnan származik ez az erő? Mi táplálja és mi támogatja? A burzsoá katonai elmélet mind ez ideig nem tudott választ adni ezekre és az effajta általános módszertani jellegű kérdésekre.

A burzsoázia katonai ideológusai a nép és a hadsereg erkölcsi erejének eredőjét rendszerint nem a társadalmi viszonyokban, nem a társadalom anyagi életkörülményeiben keresik, hanem az ember biológiai, faji vagy pszichikai tulajdonságaiban.

Igen elterjedt az a vélemény, hogy az ember erkölcsi ereje főleg biológiai ösztönökből tevődik össze: az önvédelemből, a csoportszellemből, az egyik faj egyedeivel való szolidaritásából és a másik faj egyedei iránti gyűlöletből.

A társadalmi jelenségeknek biológiai jelenségekre való visszavezetése ma már természetesen nem annyira közkeletű, mint korábban, amikor a nyugati országokban még divatosak voltak a szociál-darwinizmus eszméi. Mindazonáltal ez az álláspont még ma is tartja magát. A burzsoázia szociológusai körében ma is gyakran hallhatunk olyan véleményeket, hogy „az egyetlen, amit tehetünk, az, hogy rábizzuk magunkat ösztöneinkre”. Az effajta gondolatok már régen behatoltak a burzsoá katonai körökbe, s ott kedvező talajra találtak. Elég, ha megemlítjük az Egyesült Államok hadseregének ideiglenes harcászati szabályzatából azt az ismert tételt, hogy „az átlagember magatartását a harcban inkább ösztöne, mint öntudata irányítja”. Meg kell mondanunk, hogy a később megjelent harcászati szabályzatban már nem szerepel ez a tétel, de a

probléma megoldásához lényegében ma is erről az oldalról közelítenek. Azok közt a tényezők közt, amelyek meghatározzák a katona magatartását a harcban, fontos szerepet tulajdonítanak a „félelemnek” és az „egoizmusnak”, amelyek alapja az önvédelem ösztöne.

Az erkölcsi tényező imént tárgyalt biológiai értelmezéséhez közvetlenül kapcsolódik — olykor összefonódik vele — a pszichológiai értelmezés. Ennek az irányzatnak a képviselői a nép és különösen a hadsereg erkölcsi szellemét több pszichikai megnyilvánulásra vezetik vissza, többek közt a halálfélelemre, az ugyanazon feladatot végző emberek kollektív érzésére, a megszokott környezethez való ragaszkodás érzésére, az ezen kívül eső dolgokkal és személyekkel szemben táplált ellenszenvre stb.

A burzsoázia katonai szakírói sokat fáradoznak azon, hogy „bebizonyítsák”: a katona viselkedését a harcban teljes mértékben lelkülete, nemzeti sajátossága határozza meg. Az angol és az amerikai szerzők erősen dicsérik katonáik kezdeményezőképességét, bátorságát és szívósságát; a német szerzők harcosaik fegyelmezettségét, pontosságát és engedelmségét magasztalják; a franciák pedig érzelmi telítettségüket, önbizalmukat, „a becsület nevében” való önfeláldozási készségüket. Nem csoda, hogy a burzsoá katonai ideológusok a szovjet harcosok nemes erkölcsi tulajdonságait is csupán „az orosz ember természeti adottságaira” próbálják visszavezetni.

Bár az effajta nézetek igencsak elterjedtek, az idő vasfoga már kikezdte őket. Jól látják ezt a burzsoázia egyes ideológusai is. Louis Fisher amerikai újságíró Ilyen a mi világunk című könyvében így ír: „A történelem kerekeinek sebes forgása nevetségessé tesz minden olyan elképzelést, hogy a nemzeti alkat sajátosságai állandóak. Az izolacionista Amerika intervencionistává válik, igyekszik beavatkozni mindenbe, ami a világon történik. Kína, amelynek hadseregét senki sem vette komolyan, óriási katonai hatalommá válik. A muzsikok elmaradott Oroszországa lökhajtásos repülőgépeket, atom- és hidrogénbombákat gyárt. Ezek a változások igen rövid idő alatt mentek végbe, s máris hatnak a nemzetek nemzeti politikájára és magatartására.”

Ezekkel a szavakkal egyet kell értenünk. A radikális szociális átalakulások és változások korában a nemzetek lelki alkatának vonásai — amelyek fontos jelentőségét a marxizmus — leninizmus sohasem tagadta — valóban meglehetősen gyorsan változnak. „Mi már nem azok az oroszok vagyunk, akik 1917-ig voltunk — mondta Zsdanov a Zvezda és a Leningrád című folyóiratokról tartott beszámolójában —, Oroszhon sem az már és jellemünk sem ugyanaz. Megváltoztunk és együtt nőttünk azokkal a hatalmas változásokkal, amelyek gyökerelesen megváltoztatták országunk arculatát.”¹ Az itt elmondottak természetesen nemcsak az orosz nemzetre, hanem az országunkban élő valamennyi nemzetre és nemzetiségre vonatkoznak.

Korántsem kicsinyeljük le az egyes hadseregekhez tartozó katonák nemzeti sajátosságainak jelentőségét, de nem ismerhetjük el, hogy ezek a sajátosságok fejezik ki a harcoló tömegek erkölcsi szellemének lényegét. Így például az orosz katona az orosz—japán háborúban és az első világháborúban nem vesztette el hagyományos vitézségét és szívósságát. Ámde az igazságtalan háborúk, amelyek a földbirtokosok és a tőkések érdekeiért folytak, nem biztosíthatták számukra a győzelemhez szükséges morális lelkesedést. Más volt a helyzet az 1918—1920-as polgárháborúban, amikor a vöröshadsereg harcosai a szocialista haza védelmében folyó háború nagyszerűségét és igazságos voltát felismerve példátlan erejű erkölcsi-harci tulajdonságokról, rendkívüli szívósságról tettek tanúságot, mégpedig tömegesen.

Egyesek megpróbálják az erkölcsi tényező természetét a csapatok úgynevezett „testületi szellemére”, a néptől elszakadt, a maga külön kasztérdekeiért élő katonai réteg pszichikai tulajdonságaira visszavezetni. Clausewitznak az a kijelentése, hogy „a testületi szellem a harci erény természetes erőinek kötőanyaga, amely megkönnyíti kikristályosodását”,² mind ez ideig vezércsillagul szolgál a militarizmus sok ideológusa és gyakorlati szervezője számára. A „harci erény” clausewitzi értelemben a harcos ama pszichikai tulajdonságai közé

¹ Zsdanov: A művészet és filozófia kérdéseiről, Szikra, 1952. 111. old.

² Clausewitz: A háborúról. 1. kötet. 200. old., oroszul.

tartozik, amelyet a katonai gyakorlat és a kaszárnya-mustra alakít ki. A társadalmi politikai motívumokból (például a hazafiságból, a háború igazságos céljaiból) eredő lelkesedést Clausewitz a hadsereg, mint testületi szervezet szempontjából másodrendűnek tartotta.

A bökkenő azonban ott van, hogy manapság egyetlen állam hadserege sem létezhet elkülönült testületként. Ez annyira nyilvánvaló igazság, hogy nem hagyhatják figyelmen kívül a hadseregeik erkölcsi szellemének erősítésére törekvő burzsoá katonai ideológusok sem. Egyikük, Norman Cowpland A lélektan és a katona című könyvében, amely Angliában és az Egyesült Államokban igen elterjedt, a következőket írja:

„A mi időnkben, a népi tömeghadseregek idejében, aligha lehetséges, hogy a csapatokat lángoló harci szellem töltse el, ha ebben a szellemben nem osztozik az egész nemzet. Elmúlt az az idő, amikor a hadsereg erkölcsi szellemét külön lehetett választani a nemzet erkölcsi szellemétől. Ha a nemzet erkölcsi szelleme megingott, a hadsereg harci szellemének színvonala is süllyed.”¹

A mai burzsoázia, bármennyire szeretné is, nem tudja elszigetelni a hadsereget a néptől, attól a mindennapos erkölcsi és politikai ráhatástól, amelyet a nép a hadseregre gyakorol. Az imperializmus egyes ideológusai és politikusai éppen ezért látják, hogy az erkölcsi tényezőt nem lehet biológiai vagy pszichológiai tartalomra visszavezetni. Kezdi hangsúlyozni az eszmei-politikai motívumok döntő jelentőségét a katona harci magatartásában és a széleskörű eszmei-politikai propaganda szükségességét. Sőt, az imperialisták ezt az irányvonalat évről évre egyre következetesebben valósítják meg a gyakorlatban is. Itt egészen világosan kiütközik az ellentmondás az erkölcsi tényező lényegének a burzsoá katonai elméletben elterjedt biológiai és pszichológiai értelmezése és ama politikai szituáció követelményei között, amelyben a korszerű háborúkat előkészítik és lefolytatják.

Az imperializmus propagandistái sokat handabandáznak

¹ Cowpland: A lélektan és a katona, 78—79. old., oroszul.

a hazaszeretetről, a „nemzeti ideálokról”, a becsületről, az igazságosságról és a szabadságról, amelyek állítólag a nyugati világban uralkodnak és amelyek védelmet követelnek a kommunisták „barbarizmusával” és totalitarizmusával szemben. Elhallgatják azonban, hogy a hazáról, a becsületről, az igazságról fölöttébb más elképzelései vannak az imperialistának, akinek egyetlen hajtóereje a haszonvágy, mint a bér munkásoknak, akik a tőke járma alatt nyögnek.

A militarizmus igyekszik megkerülni ezeket a nehézségeket, s olyan ideológiai erőt keres, amelyre bizton támaszkodhat. A nyugati katonai ideológusok tekintete mind gyakrabban szegeződik a vallásra. Jellemző, hogy Cowpland könyve, amelyet már említettünk, egekig magasztalja a vallási fanatizmus erejét, s ezt tartja a katonai győzelem leghatalmasabb eszközének. Ha a nyugati katona érezné, hogy a háborúban ő az isten eszköze, az isteni szándék végrehajtója, Cowpland véleménye szerint, abszolút legyőzhetetlen volna. Ebben az esetben az anyagi erők és a szellemi erők aránya, állítja a szerző, nem egy a háromhoz volna, mint Napóleon mondta, hanem egy a végtelenhez. Persze, ez idealista állítás. De miket nem mondanak az ábrándozók, akik a reális élettől elszakadva illúziókban ringatják magukat! A mai kapitalizmus még a hozzá hűséges papság nagy igyekezetével sem tudja már életre kelteni a múlt idők vallási fanatizmusát, vagy valami ahhoz hasonló létet hozni.

Láttuk tehát, hogy a burzsoá ideológusoknak az erkölcsi tényező lényegéről alkotott elméletei valóban fölöttébb különbözőek és formájukban nem egyneműek. Az erkölcsi tényező fő tartalma ezek szerint az elméletek szerint hol a biológiai, hol a pszichikai, hol az ideológiai momentum. De bármennyire tarkák és változatosak is a tárgyalt elméletek, könnyen felfedezhetjük azt a közös tulajdonságot, amely valamennyit jellemzi. Az összes felsorolt elméletek megegyeznek abban, hogy az ember erkölcsi tulajdonságait a társadalom anyagi életkörülményeitől, az emberek osztály-hovatartozásától független valaminek tekintik.

Amikor a burzsoázia katonai teoretikusai és hadvezérei elszakítják az erkölcsi tényezőt a szociális alapoktól, maguk

alatt vágják a fát, mert így képtelenek helyesen megérteni az erkölcsi tényező természetét, valamint erősödésének és harci körülmények között való felhasználásának feltételeit. Mindazt, ami e tekintetben a burzsoá hadseregekben pozitív, azt tapasztalati úton, minden komoly tudományos alap nélkül érték el.

A szovjet hadtudomány az erkölcsi tényezőnek, akárcsak a háborúban fontos szerepet játszó valamennyi többi tényezőnek az értelmezésében a marxizmus—leninizmus tételeire támaszkodik.

A marxizmus—leninizmus, amely új alapokra helyezte a társadalmi élet törvényeinek értelmezését, első ízben magyarázta meg tudományosan az erkölcsi erő lényegét is. Kimutatta az erkölcsi tényezőről alkotott idealista elméletek teljes tarthatatlanságát, feltárta az erkölcsi tényező társadalmi természetét és megállapította, hogy az a társadalom életének gazdasági rendjétől, valamint a háborút viselő osztály és állam politikájától függ. A marxizmus—leninizmus dialektikusan, a gazdasági és a katonai tényezőkkel megbonthatatlan egységben és kölcsönös összefüggésben elemezte az erkölcsi tényezőt, s megindokolta azt a következtetést, hogy bármely háború menete és sorsa nemcsak a hadviselő államok csapatainak és népeinek erkölcsi szellemétől függ, hanem a háború sorsát eldöntő anyagi és szellemi tényezők összességétől. Lenin különös nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a nép és a hadsereg erkölcsi ereje meghatározott gazdasági-történelmi feltételektől függ. A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene című cikkében Lenin ezt írta:

„Állandóan a franciák 1792—1793-as hősiez hazafiasságára és katonai vitézségük csodáira hivatkoznak. De megfigyelnek azokról az anyagi, történelmi és gazdasági előfeltételekről, amelyek tulajdonképpen lehetségessé tették ezeket a csodákat. Valóban forradalmi leszámolás az idejétmúlt feudalizmussal, az egész ország áttérése mégpedig igazán forradalmi-demokratikus gyorsasággal, határozottsággal, eréllyel és odaadással — fejlettebb termelési módra, a szabad paraszti földbirtoklásra — ezek azok az óriási anyagi, gazdasági feltételek, amelyek csodálatos gyorsasággal megmentették Francia-

országot, mert teljesen átalakították, újjáteremtették gazdasági alapját.”¹

Ebből a lenini tételből kiindulva azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nép és a hadsereg erkölcsi erejét meghatározó anyagi feltételek legfontosabb elemei a következők: a társadalmi rend jellege, e rend „gazdasági alapjának” (iparának, mezőgazdaságának) színvonala és a néptömegek szerepe a társadalmi fejlődésben. A „harci erény csodái”, bármennyire önállóan, mindentől függetlennek tetszenek is olykor, végső fokon mindig összefüggenek valamelyik említett elemmel, esetleg mindegyikkel.

Nézzünk néhány példát, amely igazolja ezt a következtetést.

Victor Hugo, a nagy francia író egyik beszédében, amelyben Garibaldi, az olasz hazafi hőstetteit méltatta, ezt mondta: „Van hadserege? Nincs. Van egy maroknyi önkéntese. Katonai felszerelésük? Szinte semmi. Lőpor? Néhány hordóra való. Ágyú? Amit az ellenségtől zsákmányolt. Miben van az ereje? Miért győz? Mi segít neki? A nép lelke. Garibaldi száguld, mint a fergeteg, előnyomulása tüzes szárnyalás. Harcostársainak maroknyi csoportjával egész ezredeket bénít meg, szegényes fegyverének csodatevő ereje van, karabélyainak golyói tízszeres erővel válaszolnak az ellenség ágyúgolyóira...”²

Hugo helyesen fejezte ki az 1860-as dél-itáliai forradalmi felkelés legyőzhetetlen erejét, de e felkelés menetének és Garibaldi ragyogó sikereinek értékelésében idealista túlzásokba esett. Hugo szerint a garibaldisták „nagyszerű eposzeiája” újra igazolta azt a megingathatatlan erkölcsi törvényt, amely így szól: „A durva erő semmi. Csak az igazság van. Aki »igazságot« mondott, »győzelmet« mondott.”

Ilyen törvény nem volt és nincs. Az anyagi erő és az igazság tudata közti viszony nem olyan egyszerű, mint ahogy azt a kiváló író vélte. „...Az anyagi hatalmat — írta Marx — anyagi hatalommal kell megdönteni, ám az elmélet is anyagi hatalommá válik, mielőtt a tömegeket megragadja.”³ Az el-

¹ Lenin Művei, 25. kötet, Szikra, 1952. 388–389. old.

² Victor Hugo válogatott művei két kötetben. 2. kötet. 806. old., oroszul.

³ Marx–Engels Művei. 1. kötet, Kossuth, 1957. 384–385. old.

mélet akkor ragadja meg a tömegeket, ha helyesen tükrözi vissza a társadalom megérett anyagi szükségleteit. S amit Marx itt az elméletről mond, az jelentős mértékben vonatkozik valamennyi ideológiai, s elsősorban erkölcsi nézetre, meggyőződésre, eszmére stb. Az erkölcsi erő jelentősége a háborúban éppen az, hogy megszilárdítja hitében a legfőbb anyagi erőt, a fegyveres tömeget és mozgósítja azoknak a politikai céloknak a megvalósítására, amelyekért a harc folyik.

Az elmondottakból az következik, hogy Garibaldi éppen azért győzte le gyorsan és határozottan reakciós ellenségeit, mert a nemzeti felszabadítás eszméi, amelyek a legteljesebben megfelelték Itália akkori társadalmi fejlődése szükségleteinek, erőteljesen megragadták a tömegeket, s ennek révén hatalmas anyagi erővé váltak. Teljesen világos, hogy a garibaldisták hazafias mozgalmában az új eszme híveinek nem „maroknyi csoportja” vett részt, nem „maroknyi önkéntes” harcolt az ellenség ellen, hanem óriási tömeg, amely mindenben állandó és mérhetetlen támogatást nyújtott Garibaldi csapatainak. S a mozgalom ereje, eredményeinek tartóssága végső fokon ettől a támogatástól, a történelmi folyamatnak, a történelem valamennyi fordulópontjának és döntő eseményének leghatalmasabb anyagi erejétől, a néptől függött.

Ebben a példában kifejeződik az a fő törvényszerűség, hogy a tömegek tevékenységében az erkölcsi erő összefügg az anyagi erőkkel. Ez az összefüggés az erkölcsi tényező megnyilvánulásának minden esetében fennáll. Mint Lenin tanítja, az elnyomott, kizsákmányolt osztályok anyagi életkörülményeik folytán „a történelem folyamán hősiességre, önfeláldozásra, bajtársi fegyelemre való képesség dolgában mindig összehasonlíthatatlanul *felette* állottak a kizsákmányolóknak”.¹

Ámde a nép és a hadsereg erkölcsi erejének gyarapodása nemcsak attól függ, mennyire felelnek meg a mozgalom eszméi és elvei a társadalmi élet megérett szükségleteinek, hanem az ország gazdasági rendjének jellegétől is. Az idejétmúlt gazdasági rend csak reakciós politikát szülhet, többek

¹ Lenin Művei, 25. kötet, Szikra, 1952. 369. old.

közt hódító, idegen földek elrablására irányuló politikát. Ilyen politika pedig természetesen nem lelkesítheti a tömegeket. „Nem lehet a tömegeket... rablőháborúba vinni — mondta Lenin —, s ugyanakkor lelkesedésükre számítani.”¹ Lelkesedést, tömeges hősiességet csak élenjáró gazdasági rend vagy az érte folytatott harc ébreszthet. Lenin ezért 1917-ben különös állhatatossággal hangsúlyozta, hogy Oroszország csak akkor változtatható védelemre képessé, Oroszországban csak akkor érhető el a tömeges hősiesség „csodája”, ha könyörtelenül elsőprűnk mindent, ami régi, s *gazdasági tekintetben* megújítjuk, új életre keltjük Oroszországot.²

A polgárháború tapasztalatai teljes mértékben igazolták e lenini megállapításokat. Az ország gazdasági és politikai rendjében végrehajtott radikális átalakítások, az Oroszország gazdasági megújhódásáért folytatott harc, még a gazdasági bomlás és az éhínség hihetetlenül nehéz körülményei közt is a történelemben soha nem látott lelkesedést ébresztett, amely egyik döntő előfeltétele volt az intervenciók és a fehérgárdisták felett aratott győzelemnek.

„Sohasem fogják legyőzni azt a népet — hangsúlyozta a nagy Lenin —, amelynek munkásai és parasztjai nagy többségükben felismerték, megéreztek és tisztába jöttek vele, hogy saját hatalmukat, a szovjethatalmat — a dolgozók hatalmát védelmezik, hogy azt az ügyet védelmezik, amelynek győzelme nekik és gyermekeiknek biztosítja a kultúra minden áldását, mindannak élvezetét, amit az emberi munka létrehozott.”³

Lenin e rendkívül fontos megállapítás mellett arra is rámutatott, hogy az ország védelmi képességének teljes biztosítása, a polgári és a katonai tettekrekésztség, a hősiesség még hatalmasabb kibontakoztatása végett következetesen végre kell hajtani Oroszország gazdasági megújítását. Nem szabad elfelejtenünk, mondta Lenin, hogy a háborúban „az kerekedik felül, akinek fejlettebb a technikája, nagyobb a szervezettisége, szilárdabb a fegyelme... vagy legyőzzük a fejlettebb

¹ Lenin Művei, 25. kötet, Szikra, 1952. 390. old.

² Ugyanott, 389. old.

³ Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 322. old.

technikát, vagy eltipornak bennünket”.¹ A korszerű háború a gépek, a szüntelenül fejlődő technika háborúja, sokmillió hadseregek harca. Fejlett ipar és mezőgazdaság nélkül, amely képes fennakadás nélkül és mind nagyobb mennyiségben előlátni a hadsereget fegyverrel, lőszerrel, technikai eszközökkel, élelmiszerrel és felszereléssel, nem lehet legyőzni a technikailag és erkölcsileg erős ellenséget.

Országunk az iparosításnak és a mezőgazdaság kollektivizálásának lenini politikáját megvalósítva történelmileg igen rövid idő alatt gazdaságilag elmaradott agrárországból a világ egyik legnagyobb, legerősebb ipari hatalmává vált. A Szovjet Fegyveres Erők jelenleg az összes korszerű fegyverekkel és haditechnikai eszközökkel rendelkeznek. Vannak különböző típusú rakétáik, többek közt interkontinentális rakétáik is, amelyek a földgolyó bármely pontjára elvihetik a hidrogéntöltetet.

Mind ez magasra emeli harcosainak erkölcsi szellemét, erősíti katonai büszkeségüket és a szovjet fegyverek legyőzhetetlenségébe vetett hitüket.

Ily módon elmondhatjuk, hogy az erkölcsi tényező csak akkor éri el legteljesebb erejét és kibontakozását, ha egyébként megvan a győzelem biztosításához szükséges összes anyagi feltétel: a forradalmi nép, az élenjáró társadalmi rend és a fejlett gazdaság. Hála a szocializmus győzelmének, éppen a mi országunkban mind ezek az elemek — egymással megbonthatatlan egységben — a fejlődés igen magas fokára emelkedtek. Ez a mi roppant előnyünk és a szovjet hadtudomány éppen erre támaszkodik.

A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy amikor az anyagi (objektív) tényező adva van, a döntő feladat a morális (szubjektív) tényezőre hárul. Ilyenkor csakis az emberektől, öntudatosságuktól, szilárd akaratuktól és szervezettségüktől függ a kitűzött célok elérése. Azt, hogy az erkölcsi tényezőnek meghatározó jelentősége van a katonai győzelem biztosításában, igen világosan és mélyenszántóan fejezi ki Lenin egyik klasszikus megállapítása.

¹ Lenin Művei, 27. kötet, Szikra, 1952. 188. old.

„A győzelmet minden háborúban végeredményben azoknak a tömegeknek harci szelleme határozza meg — mondta Lenin —, amelyek a csatatéren vérüket ontják.”¹ A „végeredményben” kifejezést úgy kell értelmeznünk, hogy az ellenség szétzúzásában közvetlenül részt vevő csapatok harci, erkölcsi szellemében testet öltenek a győzelem más fontos összetevői is: a társadalmi rend jellegének és a háború politikai céljának hatása, valamint a nép részéről a hadseregnek nyújtott erkölcsi támogatás. Mind ezek végső fokon a harcos erkölcsi szellemében koncentrálódnak, s hősiességre és önfeláldozásra lelkesítik.

Az erkölcsi tényező tehát döntően függ a társadalom életének szociális-gazdasági feltételeitől, ugyanakkor azonban különféle okok hatására ilyen vagy olyan irányba megváltozhat. Így például a nép és a hadsereg erkölcsi erejét növelheti a helyes politikai irányvonal, az alaposan megfontolt nevelési rendszer, a katonai parancsnokság hozzáértése és tapasztaltsága, valamint a fegyveres harc sikere. Viszont a rossz politika, a fegyveres harc vezetésében elkövetett baklövések, a helytelen nevelési rendszer, végül a fronton szenvedett kudarckok csökkenthetik, sőt néha igen jelentősen csökkenthetik az erkölcsi tényezőnek a háború menetére gyakorolt pozitív hatását.

Egyes elvtársak úgy gondolják, hogy a kapitalizmus, mivel elfojtja és eltorzítja az emberek legszebb erkölcsi tulajdonságait, semmilyen körülmények közt sem biztosíthatja fegyveres erőinek magas erkölcsi szellemét. Pedig ez a vélemény hibás. Az imperialisták az országban uralkodó ideológiára és politikai hatalomra támaszkodva erősíthetik, ha nem is az egész nép, de legalábbis egyes rétegek, s különösen a hadsereg erkölcsi szellemét. Persze az „erkölcsi szellemről” itt olyan értelemben van szó, mint a kizsákmányolók számára kedvező irányba ható eszmék, érzelmek és akarat összességéről. Látnunk kell, hogy a kapitalista rend viszonyai közt maguk az életkörülmények határolják el egymástól az embereket, fejlesztik ki bennük a harácsolás ösztönét, és se-

¹ Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 131. old.

gítik elő a sovíniszta és egyéb effajta érzelmek kialakulását. Nem szabad megfélekezünk arról sem, hogy a burzsoázia megtévesztés, demagógia, rágalom és hazudozás révén becsapja az emberek millióit, elhomályosítja öntudatukat.

Mind ezekből láthatjuk, hogy az imperialista államok erkölcsi és politikai lehetőségeinek¹ lebecsülése igen veszedelmes volna a szocialista haza fegyveres védelme szempontjából. Igaz, a csalás lelepleződik, az igazság előbb-utóbb diadalmaskodik és a sovíniszta örület végül is megszűnik; mindehhez azonban idő kell, és ez alatt az idő alatt számolnunk kell azzal, hogy az igazságtalan háborút viselő csapatok szívósságról és harcképességről tesznek tanúságot, mint ahogy ez többek közt a német fasiszta hadseregekkel is történt a második világháború éveiben.

A szocializmus vívmányainak megvédése szempontjából veszedelmes volna az is, ha megfélekeznenk néhány olyan körülményről, amely hátrányosan hathat a szocialista országok erkölcsi lehetőségeire.

Először is, látnunk kell, hogy a szocialista országokban, köztük a Szovjetunióban is, élnek még a kapitalizmus csökkenvényei az emberek tudatában, s ezek károsan hatnak a nép és a hadsereg erkölcsi szellemére.

Másodszor, minden politikai melléfogás, a nevelő- és a propagandamunkában a dogmatizmus és a valóság lakkozása, a parancsnokok és a politikai tisztek működésében előforduló hibák és baklövések ugyancsak gyengítik a nép és a hadsereg erkölcsi erejét. Így például a fasiszta Németország lehetőségeinek megítélésében elkövetett hibák hozzájárultak ahhoz, hogy eluralkodott a közömbösség és a nemtörődömség káros hangulata, amely gyengítette az éberséget. A német fasiszták, a Szovjetunió elleni hitszegő támadásuk megszervezésekor, mind ezt ki is használták.

Harmadszor, nem szabad elfelejtenünk, hogy az imperialisták a szocializmus tábora ellen ideológiai harcot folytat-

¹ Erkölcsi lehetőségeken (más szóval erkölcsi potenciálon) nemcsak a hadviselő vagy háborúra készülő állam népe és hadserege erkölcsi erőinek színvonalát értjük, hanem mindazokat az erkölcsi-politikai tartalékokat is, amelyeket felhasználhat. (A szerzők megjegyzése.)

nak, amelynek lendülete és hevessege a szó szoros értelmében napról napra fokozódik.

Ebben a tekintetben nagy szolgálatot tesz az imperialistáknak a jelenkori revizionizmus, amely koncentráltan a Jugoszláv Kommunista Szövetségének programjában fejeződik ki.

A szocialista államok ennek figyelembevételével intézkedéseket tesznek erkölcsi potenciáljuk erősítésére. A sikeres szocialista építés lehetővé teszi, hogy gyors ütemben emeljük a dolgozók életszínvonalát, megszüntessük a különféle gazdasági nehézségeket. Széles fronton folyik a munka a dolgozók kommunista nevelése érdekében. Mind ez hathatós eszköz arra, hogy elejét vegyük a szocialista erkölcsöt romboló jelenségeknek, káros hangulatnak és előítéleteknek.

Az erkölcsi tényezőknek, mint már említettük, két egymással elválaszthatatlanul összefüggő összetevője van: a nép erkölcsi szelleme és a hadsereg erkölcsi szelleme.

A burzsoá hadtudomány ugyancsak azt vallja, hogy az erkölcsi tényezőknek több összetevője van. Már Clausewitz rámutatott a hadvezér tehetségére, a hadsereg harci erényére és a hadsereget feltöltő nép szellemére.¹ De mindezeket az összetevőket a testületi katonai morál termékének tekintette. A hadvezér tehetsége például Clausewitz szerint nem a hazafiságra és a nép iránti hűségre, hanem kizárólag olyan erkölcsi tulajdonságokra támaszkodik, mint a „dics- és becsvágy”. A katonák és a tisztek harci erényei, bátorságuk és önfeláldozásra való készségük, Clausewitz szerint, nem valamilyen nagy eszmék felismerésének eredményei, hanem csupán a felétel nélküli engedelmeskedéssel, a parancsok zokszó nélküli teljesítésével, „a fegyver becsületének” megvédésével függenek össze. Clausewitz a nép szellemét nem abban látta, hogy az fennkölt politikai célok és a polgári eszmék nevében képes elviselni a háborús idők minden nehézségét és megpróbáltatását, hanem elsősorban a harciasságban és a sovinizmusban.

Nem csoda, hogy Clausewitz az erkölcsi tényező fő össze-

¹ Clausewitz: A háborúról, 1. kötet, 198. old., oroszul.

tevőinek kölcsönös összefüggését is eltorzítva ábrázolta. Az erkölcsi tényező legfontosabb összetevője Clausewitz szerint a hadvezér tehetsége, géniusza, amely „képes helyettesíteni a hadsereg szellemét...”¹ Sorrendben a második összetevő Clausewitz szerint a hadsereg harci erénye, a harmadik pedig — vagyis a három közül a legkevesbé fontos — a nép szelleme. Eszerint az erkölcsi tényezőt illetően minden a hadvezér tehetségének, személyi varázsának és erejének van alárendelve. Más szóval Clausewitz mindent fejtetőre állít: a származékost teszi alapvetővé, az alapvetőt származékossá, a fontosabbat alárendeli a kevésbé fontosnak.

Az erkölcsi tényező lényegének ilyen eltorzítása nemcsak a régebbi, hanem a jelenkori burzsoá katonai teoretikusokra is jellemző. Montgomery és több más angol—amerikai tábornok azt a régi, idealista tézist propagálja, hogy a hadvezér döntő szerepet játszik a csapatok erkölcsi szellemének kialakításában. Clausewitzhoz hasonlóan igyekeznek lekicsinyelni a nép erkölcsi szellemének jelentőségét, holott a társadalmi fejlődés új viszonyai közt éppen ennek kell különösen nagy jelentőséget tulajdonítanunk.

Lenin többször is hangsúlyozta, hogy a csatatéren folyó harcban közvetlenül részvevő katonatömegek hősiessége nem szakítható el azoknak a néptömegeknek a hősiességétől, amelyek a hátszágban önfeláldozó munkájukkal, a front állandó erkölcsi és anyagi támogatásával kovácsolják a győzelmet. Lenin a polgárháború éveiben elért sikereink forrásait elemezve ezt írta: „Győzelmünk legfőbb oka, legfőbb forrása — az a hősiesség, önfeláldozás, a harcban való az a hallatlan kitartás, amelyet a Vörös Hadsereg hősi halált halt harcosai tanúsítottak, amelyet a munkások és parasztok tanúsítottak, akik szenvedtek, különösen az ipari munkások, akiknek zöme ez alatt a három év alatt többet szenvedett, mint a tőkés rabszolgaság első éveiben.”²

Az erkölcsi tényező tehát nem vezethető vissza pusztán a csapatok erkölcsi szellemére, vagyis azon eszmék és érzel-

¹ Clausewitz: A háborúról, 1. kötet, 15. old., oroszul.

² Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 411. old.

mek összességére, amelyek nevében a hadsereg háborút visel, illetve amelyek a katonákat harcra lelkesítik.

Bármely hadsereg erkölcsi szelleme csakis abban az esetben lehet valóban magas fokú és szilárd, ha a nép teljes mértékben támogatja a hadsereget, kész megosztani vele nemcsak a győzelem örömét, hanem a vereség keserűségét is.

A szovjet hadsereg erkölcsi szelleme elválaszthatatlanul összefügg a nép politikai és erkölcsi öntudatával. Hadseregünk, a szovjet nép édesgyermek, magába szívta anyja legszebb tulajdonságait, s ennek köszönheti nagyfokú állhatatosságát, vitézségét és rettenthetetlenségét. Ebben rejlik fegyveres erőink nagy fölénye a mai imperialista államok fegyveres erőivel szemben.

A csapatok erkölcsi szelleméhez feltétlenül hozzátartozik a parancsnokok eltökéltsége és határozottsága, győzni akarása, a háborút viselő osztályhoz, illetve államhoz való hűsége. Attól, hogy a katonai vezetésben megvannak-e ezek a magas fokú erkölcsi tulajdonságok, nagymértékben függ mind a csapatok erkölcsi lehetőségeinek sikeres felhasználása a harcmezőn, mind e lehetőségek növelése abban az esetben, ha azok valamely időszakban, vagy valamilyen vonatkozásban elégtelennek bizonyulnak.

A kommunista párt és a szovjet kormány éppen ezért állandóan nagy gondot fordít arra, hogy a hadseregnek és a flottának jól kiképzett, politikailag megingathatatlan, hazájukat határtalanul szerető tisztjei legyenek. A kommunista párt a Szovjet Fegyveres Erők fennállása óta a kiváló katonai vezetők egész nemzedékét nevelte fel, akik ragyogóan helytálltak a polgárháború és a Nagy Honvédő Háború megpróbáltatásai közepette. A párt ma is fáradhatatlanul neveli parancsnoki kádereinket a korszerű háború követelményeinek szellemében.

A jelenkori háborúk tapasztalatai azt bizonyítják, hogy az erkölcsi tényező valamennyi összetevőjének egységben és kölcsönös függésben való helyes felhasználása igen bonyolult feladat. Ezen a téren különös nehézségekkel küszködnek a tőkésállamok vezetői, mert a burzsoá társadalomban az er-

kölcsi tényező különböző összetevői között lényeges ellentmondások vannak.

Mint már említettük, a burzsoá társadalomban a különböző osztályok politikai nézetei és erkölcsi elvei különbözők, sőt ellentétesek. Világos tehát, hogy az imperialistáknak csatláshoz, az események meghamisításához és demagógiához kell folyamodniuk, hogyha már megsemmisíteni nem tudják, legalább elsimítsák ezeket az ellentéteket, megteremtsék a nép egységét, legalább a legfelelősségteljesebb hadműveletek időszakára.

Minthogy a korszerű hadseregek — kivált háború idején — nem állhatnak csupa hivatásos katonából és politikailag meggyúrt, jól bedresszírozott továbbszolgálókból, természetes, hogy a személyi állomány feltöltésével együtt az imperialisták számára nem kívánatos eszmék is behatolnak a hadseregbe.

A szovjet társadalomban egészen más a helyzet. A nép erkölcsi-politikai egysége folytán, amely országunkban létrejött, a hadsereg és a nép egységes, s belsőleg egybeforrott.

Éppen társadalmunk erkölcsi-politikai egységének köszönhető, hogy a Szovjetunió erkölcsi lehetőségei gyökeresen különböznek a tőkésországok lehetőségeitől. Erre a körülményre Sztálin már a Nagy Honvédő Háború előtt felhívta a figyelmet. „Ez többek közt azt jelenti — mondta Sztálin —, hogy háború esetén hadseregünk frontja és a front mögötti ország, egyöntetűsége és belső egysége folytán — erősebb lesz, mint bármely más országé, amiről jó lenne, ha nem feledkeznének meg a háborús összeütközések külföldi kedvelői.”¹

Ahogy különböző a kapitalista és a szocialista országok társadalmi rendje és különbözők erkölcsi lehetőségeik, ugyanúgy gyökeresen különbözők azok a szervező erők is, amelyek segítségével e lehetőségek növelése mind a háború előtt, mind a háború alatt végbemegy.

A tőkésországokban mindenekelőtt ilyen erő az államapparátus, s különösen a katonai apparátus, amely megfelelő irányú szervező és ideológiai munkát végez.

¹ Sztálin: A leninizmus kérdései, Szikra, 1952. 733. old.

Az amerikai katonai szakemberek például azon a véleményen vannak, hogy a magas színvonalú erkölcsi állapot kialakításában fontos szerepet játszik a jó vezetés: az idejében történő tervezés, a gondos szervezés és a szakadatlan ellenőrzés. Nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy tájékoztatást kapjanak mindenről, ami a katonákra vonatkozik. Fontosnak tartják továbbá az alakulat harckészségét, amely magabiztossá teszi a katonákat, az előléptetést, a kényelmes elhelyezést, a jó ételmezést, az egészségügyi ellátást, szabadságok engedélyezését, a kitüntetésekkel és elismerésekkel való serkentést.¹ Emellett azonban nem tagadják az eszmei-politikai ráhatás jelentőségét sem.

Hasonló a helyzet az angol hadseregben is. Clark angol altábornagy azt állítja, hogy az egészséges erkölcsi szellem alapja a következő három tényező: a kiváló végrehajtás, a komoly munka és a hála.²

Ezt az álláspontot legvilágosabban Montgomery angol tábornagy a brit birodalom volt vezérkari főnöke fejtette ki a vezetésről, az erkölcsi szellemről és a fegyelemről 1946-ban írt tanulmányában. Ezt a tanulmányt az angol szárazföldi csapatok, a légierő és a flotta számára hivatalos irányelvként fogadták el.

A csapatok erkölcsi állapota Montgomery szerint teljes mértékben a parancsnok vezetésétől függ. Szerinte a vezetés minősége az, ami elsősorban készíti az embereket a cselekvésre. Valamennyi többi tényezőnek (a fegyelemnek, a bajtársiasságnak, az egyéni méltóságérzésnek) csak annyiban van jelentősége, amennyiben segít a vezetésnek abban, hogy teljesítse a katonák kiváló erkölcsi tulajdonságainak kialakítására irányuló feladatát.

Montgomery nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a katonára nincs komoly hatással az az ügy, amelyért harcol. Véleménye szerint el kell vetni azt a helytelen elképzelést, hogy az ügy iránti odaadás hat a katonai erkölcs kialakulásának folyamatára. Az emberek, mondja, nem eszményekért indul-

¹ Milstein és Szlobogjenko: A burzsoá hadtudomány, Zrínyi, 1959. 240. old.

² Ugyanott, 239. old.

nak veszélyekkel terhes rohamra, hanem kizárólag előljáróik parancsára.

A szocialista országokban a kommunista és munkáspártok alkotják azt a fő erőt, amely szervezi az erkölcsi lehetőségek megtartását és növelését. Az állami szervek szerepe természetesen szintén nagy. A szovjet hadseregben például állami törvények szabályozzák a fegyelmet, a rendet és bizonyos mértékig a csapatok egész életét és tevékenységét. A hadseregben az államhatalom képviselője az egyszemélyi parancsnok, akinek helyes és hozzáértő vezetésétől óriási mértékben függ az egység, illetve az alegység erkölcsi állapota. Az előljáró parancsa a szovjet hadseregben törvény az alárendelt számára. De a szovjet harcosok, amikor az előljáró parancsát teljesítik, egyszersmind lelkiismeretük szavát követik: a „veszélyekkel terhes rohamban” a kommunizmus nagyszerű ideáljai, a hazához és a kommunista párthoz való hűség vezeti őket, s a kommunista párt megmagyarázza nekik, miért folyik a harc és hogyan kell harcolniuk. Éppen ezért a kommunista párt szerepe a hadsereg erősítésében, életének irányításában, erkölcsi szellemének ápolásában és fejlesztésében döntő jelentőségű.

„A pártnak erősebb alapja van, mint az állami szerveknek — mondotta Hruscsov elvtárs. — A párt nem holmi törvényes előírások eredményeképpen jött létre és áll fenn. A párt fejlődése az emberek politikai nézeteiből, vagyis az erkölcsi tényező tételeiből fakadó körülmények eredménye. Márpedig erkölcsi tényezőkre az emberiségnek mindig szüksége lesz.”¹

A Szovjetunió Kommunista Pártja társadalmunk irányító és vezető ereje. Helyes politikájával, a kommunizmus győzelméért vívott harcban tanúsított bölcsességével és elvi következetességével, a nép javáról való mindennapos gondoskodásával példátlan erkölcsi tekintélyre tett szert a tömegek körében. A szovjet emberek a szó szoros értelmében határtalanul szeretik és tisztelik pártjukat. A szovjet nép a párt vezetésével aratta és aratja nagyszerű győzelmeit a kommu-

¹ Pravda, 1958. február 16.

nista építés minden frontján, szocialista hatalmunk a párt vezetésével vált megdönthetetlen erővé.

A kommunista párt állandóan gondoskodott és gondoskodik arról, hogy a Szovjetunió Fegyveres Erői a korszerű háború követelményeivel és a szocialista haza védelmének érdekeivel összhangban tovább növekedjenek és erősödjenek. Párthatározatok oldottak meg olyan lényeges kérdéseket, mint a munkásosztály és a parasztság szövetségének erősítése a hadseregben, győzelmünk gazdasági biztosítása a rendkívül szegény gazdasági bázis alapján a polgárháború időszakában, az erkölcsi-politikai tényező megszilárdítása az új típusú, szocialista hadseregben, a fegyelem és a szigorú centralizáció megszilárdítása a védelemben stb., stb. A párt teremtett olyan új, a múltban soha nem látott szervező erőket, mint a hadseregben működő pártpolitikai szervek és a csapatoknál folyó pártpolitikai munka rendszere.

A párt tehát minden feltételt megteremt a szocialista haza fegyveres védelmének nemcsak anyagi, hanem erkölcsi-politikai biztosításához is. A munkásosztály és a parasztság szövetségének erősítése és a Szovjetunió népeinek barátsága a hadseregben azt jelenti, hogy hadseregünk belső szilárdsága megbonthatatlan.

Az elmondottakból az következik, hogy az erkölcsi tényező lényegének kérdése nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is nagy jelentőségű. A szovjet hadtudomány az erkölcsi tényező marxista—leninista értékelésére támaszkodva helyesen veszi számba a népek és a hadseregek erkölcsi erőinek sajátosságait és lehetőségeit mind a tőkés-, mind a szocialista államok vonatkozásában. Ez teszi lehetővé számára, hogy az erkölcsi erőket helyesen és sikeresen használja fel a katonai győzelem kivívására.

Talán egyetlen társadalmi esemény sem hat oly mélyen és sokoldalúan az ember lelkületére és nem veti alá oly kegyetlen megpróbáltatásnak, mint a háború.

A jelenkori háború nemcsak az állam politikai és erkölcsi szilárdságát, az állam tekintélyét teszi próbára, hanem a háborúban részt vevő egyes ember erkölcsi erejét is. A háború hallatlan feszültsége és a háborúval járó pusztulás óriási követelményeket támaszt az ember erkölcsi tulajdonságaival, érzelmeivel és meggyőződésével szemben.

Az elmondottakból következik, hogy az erkölcsi tényező háborús szerepét sokoldalúan kell vizsgálnunk, s fel kell hagynunk azzal a szűklátókörűséggel, amellyel ezen a téren olykor még találkozunk.

A háború és a katonai nevelés problémáival foglalkozó kiadványaink az „erkölcsi erőket”, az „erkölcsi szellemet”, az „erkölcsi tényezőt” gyakran csak erkölcsi természetű jelenségeként vizsgálják, holott az erkölcsi erők a valóságban magukban foglalják mindazokat a szellemi ösztönzőket, amelyek elősegítik a győzelem kivívását. Más szóval, a merőben erkölcsi ösztönzőkön kívül ide tartoznak az ideológiai és politikai jellegű ösztönzők is. Amikor Lenin azt mondta, hogy erkölcsileg mindenkinél erősebbek vagyunk, nem véletlenül tette hozzá: „persze nem az elvont morál szempontjából, hanem valamennyi állam valamennyi osztálya reális erőinek viszonya szempontjából...”¹

A „morális erő” fogalmának tehát Lenin korszerű körülmények között elsősorban politikai tartalmat tulajdonít, természetesen nem veti el azonban a merőben erkölcsi jellegű momentumokat sem.

Az erkölcsi tényező elemzésekor tehát látnunk kell és figyelembe kell vennünk annak valamennyi fontos elemét: az

¹ Lenin Művei, 33. kötet, Szikra, 1953. 138. old.

emberek politikai nézeteit és meggyőződését, társadalmi érzelmeit (osztályszolidaritásukat, hazaszeretetüket, az ellenség iránti gyűlöletüket stb.), valamint jó néhány pszichikai vonásukat, mint például akarataikat, bizonyos lelki állapotukat, szokásaikat stb.

Az ember nézetei (eszméi), élményei (érzelmei), szilárd győzniakarása (akarata) nem léteznek önmagukban. Belső összefüggés köti össze őket egymással.

Felvetődik a kérdés, szükséges-e megkülönböztetnünk az erkölcsi tényező elemeit, ha azok elválaszthatatlanul összefüggenek egymással? Feltétlenül szükséges, mert ez az összefüggés ellentmondásos lehet. Előfordulhat ugyanis, hogy a magas fokú öntudathoz nem kapcsolódik szilárd akarattal, és viszont, a szilárd akarat mellől hiányzik az eszmei telítettség. Ugyanígy olykor a lángoló érzések nem párosulnak józan politikai nézetekkel, amelyek elsősorban jellemzik a magas fokú öntudatot. Amikor azt mondják, hogy „az értelem nem dobban együtt a szívvel”, rendszerint erre a körülményre gondolnak. Az érzelemre az jellemző, hogy közvetlenül reagál az eseményekre és a jelenségekre. A háború bonyolult viszonyai közt az érzelmek olykor félrevezethetik az embert. Még a hazafiúi büszkeség is elbizakodottsághoz, a reális perspektíva elvesztéséhez vezethet, ha nem irányítja ezt az érzést az értelem. Az értelem parancsoljon az érzelmeknek, ne pedig fordítva.

Lenin a tömegek harcában rendkívüli jelentőséget tulajdonított az érzelmeknek, de gúnyosan pellengérre állította azokat, akik a komoly politikai kérdéseket érzelmi alapon és pusztán érzelmi szempontból próbálták megoldani.

„...én eléggé ismerem a forradalom történetét ahhoz — mondta Lenin —, hogy ne hozzanak zavarba olyan embereknek az ellenséges nézetei és hangoskodásai, akik érzelmeikre hallgatnak és nem tudnak gondolkodni.”¹ Helyesen viszont csak azok gondolkozhatnak, akik szilárd, tudományos állásponton vannak, akik ismerik a politikai és katonai események lényegét.

A politikai és a katonai nevelés feladata éppen az, hogy

¹ Lenin Művei, 27. kötet, Szikra, 1952. 177–178. old.

kialakítsa az emberek tudatát, s igyekezzen harmonikus egységbe olvasztani a magas fokú öntudatot, a lángoló érzelmeket és a jellem szilárdságát.

Az emberek társadalmi érzelmei különleges, fontos és nagy figyelemre méltó elemei az erkölcsi tényezőnek. Egyes társadalmi érzelmelek gyökerei a letűnt századok mélyébe nyúlnak vissza. Ilyen régi eredetű például az egyik leghatalmasabb társadalmi érzés — a hazafiság. „A hazafiság — írta Lenin — egyike a legmélyebb érzéseknek, amely elkülönült hazák évszázados és évezredes fennállása során gyökeresedett meg.”¹ Kétségtelen, hogy az „elkülönült hazák” fennállásának évszázadai és évezredei az osztálytársadalomban a hazafiságon kívül a sovinszta érzelmeket is életre hívták, amelyek éket vertek a népek közé. Vannak érzelmelek, amelyek az ember biológiai természetében gyökereznek, mint például az önvédelem ösztönéből eredő félelem.

Mint már említettük, az ember érzelmeire jellemző az élet eseményeire és jelenségeire való közvetlen reagálás; különösen fennáll ez a háború vonatkozásában, amely napjainkban a földkerekség minden lakójának sorsát érinti. Harag és felháborodás, az ellenség iránti gyűlölet, hazaszeretet, félelem és rémület — rendszerint ilyen érzelmelek járnak együtt a háborúval. Egyetlen háború sem zajlik le a sokmilliós tömegek legkülönbébb érzelmeinek viharos megnyilvánulása nélkül, s végső soron e tömegek lelkiállapotától függ a háború kimenetele.

Lenin az első világháború példáján kimutatta, hogy a helyzet szülte érzelmelek fő áramlatai minden imperialista háborúban a következők voltak: „1. A rémület és a kétségbeesés. Ennek következménye a vallásosság erősödése... 2. Az »ellenség« iránti gyűlölet. Ezt az érzelmet különösen a burzsoázia... szítja... 3. Az öntudatos munkások gyűlölete *saját* kormányuk és *saját* burzsoáziájuk iránt.”²

A második világháborúban és az azt követő háborúkban ezek az érzelmelek ugyancsak erősen megnyilvánultak, de ter-

¹ Lenin Művei, 28. kötet, Szikra, 1952. 184. old.

² Lenin Művei, 21. kötet, Szikra, 1951. 279. old.

mészteresen új és sajátos, a háborús konfliktusok megváltozott jellegének megfelelő formában.

Maga az élet kényszerít bennünket arra, hogy számoljunk a háború által felkorbácsolt viharos érzelmekkel, s reagáljunk rájuk. A háború folyamán állandóan figyelemmel kell kísérni ezeket az érzelmeket, gyengíteni kell vagy meg kell előzni azokat, amelyek akadályozzák a győzelmet, ugyanakkor erősíteni és ápolni kell azokat, amelyek elősegítik fegyvereink győzelmét, s köztük elsősorban a szocialista haza iránti szent szeretetet.

A nép és a hadsereg erkölcsi ereje, mint már említettük, nem korlátozódik a társadalmi érzelmekre. Ide tartoznak az ember pszichikai, nevezetesen akarati tulajdonságai is, amelyek bizonyos módon a háború céljainak megvalósítására irányulnak. A szilárd akarat elősegíti, a gyenge akarat viszont lehetetlenné teszi az ember törekvésének, kívánságának és érzelmeinek őszinte és erőteljes megnyilvánulását.

Pártunk ezért mindig nagy gondot fordított arra, hogy a szovjet emberekben szilárd és törhetetlen akaratot kovácsoljon ki. A kommunista párt azt tanítja, hogy e jellemvonás nélkül igen gyakran a legnemesebb, erkölcsileg feddhetetlen óhajok és szándékok is üres ábrándok maradnak, amelyeknek semmi közük sincs a valósághoz. Mondanunk sem kell, hogy a hivatásának teljesítésére készülő, vagy a már hivatását teljesítő hadsereg számára az erkölcsi és az akarati tulajdonságok egysége rendkívül nagy jelentőségű. A háború súlyos megpróbáltatásai közepette azok a harcosok győznek, akikben a célok nemességének tudata párosul az erős akarattal, a győzelem bármi áron való kivívására irányuló törhetetlen elszántsággal.

Az emberek érzelmeit — pszichikai tartalmukat tekintve —, akaratát és magatartásbeli szokásait összességükben az ideológiától eltérően, társadalmi pszichikumnak nevezzük.

A társadalmi pszichikum az osztálytársadalomban mindig osztályjellegű, bár, mint már rámutattunk, az emberek egyes érzelmei biológiai eredetűek.

Az osztályok kialakulása óta ugyanis az ember egész társadalmi pszichikuma elsősorban osztályérdekeit fejezi ki.

Ezek az ember legerősebb érzelmei és ezek határozzák meg egész magatartását az osztálytársadalomban. Az osztályérdek-ek ellentétessége folytán ugyanazok a társadalmi érzelmek (például a hazafiság) különböző tartalommal telítődnek meg. Minél haladóbb az osztály, annál magasztosabb ez a tartalom. A hanyatló osztály viszont alantas, illetve merőben egoista tartalommal tölti meg társadalmi érzelmeit. Éppen azért a jelenkori nagyburzsoázia osztályát, amely érzi történelmi kárhozottságát, már régóta nem fűtik magasztos érzelmek, mivel ezek végül is ellentétbe kerülnek egész magatartásával.

A haladó osztály, a proletariátus, amely már számos országban legyőzte a burzsoáziát, tevékenységében, így a katonai védelem megszervezésében is magasztos társadalmi érzelmekre támaszkodik. A társadalmi viszonyok ama rendszere, amely a szocialista tábor országait jellemzi, a szocialista országok egész társadalmi élete elzárja a társadalomellenes érzelmek kialakulásának forrásait, állati ösztönök és alantas indítékok felszínre törését. A szocializmus korszakában az ember politikai meggyőződésének, erkölcsi tulajdonságainak egész rendszere szöges ellentétben van az effajta érzelmekkel és indítékokkal.

Igen fontos az a körülmény, hogy a társadalmi pszichikum alapját és fő tartalmát éppen azok az érzelmek, jellemvonások és szokások alkotják, amelyek az adott osztály gazdasági életkörülményeinek állandó és huzamos hatása eredményeképpen alakulnak ki. Így például a kizsákmányoló osztályok egoista érzelmei évszázadok folyamán fejlődtek ki. Lenin a munkásosztályt jellemezve — midőn hangsúlyozta osztályszolidaritását és az elnyomók iránti gyűlöletét — azt mondta, hogy a proletár gondolkodásmódot elsajátítani „lehetetlen anélkül, hogy valaki hosszú éveket ne töltsön a gyárban minden hátsó gondolat nélkül, gazdasági és társadalmi létének általános feltételei folytán”.¹ A kispolgárságot jellemezve — individualista érzelmeinek és szokásainak hangsúlyozásakor — szintén utalt a parasztság gazdasági életébe nyúló mély gyökerekre, amelyek táplálják a parasztság pszi-

¹ Lenin Művei, 33. kötet, Szikra, 1963. 250. old.

chikai beállítottságát. A kisérdmüvelő átalakítása, „egész lelkialkatának és szokásainak átfomálása olyan feladat, amelynek megoldásához nemzedékek kellnek. A kisérdmüvelőt illetően csak az anyagi bázis oldhatja meg ezt a feladatot, csak ez teheti, hogy úgy mondjuk — egészségesse a kisérdmüvelő lelkialkatát.”¹

A lelkialkat tehát az ideológiától eltérően lassan, fokozatosan alakul. Benne érződik a legerősebben a tudatnak a léttől való elmaradása.

Az elmondottak vonatkoznak azokra az érzelmekre, szenvedélyekre (emóciókra) is, amelyek biológiai ösztönökön alapulnak, például a halálfélelemre.

A kizsákmányoló osztályok ideológusai igyekeznek kihasználni azt a körülményt, hogy az emberek társadalmi tudata elmarad létük mögött, s azt a metafizikus nézetet terjesztik, hogy az ember természete változatlan. Sok burzsoá katonai vezető és pszichológus nyilatkozatában végigvonul az a gondolat, hogy az évszázadok nem változtatták és nem is változtathatták meg az ember természetét, szenvedélyeit és ösztöneit. Nézzük meg például Golovin Tanulmány a harcról című művét. Golovin abból indul ki, hogy a társadalmi élet hosszú évszázadai nem változtatták meg az ember érzelmi természetének alapjait „Mivel pedig az ember érzelmi természetének alapjai változatlanak tekinthetők — írja Golovin —, ugyanolyan változatlanak tekinthető minden, ami e tulajdonságok származéka az ember harci tevékenységében. akár a legrégibb ókorról, akár a jelenkori, vagy jövőbeli harcokról van szó.”²

Jellemző, hogy ebben a tekintetben külföldön a legújabb katonai elmélet sem jutott tovább, mint Golovin és más, XIX. század végi és XX. század eleji teoretikusok. Nem is olyan régen az Egyesült Államok hadseregének ideiglenes harcászati szabályzata a legkategórikusabban kimondta: „A háború egyéb eszközei változhatnak, de az ember változatlan tényező marad.” Ezen az alapeszmén nyugszanak Az amerikai katona című többkötetes mű legfontosabb következte-

¹ Lenin Művei, 33. kötet, Szikra, 1953. 225. old.

² N. N. Golovin: Tanulmány a harcról. A harcoló ember tevékenységének és tulajdonságainak tanulmányozása, 45. old., oroszul.

tései és tételei is. A könyvet az Egyesült Államok hadügyminisztériumának szakértői a második világháború után írták. Ugyanezt mondhatjuk az Adalékok az Egyesült Államok légierejének repülési pszichológiájához című 19 kötetes munkáról, valamint a kapitalista országokban megjelent jónéhány hasonló tárgyú könyvről is.

Nem eredetiek a jelenkori imperializmus katonai teoretikusai abból a szempontból sem, ahogy katonáik és tisztjeik magatartásának eszmei indítékait értelmezik: az ember pszichikai tulajdonságait és érzelmeit helyezik előtérbe. Ma sem adták fel azokat a nézeteket, amelyeket már az első világháború előtt vallottak és amelyeket az európai országok vezérekai a gyakorlatban is igyekeztek megvalósítani.

Erről rögtön meggyőződhetünk, ha futólag megismerkedünk az orosz vezérkar alapeszméivel, amelyek kétségtelenül visszatükröződnek Golovin már említett művében is.

Golovin korántsem tagadta azt, hogy a háború megnyerésében óriási szerepük van az eszmei indítékoknak. Szerinte „valamennyi döntő és győzelmes háború olyan eszmén alapult, amely közel állt a harcosok szívéhez”.¹ De még ennél is tovább ment, és kijelentette, hogy a mai korban, amikor a hadseregek nem egyebek, mint felfegyverzett népek, a szociális indítékok jelentősége még inkább megnőtt. Golovin nem riadt vissza attól sem, hogy elismerje a nagy francia forradalom korabeli francia hadsereg katonáinak nagyszerű harci tulajdonságait. Golovin jól látta, hogy „a forradalmi korszak harcosa, az *eszménytől fűtött harcos* ebben a tekintetben is szöges ellentéte a korábbi korszak harcosának, akinek nem volt semmi eszményképe, s akit a pusztá haszonvágy hajtott...”² Igaz, Golovin, akárcsak Dragomirov tábornok, akire hivatkozik, nem ébreszt illúziókat. Látja és elismeri, hogy a szociális forradalom eszméitől lelkesített harcos nem fogja védelmezni a reakciós rendszereket, „... olyan ló ez, amelyet nem ül meg akárki”.

Golovin ebből kiindulva azt ajánlotta, hogy a harcos er-

¹ N. N. Golovin: Tanulmány a harcról. A harcoló ember tevékenységének és tulajdonságainak tanulmányozása, 45. old., oroszul.

² Ugyanott, 39. old.

kölcsi erőinek tanulmányozásakor a fő figyelmet a „katonalélek” sötét és negatív oldalaira fordítsák.

„Elengedhetetlen — írta —, hogy a tudomány merész és elfogulatlan kézzel fellebbentse a fátylat a harc minden jelenségéről, s megmutassa nekünk a katonát a maga állati természetének összes gyarló, alantas oldalával együtt. Nélkülözhetetlen ez elsősorban a gyakorlat szempontjából.”¹

Mindez igencsak hasonlít ahhoz, amit ma propagálnak és alkalmaznak a gyakorlatban a burzsoá, s elsősorban az amerikai katonai vezetők. Hajszál pontosan ugyanezt ismételgetik ők is. Természetesen a hangsúly nem a másoláson van, hanem azoknak a feltételeknek a hasonlóságán, amelyek közt az imperializmus korának igazságtalan háborúi lezajlanak. A cári vezérkari tisztek az orosz—japán háború tapasztalatai és kimenetele alapján rájöttek arra, hogy igazságtalan háborús célokért nem lehet rohamra indítani a katonák tömegét, mert az ilyenkor lelkesedés, a hátország erkölcsi támogatása és a győzelembe vetett hit nélkül harcol. Az amerikai tábornokok saját rablőháborúik, többek közt a koreai háború tapasztalatai alapján ugyancsak felismerték, hogy katonáik a fennkölt eszmék és indítékok hiánya miatt kelletlenül, lelkesedés és győzniakarás nélkül harcolnak.

Természetes, hogy a helyzetek hasonlósága azonos következtetésekhez vezet. A koreai háború alatt és után az Egyesült Államokban különösen buzgón kezdték terjeszteni azokat az elméleteket, amelyek az ideológiával, a katonák harci magatartásának politikai motívumaival szemben a pszichológiát állítják előtérbe. Meg kell jegyeznünk, hogy bár a gyakorlatban a katonák és a lakosság politikai megdolgozása korántsem csökkent, sőt, erősödött, az elméleti munkákban erősen érződik a pszichológia hatása.

A katonai tárgyú munkák szerzői a szó szoros értelmében egymást túlharsogva igyekeznek meggyőzni olvasóikat arról, hogy a katonát harc közben, legfeszültebb tevékenysége közepette korántsem a kötelességtudat, vagy valamely más eszmei indíték, hanem az önvédelem biológiai ösztöne, a pszichikai emóció és szokás vezérli.

¹ N. N. Golovin: Tanulmány a harcról. A harcoló ember tevékenységének és tulajdonságainak tanulmányozása, 68. old., oroszul.

Első pillantásra furcsa benyomást tesz ránk az a körülmény, hogy olyan emberek, akik magasztalják a „szabadságot” és a „demokráciát”, az „ember becsületét és méltóságát”, a nyugati világ „igazságosságát”, azt állítják, hogy katonáik „olyan motívumoktól hajtva harcolnak, amelyeknek semmi közük a szabadsághoz és a demokráciához” (Montgomery), hogy a burzsoá hadsereg katonatömegei „kevesebbet törődnek a demokráciával, mint azzal, hogy mi van a domb mögött, amelyet meg kell rohamozniuk” (a Pszichológia a fegyveres erők számára című, az Egyesült Államokban kiadott könyv szerzői) stb. Az imperializmus katonai teoretikusai és katonai vezetői közt korántsem ritkák az olyanok, akik teljesen semmibe veszik a fennkölt politikai indítékokat. Szerintük a katonák „nem a szenvedő emberiség megmentéséért” harcolnak, hanem azért, hogy bebizonyítsák: az ő egységük a legjobb a hadseregben és ők maguk mindenkinél erősebbek.

Mindezeket a tendenciákat azonban könnyen megérthetjük, ha figyelembe vesszük, hogy a nyugati világ, amely a szabadsághoz és a demokráciához való hűségével hivatkozik, valójában híján van az egyiknek is és a másiknak is, s képtelen fennkölt politikai célokat és eszméket állítani az emberek elé.

John Fisher az Egyesült Államok generális terve című könyvében például ezt mondja: „Aminek híján vagyunk, az a cél, az ideál vagy ha akarják, a délibáb, amely lángra gyújthatná az emberek szívét.” Ehhez hasonló gondolatokkal találkozunk Chassin francia tábornok, Reinhardt amerikai katonai teoretikus és sok más szerző tanulmányában is.

Mínthogy az imperialisták raktárában nincsenek lelkesítő eszmék, amelyek lángra lobbanthatnák az emberek szívét, azon fáradoznak, hogy az újabb hódító háborúk előkészítése érdekében széleskörűen felhasználják a sovinszta érzelmeket (a hazafiság ürügyén), a magántulajdonosi pszichikai beállítottságot (a „szabadság” védelme ürügyén), valamint a tisztikar és részben a katonák testületi szellemét (a kiváló katonai tulajdonságok, a katonabecsület, a fegyverdicőség, a harci hagyományok stb. ápolása ürügyén).

Az imperialisták hasonló okok miatt kénytelenek más-

fajta ösztönzőkhöz is folyamodni, amelyek szerintük emelhetik a csapatok erkölcsi szellemének színvonalát. Jellemző ezzel kapcsolatban az a kijelentés, hogy „igen sok ember erkölcsi állapotát illetően az ideológia nem játszik különösebben fontos szerepet sem a gyakorlatokon, de még harc közben sem... Ezek szemében a munka és annak megítélése, az őrmester, a szabadság és a nő a fontos...”¹

Az angol, a francia és különösen az amerikai hadseregben valósággal megvásárolják a katonákat azzal, hogy kényelmes életet, magas fizetést biztosítanak számukra. Az angol hadsereg tekintélyes szakértői szerint a hadseregben kényelemszeretet uralkodik. Régi dolog, hogy az angol hadseregben — a csapatok egész életében, de még harctéri viszonyok közt is — elharapózott a lustaság, a nemtörődömség, a kényelemszeretet. Ez talán még nagyobb mértékben vonatkozik az amerikai hadseregbe. Mindez természetesen elsősorban nem a katonákról és a tisztekről való gondoskodásról tanúskodik, hanem arról, hogy ezzel igyekeznek pótolni csapataik ideológiai gyengeségét. Ámde az effajta „pótlás” a harc nehéz körülményei közt esetleg korántsem a fegyelem és az erkölcsi szellem megszilárdulására, hanem ellenkezőleg, gyengülésére vezet. Az újkori háborúk történetében sok példa van arra, hogy éppen ilyen okok miatt veszítettek el ütközeteket, szenvedtek nagy kudarccokat. Archie Davson katonai szakíró például a következőket mondja: „1942 decemberében a Longston Hill-i (a Bizerta előterében) vívott harcokat az amerikaiak azért veszítették el, mert nem volt kedvük sötétben hegyet mászni, hogy elfoglalják a németektől elhagyott magaslatokat.”² Az effajta esetek korántsem voltak egyedülállók az angol és az amerikai csapatok harctéri gyakorlatában a második világháború idején, s elkerülhetetlenek lesznek egy esetleges elkövetkező háborúban is. Teljesen világos, hogy a korszerű háborúk roppant feszültsége és elkeseredettsége miatt az imperialista hadseregek parancsnoksága nem alkalmazhatja a katonák megvásárlását és a kényelmes életet a csapatok erkölcsi szellemének állandó és tartós pótlására.

¹ Pszichológia a fegyveres erők számára. Washington, XIV. fejezet.

² Idézi Szkopin A militarizmus című könyvének 158. oldalán (szovjet kiadás).

Az imperialisták nagy reményeket fűznek népeik és katonáik nemzeti adottságaihoz és hagyományos katonai ereihez. Erről tanúskodnak többek között Robert Anderson amerikai katonai vezető szavai: „Amikor az ország halálos mérkőzést vív vagy arra készül, gyakran úgy tűnik, hogy a győzelmet csak hatalmas erők és eszközök, óriási üzemek, rengeteg repülőgép és hadihajó, roppant fegyver- és felszerelésekészletek összpontosítása biztosíthatja. De azután kiderül, hogy a nemzet megmaradása azoknak a vitézségtől, leleményességtől és találékonyságtól függ, akik végső soron eldöntik a háború kimenetelét: vagyis a katonáktól, akik dülögélnek a fáradtságtól, lépésről lépésre szívósan nyomulnak előre a harc leírhatatlan kavarodásában; a matrózoktól, akik roppant tengerek tomboló elemeivel birkóznak; a repülőktől, akik a légelhárító lövegek iszonyú tűzfüggönyén törnek át, hogy teljesítsék feladataikat.”¹

Az amerikai katonai szakértő idézett kijelentéséből láthatjuk, hogy a katona és a tiszt erkölcsi szelleméhez elsősorban a vitézséget, a kezdeményezőkészséget, a leleményességet, a találékonyságot stb. sorolják, vagyis azokat a tulajdonságokat, amelyek Anderson véleménye szerint azonosak az amerikai nép nemzeti jellemvonásaival, legfontosabb pszichikai tulajdonságaival.

Ezek a tulajdonságok a háborúban természetesen igen értékesek. S eszünk ágában sincs tagadni, hogy e tulajdonságok megvannak mind az amerikai népben, mind az amerikai katonai vezetőkben. Ám ezek az értékes tulajdonságok önmagukban nem elegendők ahhoz, hogy a katonák tömeges önfeláldozást és hősiességet tanúsítsanak a közös érdekekért. Ha nem fűtik nagyszerű, igaz eszmék az embereket olyankor, amikor roppant súlyos megpróbáltatásokat kell kiállniuk, sőt esetleg az életüket kell feláldozniuk, a vitézség értéktelenné, a kezdeményezőkészség és a leleményesség pedig egyoldalúvá válik — vagyis az élet minden áron való megőrzésére irányul. Ami a szakismereteket és a katonai képzettséget illeti,

¹ Idézi Smith Az Egyesült Államok katonai doktrínája című könyvének 226. oldalán (szovjet kiadás).

nem csekély mértékben ezek is értéküket veszítik, ha a harcosokat nem vezérlik magasztos eszmék.

Ezért egyáltalán nem csoda, hogy az amerikai politikusok és tábornokok sokat panaszkodnak amiatt, hogy ifjúságuk, katonáik, sőt különleges képzettségű szakkádereik a fokozott propaganda, mindenféle ígéretés és édesgetés ellenére sem hajlandók vérüket ontani a harcmezőn, s elviselni a korszerű háborúval járó terheket és nélkülözéseket.

Ezzel kapcsolatban jellemző Smith amerikai tábornoknak az a beismerése, hogy a repülőgépvezető, akinek kiképzésére az Egyesült Államokban annyit költenek, amennyibe hat-hét bölcsészeti doktor oktatása kerül, otthagyja a katonai szolgálatot, mihelyt a valóságnak megfelelő megvilágításban mutatják be neki „jövőjét, amelyet a legtöbb esetben igyekszik elkerülni”.¹ Ez természetesen nem is lehet másképp olyan társadalomban, amely a magántulajdon uralmán alapul, s amely merev kánonná² tette tagjainak individualizmusát és apolitikusságát. E társadalomban már maga a nevelési rendszer is arra van hivatva, hogy fejlessze a magántulajdonosi ösztönöket, az individualizmust és az egoizmust.

Ezt a körülményt keserűen kénytelen elismerni a burzsoá világ sok más vezetője is. Biller, a chicagói egyetem egyik professzora például így vélekedik: „Mi beérjük azzal — írja —, hogy csupán technikusokat képezünk ki. Mi a technikus? Olyan ember, aki ismeri munkájának minden csínját-bínját, de nem látja e munkának sem a célját, sem a világban elfoglalt helyét.”³

Ez a beismerés természetesen önmagáért beszél: az az ember, akinek egész beállítottsága individualizmuson, az egyéni érvényesülés vágyán alapul, nem gondolkodhat és nem cselekedhet másképp. Az ilyen ember dicsőségvágyból, karrierhajhászásból vagy pénzszerzés céljából esetleg vállalkozhat kockázatra, mégha az az élete veszélyeztetésével jár is. De, először is, az élet kockáztatására való készség nem lehet tömeges jelenség, másodszor, a haszonszerzés vágyát egy bi-

¹ Smith: Az Egyesült Államok katonai doktrínája, 228. old., oroszul

² Kánon — görög szó, jelentése: szabály, előírás. — Szerk.

³ Lityeraturnaja Gazeta, 1955. október 6.

zonyos határon túl legyűri a félelem érzése és az önfenntartási ösztön.

Sok burzsoá ideológus tehát az ember pszichikai tulajdonságainak ügyes kihasználását tekinti az egyetlen olyan biztos eszköznek, amellyel erősíthető a „nyugati világ” érdekeiért harcolni hivatott csapatok erkölcsi szilárdsága és harc-képessége.

A korszerű háború előkészítésének és megvívásának körülményei azonban arra kényszerítik az imperialistákat, hogy mind nagyobb jelentőséget tulajdonítsanak az eszmei-politikai tényezőknek, népeik és hadseregeik ideológiai meggyúrásának.

Az imperialista propaganda ebből a célból buzgón magasztalja a kapitalista rendet, mocskolja a kommunizmus eszméit, rágalmazza a szocialista országokat. Az imperializmus eleve eltökélt szándékkal reakciós tartalommal tölti meg az „eszmei-politikai” tényezőket, s mindenáron igyekszik a tömegek politikai öntudatának fejlődését az általa kívánt irányba terelni. Ezzel mindig számolnunk kell a mai imperialista államok erkölcsi lehetőségeinek megítélésekor.

3. A TÖMEGEK POLITIKAI ÖNTUDATÁNAK SZEREPE A KATONAI GYŐZELEM KIVÍVÁSÁBAN

1

A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy az emberek eszméi és öntudata elválaszthatatlanul összefüggnek annak az osztálynak a politikai ideológiájával, amelyhez tartoznak.

A politikai ideológia fő tartalma annak felismerése, hogy mi az osztály szerepe és feladata a társadalmi termelés rendszerében, milyen célokra törekszik, milyen eszközökkel, milyen módon harcol e célok eléréseért. A burzsoá ideológia a magántulajdon és a kizsákmányolás elveinek örökkévalóságából és megingathatatlanságából indul ki. Bár szavakkal a

szabadság és az egyenlőség eszméit hirdeti, a valóságban az elnyomást és az erőszakot, az elnyomóknak az elnyomottak feletti uralmát védelmezi.

A burzsoá ideológia ez idő szerint a válság és a hanyatlás időszakában van. Már nem tud világos és meggyőző célokat állítani hívei elé. Szociális prognózisai tele vannak pesszimizmussal és síránkozással. A burzsoá ideológusok azt állítják, hogy az emberi elme képtelen belátni a jövő függőnye mögé. A burzsoá ideológiának a tömegekre gyakorolt hatása állandóan csökken. A felszabadulásukért harcra kelt százmilliók ma már nem hisznek a kizsákmányoló rend örökvalóságáról és megdönthetetlenségéről szóló mesében. A burzsoá ideológia válsága világosan megmutatkozik abban is, hogy fokozódik a kapitalizmus erkölcsi degradációja. A távlatlanság és a pesszimizmus az erkölcsi értékek elsikkadásához, az erkölcsök elsatnyulásához és bomlásához, az alantas szenvedélyek és ösztönök mesterséges felkorbácsolásához vezet.

A burzsoá ideológiának szöges ellentéte a szocialista ideológia. A munkásosztály politikai ideológiája, amely a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban az egész nép ideológiájává vált, a tudományos szocializmus, amely bebizonyította, hogy elkerülhetetlen a kapitalizmus pusztulása és az új, szocialista társadalom győzelme, amelynek csúcsa a kommunizmus lesz. A szocialista ideológia magába foglalja a proletár nemzetköziség magasztos eszméjét. A szovjet emberek, akik a szocialista hazát védték a külföldi betolakodók támadásával szemben mind a polgárháború éveiben, mind a Nagy Honvédő Háború időszakában, egyszersmind szentül teljesítették internacionális kötelességüket is. A szocialista ideológia fölénye abban rejlik, hogy az, tartalmát tekintve, a tömegek — a munkásosztály és minden dolgozó — létérdekeinek tudományos kifejezése. Természetes, hogy a Szovjetunió és a szocialista tábor többi országának hatalmas sikerei rendkívül nagymértékben fokozzák ideológiánknak a világ dolgozó tömegeire gyakorolt hatását. Láthatják ezt például abból, ahogyan a világ közvéleménye reagál a Szovjetunióban folyó szocialista építés egyre növekvő sikereire, a mesterséges holdak felbocsátására, amelyek vitathatatlanul és szem-

mel láthatóan bebizonyították a szocialista rend óriási fölényét a tőkés renddel szemben.

A szocialista ideológia erejét és hatalmát világosan mutatja, hogy óriási tömegek támogatják azokat az eszméket, amelyeket a kommunista és munkáspártok képviselői által elfogadott Békekiáltvány, valamint a szocialista országokban működő kommunista és munkáspártok 1957 novemberi moszkvai értekezletének nyilatkozata hirdet.

Az élet által felvetett időszerű és elvi kérdésekre adott egyértelmű és meggyőző válaszok egyre több embert vonzanak a szocialista ideológiához, a béke és az igazi demokrácia eszméihez, a reakciós erők népellenes, háborús és elnyomó politikája ellen harcoló tömegek soraiba.

A Szovjetunióban folyó szocialista építés sikerei még jobban megerősítik a kommunizmus nagy ügyének győzelmébe vetett hitet, soha nem látott mértékben növelik a Szovjetunió Kommunista Pártjának tekintélyét. A mezőgazdaság gyors fellendítésének megvalósítása, az ipar és az építőipar vezetésének megjavítása, a gép- és traktorállomások átszervezése, az ipar további fejlesztéséért, a technikai haladásért folytatott harc, a szovjet vegyipar tökéletesítését szolgáló nagyszabású program végrehajtása — mindez nemcsak hazánk gazdasági erejét növeli, hanem a szovjet emberek erkölcsi erejét is gyarapítja.

Az SZKP, a Szovjetunióban folyó szocialista építés irányítója, mindig komoly figyelmet fordított az ideológiai kérdésekre. A párt mindig Leninnek abból az útmutatásából indul ki, hogy „a tömegek öntudatának fejlesztése lesz továbbra is ugyanúgy, mint eddig egész munkánk alapja és fő tartalma”.¹

Az SZKP óriási figyelmet fordít a szovjet hadseregben és a flottánál folyó pártpolitikai munkára. A kommunista pártnak a szovjet harcosok eszmei neveléséről való gondoskodását mutatja többek közt az SZKP Központi Bizottsága 1957 októberi plénumának határozata a szovjet hadseregben és a flottánál folyó pártpolitikai munka megjavítására. Ez a határozat megállapítja, hogy a Szovjet Fegyveres Erők poli-

¹ Lenin Művei, 11. kötet, Szikra, 1954. 167. old.

tikai és erkölcsi szempontból magas színvonalon állnak, s éberén őrzik a szovjet haza biztonságát. A Szovjet Fegyveres Erők harcképességének további növelése érdekében az SZKP Központi Bizottsága különösen fontosnak tartja, hogy a szovjet harcosokat a szocialista haza, a kommunista párt és nagy ügye iránti hűség, a szovjet népek barátsága és a proletár internacionalizmus szellemében neveljük.

Az SZKP Központi Bizottsága határozatának megvalósítása még jobban erősíti a haza védőinek erkölcsi szellemét, harckészségét és állandó éberségét a béke és a szocializmus ellenségeinek esetleges mesterkedéseivel szemben.

2

„...Az erkölcsi erő... kérdése — írta Lenin — határozatlan kérdés, mindent érthetünk erkölcsi erőn, és mindent be lehet csempészni ebbe a fogalomba. Hogy kikerüljük azt a veszélyt, hogy az erkölcsi erő fogalmába valami határozatlan vagy fantasztikus elemet csempésszünk be, felvetem azt a kérdést, nincsenek-e olyan ismertető jelek, amelyek alapján pontosan meghatározható, honnan merítette a proletariátus az erkölcsi erőt a politikai uralmával egybekötött hallatlan anyagi nélkülözések elviselésére? Azt hiszem, ha így tesszük fel a kérdést, pontos feleletet kapunk rá.”¹

S Lenin megadta a pontos választ arra a kérdésre, mi az erkölcsi ereje a fiatal szovjetköztársaság dolgozóinak, akik kibírták a roppant megpróbáltatásokat és helytálltak a világ tőkéseitől támogatott fehérjárdisták vad rohamaival szemben.

Mi volt az elvileg új a forradalom vívmányait védő harcosok erkölcsi szellemében?

Először is, ilyen új és rendkívül fontos dolog volt hazánk munkásosztályának a győzelembe vetett megingathatatlan hite, annak mélységes tudata, hogy olyan hatalmat védelmeznek, amelyet ők maguk teremtettek és szilárdítottak meg és amely nélkül sem maguk, sem gyermekeik nem élhetnek szabad életet. A tömegek megértették, hogy a szovjethatalom

¹ Lenin Művei, 32. kötet, Szikra, 1953. 290. old.

jelenti számukra a jobb jövőt. „Vállalták az éhséget, a hideget, a gyötrelmeket — mondta Lenin —, csakhogy megtarthassák a hatalmat.”¹

Másodszor, hazánk dolgozóinak roppant erkölcsi erőt adott az a tudat, hogy a munkások és a parasztok között megbonthatatlan a politikai kapcsolat, az a hit, hogy a munkások és a parasztok szövetsége szilárd és megingathatatlan. A polgárháború folyamán a parasztok hónapról hónapra, évről évre jobban meggyőződtek a szovjet rend hatalmas előnyeiről, s ennek eredményeképpen mind határozottabban, mind eltökéltebben keltek védelmére és harcoltak a belső és a külső ellenforradalmi erők ellen. Ezen az alapon erősödött és szilárdult meg hazánk munkásosztályának és parasztságának szövetsége.

És végül, harmadszor, „az orosz munkásnak az adott erkölcsi erőt, hogy ebben a harcban felismerte, érezte, érzékelte valamennyi fejlett európai ország proletariátusának segítségét, támogatását”.² Az oroszországi szocialista forradalom felrázta Nyugat és Kelet dolgozóit, s felkeltette bennük a szociális elnyomás alól való közeli felszabadulás reményét. A szovjet forradalom nemzetközi jellege biztosította a Szovjetunió számára a tőkésállamok munkásainak támogatását. Ez új, azelőtt soha nem látott jelenség volt, amely jelentősen növelte a harcoló hadsereg erkölcsi erejét. Harcoló tömegek soha még ennyire nem voltak meggyőződve osztályostársaik támogatásáról, mert tudták, hogy nemcsak saját nemzeti politikai érdekeikért harcolnak, hanem a nemzetközi proletariátus nagy ügyéért is.

Amint látjuk, Lenin, amikor a nép és a hadsereg erkölcsi erőiről beszélt, az erkölcsi erők társadalmi-politikai tartalmát helyezte előtérbe. Ezt a tartalmat elsősorban abban látta, hogy a dolgozók felismerték a forradalom internacionális és nemzeti feladatainak egységét; hogy a tömegek osztatlanul bíztak a kommunista pártban és a szovjet államban; hogy a forradalom vívmányainak védelmére felkelt munkásosztály és parasztság érdekei azonosak voltak.

¹ Lenin Művei, 32. kötet, Szikra, 1953. 411—412. old.

² Ugyanott, 1953. 291. old.

Lenin érdeme, hogy nemcsak mélyrehatóan feltárta az új momentumokat a szovjetköztársaság erkölcsi erőinek tartalmában, hanem kimutatta ezek rendkívüli szerepét is a szocialista haza védelmében.

Lenin megindokolta azt a tételt, hogy korszerű körülmények között éppen az erkölcsi erők politikai tartalma válik rendkívüli jelentőségűvé minden fontos történelmi esemény, így a háborúk szempontjából is.

Lenin hangsúlyozta, hogy a burzsoázia ideológusai a „történelmi tényezőről folytatott zavaros és skolasztikus vitáikban „mindig megfélemlítettek egy olyan tényezőről, mint a proletariátus forradalmi elszántsága, szilárdsága és hajthatatlansága. Ilyen tényező a mi országunk proletariátusának hajthatatlansága és edzettsége is. Munkásosztályunk tisztán látta, másoknak is megmondotta és a gyakorlatban is bebizonyította, hogy inkább mind egy szálig elveszünk, semhogy átengedjük területünket, semhogy feladjuk elvünket — a fegyelem és szilárd politika elvét, amelyért mindent fel kell áldoznunk.”¹

Ez a tényező, ha legfőbb jelentésében nézzük, *politikai* tényező, mivel elsősorban a proletariátusnak, mint hazánk vezető erejének politikai öntudata tükröződik benne. A politikai öntudat nem hatja át rögtön a tömegeket, fokozatosan, a párt nagyarányú nevelőmunkája eredményeképpen alakul ki bennük abban az elkeseredett harcban, amelyet felszabadulásukért folytatnak. De enélkül lehetetlen a forradalom győzelme. A politikai tényező, amikor megérték a forradalom végrehajtásának megfelelő feltételei, döntővé válik. Ezért mondta Lenin: „A kapitalista országok és a kapitalista osztály bomlása, a kapitalista osztály kétségbeejtő helyzete és válsága pillanatában csakis ez a politikai tényező a döntő.”²

Lenin idézett szavai 1920 márciusában hangzottak el, az OK(b)P IX. kongresszusán, amikor a polgárháború még nem ért véget. Természetes, hogy e szavak nemcsak a politikai forradalomban kivívandó győzelemre vonatkoztak, hanem a

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 458–459. old.

² Ugyanott, 459. old.

háborúra is, amely e forradalom vívmányainak megtartásáért és megszilárdításáért folyt.

A munkásosztály elszántsága, eltökélt szándéka, hogy megvalósítja a jelszót: „inkább mind egy szálig elveszünk, de nem adjuk meg magunkat”, olyan tényező volt, amely eldöntötte a polgárháború sorsát, biztosította Oroszország dolgozóinak győzelmét a belső ellenforradalom és a külföldi intervenció egyesült erőfeszítéseivel szemben.

Vajon e tényező nemcsak a polgárháború igen sajátos viszonyai között — amikor a harcoló erők osztályjellege különösen világosan kifejeződött — volt döntő jelentőségű?

Kétségtelen, a polgárháború időszakában a politika, a politikai eszmék, érzelmek, jelszavak közvetlenül érintették szinte minden egyes ember, mindegyik osztály, különösen a proletariátus és a burzsoázia sorsát, amelyek közt elkeseredett, élethalálharc dúlt. A kommunista párt politikai jelszavai és eszméi behatoltak a parasztság soraiba is, amely bizonyos ingadozása ellenére is támogatta a proletariátust a forradalom ellenségeivel folytatott harcában. S minél erősebb volt a munkásosztály és a parasztság szövetsége, annál erősebbé és legyűrhetetlenebbé vált a győzelem politikai tényezője, amelyről Lenin beszélt.

Am a politikai tényező jelentősége a szovjet állam fejlődésének későbbi időszakában sem csökkent, sőt mindinkább növekedett, mivel nemcsak megmaradtak, hanem még sokkal nagyobb jelentőségre tettek szert a belső és a nemzetközi társadalmi fejlődés forradalmi vonásai. Emellett természetesen figyelembe kell vennünk e fejlődés sajátosságait is. Azzal, hogy a kizsákmányoló osztályok megszüntetése és a szocializmus építése eredményeképpen létrejött a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egysége, s megszilárdult a Szovjetunió népeinek barátsága, rendkívül kiszélesedett és megerősödött az a politikai bázis, amelyen kibontakoznak és hatnak társadalmunk politikai erői és tartalékai. Mindezt világosan bebizonyította a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja. Bár a háború elején többször súlyos kudarcot szenvedtünk, s a szovjet embereknek a fronton és a háttérben hihetetlen nehézségekkel kellett megküzdeniük, a nép és a hadsereg er-

kölcsi és politikai erői nem merültek ki, hanem szakadatlanul gyarapodtak a háború minden egyes újabb szakaszában. A Nagy Honvédő Háború éveiben a politikai tényező abban az értelemben, ahogy Lenin fogta fel, döntő tényezőnek bizonyult. A német fasiszta hódítók elleni honvédő háború újra bebizonyította, hogy ez a tényező az új forradalmi rend harcában az elmúlt háborúk történetében soha nem tapasztalt gigászi erővé válik.

A politikai tényező háborús viszonyok között sincs elszigetelve az emberi magatartás tisztán erkölcsi és pszichikai motívumaitól, sőt bizonyos tekintetben összeforr velük. Ez érthető is, mert a proletariátus magas fokú politikai öntudata, a szocialista forradalom ügyének megvédelmezésére való törekvő készsége, az internacionalizmus eszméje iránti hűsége áthatja a proletariátus egész erkölcsét. A katonák, a tisztek és a polgári lakosság szellemi arculatának politikai momentumai mind világosabban, mind határozottabban rányomják bélyegüket a háború sorsát munkájukkal és vérükkel eldöntő tömegek érzelmeire, erkölcsi-pszichikai tulajdonságaira is. A mi időnkben az emberek összes társadalmi érzelmei, összes erkölcsi tulajdonságai, sokkal jobban összefüggnek a politikai motívumokkal, mint bármikor korábban. Politikai motívumok nélkül minden katonai erény jelentős mértékben veszít az értékéből. Az élet azt tanítja, hogy az eszmei indítékok, magasztos politikai célok nélkül harcoló katonák és tisztek nem lehetnek mindvégig kitartóak és szívósak, mert csak formálisan, megszokásból és mechanikusan teljesítik kötelességeiket.

Mindebből az következik, hogy a népek és a hadseregek erkölcsi erőit a korszerű háborúkban politikai motívumok hatják át. A mai körülmények közt ez a sajátossága a népek és a hadseregek erkölcsi erői megnyilvánulásának. Éppen emiatt használják elterjedten a népek és a hadseregek erkölcsi erői lényegének kifejezésére az „erkölcsi-politikai tényező” terminust.

Az erkölcsi-politikai tényező az imperializmus kialakulása előtt viselt háborúkban is befolyást gyakorolt a harcmezőn vérüket ontó katonák magatartására. De akkoriban még

igen sok háború nem volt annyira közvetlen hatással az ország valamennyi lakosának sorsára, mint manapság. Másodszor, az igazságtalan, hódító háborúk szervezőinek akkoriban még rendelkezésükre álltak olyan erők és eszközök, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy a katonát elvonják a politikától, elzárják azoktól a nem kívánatos politikai befolyásoktól, amelyek kívülről hatottak rá. A katonai kötelesség és becsület jelszavával sikerült kialakítaniuk és ápolniuk a hadseregben a testületi szellemet, a katonai kasztszellemet. E hadseregek katonáitól, akiket a hosszú szolgálat ideje alatt teljesen betörtek, távol álltak a politikai eszmék, vagy legalábbis kevésbé értették meg azokat. A fegyelem, az előljárók parancsainak feltétel nélküli végrehajtása, amely kizárt minden gondolkodást, a katonai zászló iránti hűség, bármilyen célokért vitték is azt harcba — leggyakrabban ilyen momentumok vezérelték a múlt katonáit.

A mai korban gyökeresen megváltozott a helyzet. Ez a korszak nemcsak felébresztette, hanem óriási magaslatra is emelte a munkásosztály, a parasztság, valamennyi elnyomott gyarmati nép forradalmi öntudatát. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom ideje óta nemcsak a munkásosztály, hanem a néptömegek öntudatában is gyökeres változás ment végbe. A régi világ járma és kizsákmányolása alól való felszabadulás eszméje, amelyet maga a társadalmi élet fejlődése hívott életre, évről évre, évtizedről évtizedre újabb és újabb milliók öntudatát hódítja meg. Ma már nemcsak egyes haladó gondolkodású emberek, hanem a nagy néptömegek is kezdik megérteni, hogy ebben az eszmében öltenek testet legfőbb létérdekeik.

Az imperialista hadseregek vezetői természetesen az új körülmények között is mindent elkövetnek, hogy csapataikat távol tartsák a haladó politikai eszmék hatásától. De mivel a hadseregek ma már tömeghadseregek, a háborúk pedig hosszan tartók, pusztítók s rendkívüli erőfeszítéseket követelnek az egész néptől, továbbá mivel a rabló háborúk lényegét a tömegek napjainkban világosan látják, a politikai eszmék elkerülhetetlenül utat törtek maguknak a hadseregbe, mégpedig igen gyors ütemben. A kommunista és munkáspártok ha-

talmas erői a tömegek politikai felvilágosításán munkálkodnak; a Szovjetunió és a népi demokratikus országok — a kommunizmus nagy eszméinek győzelméért harcoló országok — sikerei szüntelen forradalmasító hatással vannak a tőkés-világ tömegeire.

Ilyen körülmények közt romba dőlnek az olyasfajta idealista elképzelések, amelyek szerint a harcban az erélyes, harci lelkesedését az alárendeltjeikbe beoltani képes parancsnok által vezetett vak tömeg győzedelmeskedik. Uhacs-Ogorovics, a cári hadsereg egyik katonai pszichológusa nyíltan kijelentette, hogy a vak katonai tömeg és a minden katonai erénnyel megáldott parancsnok mindenkor az ábrándok netovábbja volt a hódító háborúk szervezői szemében. „Az erkölcsi elemnek ez a jelentősége és függősége — írta — már régen kifejeződött ebben az aforizmában: inkább legyen birkanyájunk egy oroszlán parancsnoksága alatt, mint oroszláncsordánk egy birka parancsnoksága alatt.”¹

Manapság „birkacsordát”, vagyis gépiesen engedelmeskedő, gondolkodásra képtelen tömeget már nem találnak a hódító háborúk szervezői, ami pedig az „oroszlanokat” (vagyis lelkesedéstől fűtött, a harcra bátran vállalkozó embereket) illeti, tőlük fél az imperialista hadseregek parancsnoksága. Az „erkölcsi elem függősége” napjainkban már másmilyen. A katonák tömege ma már nem hangtalan, gondolkodásra képtelen nyáj, hanem eleven, politikai szenvedélyektől, szimpátiáktól és antipátiáktól fűtött organizmus. A katonai parancsnok az ilyen tömeget nem tudja önkényesen, mindig csak az általa választott irányba vezetni. Az imperialista hadseregek parancsnoksága kénytelen komolyan számolni azzal, hogy csapatainál igencsak különféle és igen gyakran rá nézve egyáltalán nem kedvező politikai hangulat uralkodik. Más lett az élet, a történelmi helyzet, amelyben a háborúk kialakulnak, más lett az erkölcsi erők minősége és viszonya is a hadseregeken belül.

Ehhez tegyük még hozzá, hogy a mai körülmények között, a háborúk típusától függően, elvileg változik meg az er-

¹ Uhacs-Ogorovics Katonai pszichológia, 48. old., oroszul.

erkölcsi-politikai tényező hatása. Az erkölcsi-politikai tényező az igazságtalan, hódító háborúban végeredményben a háború szervezői ellen fordul. Amilyen mértékben növekszik a katonatömegek öntudata, olyan mértékben bomlasztja belülről a hadsereget, s rontja harci tulajdonságait. A hódító háborút viselő hadseregek tisztikarának sokat kell fáradoznia azon, hogy elhárítsa vagy legalábbis csökkentse e törvényszerűség hatását. Az imperialista hadseregek képtelenek harcolni, ha nem tömők állandóan a katonák fejét butaságokkal, ha nem csapják be és nem vezetik félre őket, s ha nem szítják bennük a sovíniszta érzelmeket.

Az igazságos háborúban, különösen azokban, amelyek célja a szocialista haza védelme a külföldi betolakodók támadásával szemben, az erkölcsi-politikai tényező éppen ellentétes szerepet játszik.

Az igazságos háborúban a fejlett öntudat lehetővé teszi, hogy a tömegek gyorsabban, szervezettebben mondjanak le a békeidők hangulatáról és érzelmvilágáról. Köztudomású, hogy a háború, mint különleges és vészterhes társadalmi jelenség, különleges erkölcsi érzelmeket és tulajdonságokat követel. A háború idején előtérbe kerülnek az erkölcsi felemelkedés vonásai, a hősiesség és az elszántság a teljes győzelemig való harcra. A korszerű háború gyökeres fordulatot idéz elő a hatókörébe került emberek tudatában. S a fejlett politikai öntudat segítségükre van abban, hogy ez a fordulat a legkevesebb nehézséggel és kockázattal menjen végbe.

Másképp, mint már korábban mondtuk, maga a háború olyan érzelmeket és hangulatokat szül, amelyek korántsem mindig segítik elő a győzelmet. A félelem, a pánik olykor elfogja mind a katonák egy részét, mind a polgári lakosságot. Ez előfordul a szocialista haza védelmére irányuló háborúban is. De azokban az országokban, amelyek ilyen háborút viselnek, megvan minden olyan eszköz, amelynek segítségével le lehet küzdeni a nem kívánatos hangulatot. A polgárháború éveiben Lenin azt mondta, hogy „az egyik legnehezebben leküzdhető ellenfél ellen kell harcolnunk: a háborúba való belefáradás, a háború iránti gyűlölet és utálat ellen kell harcolnunk; ezt az állapotot le kell küzdenünk, mert

másként nem oldjuk meg azt a kérdést, amely akaratunktól független — a katonai kérdést”.¹

Az effajta hangulatot a háború sorsának eldöntésére hivatott tömegek magas fokú politikai öntudatának segítségével küzdjük le. Az őszinte és lelkesítő agitáció és propaganda, a tömegekkel való mindennapos politikai foglalkozás, amely segítségükre van abban, hogy mozgósítani tudják minden szellemi erejüket az ellenséggel való harcra, a megfelelő irányba tudja terelni a tömegek hangulatát.

A burzsoázia ideológusai azt hiszik, hogy ilyesvalamit ők is végrehajthatnak országaikban, ha a katonai helyzet bonyolulttá válik. Ez azonban csalóka illúzió. A tőkésország nehézségei háború idején egészen más természetűek. A burzsoáziának nemcsak a tömegek fáradtságával, hanem árulással, korrupcióval, az ország politikai egységének hiányával stb. is számolnia kell. André Maurois *Miért bukott el Franciaország?* című könyvében megállapítja, hogy azok a tényezők, amelyek a fasiszta Németország elleni háború elvesztésére vezettek, „főleg erkölcsi természetűek”. Megpróbálja levonni ebből a tanulságokat, s néhány tanácsot ad a jövőre nézve:

„... *Őrizzük meg az ország egységét.* A politikai pártok utasok ugyanannak a hajónak a fedélzetén. Ha elsüllyeszti a hajót, valamennyien odavesznek.

Követeljük a vezetőktől, hogy éljenek becsületes életet. A gyarlóság, bármilyen is az, az ellenségnek kedvez.

Higgyünk tántoríthatatlanul azokban az eszmékben és abban az életformában, amelyért harcolunk. A hit teremti a hadseregeket, sőt a fegyvert is. A szabadság odaadóbb szolgálattal érdemel, mint a zsarnokság.” Cowpland burzsoá katonai pszichológus, aki idézi e sorokat, még hozzáteszi: „Bátor szavak! Vesse őket szívébe mindenki, akinek osztályrészl adatot, hogy vezető legyen.”²

A hadiesemények burzsoá kutatói számára valóban bátor szavak ezek. Csak ott a bökkenő, hogy bármennyire „szívükbe” vésik is őket a tőkésországok hadseregeinek vezetői, valóra váltani, következésképpen, a vereséget elhárítani mégsem tudják. Vajon hogy lehet megőrizni a nép egységét ak-

¹ Lenin Művei, 28. kötet, Szikra, 1952. 15. old.

² Cowpland: A lélektan és a katona. 24. old., oroszul.

kor, amikor az országot mind a háború előtt, mind a háború alatt mély belső ellentmondások marcangolják? Vajon lehet remélni, hogy a burzsoá vezetők becsületes életet fognak élni, amikor maga az élet és az osztálygyakorlat óráról órára és percről percre a gyarlóság és a bűn útjára taszítja őket? Hihetnek-e végül megingathatatlanul a kapitalizmus eszméiben és a kapitalista életformában azok, akiket ez a társadalmi rend elnyom és fojtogat, s a kizsákmányolás és a politikai elnyomás prése alá helyez?

Csakis az igaz ügyért harcoló, a haladás, vagyis a szocializmus útján járó országok képesek a korszerű háborúk során felmerülő nehézségeket és megpróbáltatásokat sikeresen és gyorsan leküzdeni. S az egyik legfontosabb eszköz, amely segít a nehézségek leküzdésében, az eszmei-politikai tömegmunka. Mint Lenin megállapította, a polgárháború éveiben a tömegek fejlett politikai öntudata nemcsak abban volt segítségünkre, hogy leküzdjük a háború okozta roppant erkölcsi-politikai nehézségeket, hanem abban is, hogy fokozott lelkesedéssel és hősiességgel harcoljunk az ellenség feletti győzelemért. A tömegek politikai öntudatát Lenin ebben az értelemben a leghatalmasabb és a szó szoros értelmében kimeríthetetlen erőforrásnak tartotta. Ezt a forrást az oroszországi szocialista forradalom nyitotta meg. A mi időnkben nincs hatalmasabb erő, mint a kommunista párt által politikailag felvilágosított, megedzett és vezetett nép. Mindig azért győztünk, mert erre az erőre támaszkodtunk.

Ama háborúk tapasztalatai, amelyeket a szovjet nép szocialista hazája védelmében folytatott, különösen az 1941—1945-ös Nagy Honvédő Háború tapasztalatai, ragyogóan és minden vonatkozásban igazolták a szovjet szocialista rend hatalmas erkölcsi-politikai fölényét. A jövő kétségtelenül még nyomatékosabban, még nagyobb meggyőző erővel fogja igazolni ezt. Az ellenség, aki kezét emel hazánkra, a Szovjetunió és más országok szocialista vívmányaira, elkerülhetetlenül olyan súlyos katonai és erkölcsi-politikai vereséget fog szenvedni, amilyenre még nem volt példa a történelemben.

AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPÉNEK NÖVEKEDÉSE — A JELENKORI HÁBORÚK TÖRVÉNYSZERŰSÉGE

Az újkori háborúk gazdasági alapjainak, forrásainak és sajátosságainak elemzése azt mutatja, hogy az erkölcsi-politikai tényező szerepe szakadatlanul növekszik. Az erkölcsi-politikai tényező szerepének növekedése az újkori háborúk egyik legfontosabb törvényszerűsége, amellyel kénytelen számolni minden hadviselő vagy háborúra készülő állam.

1. A JELENKORI HÁBORÚK GAZDASÁGI ALAPJAI ÉS EZEK HATÁSA A NÉPEK ÉS A HADSEREGEK ERKÖLCSI EREJÉRE

1

Korunk a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszaka. Ez az átmenet az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött. Elmúlt az az idő, amikor az imperializmus osztatlanul uralkodott a földkerekségen. Ma már a világ lakosságának több mint egyharmada — több mint kilencszázötven millió ember — a szocializmus, az új élet építésének útjára lépett.

A világ első szocialista államának, a Szovjetuniónak létrejötte és fejlődése és a szocializmus hatalmas táborának ki-

alakulása következményeként korunkban a világ fejlődését teljes mértékben a két ellentétes társadalmi rendszer versenyeinek menete és eredményei határozzák meg.

A szocializmus rendszere évről évre újabb győzelmeket arat. A Szovjetunióban, a Kínai Népköztársaságban és a többi európai és ázsiai népi demokratikus országban példátlan és a kapitalizmus számára elérhetetlen ütemben fejlődik a nép-gazdaság valamennyi ága, szakadatlanul emelkedik a dolgozók életszínvonala. A szocialista tábor, erejének tudatában aktívan harcol az új háború elhárításaért, s e harcban felsorakoztatja maga mögött a világ összes haladó erőit. A szocialista országoktól minden néven nevezendő hódító törekvés távol áll.

A szocializmus rohamos ütemű fejlődése elősegítette az imperializmusellenes nemzeti mozgalom gyors növekedését a háború utáni időszakban. Számos ázsiai és afrikai ország népe lerázta a gyarmati jármót, s szuverén, nemzeti államot teremtetett. A még szolgaságban élő gyarmati és függő országok népei is erőteljesen harcolnak nemzeti felszabadulásukért.

A szocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődése nagymértékben gyorsítja az imperializmus összeomlását. Az imperializmus elveszítette egykori, az emberiség nagyobb része felett gyakorolt uralmát. Az imperialista államok gazdasága ingatag, belső fejlődésüket igen éles osztályellentétek jellemzik. Az imperialista államok egymás közötti viszonya, az egység látszata ellenére, ugyancsak kiélezett és feszült.

Az imperializmus oly módon igyekszik leküzdeni ezeket a nehézségeket, hogy újabb támadást szervez a dolgozó tömegek ellen, újabb háborúkat készít elő, amelyek különösen nagy profitot hajtanak a tőke mágnásainak. Az imperializmus ádáz ellensége a békének, s ezért mindaddig, amíg imperializmus létezik, fennáll az agresszív háborúk veszélye.

Lenin az imperializmust a kapitalizmus legfelső, egyben utolsó szakaszának, „a proletariátus szociális forradalma előestéjének” nevezte. Lenin mélyenszántóan elemezte az imperializmus fejlődésének sajátosságait és törvényszerűségeit. Kimutatta, hogy a kapitalizmus az imperializmus korában nem fejlődik többé emelkedő, felfelé ívelő vonalon, „halódó” ka-

pitalizmusná vált, amely annyira kiélezi az összes ellentmondásokat, hogy elkerülhetetlenné válnak a nagy társadalmi megrázkódtatások. Gazdasági vonatkozásban az imperializmust a rothadás, a monopóliumok uralma jellemzi, politikai vonatkozásban pedig — reakció a társadalmi élet minden területén. A kapitalizmus fejlődése nem sima, fokozatos és folyamatosan előretörő folyamat többé, mint korábban volt. E fejlődés, különösen a műszaki haladás, sajátos gazdasági feltételei miatt, egyes országok ugrásszerűen megelőznek másokat, s ennek következtében felborul az egyensúly a kapitalizmus világrendszerén belül és fokozódik az egyes imperialista államok harca a gazdasági és a politikai világhuralom megszerzéséért.

A külső és a belső piacokért folytatott harc kiéleződése, az egyes országokon belül és a tőkésországok között folyó elkeseredett konkurrenciaharc, oda vezet, hogy a monopolizáció a maximális profit állandó beáramlása nélkül immár nem tudja erősíteni pozícióit, bármennyire szeretné is, s még kevésbé tarthat igényt a világhuralomra. A maximális profit megszerzése végett az imperialisták fokozzák a dolgozók kiszákmányolását, a gyarmati és függő országok népeinek leigázását és kifosztását, a népgazdaság militarizálását, s pusztító háborúkat igyekeznek kirobbantani. Teljesen nyilvánvaló, hogy éppen itt kell keresnünk a jelenkori háborúk gazdasági okait, az imperializmus agresszív politikájának gyökereit.

Az imperializmus védelmezői mindenáron szeretnék bebizonyítani, hogy a militarizmust és a fegyverkezési versenyt nem a monopolistáknak a maximális profit megszerzésére irányuló törekvése idézte elő, hanem „a nemzetek szükségletei”. Clark angol közgazdász például azon a véleményen van, hogy a mai hadigazdaság termelési struktúrája „inkább alapul a nemzet tág értelemben vett katonai szükségletein, mint a maximális profit megszerzésére törekvő termelők érdekein”.

Ugyanakkor a józanabb burzsoá közgazdászok és politikusok közül jó néhányan kénytelenek elismerni, hogy éppen a kapitalista monopóliumok profithajszája idézi elő a jelenkori hódító háborúkat. Hivatkozhatunk például Kefauver szenátor beszédére, amely 1957 márciusában hangzott el az Egye-

sült Államok kongresszusának felsőházában. A szenátor tényekkel bizonyította, hogy az ásványolajipari társaságoknak döntő befolyásuk van az amerikai kormány politikájára. Szerinte az óriási korporációknak sikerült kezükbe kaparintaniuk az üzleti tevékenység koncentrált gazdasági ellenőrzését, sőt, sikerült olyan helyzetet teremteniük, hogy ők határozhatják meg az amerikai külpolitika célját és irányát. „A mai kormány tagjai annyira megszokták, hogy tüsszentsenek, mihelyt az olajtársaságoknak viszket az orruk, más szóval annyira megszokták, hogy valósággal lessék az ásványolajipari társaságok legcsekélyebb kívánságait is, hogy el sem tudják képzelni, hogy másképpen is cselekedhetnének.”¹

Kefauver helyesen állapítja meg, hogy az úgynevezett „Eisenhower doktrína” elsősorban az olajipari társaságok követeléseit fejezi ki, az ő rabló érdekeiket védelmezi a Közel-Keleten, majd hozzáteszi, hogy ez a politika háborúval terhes. „...Dulles úr olyan nemzetközi intervenciót akar szervezni — mondta —, amely háborút idézhet elő, s mindezt csupán bizonyos nemzetközi ásványolajipari társaságok mesébe illő profitja és tőkéje védelméért”.²

Kefauver és a kapitalizmus hozzá hasonló „kritikusai” nem tudnak szabadulni a hagyományos burzsoá előítéletektől, s naivul azt hiszik, hogy itt csupán „visszaélésekről”, az általános politikától való eltérésről van szó. A valóság viszont az, hogy az általa idézett tények megszokott kísérői a kapitalizmus fejlődésének, amely törvényszerűen katonai konfliktusokhoz és katasztrófákhoz vezet.

Az imperializmus korában hallatlan erővel törnek felszínre mindazok a gazdasági és politikai ellentmondások, amelyek a tőkéstársadalom fejlődésének utolsó szakaszában jönnek létre. Az imperializmus története „egész korszakot fog kitölteni, amelyen belül a legkülönbébb háborúk, imperialista háborúk, országon belüli polgárháborúk fogják követni egymást, ezek egybefonódnak egymással, nemzeti háborúk törnek ki, felszabadulnak azok a nemzetiségek, amelyeket elnyomtak az imperialisták, elnyomtak azoknak az imperialista

¹ Kefauver szenátor beszéde, Mezsdunarodnaja Zsizny, 1957. évi 6. szám, 140. old., oroszul.

² Ugyanott.

hatalmaknak különböző kombinációi, amelyek az óriási államkapitalista és katonai trösztök és szindikátusok korszakában elkerülhetetlenül ilyen vagy olyan szövetségeket alkotnak.”¹

A mai korszakban a háborúk, jellegüket tekintve, igen sokfélék. Különbség van közöttük méreteik szerint (vannak helyi, vagy lokális háborúk és világháborúk), valamint politikai lényegük és céljaik szerint. Az imperializmus története a világ újrafelosztásáért, a gyarmati népek és a gyenge országok leigázásáért vívott számtalan véres összeütközés története.

Az imperialisták által elnyomott népek felszabadító harca viszont létrehozta a nemzeti felszabadító háborúkat. Az imperializmus idején keletkeztek a forradalmi proletariátusnak a reakciós burzsoázia elleni polgárháborúi is — korunk legjogosabb, leghaladóbb és legigazságosabb háborúi. A legjogosabb és legigazságosabb háborúk e kategóriájába kell sorolnunk azt a fegyveres ellenállást is, amelyet a szocialista államok tanúsítanak az imperialista agresszorokkal szemben.

A jelenkori háborúk sokféleségét végeredményben azok az ellentmondások határozzák meg, amelyek kiváltják őket. A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy a háborúk azoknak az ellentéteknek a jellegétől függően, amelyeket kifejeznek, két csoportra oszlanak — igazságos, felszabadító háborúkra, és igazságtalan, hódító háborúkra.

Igazságtalan, hódító háború minden imperialista háború. Ezek közé tartoznak a különböző imperialista államok és államcsoportosulások közötti háborúk, amelyek a legnagyobb monopolista egyesülések érdekeiért folynak. Például az orosz—japán (1904—1905) háború és az első világháború (1914—1918) a világ erőszakos újrafelosztására törekvő nagy imperialista ragadozók összeütközése volt. Magától értetődik, hogy az effajta háborúk mindkét részről igazságtalanok.

A hódító háborúk közé tartoznak az imperialista államoknak a gyarmatok és a félgyarmatok elleni háborúi.

Az a körülmény, hogy a második világháború után a gyarmati rendszer bomlásnak indult, és olyan országok, mint

¹ Lenin Művei, 27. kötet, Szikra, 1952. 118—119. old.

India, Burma, Indonézia, Egyiptom felszabadultak a gyarmati járom alól, s önálló politikát folytatnak, korántsem jelenti azt, hogy az imperialisták már lemondtak a kolonializmusról. Akcióiknak csupán a formáját változtatják meg, hogy még fondorlatosabban és gondosabban álcázhassák hagyományos politikájukat, a népek leigázásának és kifosztásának politikáját. Az Egyiptom elleni angol—francia—izraeli agresszió, az algériai háború, az Indonézia belügyeibe való arcátlan imperialista beavatkozás, a libanoni és jordániai események mind azt bizonyítják, hogy merő hazugság az imperialisták azon állítása, amely szerint „új szakasz” kezdődött a gyarmatok és az anyaországok viszonyában, s a gyarmatosítók a „szabad-ságot és a demokráciát” viszik az ázsiai és afrikai népeknek.

Ugyanezt mondhatjuk a hirhedt „Eisenhower doktrínáról” is, amelyben a „segítség” ígérete az arab világ nyílt megfenyegetésével párosul. E doktrína megvalósítása a Közel-Keleten újabb fegyveres összeütközésekre vezetett, mert az imperialisták ígéretei mögött, mint mindig, ebben az esetben is erőszak húzódott meg.

Bármennyire igyekeznek is tehát az imperialisták béke-angyaloknak, a haladás és a humanitás letéteményeseinek feltüntetni magukat, mindig hűek maradnak önmagukhoz: rablók, akik mindig készek nyereszkedni a népek vérén, szenvedésén és pusztulásán. Szemben a jelenkori burzsoázia ideológusainak állításával, a történelmi események nem küszöbölték ki az imperialista hatalmak és a gyarmati népek közötti régi ellentéteket. Ezek az ellentétek mindinkább mélyülnek és éleződnek, aláássák az imperializmus háterszágát és növelik a nemzetközi forradalmi mozgalom tartalékait.

Korunk igazságtalan, hódító háborúi közé tartoznak végül a másfajta imperialista intervenciók, a fasiszta államok háborúi, az agresszív kapitalista hatalmak és csoportosulásaik fegyveres támadásai a Szovjetunió és a szocialista táborhoz tartozó más országok ellen.

A tőkésrendszer bajnokai „új” érvekkel próbálják megcáfolni azt a tételt, hogy az imperializmus gazdasági alapjai szülik a háborúkat. Szerintük a kapitalizmus immár annyira megváltozott, hogy megszabadult összes régi „negatív voná-

sától”, leküzdötte a munka és a tőke közti ellentmondást, „népi” kapitalizmussá vált, amelyben tulajdonképpen már nincsenek se tőkésék, se proletárok.

A „megújódott kapitalizmus” hívei azt állítják, hogy a jelenkori burzsoá állam a gazdasági életbe való beavatkozással megszüntetheti a gazdasági válságok veszélyét, kiküszöbölheti az imperializmus korszakának valamennyi ellentmondását, elejét veheti a tőkésországok közötti háborúknak, magát a kapitalizmust pedig „demokratikus” jellegűvé változtathatja. Valóban így van ez? Korántsem.

Lenin több ízben rámutatott arra, hogy az imperializmus — saját törvényeinek hatása folytán — már századunk elején arra törekedett, hogy megteremtse az állammonopolista tőke uralmát. Számos országban ez ma már szemmel látható ténynyé vált.

Az állammonopolista tőke fejlődése azonban korántsem azt jelenti, hogy a kapitalizmus nem kapitalizmus többé. Ellenkezőleg, az államapparátust éppen azért rendelik alá a monopoltőkének, hogy fokozhassák a dolgozók kizsákmányolását és az egész népgazdaság militarizálását újabb háborúk szervezése végett. Az imperializmus népellenes lényege és reakciós jellege még élesebben és határozottabban nyilvánul meg, ennek következtében a dolgozók nagy tömegei még jobban és még gyorsabban felismerik, hogy éppen az imperializmus korunk valamennyi társadalmi megrázkódtatásának és katonai összeütközésének okozója.

A sivár kapitalista valóság rákényszeríti a dolgozókat, hogy mind komolyabban elgondolkozzanak jövőjük felett. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet adatai szerint 1957-ben (egy év alatt) a teljes munkanélküliek száma Kanadában és Hollandiában több mint 100 százalékkal, Svédországban 43 százalékkal, Belgiumban 34 százalékkal, az Egyesült Államokban 24 százalékkal, Angliában 19 százalékkal emelkedett. George Meany, az AFL—CIO elnöke szerint 1958 márciusában az Egyesült Államokban ötmillió 250 ezer teljes és több mint hárommillió részleges munkanélküli volt. Ugyancsak az ő nyilatkozataiból kitűnik, hogy a szükség és a nélkülözés réme leselkedik további sok millió amerikai dolgozóra, akinek

ma még van munkája. Más országokban is a dolgozók nagy tömegeit fenyegeti az a veszély, hogy elvesztik munkájukat, fölösleges emberré válnak. A *Revue* című nyugatnémet folyóirat nemrég közölte a sok százezer „fölösleges ember” egyikenek levelét. „A gazdasági csoda országában — írja — nincs helye annak, aki betöltötte a negyvenedik évét. Az ő osztályrésze a munkanélküliség és a velejáró nélkülözés, nyomorúság és a kétségbeesés.”

A tőkésvilágban, különösen a gyarmati és függő országokban, a dolgozók milliói nyomorognak. Mint a *World News* című folyóirat írja, az angol gyarmatokon az egy főre eső jövedelem jóval kisebb az angliai átlagjövedelemnél; így például az angliai átlag Tanganyikához képest 33-szoros, Kenyához képest 19-szeres, Nigériához képest 13-szoros. Ugyanez a folyóirat közli, hogy Sierra-Leona angol gyarmaton a néger „ma szinte az éhenhalás küszöbén tengődik... Ezer, egy éven aluli gyermek közül több mint 500—600 pusztul el.”

Ez az összkép határozza meg a dolgozó tömegeknek a kapitalizmushoz való viszonyát. „A kapitalista országok dolgozói — állapítja meg a szocialista országok kommunista és munkáspártjainak nyilatkozata — manapság olyan viszonyok közt élnek, amelyek hatására egyre inkább meggyőződnek arról, hogy nehéz helyzetükből az egyetlen kivezető út — a szocializmus. Ilyenformán egyre kedvezőbb feltételek jönnek létre ahhoz, hogy bevonják őket a szocializmusért vívott aktív harcba”.¹

2

Az összes antiimperialista erők harckészségét magasabb fokra emeli az a körülmény, hogy óriási tömegek ismerik meg az imperializmus politikáját, amely az osztály- és a nemzeti elnyomás erősödésére, a népeket tömegpusztulással fenyegető újabb romboló háborúk kirobbantására vezet. A proletariátus — korunk élenjáró osztálya — mind erélyesebben fordul szembe a kapitalista rabszolgasággal; az évszázados álomból felébredő gyarmati népek sem óhajtják tovább tűrni a szol-

¹ Az emberiség békéjéért, jövőjéért, Kossuth, 1957. 13. old.

gaságot. A népek eltökéltsége az agresszió visszaverésére, a társadalmi elnyomás türhetetlenségének és jogtalanságának egyre erősödő tudata azt eredményezi, hogy az imperialisták által kitervelt minden kaland szükségszerűen szervezőire üt vissza, azok katonai és politikai kudarcával végződik. Amint látjuk, a gazdasági és osztályellentétek kiéleződése a kapitalista országokban végső fokon hatással van a burzsoá államok népeinek erkölcsi-politikai állapotára is. A kizsákmányoló osztályok és a dolgozó tömegek közötti ellentétek kiéleződése mind jobban megnehezíti az agresszív tervek ideológiai előkészítését, a háborús tervek erkölcsi-politikai feltételeinek biztosítását. Nem csekély mértékben közrejátszik ebben az a létbizonytalanság is, amelyben a tőkéstársadalom emberei élnek és amely a fronton küzdő harcosokat is elkészeríti.

Louis Fisher, az ismert amerikai publicista Ilyen a mi világunk című könyvében fölöttébb jellemző esetet közöl ezzel kapcsolatban. „Amikor földet értünk — a szerző egy, a második világháború idején történt esetet mond el — az Angliáért folyó csata egyik hőse, odavezetett Hurricane-jához, s rámutatott arra a 15 kis sárga horogkeresztre, amely a vadászgép oldalára volt festve. 15 német gépet lőttem le — mondta, s megcsapkodta Hurricane-ja törzsét, ahogy a jó lovat szokás. De aztán hirtelen elkomorodott, s ezt kérdezte: — Mit gondol, amikor vége lesz ennek, munkanélkülivé válnunk?”

A burzsoá világban olyan az élet, hogy még a sokszorosan kitüntetett háborús veterán feje felett is ott lebeg a munkanélküliség, a nyomor, a megaláztatás réme. Mindez természetesen korántsem erősítheti a tőkésországok erkölcsi potenciálját a béke éveiben, még kevésbé háború idején.

Amikor arról beszélünk, hogy a tőkésországok erkölcsi potenciálja csökkenő tendenciát mutat, nem szabad szem előtt tévesztenünk, hogy a kapitalizmus gazdasági rendszere bizonyos körülmények közt képes növelni azokat az erkölcsi lehetőségeket, amelyekre az imperialistáknak a hódító háborúk előkészítéséhez és folytatásához szükségük van. Ilyen körülmény lehet például, a tőkésgazdaság „virágzása”, amely lehetővé teszi a dolgozók politikai öntudata erősödésének lefé-

kezését; vagy az a lehetőség, hogy a monopolisták által szerzett extraprofitból megvásárolják a munkásosztály felső rétegét.

Különös jelentőségű a tőkések számára az a körülmény, hogy például Angliában és az Egyesült Államokban a munkásosztály jelentős része politikailag még nem elég érett. Ezzel kapcsolatban helyénvaló idéznünk W. Z. Fostert, az Egyesült Államok Kommunista Pártjának elnökét, aki A kapitalizmus alkonya című könyvében a következőket írta: „... Országunk munkásainak zöme még nem tudott elszakadni a kapitalizmus szellemi kötelékeitől. Nem látják konkrétan, hová vezet a szocializmus és még nem osztályöntudatosak. Noha osztályösztönük erős és proletár harci szellemük jó, ideológiai vonatkozásban még sem vontak éles határvonalat maguk és a tőkéssztaály közé.”¹

Az a munkás, aki ideológiai vonatkozásban még nem tudott éles határvonalat húzni maga és a tőkés közé, természetesen valamilyen mértékben a kenyeret adó tőkésvállalat virágzásától várja saját boldogulását. Életének eszménye az egyéni boldogulás — abban reménykedik, hogy egyszer eljön a nap, amikor saját televíziót vásárolhat, idejében kifizetheti a vásárolt holmik részleteit stb.

Az extraprofit jó néhány imperialista ország burzsoáziája számára lehetővé teszi, hogy megvesztegesse a munkásosztály egy részét, vagyis kiváltságos helyzetet biztosítson számára a dolgozók összességéhez képest. A burzsoázia ily módon támaszra tesz szert a munkásosztályban, s ezt a támaszt elég ügyesen kihasználja mind a mai napig.

Németország, Anglia, Franciaország jobboldali szociáldemokratái már az első világháború alatt is aktívan támogatták saját imperialistáik hódító politikáját. Ugyanezt cselekedték később is. Ebben a vonatkozásban figyelemre méltó az a tény, hogy annak idején éppen a francia jobboldali szocialisták vezetői — az akkori kormány az övék volt — indítottak imperialista háborút Egyiptom ellen. Ugyancsak az ő jóváagyásukkal folyik ma is a szégyenletes háború az algériai nép ellen.

¹ William Z. Foster: A kapitalizmus alkonya, Szikra, 1950. 74. old.

Anglia, Franciaország, Ausztria és más országok jobboldali szociáldemokrata vezetői már régóta hűségesen szolgálják a burzsoáziát. Nem hajlandók szövetséget kötni a kommunista pártokkal, kígyót, békát kiabálnak a kommunista mozgalomra, a Szovjetunióra és a népi demokratikus országokra. Az opportunisták a munkásosztály nem csekély részének tudatában ápolják azt az illúziót, hogy a kapitalista társadalom keretei között, a kapitalista rendben is meg lehet szabadulni a kizsákmányolástól és el lehet érni az anyagi jólét növekedését. Mindehhez még hozzá kell vennünk a „szocializmus védelmezőjének” szerepében tetszelgő jelenkori revizionizmus bomlasztó hatását. A revizionisták, a munkásosztály ügyének árulói, sárral dobálják a Szovjetuniót és a népi demokratikus országok tényleges szocialista vívmányait, azt az elméletet hirdetik, hogy a kapitalizmus belenő a szocializmusba, megpróbálják elhitetni a dolgozókkal, hogy az osztályok kibékülnek, az osztályharc kialszik stb. Az ő aknamunkájuk különösen nagy kárt okoz a munkásmozgalomnak. Könnyen megérthetjük, hogy ilyen körülmények között gyorsan terjednek és tenyésznek a militarista nézetek.

A militarizmust támogatja és erősíti az imperializmus gazdasági rendszere és a gazdasági rendszer fejlődésének egész tendenciája. Erre a körülményre Lenin már 1918-ban felhívta a figyelmet és rámutatott, hogy a monopolkapitalizmust „alapvető gazdasági sajátosságai folytán a legkevesbé béke- és szabadságszeretet, s leginkább a szoldateszka igen nagyfokú és mindenütt észlelhető fejlődése jellemzi”.¹

A „szoldateszka fejlődése”, ami az imperializmus legfontosabb gazdasági tulajdonságainak elkerülhetetlen eredménye, napjainkban mind jobban erősödik. A militarizmus kiterjeszti befolyását az imperialista állam csaknem egész gazdasági és politikai életére.

Az imperializmus ideológusai nagymértékben felhasználják a militarizmust arra is, hogy a népet és a hadsereget erkölcsi-politikai vonatkozásban előkészítsék a hódító háborúkra. A militarizmus ugyanis fokozza a nép elmaradott ré-

¹ Lenin Művei, 28. kötet, 219. old., oroszul.

tegeinek nacionalista érzelmeit, ezek az érzelmek pedig elősegítik a háborúk még gyorsabb kirobbantását.

„A háborúknak — írta Lenin — kedvező talajul szolgálnak a nacionalista előítéletek, amelyeket a civilizált országokban rendszeresen terjesztenek az uralkodó osztályok érdekében abból a célból, hogy a proletártömegeket elvonják saját osztályfeladataiktól, és elfeledtessék velük a nemzetközi osztályszolidaritásból fakadó kötelességüket.”¹

Manapság a nacionalista előítéleteket a szó szoros értelmében iszonyú mértékben tenyészítik és „elmélyítik”. Az imperializmus reakciós ideológusai pajzsra emelik a legbarbárabb malthusiánus eszmét, amelyek szerint politikailag helyes, jogilag törvényes és erkölcsös minden, ami csökkenti a földkerekség lakosságát (természetesen a dolgozók rovására). Az elemi csapásokat, a járványokat, az éhínséget, a pusztító háborúkat, amelyek emberéletek millióiba kerülnek, a társadalomra nézve a legnagyobb jótéteménynek kiáltják ki. Sőt, az effajta embergyűlölő elméletek védelmezőinek véleménye szerint teljesen jogosult a legszörnyűbb népirtó eszközök alkalmazása is, a békés lakosság tömeges gyilkolása atom- és hidrogénbombákkal, a legújabb mérgező anyagokkal, a bakteriológiai fegyverekkel stb.

Nem szabad azt hinnünk, hogy ezek és a hozzájuk hasonló eszmék nem hagynak mély nyomokat az emberek tudatában. A szovjet nép által a német fasiszta betolakodók ellen folytatott háború tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a német fasizmusnak sikerült megmételyeznie a német nép jelentős részének öntudatát, s beoltania a fajgyűlölő, embergyűlölő eszmék mérgével. S hogy mibe került ez az emberiségnek, mindenki jól tudja.

Azok a gazdasági feltételek, amelyek segítségével az imperializmus meg tud őrizni bizonyos erkölcsi tartalékokat, a tőkésállamokban ma is hatnak, s hatni fognak a jövőben is. S kétségtelen, hogy egy újabb világháború esetén az imperialista államok hadseregeiben nem csekély számban lesznek olyan katonák, akikre hatnak azok a magántulajdonosi illú-

¹ Lenin Művei, 15. kötet, Szikra, 1955. 191. old.

ziók és előítéletek, amelyeket a burzsoá társadalom egész élete, légköre nevel beléjük.

Ily módon az imperializmus mai gazdasága, amely korunk háborúit szüli, kettős hatást gyakorol az imperialista államok népeinek és hadseregeinek erkölcsi erőire. Egyrészt egyre súlyosbodnak a munka és a tőke, a tőke és a gyarmati népek közötti éles ellentétek, s ezek mindinkább csökkentik az imperialista államok erkölcsi potenciálját. Másrészt az imperialista gazdaság egyes sajátosságai fékezik a dolgozók politikai öntudatosodását, s az imperialisták ezt elég ügyesen ki is használják.

Mindezt figyelembe kell vennünk, hogy józanul és objektívan ítélhessük meg az imperialista államok erkölcsi potenciálját abban a háborúban, amelyet ők készítenek elő.

2. A HÁBORÚK POLITIKAI FORRÁSAI ÉS AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPÉNEK NÖVEKEDÉSE

1

A háborúk keletkezésének okai az antagonisztikus társadalom gazdasági rendjében rejlenek, kiobbantásukat viszont mindig a politika valósítja meg. A politika tárja fel a társadalmi erőknek azt a mechanizmusát, amely közvetlenül háborúra vezet.

„A háború a politika folytatása más eszközökkel. Minden háború elválaszthatatlanul azzal a politikai renddel függ össze — mondta Lenin —, amelyből fakad. Azt a politikát, amelyet egy bizonyos hatalom, s ezen a hatalmon belül egy bizonyos osztály a háború előtt hosszú időn át folytatott, ugyanez az osztály elkerülhetetlenül és holtbizonyosan továbbfolytatja a háború alatt is, csak éppen tevékenysége formáját változtatja meg.”¹

Leninnek ez az összefoglaló jellegű tétele néhány igen

¹ Lenin Művei, 24. kötet, Szikra, 1952. 415. old.

fontos momentumot hangsúlyoz. Először is aláhúzza a háború és a politika megbonthatatlan egységét, amelyet a jelenkori burzsoázia szociológusai és katonai teoretikusai oly gyakran figyelmen kívül hagynak vagy eltorzítanak. Ha a háború a politika folytatása, könnyen megérthetjük, hogy a háború összes sajátosságai visszatükrözik ama osztály politikájának jellegét, amely a háborút szervezte. Ez a politika határozza meg a háború céljait, viselésének módját, a hadseregek szervezésének, kiképzésének, nevelésének és harci felhasználásának jellegét. A politika a háború céljainak rendeli alá a hadviselő állam összes erkölcsi erőit is. A háború szervezői mindenekelőtt arra törekednek, hogy ellenőrzésük alá vessék a nép és a hadsereg erkölcsi szellemét, s ezzel ideológiai szempontból megszilárdítsák katonai terveiket. Enélkül a háború legtökéletesebb és legsokoldalúbb technikai előkészítése is meddőnek bizonyulhat.

Másodszor, a háborúhoz vezető politikát Lenin szoros összefüggésbe hozza a társadalmi renddel, az osztály, az állam huzamos időn át kimunkált egész magatartásával. A politika ilyen értelmezése megcáfolja a háborúk okainak szubjektivistá elképzelését, amely a tőkésvilágban erősen elterjedt. Van jó néhány olyan mai katonai ideológus, aki elismeri a háborúnak a politikától való függését, de a politikát úgy értelmezi, mint magatartási vonalat, amely teljes mértékben egyes személyek akaratától függ.

A háborút azonban nem egyes, hatalmas történelmi személyiségek akarata, nem is a „rosszindulatú emberek” önkénye idézi elő, hanem objektív okok, amelyek a kizsákmányoló rend lényegéből fakadnak. Egyes személyiségek gyorsíthatják a háború kitörését, de saját tetszésük szerint nem idézhetik elő, ha nincsenek meg hozzá a szükséges objektív feltételek. Természetesen a nép és a hadsereg erkölcsi erőit, szellemük állapotát sem lehet csupán egyes személyiségek — vezérek, hadvezérek — vezetésétől függővé tenni. Ezeknek az erőknek a fő forrása a hadviselő állam társadalmi és államrendjében, politikájában rejlik.

Végül, Lenin idézett tételében van egy rendkívül fontos gondolat, amely szerint a háborúk jellege a politikai célok-

tól függően különböző. Ha a háború a politika folytatása, akkor a háború jellege elsősorban a politikai irányvonalától, a háború céljaitól függ, amelyek a politika feladatait tükrözik vissza. Ezért nem voltak a marxisták sohasem pacifisták, akik nem látják és nem akarják látni az elvi különbséget az igazságos és az igazságtalan háborúk közt. A marxisták elítélik, bűnös, népellenes háborúnak tartják a hódító háborúkat, ugyanakkor teljesen jogosnak tartják az igazságos háborúkat.

Ebből következik, hogy háború idején a népek és a hadseregek erkölcsi állapota roppant mértékben függ a háború jellegétől. Az igazságtalan háborúban, a nép és a hadsereg erkölcsi szelleme — annak mértékében, ahogy a tömegek egyre inkább felismerik e háborúk bűnös jellegét — fokozatosan gyengül. Az igazságos háborúk viszont erősítik a polgári lakosság és a katonatömegek szellemét, fokozzák harci kedvüket, lelkesedésüket és meggyorsítják a győzelmet.

Amint látjuk, a marxista—leninista tanításnak a háborúról, mint a politika folytatásáról szóló legáltalánosabb tételei is meghatároznak már egyes momentumokat, amelyek fontosak ahhoz, hogy megértsük a harcoló tömegek erkölcsi erőinek helyét, jelentőségét és szerepét. Ez azonban természetesen még nem elegendő. Hogy tovább mehessünk, ismerünk kell a jelenkori háborúk politikai forrásait, valamint legfontosabb sajátosságait. Csakis ezek ismeretében válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy mi az, ami a jelenkori háborúban szakadatlanul erősíti a népek és a hadseregek erkölcsi szellemét, s napjainkban a harcoló tömegek erkölcsi szellemének mely összetevői döntő jelentőségűek.

Mint már mondtuk, a kapitalizmus jelenkori gazdagsága olyan mélységes ellentmondásokat rejt magában, amelyek kiélezi az imperialista államok vagy államcsoportok világhuralomért folytatott harcát. A világhuralmi törekvést a legteltesebben, koncentrált formában az imperialista politika fejezi ki. „A világhuralom — mondta Lenin — röviden szólva — az imperialista politika tartalma, és ennek folytatása az imperialista háború.”¹

¹ Lenin Művei, 23. kötet, Szikra, 1951. 26—27. old.

Ha az imperialista politika fő tartalma a világalomért folytatott harc, akkor, a jelenkori háborúk közvetlen okát az illető államok, vagy az azokon belül levő osztályok politikájában kell keresnünk. A világalommi törekvések elkerülhetetlenül háborúra vezetnek, mert e cél elérésére nincs más eszköz.

Figyelembe kell azonban vennünk, hogy a burzsoázia politikájának hódító feladatait sohasem vallja be nyíltan. A burzsoá ideológusok minden úton módon eltitkolják az imperialista háborúk igazi okait, minden módon álcázzák az imperialista államok politikájának igazi tartalmát. Ebből a célból, először is, kémmutatóan „össz nemzetinek” kiáltják ki az imperialista politikát, amely valójában maroknyi monopolista érdekeket fejezi ki. A hódító háborúkat ily módon a nemzeti politika eszközének igyekeznek feltüntetni.

Másodszor, a burzsoá ideológusok azt állítják, hogy a háborúk keletkezése csak a külpolitika szükségleteivel és feladataival függ össze, s elszakítják azt a belpolitikától. Ennek az a magyarázata, hogy az állam külpolitikáját könnyebb össz nemzetinek feltüntetni, tehát könnyebb legalább a látszatát megteremteni annak, hogy a lakosság minden rétege egységfrontot alkot a „külső ellenséggel” szemben, könnyebb felszítani a sovíniszta érzelmeket a tömegekben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ezzel mindenképpen számolni kell, mert a burzsoáziának néha sikerül erkölcsileg és politikailag megmételyeznie, s akarata engedelmes végrehajtójává változtatnia a nép jelentős részét. Ezért különösen veszedelmes a jobboldali szociáldemokratáknak az a fecsegése, hogy a burzsoázia külpolitikája egyáltalán nem függ a belpolitikától.

Lenin többek közt a következő szavakkal leplezte le az opportunistákat: „A külpolitikát különválasztani általában a politikától vagy még inkább, a külpolitikát szembeállítani a belpolitikával, merőben helytelen, nem marxista, tudománytalan gondolat.”¹ Csakugyan, a külpolitika elválaszthatatlanul összefügg a belpolitikával, a külpolitikát a belpolitika határozza meg. Így például, ha a burzsoázia az országon belül a dolgozók féktelen kizsákmányolása árán igyekszik biz-

¹ Lenin Művei, 23. kötet, Szikra, 1951. 35. old.

tosítani a maximális profitot, akkor az ország határain kívül is ebből a célból törekszik más népek kifizetésére.

Ha a munkásosztály a politikai hatalom kivívása után országában a dolgozók testvériségének és barátságának megszilárdítására törekszik, akkor az ország határain kívül is a népek közti békéért, a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett éléséért, az elnyomott nemzetek támogatásáért, a szocialista tábor országainak testvériségéért és együttműködéséért harcol.

Mindebből világos, hogy nem érthetjük meg a háború jellegét és következményeit, ha nem vesszük figyelembe az állam kül- és belpolitikájának összefüggését, az állam más országokkal való kölcsönös viszonyát és az osztályviszonyokat az országon belül. Emellett a politikát több év keresztmetszetében kell elemeznünk, s elsősorban fejlődése fő vonalát, nem pedig az attól való eltéréseket kell vizsgálnunk.

A háború és a politika egységének van még egy fontos vonatkozása, amelyet sohasem szabad szem elől tévesztenünk: a háborúra készülő állam politikájára óriási hatással vannak a háborús politika ellen küzdő társadalmi erők. Tévedhetünk valamely adott háború jellegének és okainak megítélésében, ha nem vesszük figyelembe a történelmi körülmények egész összességét, ha nem számolunk azzal, hogy minden állam politikája meghatározott összefüggésben van más államok politikájával, a népek akaratával, a világközvéleménnyel.

Éppen ezeket a körülményeket tartotta szem előtt az SZKP XX. kongresszusa, amikor hangsúlyozta, hogy napjainkban a háború nem végzetszerűen elkerülhetetlen, mert létrejöttek azok az erők, amelyek képesek azt elhárítani. A második világháború után a politikai erőviszonyokban világtörténelmi jelentőségű változások mentek végbe. A szocializmus világrendszerre vált, amely napról napra növekszik és erősödik. Mindinkább bővül a békeövezet, s a nemzetközi feszültség enyhítésében érdekelt, a békéért aktívan harcoló demokratikus országok egyre jobban megszilárdítják pozícióikat. Valamennyi államban terebélyesedik a béke híveinek mozgalma. Nem csoda, hogy ilyen körülmények közt az agresszorok mind nehezebben tudják mozgósítani a közvéle-

ményt a háború kirobbantására, megteremteni a nép és a hadsereg ehhez szükséges erkölcsi szellemét, s még kevésbé tudják azt a győzelem tényezőjévé változtatni.

„Jelenleg a béke erői annyira megnövekedtek, hogy reális lehetőség van a háború elhárítására, amit az imperialisták agresszív egyiptomi terveinek kudarcra világosan megmutatott. Kudarcot vallottak továbbá arra irányuló terveik is, hogy az ellenforradalmi erőket Magyarország népi demokratikus rendszerének megdöntésére használják fel.”¹

Háború vagy békés egymás mellett élés? — ez idő szerint ez a világpolitika sarkalatos kérdése. Hogy a reakció erőinek sikerül-e kirobbantaniuk az új világháborút, az jelentős mértékben attól függ, mennyire hatalmasak és szervezettek a béke erői, milyen gyorsan és eredményesen lépnek akcióba egy újabb háborús konfliktus érlelődése esetén.

A kapitalizmus belső gazdasági és politikai fejlődése tehát, mint fentebb kimutattuk, fegyveres konfliktusokhoz vezet, ezzel szemben a szocialista társadalom fejlődésének nincs szüksége háborúra.

A hódító háborúk összeférhetetlenek a szocializmus természetével, társadalmi rendjével, politikájával, ideológiájával és erkölcsével. Világosan mutatja ezt a Szovjetunió példája, amely történelme során nem vett részt egyetlen hódító háborúban sem. Nincs és nem is lehet olyan ok, amely a szocialista államot igazságtalan háború viselésére készíthetné.

„Van-e szocialista államnak akár egyetlen indítéka is arra — olvashatjuk az SZKP Központi Bizottságának a XX. pártkongresszus elé terjesztett beszámolójában —, hogy agresszív háborút robbantson ki? Talán vannak nálunk olyan osztályok, csoportok, amelyeknek érdeke a háború, mint a gazdagodás eszköze? Nem. Nálunk már régen nyoma sincs az ilyen osztályoknak és csoportoknak. Vagy talán kevés a földünk és természeti kincsünk, talán nincs elég nyersanyagunk, vagy felvevőpiacunk? Nem, mindezekkel bőven rendelkezünk. Kérдем tehát, mire lenne jó nekünk a háború? Nekünk nem kell háború, mi elvből elvetjük az olyan politikát,

¹ Az emberiség békéjéért, jövőjéért, Kossuth, 1957. 16. old.

amely az emberek millióit a milliárdosok maroknyi csoportjának önös érdekei kedvéért háborúba taszítja.”¹

Amint látjuk, a szocialista társadalomban nincsenek meg azok a háború kirobbantására vezető indítékok, amelyek a kapitalista valóságban megszokottak. Ami a burzsoá ideológusoknak azt az állítását illeti, hogy a Szovjetunió fegyveres erővel igyekszik meghonosítani a szocialista eszmét és rendszert más országokban, ez merő dőreség. A forradalmakat nem csinálják „megrendelésre”, a forradalmakat nem lehet „exportálni”, a forradalmak az ország belső fejlődésének, a belső forradalmi válság érlelődésének eredményei.

A történelmi tények megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy azokat a háborúkat, amelyekbe a Szovjetunió belekényszerült, nem a Szovjetunió, hanem a vele szemben ellenséges kapitalista környezet idézte elő. Ezekben a háborúkban a szovjet nép és fegyveres erői országuk függetlenségét védelmezték, korunk leghaladóbb társadalmi és államrendjének létét védték. A szocialista haza védelmében folytatott háborúk tehát a legigazságosabb háborúk, amelyek magasztos és nemes célért folynak.

A szovjet állam politikája ily módon fejlődésének egyetlen szakaszán sem szorul háborúra, nem vezet háborúra, nem rejt magában háborús veszélyt. De politikánk nem zárja ki, sőt megköveteli, hogy fegyvert alkalmazzunk a szocialista rend és vívmányai megvédése, proletár internacionalista kötelezettségeink teljesítése, az agresszorok megfékezése érdekében.

Az elmondottak teljes mértékben vonatkoznak a szocialista tábor bármely országára. „Egyetlen szocialista országban sincs olyan osztály vagy társadalmi réteg, amelynek érdeke lenne a háború. Ezekben az országokban a hatalom a munkások és parasztok kezében van, akik a legnagyobb áldozatokat hozták minden háborúban. Vajon akarhatnak ők egy új háborút? A kommunista célja egy olyan társadalom felépítése, ahol biztosítva lesz az általános jólét, minden nép felvirágzása, a nemzetek közötti örök béke. A szocialista országoknak az ilyen társadalom felépítéséhez tartós békére

¹ Az SZKP XX. kongresszusa, Szikra, 1956. 40. old.

van szükségük. Éppen ezért a kommunisták a legkövetkezősebb ellenségei a háborúnak, a legkitartóbb harcosai a békének!”¹

Tehát a jelenkori háborúk közvetlen forrásait nem valamelyik — akár kicsiny, akár nagy — szocialista ország politikájában kell keresnünk, hanem a nyersanyaglelőhelyek és a felvevőpiacok megszerzésére, a világalomra törő imperialista államok politikájában.

2

A jelenkori háborúk politikai forrásainak vizsgálata rendkívül fontos abból a szempontból, hogy megérthessük valamely állam erkölcsi-politikai lehetőségeinek lényegét, tisztázhassuk ezek növekvő szerepét mind a háború előkészítésében, mind lefolytatásában.

A néptömegeknek a hadviselő államok politikájához való viszonya annyira fontos tényezővé vált, hogy a jelenkori háborúkban már nem lehet különbséget tenni a katonai és az erkölcsi-politikai győzelem, a katonai és az erkölcsi-politikai vereség között. Így a szovjet népnek a polgárháborúban aratott győzelme a világimperializmus roppant katonai és politikai veresége volt. Ez a győzelem nemcsak katonai, hanem egyszersmind erkölcsi-politikai győzelem is volt, amely világosan megmutatta a fiatal szovjet állam életerejét és legyőzhetetlenségét. A második világháború éveiben a német fasiszták az embergyűlölő fajelméletre támaszkodva sem tudták megteremteni ideiglenes katonai sikereik megszilárdításának erkölcsi-politikai feltételeit. A háború folyamán „nemcsak katonai, hanem erkölcsi és politikai vereséget is szenvedtek. Valamennyi faj és nemzet egyenjogúságának országunkban meghonosodott ideológiája, a népek barátságának ideológiája teljes győzelmet aratott a hitleristák vadállati nacionalizmusban és faji gyűlölködésben megnyilvánuló ideológiáján.”²

A jelenkori háborúkban az erkölcsi-politikai vereség nem

¹ Az emberiség békéjéért, jövőjéért. Kossuth, 1957. 51–52. old.

² Sztálin A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról Szikra 1949 156. old.

jár együtt feltétlenül a katonai összeomlással. Ez történt például az amerikai és egyéb intervenciókkal Koreában, valamint az angol—francia—izraeli agresszorokkal Egyiptomban. Az általuk elszenvedett erkölcsi-politikai vereség katonai veszteségeiknél sokkal súlyosabbnak bizonyult.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a jelenkori háborúban a teljes győzelemhez nem csupán katonai, hanem erkölcsi-politikai eszközök is szükségesek. Az a hadviselő fél, akinek nincsenek erkölcsi-politikai tartalékai, vagy azokat nem tudja helyesen felhasználni, vereséget szenvedhet még akkor is, ha még oly kiváló fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel rendelkezik.

A korszerű fegyveres harcnak párosulnia kell nemcsak a gazdasági, hanem az erkölcsi-politikai (ideológiai, diplomáciai stb.) harccal is. Az erkölcsi-politikai harcot az agresszor már jóval a hadműveletek megkezdése előtt megindítja. A nyugati országokban, különösen az Egyesült Államokban, éppen ezért születtek olyan elméletek, amelyek a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen irányuló agresszív tervek megvalósítására a „közvetett módszert” ajánlják. Ezek az elméletek abból indulnak ki, hogy az atom- és a hidrogénfegyver korában a „közvetlen akciók”, vagyis a nyílt agresszív cselekmények fölöttebb veszedelmesek lehetnek szervezőik számára. Ezért az imperialisták, amikor módjuk van rá, előszere-tettel alkalmazzák a „közvetett akciókat”, az ellenfél hátor-szágának és csapatainak erkölcsi-politikai bomlasztását szolgáló eszközöket.

Liddell Hart, ezen elmélet egyik képviselője, a valóságos történelmi folyamatot szemmel látható módon meghamisítva, azt bizonygatja, hogy a múltban az összes impozáns katonai győzelmet kizárólag a közvetett akció stratégiájával érték el. Ebből a szempontból vizsgálja a fasiszta Németországnak a második világháborúban elszenvedett vereségét is. Hitler, szerinte, mindaddig sikereket ért el az európai államok elleni háborúban, amíg ellenségeivel szemben széleskörűen alkalmazta a „morális” ráhatás eszközeit — a megvesztegetést, a csalást, a demagógiát, a belső bomlasztást stb. Így bukott el például Franciaország is. Mihelyt azonban áttért a totális

megsemmisítés stratégiájára, az általa létrehozott gigászi náci politikai és katonai gépezettel együtt maga is elpusztult.

Ebben az okoskodásban van egy adag igazság. De éppen ez cáfolja meg Liddell Hart „tudományos kutatásának” eredményeit. A hitleristáknak valóban sikerült megvesztegetniük vagy magukhoz édesgetniük jó néhány európai ország uralgó osztályának befolyásos tagjait. „Ördögi leleményességgel használta ki Hitler azt a tényt — írja Cowpland A lélektan és a katona című könyv szerzője —, hogy az erkölcsi arculat a legfontosabb minden egyén megítélésénél. Mielőtt betörték valamely országba, jól tudták, kit lehet megvásárolni és milyen áron. Mesterien játszottak azokon a rejtett félelmeken, amelyek mélyen rejtőznek minden ember lelkében.”¹

Hitler a „közvetett akció” stratégiáját megpróbálta alkalmazni a Szovjetunió ellen is, de, mint ismeretes, nem sok eredménnyel. A Nagy Honvédő Háború menete megmutatta, milyen katasztrófális következményekkel járt a hitlerista parancsnokság számára az, hogy helytelenül ítélte meg a Szovjetunió népének és hadseregének erkölcsi szellemét. A Nagy Honvédő Háború ugyanakkor arról is bizonyosságot tett, hogy a szovjet politikai és katonai vezetés helyesen értékelte a saját és az ellenséges erők viszonyát mind katonai, mind erkölcsi-politikai tekintetben.

Liddell Hartnak az az agyréme, hogy Hitler „közvetett akciók” segítségével megnyerhette volna a Szovjetunió elleni háborút, minden reális alapot nélkülöz. Liddell Hart nem értette meg, hogy ez a fajta stratégia nem lehet hatásos olyan országgal szemben, ahol létrejött az egész társadalom erkölcsi-politikai egysége. Liddell Hart a javíthatatlan doktriner konokságával próbálja bebizonyítani amerikai gazdáinak, hogy a Szovjet Fegyveres Erők elleni harcban a sikert elsősorban a „közvetett akció” stratégiája és elsősorban a csalás, a rágalmazás, a demagógia, vagyis a „hidegháború” biztosíthatja. A „nyugati civilizációnak” ez az ideológusa reklámozza és magasztalja az erkölcsi bomlasztásnak azokat az aljas módszereit, amelyeket a német fasiszták dolgoztak ki és alkalmaz-

¹ Cowpland: A lélektan és a katona, 61. old., oroszul.

tak. Sürgeti ezeknek a módszereknek a továbbfejlesztését és széleskörű felhasználását.

Ha egy pillantást vetünk az Egyesült Államok jelenlegi politikájára, könnyen észrevehetjük, hogy az amerikai imperialisták az effajta „eszméket” a gyakorlatban is megvalósítják. Ezt bizonyítja a hírhedt „erőpolitika” összekapcsolása a „hidegháborúval”, valamint az a törekvés, hogy bármi áron — demagógiával, rágalommal, csalással, „fehér”, „szürke”, „fekete” propagandával — biztosítsák maguknak az erkölcsi-politikai fölényt a majdani „forró” háborúban.

Kissinger A nukleáris fegyver és a külpolitika című, az Egyesült Államokban 1957-ben megjelent könyvében például keseregve vallja be: „Nem sikerült mozgósítanunk a világközvéleményt sem Németországgal szemben, sem Korea esetében, sem a csatlós övezettel szemben. De Formosa az amerikai engesztelhetetlenség, külföldi katonai támaszpontrendszerünk pedig az amerikai agresszivitás jelképe lett.”

Pedig ezen nincs mit csodálkozni. Az „erőpolitika”, a „hidegháború” és a fegyverkezési verseny politikája évről évre népszerűtlenebbé válik. Ezzel szemben a Szovjetunió és a népi demokratikus országok politikája sok-sok millió ember rokonszenvét vívja ki.

A Szovjetunió békeharca, amely visszhangra és támogatásra talált az egész világon, különösen aggasztja az amerikai imperializmus ideológusait. Nyugtalanítja őket az, hogy az Egyesült Államokba vetett hit megrendült, s hogy ez mind mélyebb benyomást tesz „a semleges érzelmű európaiakra”, valamint az ázsiai és afrikai országokra. Ezek az ideológusok a Szovjetunió politikai irányvonalának rugalmasságával próbálják megmagyarázni az amerikai tekintély világszerte tapasztalható csökkenését. A már említett Kissinger így panaszkodik: „... Amikor mi a szovjet vezetőkhez fordulunk, ők az egész világ népeihez apellálnak.”

Persze, a Szovjetunió külpolitikája rugalmas, egészséges és előrelátó politika. De a szovjet politika sikereinek fő forrása az, hogy e politika megfelel a háborút, a háború propa-

gandistáit és szervezőit gyűlölő egyszerű emberek legőszintébb vágyainak. Ezért fordulhat a szovjet kormány közvetlenül a világ népeihez. Az imperialista országok kormányai ezt nem tehetik meg.

A Szovjetunió és az egész szocialista tábor politikája őszinte, világos és a tömegek számára könnyen érthető politika. Ezt a politikát következetesen és ingadozás nélkül valósítjuk meg. Ettől a politikától idegen az ijesztgetés, a kardcsörtetés, s még inkább a háború kirobbantására való spekulálás. Ebben rejlik politikánk hatalmas előnye, ez állandó erkölcsi sikereink forrása.

3. A JELENKORI HÁBORÚ SAJÁTOSSÁGAI ÉS AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPÉNEK NÖVEKEDÉSE

Megvizsgáltuk azt a kérdést, hogyan hat a gazdaság és a politika a nép és a hadsereg erkölcsi erőire. Ezzel kapcsolatban elemeztük a jelenkori háborúk legfontosabb társadalmi-gazdasági sajátosságait. De nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a háborúnak mint társadalmi jelenségnek vannak speciális sajátosságai is, amelyek szintén óriási hatással vannak azokra, akik egyrészt a fronton vívják a fegyveres harcot, másrészt a hátszágban munkájukkal biztosítják a hadsereg szükségleteit.

A jelenkori háború legfontosabb problémáinak szovjet kutatói szerint a korszerű háborút a következő fő sajátosságok jellemzik: a világméretűség, és a kolalíciós forma; a harc sokoldalú és bonyolult jellege; a cél határozottsága; az egész nép részvétele a háborúban és a korszerű fegyveres erők tömeges jellege; a gépek, a korszerű haditechnikai eszközök és a nagyhatású fegyverek tömeges alkalmazása. Kétségtelenül a korszerű háborúnak vannak más sajátosságai is, de ezúttal csak a fent említett legfőbb, döntő sajátosságait vizsgáljuk meg.

Az utóbbi évtizedek tapasztalatai megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy a jelenkori háborúk, bárhol robbannak is ki, elkerülhetetlenül világméretű konfliktusokká válnak. A „helyi háború” kifejezés manapság elveszítette azt az értelmét, amelyet korábban tulajdonítottak neki. Ma már bajosan képzelhetünk el olyan háborút, amely valamilyen szigorúan meghatározott térségre korlátozódik. Minden ilyen háború elkerülhetetlenül érinti valamennyi nép és állam érdekeit. Mivel korunkban a világgazdasági kapcsolatok egyetemessé válnak, mivel az országok közti politikai kapcsolatok is rendkívüli mértékben bővülnek, minden háború, a világ bármely térségében játszódik is le, egyetemes világháborúvá változhat. A történelem teljes mértékben igazolja ezt a következtetést.

A világháborúk csakis államok tömbjei, koalíciói között folyhatnak. Szövetségesek segítsége nélkül egyetlen állam, a leghatalmasabb sem viselheti el a világháborúk terhét. Ma már ezt mindenki elismeri. Ridgway amerikai tábornok szerint például „a koalíciós jellegű háború nyilvánvalóan minden komoly konfliktus megszokott formájává vált.”¹

A koalíciók létrehozása az imperialista országok között súlyos ellentétek viszonyai közt elsősorban politikai kérdés. S nem csoda, hogy ezzel kapcsolatban az erkölcsi-politikai tényező szerepe és jelentősége rendkívüli mértékben megnövekszik. A tőkésországok politikai és katonai vezetői előtt számos igen bonyolult, gyakran valósággal megoldhatatlan probléma tornyosul. Ezek közé tartozik elősorban a szövetségesek közötti politikai bizalom megteremtése. A szövetségesek ugyanis gyakran úgy járnak el, mint Krilov A hattyú, a csuka és a rák című meséjének hősei.²

Ismeretes például, hogy az első világháború elején French, az angol hadsereg főparancsnoka nem nagyon igye-

¹ Army Information Digest, 1954. október.

² Hárman együtt szekeret akarnak húzni, de a hattyú a levegőbe emelkedik, a rák hátrafelé lépeget, a csuka pedig a víz felé húz, „s a szeker még ma is ott van”. — Szerk.

kezett tényleges segítséget nyújtani a francia hadseregnek, amelynek balszárnyát a németek megkerüléssel fenyegették. Az angol tábornok elsősorban nem a közös ügy érdekeire, a nehéz helyzetbe került szövetséges megsegítésére gondolt, hanem arra, hogy saját hadseregét megóvja az esetleges vere ségtől. Ez a példa korántsem egyedülálló, jó néhány hasonlót idézhetnénk a második világháború történetéből is. A szövetségesek akcióinak összehangolatlanságát, stratégiai széthúzásukat és viszálykodásukat a második világháborúban sok burzsoá publicista és történész is nyíltan elismeri. Ingersoll amerikai publicista Szigorúan titkos című könyvében részletesen beszámol a Bradley és Montgomery közötti ellenséges viszonyról, az amerikai és az angol főparancsnokság közti komoly stratégiai nézeteltérésekről stb. Leírja például, hogy egyes szövetséges katonai vezetők viszálykodása 1945-ben súlyos összeütközésbe torkollott.

Amikor a koalíció tagjai vonakodnak vállalni az áldozatokat, a komoly kockázatot a közös célok érdekében, s a legfelső parancsnokság berkeiben harc folyik a hatalomért és a befolyásért, a hadviselő hadseregekben eluralkodik a bizalmatlanság, a harcosok bizonytalannak érzik helyzetüket, s felgyülemlik bennük a harag és az ellenszenv szövetségeseikkel szemben. A második világháború történetéből tudjuk, hogy az angol csapatok ellenszenvvel viseltettek az amerikaikkal szemben nagyképűségük, gorombaságuk, brit fegyvertársaikkal és az angol polgári lakossággal szemben tanúsított tapintatlanságuk miatt.

A szövetségesek közötti ellentétek különösen kiéleződtek a koreai háború idején, amikor az imperialista államok a függetlenségéért harcoló, szabadságszerető koreai nép eltiprására vállalkoztak. A koreai háború igen szemléltetően bebizonyította, hogy igazságtalan háborúban a szövetségesek között nem lehet igazi fegyverbarátság, harcos testvériség.

Minthogy az imperialista államok hadseregeit mindenkor a szovinizmus, a nemzeti felsőbbrendűség fajelméleten alapuló eszméinek szellemében nevelték és nevelik, a különböző hadseregek katonáinak egymással szembeni gyanakvása és bizal-

matlansága elkerülhetetlenül nemzeti ellenszenvvé, sőt, gyűlöletté fajul. A második világháború idején a német katonák, akiket megszálltak az árja faj felsőbbrendűségéről költött náci lázálmok, megvetették szövetségeseiket. Koreában az amerikai csapatok faji szempontból nem teljes értékűnek tekintették dél-koreai „szövetségeseiket”. Az amerikai parancsnokság rendszerint nem saját egységeit, hanem a szövetségeselek csapatait küldte minden segítség nélkül olyan ütközetekbe, ahol biztos halál várt rájuk.

Az olyan koalíció, amely híján van az igazi közösségi szellemnek, nem lehet időt álló. Ezt a körülményt jól látják maguk a burzsoá ideológusok is. Így például Robert Ingreame Vagy szövetség, vagy háború című könyvében az egekig magasztalja a nyugati katonai szövetséget, viszont kénytelen elismerni, hogy a roppant erejű pusztító harci eszközök alkalmazásával járó jövőbeni háborúban a burzsoá katonai koalíciók felbomlásának veszélye lényegesen megnőtt. „A jelenkori háborúban rendkívül erőteljesen nyilvánul meg az a törekvés, hogy félre húzódjanak, ürügyet keressenek és kibújjanak a szövetségi kötelezettség teljesítése alól.”

Hogy egy újabb háborúban valóban így alakulhatnak a dolgok, arról az amerikai imperialisták által a világ minden részén szervezett katonai tömbök példája tanúskodik. Ismeretes ugyanis, hogy valamennyi katonai tömb — a NATO, a SEATO, a bagdadi paktum — már most is rendkívül súlyos nehézségekkel küszködik. A Yorkshire Post című angol konzervatív lap egyik vezércikke megállapítja, hogy a NATO igen súlyos válságban van, s ez a válság a „szabad világ” éles belső ellentmondásaiban gyökerezik. „A NATO válsága — olvassuk a cikkben — a Nyugat egyetemes válságának megnyilvánulása... A NATO válsága ugyanis nem csupán politikai és katonai, hanem erkölcsi válság is.”

Reinhardt, az Egyesült Államok egyik katonai szakírója csodálkozik azon, hogy az Amerikai Egyesült Államokban erkölcsi szempontból nem bíznak. Nem érti, hogy Szovjet-Oroszország, amelyet habzó szájjal rágalmaz, miért élvezi a határain kívül élő milliók támogatását.

„Bármennyire paradoxul hangzik — írja Az amerikai

stratégia az atomkorszakban című könyvében —, de a materialista Oroszország az eszmék terjesztését nagymértékben felhasználva folytat expanziót, amire az Egyesült Államok katonai táborok lázas ütemű építésével és az egész világot átfogó gazdasági bandázsainak javíttatásával válaszol. Későrűen ismeri el ezt az ember, de nyilvánvalóan szerepet cseréltünk. Vagy talán már magunk sem hiszünk azokban az eszményekben, amelyek révén hazánkat annak idején megalapítottuk?”

Persze az expanzió — ahogy mondani szokták — úgy kerül ide, mint Pilátus a Crédóba. Ami pedig a „materialista” Oroszország eszmei befolyását illeti, a mi eszméink erejében nincs semmi paradoxon. Már rég bebizonyosodott, hogy ezek az eszmék mélyen behatolnak az egyszerű emberek millióinak — a világtörténelem tényleges formálóinak — tudatába.

Amint látjuk tehát, a jelenkori imperializmusnak — amely meggazdagodása, ha'almának és kiváltságainak megszilárdítása érdekében újabb háborúkra törekszik — valóban sok bonyolult problémát kellene megoldania azzal kapcsolatban, hogy katonai tömbjeit a súlyos válságok közepette erkölcsi-politikai tekintetben megszilárdítsa.

A szocialista államok, amelyek ellen az imperialista tömbök éle irányul, természetüknél fogva nem törekedtek és nem törekszenek arra, hogy a külpolitikai ellentéteket háború segítségével oldják meg. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok mindig elleneztek a világ katonai szövetségekre való felosztását. Mivel azonban az imperialisták nemcsak hogy nem hajlandók felszámolni, hanem állandóan erősítik és bővítik agresszív tömbjeiket, a szocialista országok egy része megkötötte a merőben védelmi jellegű varsói szerződést.

A varsói szerződés szervezete olyan katonai koalíció, amely akkor lép működésbe, ha a szerződést aláírt országokat az imperialista államok megtámadják. Ez a szövetség kétségtelenül jóval erősebb lesz mindenféle agresszív tömbnél, mert a szocialista országok egymás közötti kapcsolatai magasrendű elveken — a teljes egyenjogúságon, a területi integritás, valamint az állami függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartásán, az egymás belügyeibe való be nem avatko-

záson — alapulnak, és ezeket az elveket a szövetségben részt vevő valamennyi ország tiszteletben tartja. A szocialista országok közötti kapcsolatok elidegeníthetetlen része a kölcsönös testvéri segélynyújtás, amelyben a szocialista internacionalizmus elve nyilvánul meg.

A szocialista országok egybeforrottságának, baráti egységének szilárd társadalmi-gazdasági alapjai vannak: „A szocialista államokat egységes baráti közösségben tömöríti — a szocializmus közös útja, a társadalmi-gazdasági rendszer és az államhatalom közös osztálytartalma, a kölcsönös támogatás és segítség szükségessége, a célok és érdekek közössége az imperializmus ellen a szocializmus és a kommunizmus győzelméért vívott harcban, valamint közös marxista—leninista ideológiájuk.”¹

Mint tudjuk, a nyugati agresszív körök kétségbeesett kísérleteket tettek és tesznek, hogy megrendítsék a szocialista tábor erejét és egységét. A személyi kultusznak és következményeinek bírálataival kapcsolatban például a reakció mindent elkövetett, hogy befeketítse államunkat, megrágalmazza az SZKP-t, megrendítse a Szovjetunió vezető szerepét a szocializmus világrendszerében, s bomlassza a kommunista mozgalmat.

A világreakció aknamunkája azonban nem járt sikerrel. A kommunizmus eszméinek ereje oly nagy, a szocializmus és a kommunizmus építésében elért eredmények oly nagyszűrűek, hogy a burzsoá rágalmazók minden igyekezete hiábavalónak bizonyult. A kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957 novemberi értekezlete tanúságot tett a szocialista tábor és az egész kommunista mozgalom teljes megbonthatatlan egységéről.

„A szocialista országok kommunista és munkáspártjai, valamint 64 ország kommunista és munkáspártjai képviselőinek értekezlete — állapította meg az SZKP Központi Bizottságának 1957 decemberi plénuma — a világ kommunista és munkásmozgalmának hatalmas eszmei és politikai győzelmét jelenti. Ez a győzelem annál is inkább nagy jelentőségű, mert az utóbbi időben a nemzetközi reakció nem csekély erőfeszí-

¹ Az emberiség békéjéért, jövőjéért, Kossuth, 1957. 20. old.

téseket tett arra, hogy éket verjen a kommunista mozgalomba, zavart keltsen a mozgalom soraiban. A novemberi értekezlet eredménye döntő csapást mért a reakció terveire.”

Kétségtelenül ugyanerről tanúskodik a KGST-ben résztvevő országok kommunista pártjai képviselőinek értekezlete is. Ez az értekezlet közvetlen realizálása volt ama Nyilatkozat alapelveinek, amelyet a szocialista országok kommunista és munkáspártjainak képviselői Moszkvában írtak alá. Ezen az értekezleten összehangolt határozatot hoztak a szocialista államok közti gazdasági együttműködés további fejlesztésére, valamint a távlati népgazdaságfejlesztési tervek kidolgozására vonatkozólag.

A világháborúban nemcsak az szükséges a győzelemhez, hogy meglegyen a közös célok által egyesített országok szilárd koalíciója, hanem az is, hogy biztosított legyen a konfliktusba nem sodródott államok közvéleményének támogatása, vagy legalábbis rokonszenve. Sajnos, ehelyütt nincs lehetőségünk arra, hogy ezt a kérdést részletesen megvilágítsuk. Azt azonban le kell szögeznünk, hogy az agresszor reakciós, hódító céljai nem találhatnak rokonszenvre a semleges országok népei körében, viszont a felszabadító háborúk igazságos céljai rokonszenvet és széleskörű támogatást váltanak ki részükről.

2

A jelenkori világháborúban, amelyek gyakran egész kontinensekre terjednek ki, kis hadseregekkel nem lehet győzelmet aratni, bármilyen tökéletes fegyverzettel legyenek is felszerelve. A gyakran több ezer kilométer széles arcvonalak szükségleteinek kielégítéséhez, az óriási hadszínterek uralásához sokmilliós hadseregek kellenek. Nem csoda, hogy az első világháború idején — valamennyi hadviselő országban együttvéve — 68 millió, a második világháború idején pedig 110 millió embert mozgósítottak. Ha figyelembe vesszük, hogy a világháborúk az ipart és a mezőgazdaságot a háborús szükségletek szolgálatába állítják, kiderül, hogy az egész felnőtt lakosság résztvevője a háborúnak. A jelenkori háborúkat,

mint Lenin többször hangoztatta, tömeghadseregek vívják. Már az orosz—japán háborúval kapcsolatban ezt írta: „Visszavonhatatlanul elmúltak azok az idők, mikor a háborút zsoldosok vagy a néptől félig-meddig elszakadt kaszt képviselői viselték. A háborúkat ma a népek viselik...”¹

A legutóbbi időkben mérhetetlenül megnőtt a néptömegek szerepe a társadalmi élet minden területén és a háborúban. A jelenkori háborúkat nagyszabású, feszült és átfogó voltak folytán nem lehet a nemzet, a nép támogatása nélkül megvívni, még kevésbé megnyerni. Annak az államnak vannak biztos esélyei a győzelemre, amelyik biztosítani tudja katonai erőfeszítéseinek tudatos támogatását az egész nép részéről.

De az egész nép támogatása nem egyes emberek vagy kormányok kívánságától függ. A társadalmi-gazdasági rendszer és a háború politikai céljai azok a tényezők, amelyek meghatározzák, hogy az egyes országok milyen mértékben használhatják fel a néptömegeket a győzelem biztosítására. A burzsoá országok effajta lehetőségei természetesen kisebbek, mint a szocialista országoké.

Minthogy a jelenkori háborút a népek viselik, egészen természetes, hogy amennyiben az hódító jellegű, a dolgozók nyíltan vagy burkoltan ellenállást fejtenek ki az agresszív politikával szemben. Elmúltak azok az idők, amikor a katona úgy vonult a háborúba, hogy nem érdekelték annak céljai, mit sem törődött azzal, hogy kiért harcol. Noha a burzsoázia minden tőle telhetőt elkövet a tömegek elbutítása érdekében, mind kevesebb lesz a vakon engedelmeskedő és néma „ólomkatonák” száma, különösen olyankor, amikor a háború hosszú ideig tart.

Tömegek nélkül, mondta Lenin, a burzsoázia nem lehet meg, a könyvnyomtatás és a parlamentarizmus korában pedig nem lehet „vezetni a hízélgés, a hazugság, a szemfényvesztés szélesen elágazó, módszeresen folytatott, szilárdan alátámasztott rendszere nélkül, divatos és népszerű jelszavak hangoztatása nélkül, anélkül, hogy a munkásoknak ne ígér-

¹ Lenin Művei, 8. kötet, Szikra, 1954. 37. old.

getnének jobbra-balra mindenféle reformokat és mindenféle előnyöket...”¹

A „hazugság rendszerének” példájául szolgálhatnak azok az ideológiai kampányok, amelyeket a burzsoázia bértollnokai folytatnak minden nagy háború előtt. Az első világháború kezdete előtt például a militaristák fizetett propagandistái a szó szoros értelmében torkuk szakadtából búzdítottak „a haza védelmére”.

A háború menete, a háború okozta megszámlálhatatlan nehézség és áldozat, valamint a forradalmi propaganda azonban gyorsan kijózanította a dolgozókat.

A tömegek végül is megértették, hogy a haza védelméről addig nem lehet beszélni, amíg a munkásosztály és minden dolgozó le nem számol belső osztályellenségeivel.

Az első világháború nemcsak Oroszországban, hanem több más országban is meggyorsította a forradalmi válság érlelődését. A forradalmi erjedés áttért csaknem egész Európára, s rémületbe ejtette a burzsoá társadalom uralkodó osztályait. Az élet tehát megmutatta, hogy a tömegek politikai öntudata szöges ellentétben áll a burzsoázia érdekeivel, és ez aláássa az imperialista nagyhatalmak katonai erejét, bomlasztja hadseregeiket.

Az imperializmus ideológusai nem értették meg a jelenkori társadalom fejlődéstörvényeinek lényegét, nem látták, hogy a tömegek politikai felvilágosodása, különösen válságok és háborús katasztrófák idején, feltartóztathatatlan folyamat. Gyakran azt hitték, hogy a harcoló hadseregek erkölcsi-politikai bomlása összeesküvések, egyes személyek vagy szervezetek ármánykodásának, politikai és katonai vezetők hibáinak és baklövéseinek következménye. A burzsoázia ideológusai igyekeznek kiküszöbölni ezeket a „baklövéseket”, s a jövő háború megvívására vonatkozólag „új”, „eredeti” elméleteket gyártanak. Az egyik ezek közül a „demoralizáló csapás” elmélete, amely szerint az ellenség polgári lakosságának, majd pedig hadseregének és parancsnokságának harci szellemét a legkorszerűbb technikai eszközökkel — harckocsikkal és repülőgépekkel — kell megtörni. Douhet tábornok,

¹ Lenin Művei, 23. kötet, Szikra, 1951. 120. old.

burzsoá katonai teoretikus például a következőket írta: „Csak hangsúlyozni szeretnék egy momentumot, nevezetesen annak a morális hatásnak az erejét, amellyel a légi hadműveletek járhatnak (az ellenséges ország stratégiaiilag fontos körzeteinek légi bombázásáról van szó. — A szerző megjegyzése), s amelyeknek az anyagi veszteségeknél is súlyosabb következményei lehetnek.”¹

Ebben az időben kaptak lábra és terjedtek el a nyugati katonai vezetők körében a kis, hivatásos hadseregek szervezésének eszméi. Liddell Hart, Fuller és Seeckt különbözőképpen, de lényegében mindhárman azt fejtegették, hogy minimálisra kell szorítani a saját hadsereg erkölcsi-politikai labilitásának veszélyét, viszont a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban kell befolyást gyakorolni az ellenség hadseregére és lakosságának szellemére. Az imperialisták tehát annyiban okultak az első világháborúból, hogy egyrészt félték saját népeik erkölcsi-politikai érettségétől, másrészt igyekeztek felhasználni a politikai agitációt és propagandát az ellenség erkölcsi-politikai szellemének bomlasztására.

A második világháború burzsoá történetíróinak többsége, köztük Fuller, Toppelskirch és mások, bármilyen előítéletektől terhelten láttak is hozzá a kutatás feladatához, kénytelenek voltak elismerni, hogy a politikai motívumoknak nagy jelentőségük van a katonai győzelem biztosításában. Egyébként némelyikük azt állítja, hogy a fasiszta Németországot ellenfeleinek anyagi, nem pedig erkölcsi fölénye győzte le.

Magától értetődik, hogy a Szovjetunió részvételével létrejött antihitlerista koalíció által viselt háború igazságos jellege elősegítette a néptömegek politikai öntudatának erősödését, ez pedig jelentős mértékben javította és fokozta a csapatok harci tulajdonságait. Akár hajlandók, akár nem hajlandók elismerni a burzsoá teoretikusok, a dolog lényege nem változik: nemcsak a fasiszta Németország ellen harcoló csapatok, hanem a hitleri megszállással szembeszálló népek is mindenütt hősiességről és nagyfokú hazafias öntudatról tettek tanúságot.

Az erkölcsi-politikai tényezőnek a korszerű háborúban

¹ Douhet: A légi uralom, 111. old., oroszul.

játszott fontos szerepét a fasiszta tömb vezetői is felismerték, és igyekeztek e tényezőt a saját javukra felhasználni.

Rauschning szerint Hitler nem sokkal a második világháború előtt azt mondta, hogy a gyalogsági roham előtti tüzérségi előkészítés helyét a „forradalmi propaganda” foglalja el (Hitler így nevezte a reakciós fasiszta propagandát), amely pszichológiailag megtöri az ellenséget, még mielőtt a hadseregek egyáltalán akcióba lépnének.

Mint már korábban említettük, Hitler és pártja e nézeteket megpróbálta alkalmazni — s korántsem sikertelenül — a Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia, Norvégia és más burzsoá államok elleni háborúban. A német fasiszták a fenti államok uralkodó osztályainak árulását kihasználva, „ötödik hadoszlopuk” révén sok elmében zavart, sőt pánikot keltettek, amelyet azután kihasználtak.

Amikor Hitler megindította hadi gépezetét a Szovjetunió ellen, kétségtelenül ugyancsak arra számított, hogy pánik tör ki, s súlyos viszályok támadnak a munkásosztály és a parasztság, valamint az országunkban élő különböző nemzetek között. Az ellenség azonban kegyetlenül elszámította magát. A Szovjetunió népének és hadseregének erkölcsi-politikai erői — számára meglepően — szilárdnak bizonyultak.

„Külső megnyilvánulásaiban a »villámháború« minden várakozáson felül sikeres volt — mondja Fuller a második világháború hadászatáról és harcászatáról írt könyvében —, de bármilyen furcsa is, az orosz fronton és mögötte nem volt, illetve jóformán alig volt pánik.”¹ Ugyanezt állapították meg a háború első időszakában a német megfigyelők is, akik elképedtek azon, hogy a „pszichológiai bénaság”, amely Nyugaton elkerülhetetlenül követte a villámgyors német betöréseket, a Szovjetunióban elmaradt.

S valóban, a Nagy Honvédő Háború éveiben a Szovjetunió népei, amelyek politikailag öntudatosak voltak és forrón szerették hazájukat, falként feszültek szembe az ellenséggel. A szó szoros értelmében népi háború volt ez. Bárhol élt a szovjet ember — a hátszágban, a fronton, vagy az ellenség

¹ A második világháború 1939—1945. 161. old., oroszul.

által megszállt területen —, életének egész értelmét az ellenség megsemmisítésében látta. Egyetlen más rendszerben sem volt és nem is lehetett ilyen politikai egység, a közös ügyért vívott harcban ilyen tömeges hősiesség. Népeinknek ez az egysége annyira nyilvánvaló volt, hogy még az ellenség is kénytelen volt tudomásul venni.

Meg lehet-e védeni Nyugat-Európát című könyvében Guderian német tábornok aggódva ír arról, hogy a „nyugat-európaiak” úgy látják, hogy sok amerikai lebecsüli a Szovjetunió erejét, iparát, katonai erejét és különösen politikai eszméinek erejét. „A fő ez az utóbbi — írja Guderian —, az eszmék ereje, amely biztosítja a szovjet rendszer számára a hatalmas nincstelen tömegek rokonszenvét, biztosítja még nehéz időben is, amikor a siker kétséges. Mi ezt saját szemünkkel láttuk a második világháború idején.”

Valóban, éppen a szovjet katona és tiszt politikai eszméinek ereje a legfőbb jellemzője hadseregünk erkölcsi arculatának, éppen ez táplálta és erősítette a háborúk történetében példátlan állhatatosságát és kitartását.

A mai helyzetben, amikor szakadatlanul erősödik a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egysége, erkölcsi erőnk még inkább gyarapszik. Ez az erő a nép, a kommunista párt, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom igen értékes tőkéje. A szocialista ország e tőke birtokában kiáll minden megpróbáltatást és háborús vihart.

3

A jelenkori háborúk elkeseredett és rendkívül heves jellege nemcsak társadalmi természetükkel, hanem az új harcmódok és harceszközök alkalmazásával is összefügg. A jelenkori háborúkat többek közt a fegyverek pusztító erejének szakadatlan fokozódása jellemzi. Ez a sajátosság már az orosz—japán háború időszakában megnyilvánult. Lenin ennek fontosságát hangsúlyozva ezt írta: „Semmiféle szívósság, semmiféle fizikai erő, semmiféle vak engedelmesség, semmiféle zárt alakzatú tömegharc nem biztosíthat fölényt a gyors-tüzelő kiskaliberű fegyverek, a géppuskák, a bonyolult tech-

nikai hajószerkezetek, a szétbontakozott alakzatú szárazföldi ütközetek korszakában.”¹

Az 1914—1918-as első világháború a gépi korszak tipikus háborúja volt. A gyalogsági fegyverek tökéletesítése, a géppuskák széleskörű alkalmazása, a könnyű-, majd pedig a nehéztüzérség fejlődése, végül a harckocsik és a repülőgépek megjelenése rendkívül bonyolulttá tette a hadviselést mindkét harcoló fél számára. „...a történelem folyamán — mondta Lenin — első ízben alkalmazzák a technika hatalmas vívmányait ilyen méretekben, ilyen pusztítóan és ilyen energiával emberéletek millióinak tömeges kiirtására.”²

A későbbiekben még erőteljesebben megnyilvánult a korszerű háborúknak ez a sajátossága. A hadseregeket gépesítik és maximálisan ellátják a legújabb technikai eszközökkel.

A második világháború megmutatta, hogy a korszerű hadseregek ütőereje rendkívüli mértékben megnőtt. A gyalogsági automata fegyverek jelentősen növelték a tűz sűrűségét. A tüzérség, a légierő, a páncélos és gépesített csapatok tökéletesedése és a hadseregek motorizálásának magas színvonalra folytán a hadseregek hatalmas katonai gépezetekké váltak, amelyek korábban elképzelhetetlen méretekben képesek hosszan tartó ütközeteket vívni.

A második világháború után óriási mértékben fejlődött az atom- és a termonukleáris fegyver, a lökhajtásos repülés, a rakétatüzérség stb. A fegyverek és a haditechnikai eszközök ereje sohasem volt oly hatalmas, mint napjainkban.

A mai körülmények között természetesen ismét felvetődik a régi kérdés: mi az ember és a technika szerepe a háborúban? E kérdés helyes megvilágítása nagy nehézségekkel jár, amelyek korunk erkölcsi-politikai problémáiból adódnak.

Emlékezzünk vissza: a tőkésországokban rögtön az első világháború után rengeteg olyan elmélet született, amely lelkesen bizonygatta, hogy a korszerű háborúban az ember átadja helyét a technikának. Íme egy a sok közül:

„A stratégia, a parancsnokság, a vezetés, a vitézség, a fe-

¹ Lenin Művei, 8. kötet, Szikra, 1954. 38. old.

² Lenin Művei, 27. kötet, Szikra, 1952. 430. old.

gyelem, az ellátás, a szervezés a háború minden egyéb morális és fizikai kellékével egyetemben nulla vagy a legjobb esetben egy százalék a fegyver fölényéhez viszonyítva.”¹

Az ilyen elméletek elburjánzása a tőkésvilágban, természetesen nem véletlen jelenség volt. Mint Frunze megállapította, az effajta okoskodás megjelenése „visszatükröződése a burzsoá világban fennálló társadalmi viszonyoknak. Az uralkodó burzsoá csoportok a munkásokat és a parasztokat — ezt a fő tömeget, amely a fegyveres erőt alkotja — teljesen érthető okokból nem tekintheti megbízható politikai fegyvernek”.² Ilyen teljesen érthető ok a tömegek politikai öntudatának erősödése, amitől annyira fél a burzsoázia.

A második világháború után — jelentős mértékben hasonló okok miatt — ismét olyan nézetek kezdtek terjedni a tőkésvilág ideológusai körében, amelyek lekicsinylik s csupán a hadigépek kiszolgálására redukálják az ember szerepét a harcban. Liddell Hart Forradalom a hadviselésben című könyvében azt bizonygatja, hogy az „automata háború”, amely a „gépesített” háborút követi, a minimumra csökkenti az ember szerepét, a harcost laboratóriumi célt szolgáló kísérleti patkánnyá változtatja.

Bár az „automata háború” újsütetű prófétája kijelentette, hogy ma már „a rózsásnak egyáltalán nem nevezhető valóságot mindenki elismeri”, ténylegesen ő igen messze jár a valóságtól. Túlságosan primitív és egyoldalú Liddell Hart logikája, túlságosan durván mellőzi az előző háborúk tapasztalatait ahhoz, hogy ez ne szúrjon szemet az imperializmus olyan katonai teoretikusainak is, akiknek nemrég még imponált a „gombnyomósos”, „automata” háború gondolata.

A burzsoázia ideológusai azonban nem tudnak teljesen szabadulni azoktól a nézetektől, amelyek szembeállítják a fegyvert, a technikát az emberrel, a harcmezőn küzdő tömegekkel. Mindenesetre, többségük nem olyan primitíven gondolkodik, mint Liddell Hart.

A példa kedvéért hivatkozhatunk Smith neves amerikai katonai ideológusra, aki az Egyesült Államok katonai doktri-

¹ Fuller: Harckocsik az 1914—1918. évi nagy háborúban, 253. old., oroszul.

² Frunze Válogatott Művei, Moszkva, 1934. 391. old., oroszul.

nájáról szóló könyvében azt igyekszik bebizonyítani, hogy az atomfegyver és az új technika korában befellegzett a földi csapatok tömeges alkalmazása „neoclausewitzi” doktrínájának. Erőteljesen igyekszik népszerűsíteni Eisenhowernek azt az állítását, hogy „az új fegyver hatékonysága új helyzetet teremt az ember és a technika viszonyában”. „Az emberek természetesen mindig döntő szerepet fognak játszani a háborúban — írja —, de csak olyan mértékben kell szuronnyal harcolniuk, amilyen mértékben a paraszt ásóval dolgozik a mezőgazdaságban. A mai katonák felszerelhetők lökhajtásos bombázókkal, harckocsikkal és tengeralattjárókkal — olyan fegyverekkel, amelyeket alaposan ellenőriztek és kipróbáltak a harcban. A történelemben alighanem egy fegyvert sem próbáltak ki olyan gondosan, mint az atombombát. A nagy tömegek azonban csak akadályozzák ezeknek az új erőknak a gyors hatását.”¹

E koncepcióban könnyen felismerhető a szerzőnek az a törekvése, hogy bármi áron „ellenszert” találjon az ellenség rendelkezésére álló óriási embertartalékkal szemben. Ezt az „ellenszert” az Egyesült Államok technikai „fölényében” „találja meg”, amelyet jól kiképzett hivatásos hadsereg egészít ki. Smith, bár a kicsiny és technikailag maximálisan felszerelt hadseregek mellett foglal állást, mégis erősen tart attól, hogy azokat az előnyöket, amelyeket a technika nyújt az Egyesült Államoknak, semmivé teszi „az okos ellenség, aki végső fokon kombinálni tudja a legtökéletesebb technikát harcászataival és hadászataival”.

Ezek az aggályok korántsem feleslegesek. Valóban, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok (márpedig Smith éppen őket tartja az Egyesült Államok várható ellenségeinek) elvetik azt az egyoldalú elméletet, amely szerint a technika pótolja az embereket, illetve csökken a tömegek szerepe a háborúban. Mi azt valljuk, hogy a nép a történelem formálója, a nép teremti elő a társadalom összes javait. A nép és elsősorban élenjáró osztályai viszik előre a történelmet az újért, a haladóért vívott harcukkal. Egyetlen nagyobb szabású történelmi esemény sem valósulhat meg a néptöme-

¹ Smith: Az Egyesült Államok katonai doktrínája, 132. old., oroszul.

gek döntő részvétele nélkül. Természetes, hogy az elkerülhetetlenül gigászi méretű jelenkori háborúk sem folyhatnak le a néptömegek széleskörű részvétele nélkül.

A technikai fölény, abban az esetben, ha a parancsnokság hazafias eszméktől lelkesített tömeghadseregre támaszkodik, döntő hatással lehet a háború egész menetére. Viszont a legtökéletesebb haditechnikai eszköz és fegyver sem biztosíthatja a győzelmet, ha a parancsnokság nem támaszkodik magas fokú erkölcsi szellemtől fűtött hadseregre.

A szovjet hadtudomány tehát egyáltalán nem kicsinyli le a korszerű harci eszközök jelentőségét, amikor hangsúlyozza az ember döntő szerepét a jelenkori háborúban. Sőt, éppen azzal teszi lehetővé a helyes értékelést, hogy a technikát az őt megillető helyre állítja a modern hadügy komplexumában.

Az igazság kedvéért meg kell mondanunk, hogy az első és a második világháború után sok nyugati katonai teoretikus és gyakorlati szakember elismerte az ember döntő szerepét harcban.

Az Egyesült Államokban, Angliában és más imperialista országokban jó néhány olyan katonai teoretikus van, aki úgy véli, hogy háborúban a legtökéletesebb technika sem helyettesítheti az emberi tömegeket. Fölöttébb világosan fejezte ki ezt az álláspontot Stevens, az Egyesült Államok volt hadügy-minisztere.

„Gyakori hiba — mondta Stevens —, hogy a harci erőt a fegyverzet — a tüzérség és a szuperbombák, a repülőgépek, a harckocsik, a hadihajók és más bonyolult hadieszközök — szemszögéből ítélik meg. Mindezek azonban csak eszközök, amelyek növelik az emberek lehetőségeit. Az utóbbi évek nagyszerű felfedezései inkább fokozták, semmint csökkentették az ember jelentőségét a háborúban.”¹

Hasonló állásponton van James Burnham, az Egyesült Államok egyik legreakciósabb politikusa is. Medford Evans Titkos háború az atombomba miatt című könyvéhez írt előszavában Burnham az ember döntő szerepét hangsúlyozva kénytelen volt papírra vetni a következő igen figyelemre méltó sorokat.

¹ Army Information Digest, 1954 november.

„A megszokott — nem kommunista — gondolkodásmód hívei hajlamosak elfelejteni, hogy a fegyver — akármilyen fegyverről is van szó —, ha nem irányítja az emberi értelem és akarat, csupán erőtlen, élettelen dolog. Bosszantó, hogy félrevezetjük az embereket, mikor azt hajtogatjuk, hogy az atom- vagy hidrogénbomba milliószor, milliárdszor, trilliószor és még többször erősebb a gránátnál. A legnagyobb kész, vagy ezután elkészülő bomba is gyengébb Dávid parittyájánál, ha nincs ott az értelem, az akarat és a kéz, amely képes és kész ezeket alkalmazni.”

Amint látjuk, az imperializmus ideológusai körében akadnak olyanok, akik tudnak józanul gondolkozni, s nem ringatják magukat olyan illúziókban, hogy a korszerű haditechnika mindenható. Az ilyen ideológusokat az ember és a technika szerepével kapcsolatos helyes következtetésre vagy a nagy szakmai tapasztalat, vagy erkölcsi-politikai jellegű megfontolások, helyesebben aggályok vezetik.

Merőben szakmai érveket sorakoztat fel például Miksche nyugat-európai katonai szakértő. Az eljövendő háborúban, írja, az élő erő jelentősége, létszáma, a katonák morális és szellemi tulajdonságai ugyanolyan fontosak lesznek, mint azelőtt.¹ Az élő erő maximális alkalmazása és a korszerű technika maximális kihasználása szerinte a hadászati rendszer felépítésének leghelyesebb elve. Miksche könyvében számos egészséges és előrelátó eszmefuttatást találunk arról, hogy a majdani háborúban az atomfegyver alkalmazása következtében még olyan körülmények is kialakulhatnak, hogy az egyszerű, fegyverrel és lapáttal felszerelt gyalogság jobban tud alkalmazkodni a terephez, sokkal inkább helyt tud állni, jobban meg tudja őrizni ütőképességét, mint valamely más, bonyolultabb fegyvernem.

Más oldalról közelednek az ember és a technika viszonyának tisztázásához azok az ideológusok, akik inkább érdeklődnek a kérdés társadalmi, semmint technikai oldala iránt. Stevens és Burnham éppen ebbe a kategóriába tartoznak. De íme egy másik cikk, amelyet bizonyos Kazimir Glabiecz írt, s amely a Military Review 1956 januári számában

¹ Miksche: Az atomfegyver és a hadseregek, 36. old., oroszul.

jelent meg. A szerző a cikkben az ember és a technika helyes viszonya szempontjából igyekszik mérlegelni a lehetséges katonai ellenfelek élő erejét.

„Bár a fegyverek fejlődése és tökéletesedése terén óriási a haladás — írja Glabiecz —, az embernek mint katonának és tisztnek a szerepe a háború jellegétől függetlenül döntő jelentőségű és az is marad. Paradoxul hangzik, de tény, hogy ez a szerep annál nagyobb jelentőségre tesz szert, minél nagyobb a fegyver ereje és hatósugara.

Nem lesz irigylésre méltó sorsa a háborúban annak az országnak, amely nem támaszkodhat a katonák és a munkások harci akaratára. Akármennyi és akármilyen rendkívüli gép áll is az ország rendelkezésére, ezek egymagukban nem menthetik meg az országot a vereségtől.”¹

Ebben a beismerésben különösen világosan és erőteljesen nyilvánul meg a tőkésrendszer jövőjéért érzett aggodalom. De még inkább észrevehető ez akkor, amikor a szerző elemezni próbálja a tőkés Nyugat és a „kommunista Kelet” erőviszonyait. Az „eleven potenciálok” viszonyát vizsgálva, Glabiecz nem képes levonni olyan következtetést, hogy az imperialista államok vezetői teljes mértékben támaszkodhatnak katonáikra és munkásaikra. Úgy véli azonban, hogy a Nyugat nagy erőfeszítések árán a maga javára változtathatja a potenciálok arányát, ha ki tudja bővíteni és meg tudja szilárdítani az antikommunista tábor, ki tudja küszöbölni vagy legalábbis enyhíteni tudja a negatív momentumokat az embertartalékok felhasználásában és kiképzésében, csökkenteni tudja — propagandával, háború esetén merész harcászattal és hadászattal stb. — a kommunista világ nagy tömegeinek értékét.

Glabiecz tehát lényegében kész programot ad arra, hogyan harcoljanak az imperialisták erkölcsi potenciáljuk erősítéséért. A nemzetközi élet utóbbi néhány esztendei tapasztalatainak világánál azonban nyilvánvalóvá válik, hogy Glabiecz ezt a programot nem az ujjából szopta. Ez a program az Egyesült Államok uralkodó köreinek régen kidolgozott és

¹ Military Review, 1956. évi 10. sz. 16. old.

következetesen megvalósított politikai irányvonala. Különösen világosan megmutatta ezt az imperialista reakciónak az a kudarcba fulladt kísérlete, hogy Magyarországon ellenforradalmi puccsot hajtson végre, gyengítse a Szovjetunió befolyását az egész világon, zavart keltsen a kommunista és a szocialista pártokban.

A viták, amelyek akörül folynak, hogy milyen az ember és a technika helyes viszonya a korszerű háborúban, az álláspontok különbözőségétől függetlenül kétségtelenül azzal kapcsolatosak, hogy a jelenkori fegyveres harcban növekszik az erkölcsi-politikai tényező szerepe. Ezek a viták csak igazolják azt a tételt, hogy a haditechnikát helyesen kihasználni, lehetőségeit teljesen kiaknázni csak akkor lehet, ha a nép és a hadsereg hazája szabadságáért és függetlenségéért, igazságos célokért harcol.

Merőben más a helyzet ott, ahol a katonáknak igazságtalan célokért kell fegyvert fogniuk. Itt nemcsak hogy meg bomlik az arcvonal és a háterszág egysége, nemcsak hogy éleződnek az ellentétek a nép és a kormány közt, hanem elkerülhetetlenül csökken az állam nemzetközi tekintélye is. S minél hatásosabb a fegyver, annál erősebbek alkalmazásának negatív erkölcsi-politikai következményei.

Avro Manhattan, a Dollár és a Vatikán című Nyugaton megjelent könyv szerzője igen helyesen hangsúlyozza ezt a körülményt:

„Miután az Egyesült Államokban hatalomra jutott a gigászi trösztök láthatatlan kormánya — írja Manhattan —, Amerika jó hírneve a felismerhetetlenségig megváltozott. Az Egyesült Államok a második világháború idején az atombombákkal első ízben fogott hozzá mind a katonák, mind a polgári lakosság válogatás nélküli tömeges pusztításához; a koreai háború idején elsőként kezdte elevenen égetni mind a csapatokat, mind a polgári lakosságot a napalmbombák segítségével.

Ezeket a szörnyű módszereket nem azok vezették be, akiket sokan az emberiség ellenségeinek neveznek, vagyis nem a nácik és nem a kommunisták. Elsőként alkalmazta őket ki-

méletlenül egy demokratikus, keresztény, nyugati ország — az Egyesült Államok.”

*

Következésképpen az erkölcsi-politikai tényező szerepének növekedése a jelenkori háborúban korunk teljesen törvényszerű, s korántsem véletlen jelensége.

Egészen nyilvánvaló az is, hogy az a hadsereg, amelynek megvan az objektív lehetősége erkölcsi-politikai erőinek növelésére, ütőképesebb és harcképesebb lesz, jobban ki tudja használni a korszerű fegyverek hatását, a modern technika lehetőségeit az ellenség legyőzése érdekében. Ilyen hadsereg a mi szovjet hadseregünk — a szocialista haza érdekeinek hű védelmezője.

Nyilvánvaló, hogy az a hadsereg, amely nem tudja fejleszteni katonáinak politikai öntudatát, mindig súlyos erkölcsi-politikai jellegű nehézségekkel fog küzdeni. Ilyen hadseregek az imperialista államok fegyveres erői.

Amint látjuk, az erkölcsi-politikai tényező szerepének növekedése a jelenkori háborúban nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szempontból is nagy jelentőségű. A jelenkori háború e törvényszerűségének figyelembe vétele nélkül nem ítélnénk meg helyesen a hadviselő országok erkölcsi lehetőségeit, nem szervezhetjük meg helyesen a katonai nevelést, nem tárhatjuk fel és használhatjuk ki maradéktalanul a győzelem kivívása érdekében azokat az óriási erkölcsi-politikai tartalékokat, amelyek a Szovjetuniónak és a szocialista tábor valamennyi országának rendelkezésére állnak.

AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPE A JELENKORI BURZSOÁ ÁLLAMOK HÁBORÚIBAN

Megállapítottuk, hogy az erkölcsi-politikai tényező szerepének növekedése a jelenkori háborúk törvényszerűsége. Ez az általános törvényszerűség azonban a burzsoá államok háborúiban és a szocialista haza megvédésére irányuló háborúkban különböző, sajátos módon nyilvánul meg. Ebben a fejezetben az erkölcsi-politikai tényezőt csak azon sajátosságainak szempontjából vizsgáljuk, amelyek a jelenkori burzsoá államok által szervezett háborúkra jellemzők.

1. AZ IMPERIALISTA ÁLLAMOK ERKÖLCSI LEHETŐSÉGEI HÁBORÚ IDEJÉN

1

Az országok erkölcsi lehetőségeit, mint már az előző fejezetekben kifejtettük, elsősorban társadalmi és államrendszerük határozza meg. Ebből a megállapításból kell kiindulnunk annak a kérdésnek vizsgálatakor is, hogy milyenek az imperialista államok erkölcsi lehetőségei a mai körülmények közt. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy valamely imperialista állam erkölcsi lehetőségei minden általa viselt há-

borúban egyformák. Itt figyelembe kell vennünk a következő körülményeket. Először is, az osztályok erőviszonyai az országban és a nemzetközi porondon változnak. Az erőviszonyok különböző időben különbözőképpen hatnak az állam lehetőségeire. Másodszor, és ez a fő, a fegyveres konfliktus időszakában a háború politikai célja óriási hatást gyakorol a nép és a hadsereg erkölcsi erőire. Az imperialista állam erkölcsi lehetőségei, attól függően, hogy mi a tömegek véleménye a háború céljáról, változnak, jóllehet az imperialista állam szociális természete változatlan marad. Ha a tömegek igazságosnak tekintik a háború politikai célját, az állam erkölcsi lehetőségei növekednek. Ellenkező esetben csökkennek.

Lenin megállapította, hogy az imperializmus korában a nemzetközi konfliktusok osztálytartalma gyökeresen megváltozott. A burzsoázia felemelkedésének időszakában a háborúk idején végbemenő történelmi jelenségek fő, objektív tartalmát „a burzsoá-nemzeti mozgalmak vagy a feudalizmus különböző formáitól megszabaduló burzsoá társadalom görcsös vonaglásai alkották”.¹ Az imperializmus korszakában a burzsoázia haladó osztályból reakciós osztállyá vált. A burzsoá politika objektív tartalma a világuralomért és a reakciós fináncctőke uralmának meghosszabbításáért folytatott harc lett. Az imperialista államok által szervezett háborúk e politika folytatásai.

Mint már mondtuk, a kapitalizmus bukásának és a szocializmus győzelmének korszakában a háborúk szociális és osztálytartalmuk szerint igen sokfélék. Ez a sokféleség nem véletlen. Az a magyarázata, hogy az imperializmus korában különfélék és ellentmondásosak az államok közötti viszonyok. Lenin, amikor ezt a fontos körülményt megállapította, az államok közötti viszonyok három fő típusát emelte ki:

I. „Az elnyomott nemzet és viszonya az elnyomó nemzet-
hez.” A háború rendszerint igazságos az elnyomott nemzet
részéről.

II. „Két elnyomó nemzet közti viszony”, amelyek gyar-
matok, piacok stb. felosztásáért vagy újrafelosztásáért harcol-
nak egymással. A demokrácia és a szocializmus szempontjá-

¹ Lenin Művei, 21. kötet, Szikra, 1951. 140. old.

ból a háború ebben az esetben mindkét részről törvénytelen, igazságtalan.

III. „Egyenjogú nemzetek rendszere.” Lenin a viszonyoknak ezt a típusát tartotta a legbonyolultabbnak, különösen, ha nem elnyomó nemzeti állam vagy civilizált, viszonylag demokratikus nemzetek vannak elnyomó, különösen reakciós állam mellett.¹

Minthogy a mi időnkben az államok két rendszere, szocialista és kapitalista rendszere létezik egymás mellett, az államok közti politikai viszonyok három fő típusát kiegészítette egy negyedik: a szocialista és a burzsoá államok közti viszony.

Az államok, az osztályok és a nemzetek közötti politikai viszonyok bonyolultak és ellentmondásosak. Ezt mindig figyelembe kell vennünk, amikor az imperialista államok erkölcsi lehetőségeit elemezzük. Ezek a lehetőségek nemcsak a belső feltételektől függenek, hanem a külpolitikai helyzettől is, az államok, a nemzetek, az osztályok nemzetközi méretben vett politikai viszonyainak jellegétől. Az államok belső és külső létfeltételeinek hatása következtében erkölcsi lehetőségeik nemcsak a történelem különböző szakaszaiban, hanem még ugyanazon történelmi időszak keretei között, sőt egy ugyanazon háború folyamán sem egyformák.

Németország kétszer viselt imperialista háborút a világoralomért. De népének és hadseregének erkölcsi állapota az első és a második világháborúban nem volt egyforma. Az imperialista hatalmak kétszer folytattak háborút a Szovjetunió ellen. De az 1918—1920-as intervenciós csapatok erkölcsi állapota más módon volt, mint azoké a hitlerista csapatoké, amelyek 1941-ben törtek be szovjet területre. Az amerikai csapatok erkölcsi szelleme a koreai háború idején, az angoloké Malájföldön és a franciáké Vietnamban más módon volt, mint akkor, amikor az imperialista hatalmak nyugodtan foglalhattak el és zsákmányolhattak ki gyarmatokat, mert nem kellett tartaniuk attól, hogy gyarmati politikájukkal társadalmi megrázkódtatásokat idéznek elő saját országukban.

Amikor tehát megállapítjuk, hogy a háború politikai cél-

¹ Lenin Művei, 35. kötet, Szikra, 1956. 254. old.

jainak döntő hatása van a tőkésországok népeinek és hadseregeinek erkölcsi állapotára, ugyanakkor figyelembe kell vennünk a mai imperializmus politikájának fejlődési tendenciáját is. Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy az imperialista államok politikájának tartalma a világuralomért folytatott harc. Ez a tartalom nem változik akkor sem, amikor az imperialista államok olyan háborút viselnek, amely a körülmények folytán felszabadító jelleget ölt. E tétel megcáfолhatatlan bizonyítéka az Egyesült Államok és Anglia politikája — mégpedig nemcsak a második világháború utáni, hanem a háború alatti politikája is. Az Egyesült Államok és Anglia uralkodó köreinek a második világháborúban folytatott politikája, amelyet a dolgozó tömegek és a csapatok antifasiszta, felszabadító politikának tekintettek, imperialista célokat követett, nevezetesen azt, hogy Németországot, mint veszedelmes konkurrenst, kiűssék a világpiacról, s gyengítsék a Szovjetuniót. Ami az utóbbi évtized háborúit — a koreai, a vietnami, a malájföldi, az egyiptomi háborút stb. — illeti, ezek még inkább leleplezték az imperializmus igazi arcát, rabló céljait. Ezért azt mondhatjuk, hogy évről évre, minden újabb háborúval világosabban és félreérthetlenebbül feltárul az imperialista politika népellenes lényege. Mivel a tömegek felismerik ezt a körülményt, az imperializmus erkölcsi és politikai erőinek bázisa szakadatlanul szűkül, az imperialisták mind nagyobb nehézségek árán tudnak manőverezni ezekkel az erőkkel, s mind bajosabban tudják növelni ezeket az erőket a kellő pillanatokban.

2

Hogy az emberek milyen szemmel nézik a történelmi eseményeket, valamint az eseményekben játszott saját szerepüket, az óriási mértékben függ attól, mennyire értik meg, hol kell keresniük a történelmi események igazi okait, melyek az események mozgató erői, s mely osztályok érdekeinek felel meg az események ilyen vagy olyan kimenetele.

Minél eredményesebben tudja a reakciós burzsoázia meggátolni a proletariátus osztályöntudatának növekedését, bom-

lasztani a munkásosztály szervezeteit, megakadályozni a proletár befolyásnak a dolgozók összességére való kiterjesztését, annál nagyobbak a burzsoá államok erkölcsi lehetőségei az imperialista háborúk előkészítésére és folytatására. Az imperialista állam — a tömegek politikai és szellemi elnyomásának gigászi apparátusa — arra összpontosítja erőfeszítéseit, hogy megakadályozza vagy legalábbis fékezze a munkásosztály osztályöntudatának és a többi dolgozóra gyakorolt eszmei befolyásának növekedését.

De bármilyen találékony is az imperialista állam az ideológiai tömegszédítés módszereinek kiválasztásában, nem képes megváltoztatni azokat az objektív körülményeket, amelyek arra vezetnek, hogy a reális erőviszonyok a forradalmi osztályok javára és a reakciós osztályok rovására tolódnak el. Ennek törvényszerű következménye az, hogy az imperialista államok erkölcsi lehetőségei a burzsoázia minden igyekezete ellenére sem növekvő, hanem csökkenő tendenciát mutatnak.

Az imperialista államok erkölcsi lehetőségei fejlődésének háború idején megvannak a maga sajátosságai. Ezek a sajátosságok összefüggenek először is azzal, hogy a hadilétszámra emelt hadseregbe elkerülhetetlenül óriási emberi kontingen-
seket kell bevonni, másodsor pedig azzal, hogy a hódító háborúk lerántják az álarcot szervezőikről, teljes meztelenségükben mutatják meg az imperialisták igazi céljait.

A mi korunkban a hadműveleteket sokmillió hadseregekkel hajtják végre. Háború idején elkerülhetetlenül megváltozik az imperialista fegyveres erők összetétele. A keretet alkotó tényleges állomány, amelyet békeidőben bedresszíroztak és a burzsoá propaganda segítségével elbódítottak, a hadilétszámú hadseregben kisebbséggé válik. Ennek következtében háború idején a tényleges tisztikar nem tud olyan erkölcsi hatást gyakorolni a hadseregbe behívott tartalékosokra, mint amilyet békében gyakorol a tényleges legénységre.

Háború idején megváltozik a tisztikar arculata is. A tisztikar demokratizálódik, s megszűnik politikai egyneműsége. Az Egyesült Államok hadseregében például a második világháború idején a tisztikarnak csupán két százaléka volt hivatásos. A tiszti állomány 25 százalékát tartalékos tisztek alkot-

ták, 73 százaléka pedig olyan polgári személyekből és közkatonákból került ki, akiket rövid tanfolyamok elvégzése után léptettek elő tisztekké.

Az imperialista hadseregek legénységi, altiszti és tiszti állományában bekövetkező változások növelik a hátországnak a hadseregre gyakorolt befolyását. A hadsereg érzékenyebben kezd reagálni a hátország hangulatváltozásaira. Ez a folyamat különösen észrevehető olyan körülmények közt, amikor a hátországot anyagi, erkölcsi, sőt katonai tekintetben nyomják a háború terhei.

A kapitalista országokra jellemző osztályellentétek háború idején hatnak a legérezhetőbben a hátországra és a hadseregre.

„Napjaink háborúja — népek háborúja — írta Lenin 1914-ben. — Ebből az igazságból nem az következik, hogy úsznunk kell a népi sovíniszta árral, hanem az, hogy a háborús időben is, a háborúban is, háborús módon továbbra is fennmaradnak és hatnak az osztályellentétek, amelyek széttagolják a népeket.”¹

A „népeket széttagoló” osztályellentétek minden újabb háborúval élesebbé és feszültebbé válnak. A tömegek fokozódó kizsákmányolása a háború megkezdésével nem csökken, hanem még inkább erősödik, mivel az imperializmus a nélkülözés és a szenvedés minden terhét a nép vállára rakja. Imperialista háborúk idején a hadviselő országokban korántsem huny ki az osztályharc, hanem még magasabbra csap a lángja. Természetes, hogy a sokmilliós hadseregek igen érzékenyen reagálnak a hátországban lejátszódó minden eseményre, mind nagyobb mértékben átítatódnak forradalmi eszmékkel, ami csökkenti harcképességüket a fináncstőke mágnásainak érdekeiért folyó háborúban.

Az imperialista államok vonatkozásában tehát törvényszerű jelenséggé válik, hogy az osztályellentétek a hátországban és a hadi létszámú hadseregekben növekednek. Ez a csapatok erkölcsi szellemének gyengülésére, sőt bizonyos történelmi körülmények között megtörésére vezet. Az imperialisták és hűséges szociálsóviniszta szolgálk manapság már minden

¹ Lenin Művei, 21. kötet, Szikra, 1951. 27. old.

erőfeszítésük ellenére sem tudják tartósan elültetni a katonatömegek tudatában az „osztálybéke” hazug gondolatát, s csökkenteni az igazságtalan háborúk kiobbantásával járó kockázatot.

A háború nemcsak folytatása a politikának, hanem politikára való tanítás is. A burzsoá kormányok maximális erőfeszítést és mérhetetlen áldozatokat követelnek a tömegektől olyan célok érdekében, amelyek idegenek, sőt ellenségesek a dolgozók számára. S ennek elkerülhetetlenül tükröződnie kell a tömegek öntudatában, háborúhoz való viszonyában. „A háborúkat most a népek viselik — írta Lenin, amikor a cárizmus vereséget szenvedett az orosz—japán háborúban —, és ezért különösen élesen mutatkozik meg most a háború nagy jelentőségű sajátossága, az, hogy a gyakorlatban, az emberek tízmillióinak szemeláttára leleplezi a nép és a kormány közti elmentmondást, amelyet eddig csak egy csekély öntudatos kisebbség látott.”¹

A háború nagy jelentőségű sajátossága, amelyről Lenin 1905-ben beszélt, manapság még hatékonyabbá vált. A hódító háború leleplezi az agresszív politika népellenes céljait, s ez a hatása annyira állandóvá és maradandóvá válik, hogy teljes joggal láthatunk benne olyan sajátos törvényszerűséget, amely minden újabb imperialista háborúban egyre növekvő erővel nyilvánul meg.

E törvényszerűség rendkívül nagy jelentőségű a tőkés társadalom sorsa és a szocialista forradalom közvetlen feltételeinek előkészítése szempontjából. Különös erővel nyilvánult ez meg már az első világháború alatt is. A háború végére a hadviselő hatalmak hadseregei egymás után bomlásnak indultak. A bomlási folyamat különösen gyorsan zajlott le a cári Oroszország hadseregében. A külföldi megfigyelők ezt kizárólag orosz jelenségnek tekintették. De a cári hadsereg után erkölcsi bomlásnak indultak a német, az osztrák, az angol és a francia fegyveres erők is. A tények megmutatták, hogy a hadseregek erkölcsi szellemének szilárdságát vagy labilitását nem lehet összekapcsolni a népek nemzeti sajátosságaival, kulturális fejlettségük és szervezettségük színvona-

¹ Lenin Művei, 8. kötet, Szikra, 1954. 37. old.

lával, ahogy a burzsoá ideológusok tették. A hadseregek erkölcsi bomlása mélyenjáró politikai okok következménye volt, amelyek kivétel nélkül valamennyi hadviselő országban hatottak.

A burzsoá hadseregekben olyan mértékben erősödött a bomlási folyamat, amilyen mértékben a katonák felismerték az imperialista háború reakciós céljait. Lenin e bomlási folyamat lényeges vonásait feltárva az alábbi következtetést vonta le: „Nyilvánvaló, hogy nemcsak Oroszország számára, hanem minden ország számára vannak bizonyos határok. Ezek a határok a különböző országok számára különbözők, de van egy bizonyos határ, amelyen túl a kapitalisták érdekében nem lehet háborút folytatni.”¹

Az imperialista korszak későbbi háborúinak elemzése megcáfolhatatlanul igazolja azt a lenini következtetést, hogy van egy határ, amelyen túl az imperialisták rablás és nyereszkesedés céljából nem viselhetnek háborút.

Az elmondottakból azonban nem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy a burzsoázia erkölcsi tartalékai már kimerültek. Az ilyen álláspont hibás és súlyos következményekkel járhat. Az a körülmény ugyanis, hogy van egy határ, amelyen túl a jelenkori burzsoázia nem folytathat háborút, arra kényszeríti az imperialistákat, hogy fokozzák erőfeszítéseiket a háborúk erkölcsi-politikai feltételeinek biztosítása érdekében, s felhasználják a tömegekre való gazdasági és politikai nyomás, valamint az ideológiai bomlasztás minden eszközét. Ezzel okvetlenül számolnunk kell a szocialista haza fegyveres védelmének megszervezésekor.

¹ Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 51. old.

2. AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ÉS A SZOVJET-OROSZORSZÁG ELLENI KÜLFÖLDI KATONAI INTERVENCIÓ IDŐSZAKÁBAN

1

Az erkölcsi erők fejlődésének azok a sajátosságai, amelyekről fentebb szó volt, első ízben teljes egészükben az 1914—1918-as világháború idején nyilvánultak meg.

A XIX. századbeli és a XX. század eleji gyarmati háborúkban a burzsoá államok és hódító politikájuk áldozatai közötti erőviszonyok túlságosan egyenlőtlenek voltak. A nemzeti függetlenségüket védelő népek erkölcsi erői nem játszhattak döntő szerepet ott, ahol nem támaszkodtak politikai egységre. Ezenkívül az imperialisták ellen küzdő népek nem rendelkeztek a betolakodók visszaveréséhez szükséges anyagi erőforrásokkal sem. A burzsoá államok teljes büntetlenségük tudatában a legkevésbé sem folyamodtak a gyarmati mészárlás politikájának erkölcsi igazolásához. A gazdasági szervezet, a katonai erő és a politikai központosítás tekintetében a fölény, az ő oldalkon volt, s ez ideig-óráig biztosította számukra a győzelmet. Ráadásul a gyarmati háborúk viselése érdekében viszonylag csekély erőfeszítésre volt szükség, s ez az erőfeszítés nem idézett elő olyan belső meg rázkódtatásokat, amelyek komolyabban veszélyeztethették volna a kizsákmányolók uralmát.

Az imperialista államok számára az első baljós figyelmeztetés az 1905-ös orosz forradalom volt, amelyet meggyorsított a cárizmusnak az orosz—japán háborúban elszenvedett veresége. Az orosz forradalom hatására forradalmi mozgalom indult el Törökországban, Perzsiában és Kínában, tömeges utcai tüntetésekre került sor Bécsben és Prágában.

Az orosz—japán háború tapasztalatainak világánál teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a nagy néptömegeknek a hadseregbe való behívása a burzsoáziára nézve veszedelmes következményekkel jár. Korszerű körülmények között minden imperialista háború a forradalom meggyorsítójává vált.

Az orosz—japán háború még csak országunkban aktivizálta a cárizmus elleni forradalmi mozgalmat, de az 1914—1918-as imperialista világháború következtében már mindkét hadviselő tömb sok államában — mind a legyőzött, mind a győztes országokban — forradalmi megrázkódtatások következtek be.

Lenin a két hadviselő koalíció imperialista céljait leleplezve azt írta, hogy a világháború egyetlen tartalma, jelentősége és célja területek hódítása, idegen nemzetek leigázása, a konkurrens nemzet tönkretévese, kincseinek elrablása volt, s arra irányult, hogy elterelje Oroszország, Anglia, Németország és más országok dolgozó tömegeinek figyelmét a belpolitikai válságokról, éket verjen a munkások közé, nacionalista méreggel oltsa be őket, s kiirtsa élcsapatukat a proletariátus forradalmi mozgalmának gyengítése céljából.¹

Az antant-hatalmak (Anglia, Franciaország, Oroszország és a hozzájuk csatlakozott Olaszország) ugyanúgy, mint a velük szemben álló csoport (a Bulgária és Törökország által támogatott Németország és Ausztria-Magyarország) a világ újrafelosztásáért harcoltak. Németország Franciaország és Anglia gyarmataira fente a fogát, Oroszországtól Ukrajnát, Lengyelországot és a Baltikumot akarta elvenni. Anglia Németország és Törökország gyarmatait akarta megkaparintani. Franciaország Elzász-Lotaringiát és a Rajna bal partját akarta megszerezni. A cári Oroszország Törökország felosztására, a fekete-tengeri szorosok és Konstantinápoly elfoglalására, valamint Galícia bekebelezésére törekedett, amely akkor Ausztria—Magyarország része volt.

A világ újrafelosztásáért szervezett világháború reakciós, népellenes jellegét fokozta, hogy az imperialista államok burzsoáziája a háborút nemcsak konkurrensének szétzúzása érdekében indította, hanem azért is, hogy csapást mérjen a forradalmi mozgalomra, amely a tőkés rend létét fenyegette.

A burzsoázia számára az első világháború erkölcsi-politikai biztosítása az imperialisták által kitervelt tömegpusztítás igazságtalan céljai és a tömegeknek a háborúba való nagy-

¹ Lenin Művei, 21. kötet, Szikra, 1951. 13. old.

arányú bevonása miatt igen nagy nehézségekkel járt. Hogyan próbálták az imperialisták leküzdeni a nehézségeket?

Az első világháború elején az imperialista hatalmak el tudták titkolni a tömegek előtt a háború tényleges politikai céljait, s a sovinszta érzelmek szításával biztosítani tudták a front számára a hátszország erkölcsi támogatását. Akkoriban az oroszországi proletariátus volt az egyetlen, amely — a bolsevik párt vezetésével — nem dőlt be a harcias nacionalizmus féktelen propagandájának.

A burzsoá propaganda sikerét elősegítették a II. Internacionálé opportunistá pártjainak vezetői, akik a szociálsovinizmus mocsarába süllyedtek. A II. Internacionálé pártjai a válságos pillanatban vezetés nélkül hagyták országaik proletariátusát. Kiadták a „honvédelem” jelszavát, amely az imperialista háborúban az árulással volt egyenlő, s ezzel elősegítették, hogy a burzsoázia a különböző országok dolgozóit, a gyarmatoknak az imperialista rablók közti újrafelosztásáért, egymás irtására kényszerítse.

Az imperialisták és a szociálimperialisták úgy vélték, hogy a sovinszta hullám, amely felkorbácsolta az európai országok népeit, legalább a háború idejére biztosítja az „osztálybékét”. De az imperialista háborúk általános tendenciája, amely erkölcsi-politikai biztosításuk lehetőségeinek gyengüléséhez vezet, növekvő erővel kezdett hatni. Ennek eredményeképpen a sovinszta mámor fokozatosan eloszlott, az osztályellentétek pedig egyre élesebb formában jelentkeztek mind a hátszországban, mind a fronton.

A háborúnak az a nagy jelentőségű tulajdonsága, hogy a milliós tömegek szemei előtt leleplezi az imperialista kormányok politikáját, kézzelfoghatóan megmutatkozott az első világháború idején.

Minden országban növekedett a sztrájkok száma. Különösen fokozódtak a sztrájkok Oroszországban az 1917-es februári forradalom után. 1915-ben és 1916-ban Németországban 377 sztrájk következtében 287 000 munkanap veszett el. 1917-ben a sztrájkok száma 561-re nőtt, az elveszett munkanapok száma pedig 1 860 000-re. Franciaországban 1915-ben és 1916-ban 413 sztrájk következtében 391 000 munkanap ve-

szett el. 1917-ben már 691 sztrájk volt Franciaországban, s az elveszett munkanapok száma elérte az 1 281 000-et. Angliában 1916-ban a sztrájkok következtében elvesztett munkanapok száma 1915-höz képest (akkor 452 000 nap volt) csökkent (285 000-re), de az oroszországi februári forradalom elősegítette az angol proletariátus osztályharcának erősödését. „A Petrográdból kiindult lökést — írja Lloyd George — átvette valamennyi gyár és bánya, s ennek nyomán első ízben támadt olyan nyugtalanság, amely megnehezítette a behívásokat a hadseregbe és a front ellátását.”¹

Az imperialista hadseregek erkölcsi-politikai állapotában szintén történtek változások: a katonák sovíniszta érzelmeinek helyébe lassanként az a törekvés lépett, hogy véget vessenek a reakciós, népellenes háborúnak. Az imperialista háborúból kivezető út ösztönös keresését felváltotta a katonatömegek egyre öntudatosabb harca a tőkés rend ellen, amely véres mészárlásra kényszerítette a népeket.

Az imperialista háború elleni harc egyik hathatós formája volt az ellenséges államok katonáinak barátkozása a fronton. A bolsevik párt nagy jelentőséget tulajdonított ennek a mozgalomnak, mivel az elősegítette a forradalmi eszmék és érzelmek elterjesztését a harcoló hadseregek katonái körében.

A háború hódító céljainak leleplezése, a háború által a milliókra zúdított mérhetetlen szenvedés, végül az orosz polgári demokratikus és főleg a szocialista forradalom hatása fokozta a tömegek háborúellenes és forradalmi érzelmeit. Elterjedtek ezek az érzelmek a német hadseregben, különösen a német haditengerészetnél is. A német matrózok az éhség-sztrájkokról és lázadásokról áttértek a szervezett forradalmi harcra. A kivégzések és a kényszerszermunka-ítéletek nem állíthatták már meg a forradalmi érzelmek terjedését a matrózok körében. 1917 szeptemberében az 1. hajóraj parancsnoksága jelentette a császári haditengerészeti vezérkarnak, hogy a hajóhadnál a mozgalom fenyegető méreteket öltött: a matrózok az orosz forradalmat és a katonatanácsokat tekintik példaképüknek, a szóbeli propaganda akciópropagandává vál-

¹ Újkori történelem. II. rész. 545. old., oroszul.

tozott; a mozgalom tényleges helyzetét nehéz megállapítani, de az biztos, hogy valamennyi hajó meg van fertőzve.

A katonák a francia hadseregben is áttértek a spontán akcióról a szervezett forradalmi harcra. 1917 május második felében több ezred megtagadta a frontra irányító menetparancs végrehajtását. A katonák az internacionálét énekeltek, „Le a háborúval”-t kiáltoztak, s éltették az orosz forradalmat. Május 29-én Soisson-ból több ezred indult Párizs ellen, de lovassággal megállították őket. A fronton 75 gyalogezred, 12 tüzérezred és 23 lövésszázlóalj vett részt a forradalmi mozgalomban. „A francia katona tízparancsolatában, amelyet illegálisan terjesztettek, többek közt ilyen követelések voltak: „A tél előtt fejezzük be a háborút. Haladéktalanul kössenek békét annexiók és hadisarc nélkül. Küldjék ki a frontra a képviselőket, a szenátorokat és az újságírókat, akik arról prédikálnak, hogy a háborút a győzelemig kell folytatni.”¹

Az erkölcsi szellem fokozódó hanyatlása volt tapasztalható az olasz hadseregben is. Különösen erősen hatott ez a caporettoi ütközet kimenetelére. Az olaszok itt óriási számbeli fölényük ellenére is súlyos vereséget szenvedtek. A katonák vagy megfutamodtak, vagy megadták magukat, s közben ezt kiáltozták: „Éljen a béke!”

2

Meg kell jegyeznünk, hogy az első világháborúban részt vevő nyugat-európai országokban főleg spontán formában nyilvánultak meg az antiimperialista mozgalmak. Ennek oka elsősorban az volt, hogy a proletariátusnak nem voltak forradalmi pártjai, amelyek élére állhattak volna a spontán mozgalomnak és helyes útra téríthették volna azt.

Oroszországban a hátszágban és a fronton a forradalmi mozgalmat a forradalmi harcokban kipróbált bolsevik párt vezette, élén Leninnel.

A bolsevik párt nem zavargásra és lázadásra hívta fel a

¹ Újkori történelem. II. rész. 539. old., oroszul.

proletariátust, a szegényparasztoakat és az összes dolgozókat, hanem a hatalomért vívott tudatos forradalmi harcra. A bolsevikok bebizonyították, hogy forrongásokkal és lázongásokkal a háborúnak nem lehet véget vetni. „A háborút az uralkodó osztályok idézték elő, csak a munkásosztály forradalma fejezheti be.”¹

Az első világháborúban a békéért vívott harc nem lehetett volna sikeres, ha nem nőtt volna át a szocializmusért folytatott harcba. Éppen ez tükröződött vissza azokban a bolsevik jelszavakban, amelyek azt hirdették, hogy az imperialista háborúban a burzsoá kormányok vereségére kell törekedni, s hogy az imperialista háborút polgárháborúvá kell átváltoztatni. A bolsevikok a tömegeket mind a hátszágban, mind a fronton az egyetlen helyes úton vezették, amely biztosította az imperialista háborúból való szabadulást — a szocialista forradalom útján. A bolsevikok ereje abban rejlett, hogy helyesen fejezték ki a tömegeknek azokat a követeléseit, amelyekre a háború kegyetlen tanulságai tanították meg őket. Oroszország munkásosztálya a bolsevik párt vezetésével élére tudott állni a nép békéért, földért, szabadságért és szocializmusért vívott harcának, és meg tudta valósítani a győzelmes szocialista forradalmat.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a szovjet kormány által megkezdett békeharc elősegítette a háborúellenes és a forradalmi érzelmek növekedését a hadviselő országok hadseregeiben és hátszágában. Az első világháború végére teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy van egy határ, amelyen túl már nem lehet a népet a tőkés érdekekért harcra kényszeríteni.

Természetesen a hadviselő imperialista államok erkölcsi-politikai lehetőségeinek határa csak hosszadalmas, a tömegek számára gyötrelmes folyamat eredményeképpen válik láthatóvá. Ez a folyamat magából az imperialista háború jellegéből következik, s az imperialisták teljesen tehetetlenek vele szemben.

A körülményektől, az egyes országokban kialakuló reális osztályerőviszonyoktól függően ez a folyamat nem egyformán

¹ Lenin Művei, 24. kötet, Szikra, 1952. 438. old.

zajlik le, s különböző eredményekre vezet. A cári Oroszország, ahol a bolsevikok által vezetett munkásosztály nem engedett a sovinizmus befolyásának, más országoknál korábban érkezett el a végső határhoz.

Nyugat-Európában a tömegek lassabban szabadultak ki az imperialista ideológia hatása alól, mint Oroszországban. De a sovinizmus tábornokai, mint Lenin mondta, a nyugat-európai országokban is hadsereg nélkül maradtak.

Az első világháború idején így nyilvánult meg az imperialista államok hátországának és hadseregeinek erkölcsi állapotát meghatározó fő törvényszerűségek hatása. Bár ezeknek az államoknak a háború elején a szociálsoviniszta pártok segítségével sikerült becsapniuk és véres mészárlásra kényszeríteniük a tömegeket, mégsem tudták megakadályozni azt, hogy a háború a dolgozók előtt le ne leplezze az imperialista kormányok népellenes politikáját. A népellenes politika leplezése pedig azt eredményezte, hogy az imperialista államok erkölcsi-politikai erői igencsak megcsappantak, s meggyorsult a proletár világforradalom fejlődése, amely első győzelmét Oroszországban aratta.

A burzsoá hadseregek erkölcsi szellemének hanyatlása, bár más formában, de még élesebben nyilvánult meg az imperialista hatalmaknak Szovjet-Oroszország elleni intervenciós háborúja idején.

Mint ismeretes, abban az időben az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Japán és más imperialista államok csapatai hadüzenet nélkül betörték a szovjet területre, hogy a fehérgárdistákkal együtt vérbe fojtsák a szocialista forradalmat és gyarmattá változtassák Oroszországot.

Az ellenforradalom anyagi erőforrások, katonai erők, katonai ismeretek és tapasztalatok tekintetében igen nagy előnyben volt a fiatal szovjet állammal szemben. A vöröshadsereg azonban, amelynek oldalán óriási erkölcsi fölény volt, mégis szétzúzta az intervenciósokat és a fehérgárdistákat. A szocialista forradalom, a szovjet rend új, leküzdhetetlen erkölcsi erőt öntött a szovjet munkásokba és parasztokba, a munkás-paraszt vöröshadseregbe.

Az egyik körülmény, amely megkönnyítette a szovjetor-

szág győzelmét, az volt, hogy az imperialista hatalmak hátszárja nem volt szilárd, s katonáik nem akartak harcolni Szovjet-Oroszország ellen. A dolgozó tömegeknek a háború elleni harca forradalomba nőtt át. Maguk a burzsoá politikusok is — mint például Lloyd George — kénytelenek voltak elismerni, hogy egész Európában erősen eluralkodott a forradalmi hangulat, hogy a munkások körében nemcsak elégedetlenség figyelhető meg, hanem harag és felháborodás is a tőkésállam politikai, társadalmi és gazdasági rendszerével szemben.

A hátszár hangulata hatott az intervenciós csapatokra, s folyamatosan rontotta harci szellemüket. Ezek a csapatok ráadásul közvetlenül látták a kommunista párt által vezetett oroszországi munkások és parasztok hősie harcát a szovjet hatalomért; mind világosabbá vált előttük az Oroszországban folyó polgárháború osztálylényege, az intervenció ellenforradalmi jellege. Az eredmény az lett, hogy a külföldi hadseregek katonái körében erősödött a forradalmi hangulat.

Az imperialista hadseregek katonáinak erkölcsi-politikai állapotát az osztályöntudat és a forradalmi szellem erősödése jellemezte. Az intervenció folytatása azzal a kockázattal járt, hogy a proletárforradalom áttérjed az imperialista tábor országaira is. Erről tanúskodott az Ukrajnát megszálló német csapatok soraiban tapasztalt erjedés, az amerikai és angol csapatok soraiban kezdődő lázongás, a fekete-tengeri francia hajóhad matrózainak felkelése stb. „A németek abban az időben, amikor minden rendelkezésre álló emberre szükségük volt, hogy a nyugati arcvonalon támadásukat megerősítsék — mondta Lloyd George a párizsi békekonferencián —, körülbelül egymillió katonát voltak kénytelenek tartani abban a néhány orosz tartományban, amelyek csupán egy kis hányadát jelentik az egész országnak. Pedig akkor a bolsevizmus még gyenge és szervezetlen volt. Most erős, és hatalmas hadsereggel rendelkezik. Van olyan a nyugati szövetségesek közül, aki készen áll arra, hogy egymillió katonát küldjön Oroszországba? Ha én azt javasolnám, hogy még ezer katonát küldjünk e célból Oroszországba, az egész hadsereg fellázadna!

Ugyanez vonatkozik a Szibériában levő amerikai katonákra, valamint a kanadaiakra és a franciákra is.”¹

Ugyanez volt a francia kormány véleménye is. Wilsonnak arra a javaslatára, hogy küldjenek újabb csapatokat Szovjet-Oroszországba, Clémenceau azt felelte: „Mihelyt parancsot adok a francia csapatoknak, hogy induljanak Oroszország ellen, menten fellázadnak.”²

Amint látjuk, mindkét hadviselő imperialista csoportosulás hadseregeinek bomlása annyira nyilvánvaló tény volt, hogy azt már a háború szervezői sem tagadhatták.

Az imperialista államok attól való félelmükben, hogy országaikban politikai válságot idéznek elő, kénytelenek voltak leállítani a Szovjet-Oroszország elleni katonai támadást.

Szovjet-Oroszországnak a fehérgárdisták és a külföldi intervenciók elleni háborújában az erkölcsi-politikai tényező hatása sok tekintetben új módon nyilvánult meg. Az e téren tapasztalt új jelenségeket általánosítani kellett ahhoz, hogy tisztázhassák, hogyan kell azoknak tükröződniük a hadművészetben és milyen követelményeket kell támasztani a lakosság és a csapatok háborúra való erkölcsi felkészítésével szemben.

E háború során tapasztalt jelenségek két csoportba oszthatók. E jelenségek értékelése fontos annak a kérdésnek eldöntése szempontjából, hogy mi az erkölcsi-politikai tényező szerepe a jelenkori háborúkban, különösen az imperialista államoknak a szocialista országok elleni háborúiban. Az első csoportba tartoznak azok a jelenségek, amelyek arról tanúskodnak, hogy az erkölcsi-politikai tényező és a háború kimenetelét meghatározó tisztán katonai tényezők viszonyában jelentős változások történtek, s hogy e tényezők között új, lényeges összefüggések alakultak ki. A második csoportba tartoznak azok a jelenségek, melyeket az a konkrét történelmi helyzet idézett elő, amelyben az imperialista hatalmaknak Szovjet-Oroszország elleni háborúja lezajlott.

Vizsgáljuk meg a jelenségek első csoportját.

A Szovjet-Oroszország elleni külföldi intervenció kudar-

¹ Sayers és Kahn: A nagy összeesküvés, Szikra, 1950. 67. old.

² A hadművészet története. Dokumentumgyűjtemény. IV. sorozat, I. kötet, 196. old., oroszul.

cában az erkölcsi-politikai tényező olyan szerepet játszott, amely teljesen meglepte az imperialista hatalmak politikai és katonai vezetőit. Nemcsak katonai terveik vallottak kudarcot, hanem az imperialista katonai ideológiának azok a hagyományos nézetei is, amelyek a katonai erőt tekintették a győzelem feltétlen eszközének.

Úgy tűnt, még az imperialista világháború is igazolta a burzsoá ideológusok nézeteit, jöllehet azt is bebizonyította, hogy a jelenkori háborúban nemcsak a harcoló csapatok, hanem a háterszág erkölcsi állapotának szerepe is növekszik. Az 1914—1918. évi világháborúban társadalmi rendszerüket tekintve, egynemű imperialista államok vettek részt. Mindkét hadviselő csoportosulás hódító célokat követett, s e célokat egyaránt sovinszta ideológiával leplezte, hogy a dolgozó tömegeket egymás irtására kényszerítse olyan érdekekért, amelyek valamennyi hadviselő ország népe számára idegenek voltak. Az imperialista államok egymással szemben álló koalícióinak erkölcsi lehetőségei körülbelül egyenlőek voltak. Az antant Németország és szövetségesei feletti győzelemben a döntő szerepet a gazdasági és a katonai tényezők játszották.

Az antant a Szovjet-Oroszország elleni háborúban anyagi erőforrásokban és katonai erőben meglevő tényleges túlsúlyára számított. Mint Lenin megállapította, az antant terveit a következő tényezőkre alapozta: Németország legyőzése után milliós hadseregei voltak, és ezek még nem követelték nyíltan a békét és nem tértek rögtön magukhoz a német imperializmus madárijesztőjétől való félelmükből, amellyel valamennyi nyugati országban ijesztgették őket; az antant oldalán volt a teljes tengeri uralom; a csapatok szállítása és ellátása mindig hiánytalanul a kezében volt; az antant bőséges technikai és anyagi erőforrásokkal rendelkezett. Az imperialista intervenciók azonban óriási katonai túlsúlyuk ellenére sem tudták legyőzni Szovjet-Oroszországot. A fiatal szocialista állam elkerülhetetlen vereségére vonatkozó jóslatok nem váltak be. A polgárháború éveiben megmutatkozott országunk erkölcsi-politikai fölénye és a nyugati dolgozók ügyünk iránt tanúsított rokonszenve. Ez a fölény abban nyilvánult meg, mondta Lenin, hogy „olyan területen, mint a hadviselés, ahol

mindennél nagyobb szerepe van a legdurvább és anyagi tényezőknek, legyőztük az antantot, úgy győztük le, hogy elvettük tőle a katonaruhába bujtatott munkásokat és parasztokat”.¹

Az imperialista hatalmak Szovjet-Oroszország elleni intervenciója idején az erkölcsi-politikai tényező hatása olyan jelenségekben is kifejeződött, amelyek a kor konkrét történelmi feltételeivel voltak összefüggésben. E jelenségek közé tartozik a külföldi hadseregek gyorsütemű bomlási folyamata.

Azokat a katonákat, akiket a szovjethatalom ellen küldtek harcolni, bajosan lehetett sovinszta propagandával megtevesztetni. Az Oroszországban lezajlott események osztálylényege annyira nyilvánvaló volt, hogy ezek az események gyorsan felébresztették a külföldi katonák osztályöntudatát. A katonák Oroszországban hamar rájöttek arra is, hogy a világháborúban nem népeik, hanem a tőkésék érdekeiért harcoltak. S minthogy a tőkésországok hadseregeiben, munkáosztályában, kispolgári rétegeiben terjedt a forradalmi hangulat, kiéleződött az a politikai válság, amely az imperialista világháború végén keletkezett mind a legyőzött, mind a győztes államokban. Az angol csapatok lázongásai, a francia matrózok felkelése, majd a Szovjet-Oroszország védelmében külföldön szervezett munkásmozgalom erősödése — mind arról tanúskodott, hogy az imperializmus erői gyengülnek, Szovjet-Oroszország erői viszont napról napra gyarapodnak.

Az imperialista államok, hogy megbirkózhassanak az országaikat fenyegető politikai válsággal, akkor kénytelenek voltak lemondani a Szovjet-Oroszország elleni katonai támadásról. Miután a tőkésállamoknak sikerült stabilizálniuk belső helyzetüket, megváltoztak a Szovjetunió elleni háború előkészítésének és viselésének feltételei.

Lenin az akkori helyzetet értékelve többször hangsúlyozta, hogy az imperialisták azért nem tudnak megfojtani bennünket, mert már nem engedelmесkednek nekik saját katonáik, mert munkásaik és parasztjaik, akiket kifárasztott a háború, nem akarnak háborúzni a szovjetköztársaság ellen.

Lenin azonban figyelmeztetően hozzátette, hogy ez sem-

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 203. old.

miképpen sem jelentheti azt, hogy ölbetett kézzel ülhetünk. Azok a tendenciák ugyanis, amelyek hódító háborúban az imperialista államok erkölcsi és politikai erőinek gyengülését okozzák, nem hatnak automatikusan. Hatásuk a helyzet változásával erősen fékeződhet. Arról a lehetőségről, hogy a Szovjetunió elleni imperialista háború előkészítésének és viselésének feltételei megváltoznak, Lenin már 1920-ban beszélt, s ezt a lehetőséget azzal hozta összefüggésbe, hogy „a nyugati hatalmak évről évre jobban kiheverik a háború fáradalmait”.¹ Nem sokkal később Lenin ugyanezt a gondolatot így fejezte ki: „A népek most elfáradtak az imperialista háborútól, a háború folytatása esetén lázadással fenyegetnek, de nincs kizárva, hogy a tőkések néhány év elmúltával felújítják a háborút. Ezért kell minden erőnkkel azon lennünk, hogy kihasználjuk a kínálkozó lehetőséget és kereskedelmi szerződéseket kössünk.”²

A hitleri Németországnak hazánk ellen intézett támadása bebizonyította, hogy Lenin e kijelentései rendkívül nagy jelentőségűek voltak.

A háború elején a szovjet hadsereg sok katonája úgy vélte, hogy a német fasiszta hadsereg katonái osztályszolidaritásból nem fognak harcolni a szovjet nép ellen. Ez az illúzió kétségtelenül csökkentette csapataink harcképességét, mivel miatta nem fejlődhetett ki a gyűlölet érzése az ellenséggel szemben, aki viszont arra törekedett, hogy megsemmisítse a szocialista rendet és megfossza szabadságuktól és függetlenségüktől a Szovjetunió szocialista nemzeteit. A párt megmagyarázta a tömegeknek, hogy a burzsoá hadseregek tényleges jellegét nem társadalmi összetételük, hanem rendeltetésük határozza meg, márpedig a burzsoá hadseregeknek az a rendeltetésük, hogy mind saját országaikban, mind az idegen országokban elnyomják a dolgozókat, hódító és ellenforradalmi háborúkat viseljenek. Amíg az imperialista hadseregek katonái a burzsoázia eszmei befolyása alatt állnak — márpedig ez a befolyás igen erős —, készek háborút viselni. Az imperialista agresszorok teljes leverése érdekében tehát meg kell feszíteni a szovjetország összes gazdasági erőit, a

¹ Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 455. old.

² Ugyanott, 487. old.

szovjet nép és a szovjet hadsereg összes erkölcsi erőit. A párt megmagyarázta, hogy a Szovjet Fegyveres Erők éppen ezzel teljesítik internacionalista kötelességüket; amikor a Szovjet Fegyveres Erők nagy szocialista hazájukat védelmezik, a világ dolgozóinak hazáját, a szocialista világforradalom bázisát védelmezik; a szovjet csapatok az imperialista hordák felett aratott győzelmeikkel segítséget nyújtanak az elnyomott népeknek és a világ dolgozóinak a nemzeti és a társadalmi elnyomás alól való felszabadulásért vívott harcukban. Ami pedig a Szovjetunió ellen támadt imperialista hadseregeket illeti, a szovjet csapatok rájuk mért csapásainak ereje egyike volt azoknak a fő feltételeknek, amelyek meggyorsították az agresszorok erkölcsi erőinek apadását, vagyis az ellenséges hadseregek katonáinak kiszabadulását a hazug burzsoá propaganda hatása alól.

3. AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN ÉS AZ AZT KÖVETŐ HÁBORÚKBAN (NÉMETORSZÁG, EGYESÜLT ÁLLAMOK, ANGLIA, FRANCIAORSZÁG)

1

A második világháborút a kapitalizmus általános válságának kiéleződése idézte elő. A háború 1939-ben az európai tőkéshatalmak közti összeütközéssel kezdődött. A második világháborúban a hitleri Németország volt az agresszor. Ámde azoknak a feltételeknek az előkészítésében, amelyek segítségével a hitleristák kirobbanthatták a háborút, nemcsak Németország tőkései vettek részt, hanem az Egyesült Államok és Anglia burzsoáziája is. Az amerikai és az angol tőkések segítettek a náciknak abban, hogy helyreállítsák és növeljék Németországnak az első világháborúban elszenvedett veresége következtében meggyengült gazdasági potenciálját. Az Egyesült Államok és Anglia segített a hitleristáknak abban, hogy

helyreállítsák és fokozzák Németország katonai potenciálját, amelyet az első világháború után a versailles-i szerződés értelmében megsemmisítettek. Végül az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó körei teremtték meg azokat a politikai feltételeket, amelyek lehetetlenné tették a hitleri agresszió megakadályozását. Ezek a feltételek először is úgy jöttek létre, hogy Anglia és Franciaország elutasította a Szovjetuniónak az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtésére irányuló valamennyi javaslatát. Hiába próbálta a Szovjetunió megalakítani a békeszerető országok egységszövetségét a hitlerista agresszióval szemben, minden kísérletét megghiúsították. Másodszor, azoknak a politikai feltételeknek a megteremtésében, amelyek megkönnyítették a második világháború kirobbantását, része volt az angol és francia uralkodó körök által folytatott „benemavatózósi politikának” is. E politika célja az volt, hogy a hitleristákat egy keleti irányú, a Szovjetunió elleni agresszióra biztassák. Lord Halifax angol miniszter az angol kormány nevében már 1937 novemberében közölte Hitlerrel, hogy Anglia és Franciaország csatlakozni kíván a fasiszta „Berlin—Róma tengelyhez”. Lord Halifax ugyanakkor tudomására hozta Hitlernek azt is, hogy az angol kormány helyesli a Danzig, Ausztria és Csehszlovákia „megszerzésére” irányuló náci terveket. A hitleristák 1938-ban Anglia és Franciaország közvetlen támogatásával foglalták el Ausztriát, szakították el Csehszlovákiától a szudétán-területeket, majd 1939 márciusában az ő hozzájárulásukkal szállták meg egész Csehszlovákiát. Anglia és Franciaország elutasította a szovjet kormány javaslatait, hogy közös erővel nyújtsanak gyakorlati segítséget Csehszlovákiának.

Az 1938. szeptember 30-án Münchenben kötött angol—német egyezmény és a francia—német nyilatkozat, amelyet 1938. december 6-án írtak alá, lényegében azt jelentette, hogy Anglia, Franciaország és Németország meg nem támadási szerződést kötött. A francia kormány ezzel a szégyenletes egyezményvel Hitlerhez kötötte magát, s felbontotta a francia—szovjet egyezményt, amely az európai kollektív biztonság

megszilárdítását szolgálta. Anglia és Franciaország uralkodó körei úgy számítottak, hogy politikájuk — a hitleri agresszió bátorításának és a Szovjetunió elszigetelésének politikája — megnyitja az utat a hitleristák előtt Kelet felé, s ezzel megszűnik az a veszély, hogy a fasiszta Németország megtámadja Angliát és Franciaországot.

Ez a számítás, mint ismeretes, nem vált be. Az Angliától és Franciaországtól bátorított német fasiszta agresszorok kijutottak a Szovjetunió határára, de mielőtt megtámadták volna a Szovjetuniót, Nyugat felé fordították hadigépezetüket. A hitleristák 1939-ben kezdték meg a hadműveleteket, s már a következő évben elfoglalták Dániát, Norvégiát, Hollandiát, Belgiumot, Luxemburgot, szétverték az angol és a francia csapatokat, az angolokat távozásra kényszerítették az európai szárazföldről és kapitulációra kényszerítették Franciaországot. A német fasiszta csapatok csak 1941 júniusában támadták meg a Szovjetuniót.

A második világháború, jellegét tekintve, különbözött az elsőtől. Az első világháborúban a gyarmatok újrafelosztásáért folyt a harc. A második világháborúban a fasiszta hatalmak koalíciója és az antifasiszta kapitalista hatalmak koalíciója ugyancsak imperialista célokat követett: a világunalomért harcoltak egymással. De az 1939—1945-ös háborúban nemcsak a gyarmatok sorsáról, hanem régen kialakult európai nemzeti államok sorsáról is szó volt. A hitleristák a fasiszta „új rendet” akarták megteremteni Európában, vagyis meg akarták szüntetni az európai népek állami szuverenitását, nemzeti függetlenségét, arra törekedtek, hogy megsemmisítsék e népek demokratikus szabadságjogait, Európa és az egész világ lakosságát a fasiszta Németország rabszolgáivá tegyék, s a meghódított földeket, a leigázott népeket a német kapitalista monopóliumok meggazdagodásának forrásaivá változtassák. A fasiszta leigázás veszélye oda vezetett, hogy az imperialista hatalmak által előkészített és kirobbantott háború később antifasiszta, felszabadító jellegű háborúvá vált. A hitlerista Németország elleni háború e jellegét sokszorosra fokozta az a körülmény, hogy bekapcsolódott a fegyveres harcba a Szovjetunió is — akkoriban az egyetlen olyan állam, amely szo-

cialista rendszerénél fogva képes volt következetes harcot vívni a hitleristák mind hadi, mind állami gépezetének megsemmisítéséért.

2

Azok a folyamatok, amelyek a második világháborúban, majd a Korea, Vietnam, Malájföld elleni agressziókban részt vett burzsoá hadseregek harci szellemének állapotában végbe mentek, ismét igazolták az erkölcsi-politikai tényezőnek a jelenkori háborúban játszott szerepéről szóló marxista—leninista nézetek helyességét.

Elméletileg és gyakorlatilag egyaránt igen fontos tisztáznunk, hogy a második világháborúban és az azt követő háborúban hogyan nyilvánultak meg azok a fő törvényszerűségek, amelyek meghatározzák a burzsoá hadseregek erkölcsi állapotát a fegyveres összeütközések idején; milyen hatással voltak a csapatok erkölcsi állapotára a tőkésországokban kialakult osztályerőviszonyok; hogyan tükröződtek vissza a hadseregek erkölcsi állapotán a háború politikai céljai; hogyan hatott a burzsoá csapatokra a hátország befolyásának erősödése, a burzsoá kormányok népellenes politikájának leplezése.

Kezdjük a hitlerista Németországgal. Milyenek voltak a hitlerista Németország erkölcsi lehetőségei, milyen módszerekkel hozták létre e lehetőségeket, miből tevődött össze a hitlerista hadsereg erkölcsi szelleme és milyen változásokat szenvedett a háború alatt?

A második világháború újra megmutatta, hogy az agresszív imperialista államok bizonyos körülmények között fel tudják használni a néptömegeket a tőkésék érdekeiért folyó véres mézszárlásra. E feltételek között a legfőbb a munkásosztály megosztottsága, a munkásosztály politikai pártjai és szakszervezeti akcióegységének hiánya.

A német szociáldemokraták nem voltak hajlandók Németország Kommunista Pártjával népi egységfrontot alakítani a fasizmus elleni harcra, megosztották a munkásosztály

erejét, s emiatt a német munkások nem tudtak egységesen fellépni a nácikkal szemben, nem tudták megghiúsítani a reakció terveit, mint ahogy azt 1920-ban a Kapp-puccs idején tették.¹

A nácik, a német monopoltőke kreatúrái, hatalomra jutásuk után leszámoltak a kommunista párttal, majd a szociáldemokratákkal is. A hitleri diktatúra idején körülbelül egymillió németet zártak fasiszta koncentrációs táborokba. A német munkásosztály legjobbainak tízezreit végezték ki. A hitleristák megszüntették mindazokat a demokratikus szervezeteket és intézményeket, továbbá hatályon kívül helyezték mindazokat a demokratikus törvényeket, amelyek likvidálására nem futotta a Hitler útját egyengető korábbi reakciós kormányok ereje. Feloszlatták a szakszervezeteket és az üzemi bizottságokat. A munkásosztály ennek következtében szétforgácsolódott.

A finánc-tőke terrorisztikus diktatúrájának megteremtése, a munkásosztály politikai és szakmai szervezeteinek betiltása és a demokratikus szabadságjogok megszüntetése előkészítette a talajt a körmönfont politikai szélhámosság és a tömegek ideológiai elkábítása számára, ami megkönnyítette a burzsoáziának a tömegek bevonását az imperialista háborúba.

Walter Ulbricht elvtárs A fasiszta német imperializmus című könyvében megjegyzi, hogy a német hadiipar gazdáinak új módszereket kellett alkalmazniuk a munkásosztály becsapására, mivel a korábbi módszerek használhatatlannak váltak, s azzal a veszéllyel jártak, hogy alkalmazóik ellen fordítják azokat. Az élet leleplezte a munkások előtt a „gazdasági demokráciáról”, a válságok megakadályozásának a „szervezett finánc-tőke” uralma által biztosított lehetőségéről költött szociáldemokrata dajkameséket. De Németország fináncmágnásainak ekkor segítségére sietett a nemzeti szocializmus „szociális elmélete”.

A hitleristák óriási méretű demagóg propagandát indítottak, s tudván azt, hogy a szocialista eszmék közel állnak a

¹ 1920. március 13-án a német monopolisták, a reakciós tisztikarra támaszkodva, megdöntötték a Bauer- (szociáldemokrata) kormányt. Az új kormány élére Kapp, egy magasállású tisztviselő, a német finánc-tőke megbízottja került. A német munkásosztály általános sztrájkjal válaszolt a puccsra. (A szerkesztő megjegyzése.)

dolgozók szívéhez, gazdasági politikájukat, amely teljes egészében a finánciókét szolgálta, szocialista politikának tüntették fel. Valójában azonban becsapták a német népet (különösen az ifjúságot). A hitleristák, hogy a monopolistákat és a junkereket megmentse a dolgozók haragjától, a régi pángermán eszméket kezdték propagálni. Úton-útfélen azt kiabálták, hogy a németeknek „nincs életterük”. A munkásokat azzal a demagóg ígérettel csapták be, hogy elkobozzák a monopolisták hadi profitját és „államosítják a trösztöket”; a hadigazdaság megteremtését „tervgazdaságnak” tüntették fel. A kispolgárságnak a „kamatrabszolgaság” megszüntetését ígérték, a parasztoknak „a földek elidegenítését közös célok érdekében”, a földadó eltörlését és a földspekuláció eltiltását.

A tőkések és a földbirtokosok nem félték a hitleristák szociális demagógiájától, mivel tudták, hogy annak kizárólagos célja a tömegek becsapása.

A hitleristák a németek hazafias érzelmeire spekuláltak. A német tömegek ugyanis szenvedélyesen sürgették a nemzeti méltóságukat sértő, rabló jellegű versailles-i szerződés hatályon kívül helyezését.

Csalás csalást követett. Hitler, miután a Saar-vidéket annektálta, kijelentette, hogy nincs több területi követelése. Ezután azonban megszállta Ausztriát, betört a Szudéta-vidékre, megszállta Csehszlovákiát, háborút indított Lengyelország ellen és a balkáni államokat a Szovjetunió elleni támadás felvonulási területévé változtatta.

Amikor Hitler megindította támadását a Szovjetunió ellen, a német nép előtt nem tárta fel rögtön igazi céljait. Walter Ulbricht így ír erről: „Amikor Hitler végül is megindította hitszegő támadását a Szovjetunió ellen, ezt nem a Mein Kampf-ban meghirdetett céllal, a keleti élettér meghódításával indokolta, hanem az állítólagos bolsevista veszéllyel. Hitler és Göbbels csak Ukrajna megszállása után kezdett nyíltan beszélni a háború céljáról — Szovjet-Oroszország és más európai országok leigázásáról és kifosztásáról. S a háború főkolomposai, Krupp, Föglér és cinkosaik csak 1942-ben jelentek meg nyíltan a fegyverkezési tanács ülésein.”¹

¹ Walter Ulbricht: Der faschistische deutsche Imperialismus, 109. old., németül.

Mivel magyarázható a hitleristák e taktikája? Amíg a versailles-i béke következményeinek felszámolásáról volt szó, Hitler támaszkodhatott a németek hazafias érzelmeire. Ha Hitler idő előtt felfedte volna igazi szándékait, ez akadályozta volna Németország háborúba sodrását. Amikor a világháború tényré vált, Hitler lemondott arról, hogy a német nép szovinizmustól megrészegült rétegei előtt rejtgesse terveit. Igyekezett fokozni a hadsereg harci szellemét, s ezért részeseivé tette a németeket a meghódított országok kifosztásának, a más népekkel, különösen a szovjet emberekkel való kegyetlenkedéseknek. A németek tragédiája az volt, hogy elfogadták a fasiszták faji ideológiáját, részt vettek a megvalósításában és sorsközösséget vállaltak velük.

A hitlerista csapatok harci szellemét főleg azzal táplálták, hogy szabadjára engedték a katonák és a tisztek legalantasabb ösztöneit s személyesen érdekeltté tették őket a rabló háborúban. A hazafias eszmék propagálása csak másodrendű szerepet játszott. A német fasiszta hadsereg számára kritikus pillanatokban a „nemzeti érdekekről” szinte szó sem esett. A hitlerista hadseregben alkalmazott nevelési módszerek arra irányultak, hogy elnyomják a katonák öntudatát, lelkiismeret nélküli gépekké változtassák őket, akik vakon és gondolkodás nélkül engedelmeskednek. A hitlerista csapatoknál igen gyakrolottan alkalmazták a katonai fegyelem fenntartásának frigyési módszereit („ám gyűlöljenek bennünket, de féljenek tőlünk”), amelyek nélkül többé-kevésbé egyetlen jelenkori burzsoá hadsereg sem lehet meg.

Amikor a német fasiszta fegyveres erő megtámadta a Szovjetuniót, csaknem kétesztendő tapasztaalata volt a hadviselésben, a szovjet nép elleni harc folyamán azonban elvesztette „elit-hadsereg” jellegét. Ennek egyik oka az volt, hogy a szovjet—német fronton elpusztultak a hitlerista hadsereg legtapasztaltabb káderei. Persze a szovjet hadseregnek is voltak veszteségei, harci tulajdonságai mégsem gyérültek, hanem gazdagodtak. A hitlerista hadsereg veszteségei tehát nem tekinthetők az egyetlen oknak, amely előidézte a fasiszta csapatok harci tulajdonságainak gyengülését. A másik ok az volt, hogy a személyi utánpótlás, amelyet a német háttország-

ból küldtek a keleti frontra, a harcok során nem igyekezett megszerezni és tökéletesíteni a hadi mesterséget. Erre nem tudta ösztönözni sem a front, sem a háterszág.

A háború folyamán mind a fronton, mind a háterszágban egyre több németen vett erőt a csüggedés. Ezt a hangulatot súlyosbította a fronton szenvedett veszteségek és a háterszági nehézségek növekedése, a háború kilátástalanságának tudata, s a félelem a Szovjetuniótól, amely rendíthetetlen óriásként szilárdan állt a lábán, keményen állta a csapásokat, s egyre erősebb válaszcsepásokat mért.

Mindez elősegítette a pesszimizmus erősödését, különösen azután, hogy Keleten a háború rendkívül ádázzá és elke-seredetté vált. Erről tanúskodik például az a tény, hogy a keleti frontra irányított hadosztályok eleve halálra ítéltnek tartották magukat. Ugyanígy tekintették őket a német háterszágban is. A hitlerista hadsereg, amely legyőzhetetlenségével, fegyvereinek tökéletességével, hadművészetének példát-lanságával dicsekedett, a háború során félni kezdett a harc-kocsiktól, a repülőgépektől, a nyitott szárnyaktól és a beke-rítéstől, amelyet a szovjet hadsereg a hadtörténelemben pél-dátlan méretekben alkalmazott.

A hitlerista csapatok erkölcsi-politikai állapotának e tényezők által előidézett rosszabbodása igen hátrányosan hatott a katonák és tisztek ellenállóképességére.

Amikor a szovjet hadsereg a háború elején kénytelen volt keletre visszavonulni, nem veszítette el a győzelembe vetet hitét. A kommunista párt ideológiai munkájának eredményeképpen a szovjet harcosok erkölcsi erői szakadatlanul növekedtek. A katonák és a tisztek józanul értékelték a helyzetet, s tudták, hogy csakis szívós ellenállással lehet felszámolni azokat a kezdeti sikereket, amelyekhez a hitleristák a meg-lepetésszerű támadás eredményeként jutottak.

Az az ellenállás, amelyet a fasiszta hadsereg tanúsított a támadásba lendült szovjet csapatokkal szemben, más jel-legű volt. Olyan csapatok ellenállása volt ez, amelyek már nem hittek a győzelemben, és nem láttak kiutat a reményte-len helyzetből. A hitlerista hadsereg még saját, német háterszágában sem találhatott lelkesítő erkölcsi támogatásra, mert

amilyen mértékben elhúzódott a háború, a német nép véleménye úgy változott meg róla.

A Nagy Honvédő Háború alatt az ellenség csapatainak és lakosságának hangulatát igen sok esetben a front és a háterszág közötti levelezés alapján tanulmányoztuk. A tábori postai küldemények, amelyek óriási mennyiségben kerültek csapataink kezére, a német nép hangulatának megváltozását tükrözték. Azokat a leveleket, amelyekben a rabló háborút helyeselték, felváltotta a merőben más tartalmú levelek áradata. A német háterszágból elhallatszottak a frontra a panaszok a háború terhei, a háború elhúzódása és kilátástalansága miatt. A jelentől való félelem és a jövőt illető pesszimizmus jellemezte a német front és a háterszág közötti levelezést.

A német háterszágból voltak olyan erők is, amelyek a könyörtelen terror ellenére sem hagyták abba az antifasiszta harcot. Ezt a harcot a kommunisták vezették. Ismeretes például, hogy a háború éveiben, egészen 1944-ig működött Németországban egy illegális szervezet Anton Sáfkov irányításával.

Németországban a hitleri rendszer elleni aktív harcra csak a kommunista hősök és az őket követő öntudatos munkások voltak képesek, Németország néptömegei a háború végén más formában fejezték ki a hitlerista pártról és államról kialakult véleményüket. Amikor a szovjet hadsereg a harcok során eljutott Németország területére, a hitleristák felhívták a lakosságot, hogy partizánháború indításával támogassa a fasiszta hadsereget. A nép azonban nem reagált erre a felszólításra. Megtagadta a segítséget a hitleristáktól, akik nemzeti katasztrófába döntötték az országot.

A fasiszta Németország erkölcsi potenciálja főleg a Szovjetunió elleni harcban, a Szovjet Fegyveres Erők győzelmeinek hatására merült ki.

Meg kell jegyeznünk, hogy a háború terhei egymagukban nem gyengítették a hitlerista Németország lakosságának és hadseregének erkölcsi erőit. A német városok angol—amerikai bombázása például nem tudta különösebben csökkenteni a németek erkölcsi szellemét, ahogy nem tudta gyengíteni a

londoniak morális erőit sem London barbár bombázása, a „V—1” és a „V—2” alkalmazása. A németek lelkierejét az az egyre erősödő tudat törte meg, hogy az áldozatok hiábavalók.

A Keleti Frontra küldött csapatok egyre határozottabban meggyőződtek arról, hogy a Szovjetunió elleni háborút nem lehet megnyerni. Jellemző ebből a szempontból a következő. Az első világháború után a német tábornokok azt állították, hogy Németország megnyerte volna a háborút, ha a forradalom nem „döfte volna hátba” a német hadsereget. A második világháború alatt, különösen a „Barbarossa”-terv kudarca után, a hitlerista tábornokok már nem mondtak ilyesmit; maguk is kezdték elveszíteni a győzelembé vetett hitüket, talán még előbb, mint a katonák tömegei.

A megvert hitlerista tábornokok most azt a legendát próbálják terjesztetni, hogy a Szovjetunió elleni háborúban a fasiszta hadsereg erkölcsi szelleme töretlen maradt. Ez szemenszedett hazugság. Kézzel foghatóan tanúskodik erről például az a tény, amelyet a Német Egységbizottság által kiadott Bonn revansháborút készít elő című kiadvány említ. Mint a könyv szerzői rámutatnak, az SS-ek és a katonai tábori törvényszékek csupán a háború utolsó hónapjaiban mintegy 25 000 tisztet és katonát végeztek, illetve végeztettek ki „az ellenség előtt tanúsított gyávaságért”, vagy „a harci szellem gyengítéséért”.

A német háterszágon és fronton erőt vett kétségbeesést fokozta a nép és a hadsereg attól való félelme, hogy lakolniuk kell a fasiszta csapatok szörnyű gáztetteiért.

A háború leplezte Németország dolgozói előtt a hitlerista állam igazi arculatát, megmutatta, hogy ez az állam a német monopolisták eszköze, s nemcsak más népeknek, hanem magának a német népnek is ellensége volt. A nácik a sovinizmus és a faji gyűlölet féktelen, demagóg propagálása segítségével sem tudták megakadályozni, hogy a háború le ne leplezze az imperialista kormányok népellenes tevékenységét. Hasonló folyamatok mentek végbe azokban az országokban is, amelyek a hitleri Németország oldalán léptek be a háborúba.

Azt, hogy a háború politikai célja mennyire hatással van a harcoló hadseregek erkölcsi erőinek gyarapodására vagy gyengülésére, jól láthatjuk, ha összehasonlítjuk a fasiszta csapatok ellen harcolt burzsoá csapatok erkölcsi állapotát ugyanezen csapatoknak az imperialista hatalmak által 1945 után kirobbantott reakciós háborúban tanúsított erkölcsi magatartásával.

Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország háborúja a hitleri Németország ellen, mint már említettük, az objektív körülmények folytán antifasiszta, felszabadító háborúvá vált, bár ezeknek az országoknak az uralkodó körei egyidejűleg arra törekedtek, hogy gyengítsék a Szovjetuniót, kiűssék a nyeregből Németországot és Japánt, a legerősebb versenytársakat, és megszerezzék a világhuralmat. Ez a magyarázata annak, hogy Anglia és az Egyesült Államok vezetői nem jó szemmel nézték a katonáknak azt a törekvését, hogy megtudják az igazságot a szocialista országról, amely a közös ellenség, a hitleri Németország elleni harc fő terhét viselte. A katonáknak a Szovjetunió iránti érdeklődése és rokonszenve többek közt azokban a kérdésekben is megnyilvánult, amelyeket a foglalkozások alatt tettek fel a tiszteknek. A foglalkozásokon gyakran folyt beszélgetés olyan politikai kérdésekről, amelyek egyáltalán nem szerepeltek a hivatalos tantervekben. Ez komoly aggodalommal töltötte el a legfőbb vezetőket.

1941. október 17-én például Churchill a következőket írta hadügyminiszterének: „Nem helyeslem azt a módszert, hogy a hadseregben a katonák körében szorgalmazzák a politikai beszélgetéseket. Azok a rövid jegyzetek, amelyekre a tiszteknek szükségük van a vezetéshez, minőségüket tekintve sokkal rosszabbak, mint a napi sajtóban publikált cikkek. Az olyan eszmecsere, amely mellett nem kívánatos semmiféle vita, merő bohózat. A viták pedig feltétlenül ártanak a fegyelemnek. Az egyetlen ésszerű elv ez: »A hadseregben ne legyen semmiféle politika«.

Remélem hamarosan és tapintatosan megszünteti ezt az egész dolgot, s hasznos munkára irányítja azokat, akik ezzel foglalkoztak.”

Amint látjuk, az Egyesült Államok és Anglia vezetői a második világháború alatt félték a katonatömegek politikai öntudatának erősödésétől, jöllehet a háború az események során antifasiszta, felszabadító háborúvá vált.

A népek antifasiszta, felszabadító törekvései és az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó köreinek imperialista céljai közötti ellentmondás közvetlen hatással volt hadseregeik katonáinak és tisztjeinek erkölcsi állapotára.

Azok az amerikai katonák és tisztek, akik hittek a német fasiszták szétverésének igazságos voltában, a hadműveletek idején mindinkább meggyőződtek arról, hogy a parancsnokság nem lelkesedik e cél megvalósításáért, mert az ellenkezik az amerikai monopolisták érdekeivel. Ez természetesen hátrányosan hatott a csapatok harci szellemére, állhatatosságára, kezdeményezőkézségére, fegyelmére stb.

A háború tapasztalatai felvilágosították az amerikai hadsereg katonáinak tömegeit és a tisztikarának demokratikus részét. Ezek türelmetlenül várták az európai második front megnyitását, az Egyesült Államok és Anglia uralkodó körei viszont szándékosan késleltették a franciaországi hadműveletek megkezdését, mert abban reménykedtek, hogy a háború elhúzódása a Szovjetunió gyengülésére vezet. Miután az amerikai csapatok megkezdték a hadműveleteket Európában, sokan felismerték, hogy az amerikai hadsereget a reakció eszközöként használják fel, s hogy ezt a hadsereget tábornoki és tiszti egyenruhába öltözött üzletemberek vezetik, akik a háborút jó alkalomnak tekintik tőkéjük növelésére más országok kifosztása révén.

Jöllehet a háború világosan és teljesen egyértelműen megmutatta az Egyesült Államok és Anglia katonáinak politikai fejlődését, ezeknek az államoknak a katonai ideológusai ma is ennek ellenkezőjét hajtogatják. Látszólag tudományos okfejtésük szerint a politikai és ideológiai motívumok csak igen kevés embert vezetnek. A katonák tömege mind a gyakorlótéren, mind a harcokban egész más dolgokkal törődik —

az egyéni karrierrel, az elérhető előnyökkel, a nőkkel, a szabadsággal stb.

Az amerikai katona című könyv szerzői kitartóan hirdetik azt a nézetet, hogy a harcban a katonák magatartását nem annyira ideológiai és politikai tényezők határozzák meg, mint inkább merőben pszichikai, sőt, olykor ösztönszerű indítékok. A szerzők azt állítják, hogy „a harc kihívás a katona számára, felszólítás arra, hogy viselkedjék férfi módjára”. A katona hajtóereje a nevetségességtől való félelem. A szerzők sok második világháborús frontkatona véleményének megkérdezése után ilyen következtetésre jutottak: az amerikai katonát „édeskeveset érdekelté az, hogy mi rejtett a fegyveres harc mögött. Arra a kérdésre, milyen okok készítették Amerikát a háborúba való belépésre, nagyon kevesen tudtak válaszolni.”

A szerzők véleménye szerint az amerikai hadseregben az ellenség gyűlölete más hadseregekhez képest nem volt erős. Ezt azzal magyarázzák, hogy az amerikai katona nem látott rombolást saját országában, s nem volt megfelelő ideológiai alapja sem ahhoz, hogy az ellenség államrendszerét gyűlölje.

A szerzők következtetése ezek után így szól: „A tisztek és a katonák nem tulajdonítottak nagy jelentőséget az eszmei tényezőknek — a hazafiságnak, a háború céljával kapcsolatos nézeteknek.” Nem nehéz felfedezni, hogy az említett könyv írói összekevernek két különböző dolgot, s ezzel meghamisítják az igazi helyzetet. Az amerikai hadsereg katonái és tisztjei nem általában az „eszmei tényezőket”, a „hazafiságot” utasították el, hanem azt a ténylegesen népellenes tartalmat, amelyet e tényezőkbe a hadsereg parancsnoksága és az ország politikai vezetése vitt. A katonák látták, hogy a vezetés többet törődik az imperialisták profitjával és érdekeivel, mint a fasizmus gyors leverésével. Ez táplálta „a háború céljára” vonatkozó hivatalos nézetekkel szemben tanúsított közönyt és az ellenzéki hangulatot, s éppen ez bizonyítja, hogy a katonák tömegei körében az események és a tények hatására mind tudatosabb álláspont alakult ki a háborút illetően.

Egészében viszont a második világháború idején az amerikai katonák erkölcsi állapota az említett sajátosságok ellenére is sokkal jobb volt, mint a koreai háború idején. A hit-

leri Németország és a militarista Japán elleni háborúban az Egyesült Államok katonáinak szeme előtt hazafias és demokratikus eszmék lebegtek, még ha burzsoá értelemben vesszük is e szavakat.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elleni háborúban viszont lelkesedés nélkül harcoltak, s erkölcsi-harci tulajdonságaik fölöttébb fogyatékosak voltak. Ez elsősorban a katonáknak a fegyveres harc céljával kapcsolatos álláspontjával magyarázható: a hitleri Németország és a militarista Japán elleni háborút az amerikai és angol katonák egészében igazságosnak tartották, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elleni háborút viszont semmilyen vonatkozásban sem minősíthették igazságosnak.

A koreai háború idején az amerikai katonák erkölcsi szellemére az is kedvezőtlenül hatott, hogy az amerikai katonai ideológusok buzgón propagálták azt a legendát, hogy a győzelem egyetlen feltétele az ellenséggel szembeni technikai fölény.

Az imperialista hadseregek katonai teoretikusainak óriási többsége elismeri, hogy bármilyen színvonalon áll is a haditechnika fejlődése, a harcmezőn a döntő szerep mindenkor az emberé. De a harcokat nem magányos katonák vívják. A katonák alegységekben, egységekben, magasabb egységekben harcolnak, fegyvernemekben és haderőnemekben tömörülnek. Ez azt jelenti, hogy az ember és a technika problémája a fegyvernemek és a haderőnemek harmonikus fejlesztésének, feladataik, felszerelésük, szervezésük, harci kiképzésük és erkölcsi felkészítésük összehangolásának problémájává terebélyesedik.

Már a második világháború idején kiderült például, hogy a nyugat-európai államok csapatainak harci tulajdonságait nem javítja, hanem rontja az a propaganda, amely a technika kizárólagos szerepét hirdeti. A szállítás, a kisegítő szolgálatok stb. terén alkalmazott rengeteg technikai sallang nehézkessé tette a csapatok mozgását.

Ez különösen a gyalogság harci tulajdonságain tükröződött vissza.

A második világháború idején az amerikai és az angol

parancsnokság jogosan állította, hogy ők az ütközeteket motorizált, gépesített hadseregekkel nyerik meg. De mint a már említett Miksche találóan megjegyezte, „nem feledhetjük el, hogy akkoriban az ő oldalukon működő gyalogos hadosztályok oroszok voltak, és hogy a győzelem csak azért vált lehetővé, mert az orosz hadosztályok Keleten lekötötték a német gyalogság zömét. Nincs értelme, hogy csökkentsük e tény jelentőségét.”¹

„E tény jelentőségét” az imperialisták saját tapasztalataikból nagyon is jól megismerték: az Egyesült Államok Koreában, Franciaország Vietnamban, Marokkóban és Algériában, Anglia Malájföldön, Anglia és Franciaország pedig együttesen Egyiptomban.

A nyugatnémet „Wehrkunde” a következőképpen foglalja össze NATO-beli partnereinek koreai, vietnami és egyiptomi tapasztalatait:

Először, a nyugati hatalmak gyalogsága vitathatatlan anyagi fölénye ellenére sem tudott helytállni az ellenség kezdetleges, de a helyi feltételekhez alkalmazkodó harcászattal szemben. Az ember egyéni tulajdonságai ily módon fölébe kerekedtek a technikának.

Másodszor, a nyugati országok gyalogsága hozzászokott ahhoz, hogy harckocsik és repülőgépek intenzív támogatása mellett harcoljon. Amikor ezek, a hadszíntér sajátos feltételei miatt, nem nyújthatták a szükséges támogatást, a gyalogság nemcsak támadó lendületét, hanem gyakran kitartását is elvesztette; végül mind a három nyugati hatalom, fegyveres erőik egész személyi állománya — az utolsó katonáig bezárólag — komoly reményeket fűzött az agresszorok rendelkezésére álló atomfegyver szörnyű erkölcsi hatásához.² De ez a reményük sem vált valóra.

A második világháború után viselt úgynevezett „kisháborúk” tapasztalatai bebizonyították, hogy a hadseregek technikai felszerelése nem pótolhatja azokat a nemes eszméket, amelyek harcra tudják lelkesíteni a csapatokat.

Az a körülmény, hogy az imperialisták a koreai háború-

¹ Miksche: Az atomfegyver és a hadseregek, 190. old., oroszul.

² Wehrkunde, 1957. 7. sz.

ban nem tudtak lelkesítő célokat állítani a katonák elé, fölöttebb kedvezőtlenül hatott még az Egyesült Államok legjobb „elitcsapataira” is. Bármennyire nem érdekli is a zsoldosokat a cél, amelyért harcolnak, még őket is áthatották a „lázító” eszmék, kezdték passzívan és formálisan teljesíteni katonai kötelességeiket, különösen, amikor az életveszedelemmel járt.

Nem véletlen, hogy az amerikai sajtó a koreai háború alatt és közvetlenül utána sokat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az amerikai katonák a gondos kiválasztás és a rendszeres ideológiai gyűrás ellenére miért nem viselkednek hőiesen a csatatereken.

A Collier's című reakciós folyóirat Bill Davidson tollából tanulmányt közölt a koreai fronton harcoló katonák hangulatáról. Davidson szerint a koreai fronton járt tudósok, hadtörténészek, tisztek és tiszthelyettesek egybehangzóan azt állították, hogy az amerikai katonák jelentős többsége igyekezett kitérni a veszély elől: a katonák nem lőttek, hogy magukra ne vonják az ellenség tüzeit. Nicolas Smith törzsőrmester elmondotta: „Előfordult, hogy kiküldtem egy rajt a szárny biztosítására; de hallom, hogy kilenc puska helyett csak két-három puska tüzel.” Thomas Machart őrmester is megerősítette ezt. Mint mondta, sohasem számíthatott arra, hogy a parancsnoksága alá rendelt kilenc katona közül négy, vagy öt főnél több tüzelni fog, még akkor sem, amikor saját életük megmentéséről volt szó. John Villiams törzsőrmester így nyilatkozott: „Ha azt akartam, hogy szakaszom katonáinak legalább a fele tüzeljen, ellenséges tűzben lövészgödörből lövészgödörbe kellett kúsznom. Néha valósággal ki kellett vennem a puskát egyik-másik fiú kezéből, s helyettük kellett tüzelnem.”

Bill Davidson sok katona véleményének meghallgatása után ilyen következtetésre jutott: „Jelenleg csak minden második katonára számíthatunk, aki harcban szemtől szembe találkozik az ellenséggel.”

A United States Combat Forces Journal című katonai folyóirat közölte Anthony Standish nyugalmazott ezredes A vitézség válsága című tanulmányát. Standish megállapítja,

hogy a tiszthelyettesi kar ellenőrzése dacára a katonáknak mintegy a fele a harcmezőn kitér a harc elől. „Ezek a katonák, mihelyt kötelességük teljesítése nyilvánvalóan veszélyessé válik — olvassuk Standish tanulmányában —, elbújnak, visszamaradnak, dezertálnak a mögöttes területre, sőt, egyik-másik az öncsonkítástól sem riad vissza... Egyáltalán nem vesznek részt a roham befejező szakaszában, amikor a veszély rendszerint a legnagyobb. S ha ez sikerül nekik, még életjelt sem hajlandók adni magukról a csatatéren, nehogy magukra vonják az ellenség tüzet.”

Mi idézte elő „a vitézség válságát” az amerikai hadseregben? „A félelem” — feleli Davidson. „A lelki ellenállóképesség alacsony színvonala, ami sok amerikaira jellemző” — mondja Standish ezredes. De sem az egyikük, sem a másikuk nem akarja látni, hogy mindennek az oka az, hogy a katonák nem hisznek az amerikai politika által meghirdetett háborús célokban.

Hogyan akarják leküzdeni „a vitézség válságát”?

Azt hihetné az ember, hogy azt hangsúlyozzák, biztosítani kell a bizalmat az Egyesült Államok katonai politikájának céljai iránt. Ez az út azonban az imperialisták számára járhatatlan: kénytelenek álcázni háborúik okait és igazi céljait. Ezért rendszerint beérik olyan tanácsokkal, hogy szervezenek reakciós propagandát, vagy sürgetik a családi és iskolai gyermeknevelés rendszerének megváltoztatását, hogy mire a katonai szolgálat ideje elérkezik, a fiatal amerikaiak „kész gyilkosokká” érjenek. Ezen az állásponton van az imperializmus valamennyi katonai ideológusa, ami arról tanúskodik, hogy „a vitézség válságából” félrevezetéssel, erkölcstelenséggel, az ember alantas ösztöneinek szításával próbálnak kikerülni. Pedig az effajta törekvések végső fokon csak még jobban súlyosbítják és élezik a válságot. A politikának a hadsereg erkölcsi szellemére gyakorolt hatását nem lehet semlegesíteni. Ezt bizonyítják az imperializmus ideológusainak elméletei is.

A reakciós burzsoázia ideológusai tagadják, hogy a hadsereg erkölcsi szelleme a gazdasági és a politikai rendtől függ. De amikor a burzsoá teoretikusok eltitkolják a katonák

előtt az imperialista és ellenforradalmi háborúk gazdasági okait és politikai céljait vagy hamis megvilágításban próbálják feltüntetni e háborúkat, ezzel közvetve elismerik, hogy a kapitalizmus gazdasági és politikai rendje nem lehet forrása a csapatok erkölcsi erejének: a vitézségnek, az állhatatosságnak, az önfeláldozásnak.

A burzsoá ideológusok azt is tagadják, hogy a hadsereg erkölcsi szelleme a nép hazafias és demokratikus eszméitől függ. De azzal, hogy elszigetelik a hadsereget a néptől, elismerik, hogy a néppel való kapcsolat veszélyes az olyan hadseregre nézve, amely a dolgozók elnyomásának eszközéül szolgál.

Ugyanerről tanúskodik az a rendőri és ideológiai harc, amellyel a „bomlasztó”-nak és „felforgató”-nak minősített, valóban hazafias és demokratikus eszméknek a hadseregbe való behatolását igyekeznek meggátolni.

A korszerű háború, vagyis az egész nép részvételét igénylő háború viselésére szánt hadsereget a burzsoá államok szeretnék úgy nevelni, mint a néptől elszigetelt kaszthadsereget. De ha békeidőben nem csekély lehetőségei vannak is a burzsoáziának mint már néhányszor említettük, a katonák megtévesztésére és megmételyezésére, háború idején csapatai erkölcsi és harci tulajdonságai menthetetlenül meggyengülnek.

Nem csoda, hogy a koreai háborúban, amely az amerikai, angol és egyéb intervenciók részéről szemmel láthatóan igazságtalan háború volt, a reakciós burzsoáziának már nem volt lehetősége arra, hogy kihasználja a hazafias és demokratikus eszmék erejét. Ami a katonák tömegeit illeti, ezek a háború tapasztalatain okulva mind közönyösebbé váltak, de nem a hazafias és demokratikus eszmékkel, hanem a háború hódító céljaival szemben. Ha a háború tovább tartott volna, ez a közöny óhatatlanul aktívabb formában megnyilvánuló tiltakozássá nőtt volna a véres háború ellen, amelyet maroknyi nagytőkés indított további gazdagodása, a keleti népek nemzeti felszabadító mozgalmának elfojtása végett. Nyilvánvaló tehát, hogy „a vitézség válságát” az amerikai hadseregben nem más idézte elő, mint a koreai háború igazságtalan

voltának tudata. A történelem ezzel újra igazolta, hogy az erkölcsi-politikai tényezőknek óriási jelentőségük van a jelenkori háborúban.

4. AZ IMPERIALISTA KATONAI IDEOLÓGIA NÉZETEI A FRONT ÉS A HÁTORSZÁG ERKÖLCSI-POLITIKAI MEGSZILÁRDÍTÁSÁRÓL A JÖVŐ HÁBORÚJÁBAN

Az imperialisták az új világháború előkészítése közben az anyagi-technikai feltételek megteremtése mellett igen nagy figyelmet fordítanak a háború erkölcsi-politikai biztosítására is. A jelenkori háborúk tapasztalatai megmutatták, hogy az utóbbi tényező mellőzése — különösen erős ellenséggel folytatott hosszú háborúban — végzetes következményekkel járhat. A jövő háború erkölcsi-politikai biztosítása terén az imperialista államok számára a legnehezebb feladat olyan hátország megteremtése, amely képes erkölcsi-politikai támogatást nyújtani a harcoló hadseregnek, valamint olyan hadsereg nevelése, amely az imperialista politika engedelmes eszköze.

Ha a militarizmus ideológusai által az utóbbi fél évszázadban megírt művekben nyomon követjük az imperialista államok hátországát fenyegető politikai veszedelmekről szóló megállapításokat, sajátos görbe rajzolódik ki előttünk, amely megmutatja, hogyan növekedett a reakciós burzsoázia félelme az igazságtalan háborúknak a kapitalizmus sorsára gyakorolt hatásától.

Schlieffen már 1909-ben így írt a világháborúra készülődő európai hatalmak kormányairól: „Mindenki habozik, előre látva az óriási kiadásokat, az esetleges nagy veszteségeket és azt a vörös kísértetet, amely a hátországban támad fel.”¹ (Négy évvel azelőtt, hogy Schlieffen e sorokat írta az imperialista kormányoknak a „vörös kísértettől” való félelméről, az oroszországi forradalom — a cárizmusnak az orosz—japán

¹ Schlieffen: Cannae, 370. old., oroszul.

háborúban szenvedett vereségétől meggyorsítva — megrendítette a monarchia pilléreit, s végképp megfosztotta a cárizmust attól a lehetőségtől, hogy a világreakció támasza legyen.)

Lloyd George az első világháborúról írt visszaemlékezéseiben a következőképpen jellemezte az angol imperialistáknak a háborúval kapcsolatos belpolitikai nehézségeit: „A munkások lázongása még súlyosabb veszedelmet jelentett számunkra, mint Németország katonai ereje.”¹ (Hozzá kell tennünk, hogy az első világháború előtt és alatt nemcsak Angliában, hanem Oroszországban, Franciaországban, Németországban és Olaszországban is erősödött a lázongás a munkások körében.)

Az imperialista államok új háborúra készülő politikai és katonai vezetőit ma is élénken foglalkoztatja az a kérdés, milyen politikai veszedelmek fenyegethetik hátszországukat és milyen eszközökkel tudják a reakciós burzsoá kormányok biztosítani a hátszország szilárdságát, ami után a szó szoros értelmében epekednek.

„Engedelmes hátszország — ez kell nekünk! Ezt követeljük reménytelenül!” — írta Miksche 1956-ban.²

Chassin francia tábornok azt állítja, hogy Franciaország uralkodó körei képtelenek lesznek biztosítani a lakosság erkölcsi egységét a háború alatt, amely elkerülhetetlenül „ideológiai háború” lesz. Ez azt jelenti, mondja Chassin, hogy a szocialista tábor országai elleni támadás esetén az imperialista államok lakosságának egy része politikai megfontolásokból az ellenség oldalára pártol, ahogy a vallásháborúk korában a lakosság egy része vallási okokból az ellenséget támogatta. Ezért Chassin véleménye szerint a francia fegyveres erőket alkalmassá kell tenni arra, hogy egyidejűleg két, különböző jellegű háborút viseljenek: egyet a fronton és egy másikat saját hátszországukban.

Még egyértelműbben vetette fel az imperialista államok hátszóságának kérdését Montgomery tábornagy A háború képe az atomszázadban című előadásában, amelyet 1956. ok-

¹ Lloyd George: Háborús emlékiratok, 4. kötet (1935), 135. old., oroszul.

² Idézi Szkopin A militarizmus című könyvének 67. oldalán (szovjet kiadás).

tóber 10-én tartott az önkéntes hadtudományi társulat elméleti konferenciáján.

Montgomery szerint a háború a tőkés Nyugatnak a szocialista Kelet feletti győzelmével ér véget. „De mi jóval kecsegtet ez a győzelem — kiált fel aggodalmasan az imperialista agresszió ideológusa —, ha Nyugaton diadalmaskodik a kommunizmus? A Kelet és a Nyugat közötti harc — harc az emberek szívéért és értelméért. Csakugyan, ez *inkább* politikai, mint katonai kérdés. De mi hajlamosak vagyunk rá, hogy lebecsüljük a politikát, s minden figyelmünket a kérdés katonai oldalára összpontosítuk.”¹

Fölöttébb jellemző beismerés! Montgomery kénytelen kijelenteni, hogy az atomháború, még ha az imperialista hatalmak győznek is, Nyugaton a kommunizmus diadalával végződhet, mert az imperialista államok hátországa nem szilárd, s mert az imperialista tábor és az egyes imperialista országok erkölcsi-politikai tekintetben nem egységesek. Az atomszázdban, mondja Montgomery, egyetlen ország sem harcolhat szövetségesek nélkül. „Az a baj — siránkozik —, hogy a jelek szerint senki sem tudja, hogyan lehet elérni az egységet és az önzetlen szolidaritást, ami elengedhetetlen, ha erős frontot akarunk szembeállítani a kommunizmus előnyomulásával.” Nincs közös forrás, amelyből valamennyi imperialista ország lekesedést meríthet, s ezért — Montgomery hasonlata szerint — az „egység tava” helyett „mintegy harminc politikai tócsát alkotnak”.

S csakugyan, amikor az országok közti kapcsolatok az erősebb uralmának elvén alapulnak, bajosan lehet beszélni holmiféle magasabb indítékokról, amelyek erősíthetik a népek és a hadseregek erkölcsi szellemét. Vajon csábíthatja-e például a francia ifjúságot az a távlat, hogy az amerikai monopolisták érdekeiért fog harcolni, mégpedig hitlerista tábornokok parancsnoksága alatt? Világos, hogy nem. Ékesszólóan tanúskodik erről az a tény, hogy Speidel hitlerista tábornok kinevezése a NATO szárazföldi fegyveres erőinek főparancsnokává Franciaországban és más NATO-országokban valóságos tiltakozási hullámot kavart fel. A katonaköteles korban

¹ A fegyveres erők királyi főiskolájának folyóirata, 604. sz. 1950.

levő francia fiatalok nyilatkozatokban jelentették be, hogy nem hajlandók a hitleristáknak, a francia nép hóhérainak parancsnoksága alatt szolgálni. S vajon lelkesedik-e a nyugatnémet ifjúság azért, hogy meghaljon az amerikai fináncmágánások profitjáért? A sajtóból értesülünk róla, hogy a Bundeswehrbe — a nyugatnémet hadseregbe — való bevonulás elkerülése végett a fiatalok nagy számban költöznek át a Német Szövetségi Köztársaságból a Német Demokratikus Köztársaságba.

Az európai imperialista hatalmak uralkodó körei az államaik szuverénitását sértő és népeiket az imperialista monopolisták ágyútöltelékévé változtató politikájukkal már most lerakják az alapját annak a súlyos konfliktusnak, amelybe egy új világháború kitörése esetén saját népeikkel keveredhetnek.

Az imperialista államoknak természetesen igen nagy anyagi erőforrásaik vannak. Felszerelhetik hadseregeiket a tudomány és a technika legújabb vívmányaival, kiképezhetik csapataikat a korszerű fegyverek használatára. De az imperialista agresszorok nem biztosíthatják hátországuk olyan erkölcsi-politikai szilárdságát, amely állandó és megbízható támaszul szolgálhatna hadseregeik számára, s amely forrása lehetne csapataik erkölcsi szelleme fokozásának. Ha az agresszoroknak sikerül kirobbantaniuk a világháborút, immár nemcsak tízmilliók életét teszik kockára, hanem magának a tőkésrendnek a sorsát is.

Az imperialista államok ideológusai, előrelátva azokat a forradalmi megrázkódtatásokat, amelyekkel a nukleáris fegyver alkalmazása és a „globális” háború fenyegeti hátországukat, azon tanakodnak, milyen módszerrel biztosíthatnák hadseregeik erkölcsi-politikai szilárdságát. A csapatok erkölcsi szellemének fenntartására irányuló ideológiai és szervezési intézkedések rendszerének kidolgozásakor az imperialisták számos akadályba ütköznek. A legfőbb nehézséget az az ellentmondás okozza, hogy a népek erejével, a munkások és a parasztok erejével kell háborút viselniük a monopoltőke érdekeiért. A burzsoá katonai ideológusok valamennyi tervének és „elképzelésének” az a törekvés a kiinduló pontja, hogy leküzdjék ezt az ellentmondást.

Éppen ezért próbálják minden eszközzel álcázni az imperialista háborúk tényleges okait és céljait. Ezzel a törekvéssel magyarázható az is, hogy a hadseregben a legreakciósabb eszméket népszerűsítik, s hogy a hadsereg erkölcsi szellemét főleg csak pszichikai alapon, a politikától és a nemes eszmei indítékoktól elszakítva vizsgálják. Különösen jellemző ez a tendencia az Egyesült Államok jelenkori katonai doktrínájára.

Természetesen ahhoz, hogy valaki harcolni tudjon, szükség van mind pszichikai, mind fizikai szívósságra. De aki azt állítja, hogy a csapatok egészséges erkölcsi szelleme kizárólag bizonyos pszichikai és fizikai tulajdonságok fejlesztésével teremthető meg, az nyilván nem tud olyan eszméket állítani a csapatok elé, amelyek lelkesíthetnék, bátorságra, hősiességre, önfeláldozásra serkentenek őket.

A burzsoá hadseregek katonai vezetői maguk is látják, milyen nagy előnyt jelent az, ha az eszmeiség szolgál a csapatok erkölcsi szellemének alapjául. Chappel francia tábornok például a következőket írja: „a kommunizmus hatalmas és megtermékenyítő hatással van katonáira, a kommunistákban megvan az a képesség, amely igen fontos egy katonánál, hogy tudnak küzdeni eszményeikért, s éppen ezért sokkal könnyebben válnak fáradhatatlan és rendíthetetlen harcosokká... A Nyugat — ismeri el Chappel — a kommunista katonákkal nem tud szembeállítani hasonlóan nagy erőt, eszmeileg ugyanolyan meggyőződéses és ugyanolyan szilárdan egyesült embereket.”¹

Éppen ez a körülmény — amelyet immár minden józan gondolkodású katonai teoretikus kénytelen elismerni — készíti az imperialistákat arra, hogy fasiszta típusú hadseregek szervezésével próbálkozzanak, s hadseregeikben vak engedelmeskedésen alapuló katonai fegyelmet honosítsanak meg. Elképzeléseik szerint ez a fegyelem pótolhatja azt a veszteséget, amelyet a katonák harci tulajdonságai annak következtében szenvednek, hogy a harcosok elutasítják az imperialista háború politikai céljait. Teljesen világos, hogy a szóban forgó fegyelem csakis fasiszta típusú hadsereg fegyelme lehet. Erre

¹ Revue de défense nationale, 1956. 145—1555. old.

gondolnak a Miksche-féle imperialista ideológusok, amikor azt mondják, hogy az atomháború különösen kemény fegyelmet igényel — a katonáknak valósággal úgy kell működniük, mint a gépembereknek. „Mihelyt gondolatuk elterelődik az előttük álló feladatokról — írja Miksche —, a jövő háború iszonyú körülményei közt elveszíthetik bátorságukat. Legyen ez figyelmeztetés azok számára, akik úgy képzelik el a jövő hadseregét, mint demokratikus érzelmű állampolgárok egyesülését.”¹

Vajon miért gondolják az agresszív háborúk ideológusai, hogy a demokratikus érzelmű katonák az atomháború viszonyai között húzódozni fognak a rájuk bízott harci feladatok teljesítésétől és elvesztik bátorságukat?

Az imperialista államok uralkodó klikkjei háborút készítenek elő a szocialista tábor országai, a gyarmati függésből felszabadult országok, illetve a felszabadulásukért küzdő országok, végül saját népeik ellen.

Márpedig a Szovjetunió és a szocialista tábor országai, a gyarmatok népei és a kapitalista országok dolgozói ellen demokratikus érzelmű hadseregekkel nem lehet háborút viselni. Ilyen háborúhoz az imperialistáknak olyan hadseregekre van szükségük, amelyeket elbódítottak fasiszta ideológiával és amelyeket béklyóba ver a rendőri fegyelem, olyanfajta, amilyen a hitlerista hadseregben volt. Az imperialista agresszorok számára a hitlerista hadsereg szolgál mintaképül, ha mindjárt a hitleri agressziót nem is atombombázás vezette be.

Ebből a szempontból jellemző a Német Szövetségi Köztársaság kormányának a Bundeswehr, Nyugat-Németország fegyveres erői szervezésével kapcsolatos álláspontja. Az általános hadkötelezettség bevezetése előtt a bonni hatóságok elítélték a hitleri hadsereg fegyelmét, mondván, hogy az lélektelen fegyelem volt, megalázta a katona méltóságát, béklyóba verte kezdeményező készségét, automatává változtatta a harcost. Azt is hangoztatták, hogy az ilyesfajta fegyelem összeegyeztethetetlen az atomháború követelményeivel, mert a korszerű harcban minden egyes katona kezdeményezésének nagy szerepe van. Azt ígérték az ifjúságnak, hogy a Bundes-

¹ Miksche: Az atomfegyver és a hadseregek, 213. old., oroszul.

wehr katonái egyenruhában is állampolgárok maradnak. De miután a hadkötelezettségi törvényt megerősítették és hozzáláttak megvalósításához, az állampolgár-katona eszméjét nyugatomba küldték. Strauss, aki 1956 októberében a Német Szövetségi Köztársaság hadügyminisztere lett, már az első parancsában követelte „a régi német katonai hagyományok” folytatását.

Lényegében ebben foglalhatók össze az imperialista katonai vezetők nézetei arról a kérdésről, hogyan biztosítható a tőkésállamok hátországának és frontjának erkölcsi-politikai szilárdsága a szocialista tábor országai elleni háború esetén.

E nézetek mind magukon viselik azoknak az igen éles társadalmi ellentéteknek a bélyegét, amelyek a tőkésvilágot marcangolják, s amelyektől nem mentesek az imperialista hadseregek sem. S ha az agresszoroknak sikerül kiobbantaniuk az új háborút, ezek az ellentétek újult erővel csapnak össze.

AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ A SZOCIALISTA HAZA VÉDELMEÉRT FOLYÓ HÁBORÚKBAN

A szocialista haza védelmében folyó háborúk korunk legigazságosabb háborúi. Természetes, hogy az ilyen háborúban az erkölcsi-politikai tényező is teljesen más módon nyilvánul meg, mint a tőkés monopóliumok érdekében viselt igazságtalan háborúkbán. A most következő fejezetben ezt a kérdést szándékozunk többé-kevésbé részletesen elemezni, s tisztázni szeretnénk az erkölcsi-politikai tényező szerepét a szocialista haza védelméért folyó háborúkbán.

1. A NÉP ÉS A HADSEREG ERKÖLCSI ERŐI FEJLŐDÉSÉNEK LEGFONTOSABB SAJÁTOSSÁGAI A SZOCIALISTA HAZA VÉDELMEÉRT FOLYÓ HÁBORÚKBAN

A szocialista haza védelméért folyó háborúkbán az erkölcsi-politikai tényező fejlődésének általános tendenciája abban rejlik, hogy helyes politika esetén a háború minden egyes szakaszában egyre jobban erősödik. A háború nehézségei és megpróbáltatásai nem gyengítik, hanem megedzik a szocialista hazájuk szabadságáért és függetlenségéért harcoló népek és hadseregek erkölcsi erőit.

E tendencia társadalmi-gazdasági alapja a szocialista or-

szág társadalmi és államrendjében gyökerezik. Ez a rend nem ismeri azokat a gazdasági és politikai ellentmondásokat, amelyek a kapitalista társadalmat marcangolják. Hazánkban megszüntettük a kizsákmányoló osztályokat — a társadalmi és nemzeti viszály fő forrását. A szocializmus termelési viszonyai alapján — a kizsákmányolástól mentes emberek együttműködésének és kölcsönös segélynyújtásának viszonyai alapján — olyan hatalmas hajtóerők léptek működésbe, mint a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egysége, a szovjet hazafiság és a Szovjetunió népeinek barátsága.

Ily módon maga a szocialista rend teremti meg a szükséges feltételeket az egész szovjet népnek, a Szovjetunióban élő valamennyi nemzetnek és nemzetiségnek a történelemben soha nem látott, példátlan összefogásához. A szocialista haza védelmében folyó háború során a szocialista rend e lehetőségei rendkívüli mértékben megnövekednek, s a kommunista párt helyes politikája és szervező munkája révén a győzelem tényezőivé válnak.

A szóban forgó tendencia számos sajátosságban nyilvánul meg. Az egyik ilyen sajátosság az ország belső helyzetének állandó szilárdulása a felszabadító háború folyamán.

Lenin 1919. november 22-én a keleti népek kommunista szervezeteinek II. kongresszusán ezt a gondolatot hangsúlyozva a következőket mondta beszámolójában: „... Az oroszországi polgárháború tüzeiben a forradalmi lelkesedés növekedésével együtt erősen fokozódik belső szilárdságunk.”¹

A történelemben még nem volt példa arra, hogy a háború ideje alatt szakadatlanul fokozódott volna az ország belső szilárdsága. Ez csak akkor vált lehetővé, amikor a dolgozó osztályok — a munkások és a parasztok — ragadtak fegyvert létérdekeik, szocialista hazájuk védelmében. Az ilyen háború, Lenin meghatározása szerint „annak a politikai harcnak folytatása, amelynek célja a dolgozók megszabadítása országunk és az egész világ kapitalistáitól”.² Ilyen háborúban a vereség azt jelentené, hogy visszatér a régi kizsákmányoló rend, elvész a forradalom valamennyi vívmánya, amely a milliók tömegek kincse lett. Éppen ezzel magyarázható az a tény,

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953, 141. old.

² Ugyanott, 139. old.

hogy a szocialista haza védelmében folyó háborúk, azok igazságos, nemes céljai egygyé forrasztják a népet és a hadsereget, s forrásává válnak a harcosok állhatatosságának, bátorságának és tömeges hősiességének. Az a nép és az a hadsereg, amely igaz ügyért, valóban népi államának érdekeiért harcol, legyőzhetetlen.

Ez a sajátosság rendkívül világosan mutatkozott meg a polgárháborúban, amely, mint Lenin mondta, „csodát művelt: azokat, akik kifáradtak a háborúban és úgy látszott, hogy nem bírnak ki még egy háborút, harcosokká tette, olyan harcosokká, akik két évig nemcsak kibírták a háborút, hanem győzelmesen be is fejezik azt”.¹

A munkások és a parasztok az éhség és a nyomorúság ellenére az intervenciók minden rohamára még nagyobb erőfeszítéssel, a köztársaság belső építése ütemének szakadatlan fokozásával válaszoltak. A szovjet társadalmi és államrend, a kommunista párt biztosította a dolgozó tömegek politikai öntudatának és aktivitásának erősödését, a munkássztyály és a parasztság szövetségének, a népek barátságának megszilárdulását, a front és a háterszág egységének megteremtését, a Vörös Hadsereg harcképességének növelését.

Lenin az akkori helyzet legfőbb jellemzőjének a szovjet-hatalom belső megszilárdulását tartotta, s hangsúlyozta, hogy ez nem véletlen, hanem törvényszerű jelenség. Előre megmondta, hogy a polgárháborúból sokkal erősebben fogunk kikerülni.

Az a lenini megállapítás, hogy a szocialista haza védelméért folyó háború folyamán az ország belső erői nem gyengülnek és nem esnek szét, hanem ellenkezőleg, gyarapodnak és megszilárdulnak, különösen ragyogóan és szemléltetően igazolódott be a német fasiszta hódítók és a japán militaristák elleni Nagy Honvédő Háború éveiben.

A német fasiszták — akárcsak a többi tőkésország reakciói — azt jósták, hogy a szovjet állam belső erői az első hatalmas csapásokra összeomlanak, viszály tör ki a Szovjetunió népei közt. Mint a második világháborúról írt emlékiratában Churchill mondja, „csaknem valamennyi felelős ka-

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 139. old.

tonai szakértőnek az volt a véleménye, hogy az orosz hadseregeket gyorsan szétverik és megsemmisítik”.

Az imperialisták számításai azonban nem váltak be. Hazánk anyagi és erkölcsi erői a polgárháború után lényegesen megnövekedtek. A szocializmus felépítése a Szovjetunióban, a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egységének kialakulása új, magasabb fokra emelte az ország belső szilárdságának azt a törvényszerűségét, amelyről Lenin beszélt. A kommunista párt vezetésével népünk által létrehozott szovjet társadalmi és államrend a háború idején roppant nagy életerőről és legyűrhetetlen ellenállóképességről tett tanúságot, s ennek eredményeképpen nemcsak helyt tudott állni az imperializmus erőinek nyomásával szemben, hanem szét is tudta verni azokat. A szovjet nép az imperialisták számításai ellenére utolérhetetlen erkölcsi-politikai egységről, magasrendű erkölcsi és harci tulajdonságokról, a kommunista párt iránti törhetetlen hűségről, s igaz ügyének győzelmébe vetett megingathatatlan hitéről tett tanúságot.

A szocialista haza védelméért folyó háborúban az erkölcsi-politikai tényező fejlődésének másik fontos sajátossága az, hogy a háború céljainak a tömegekben való tudatosodása nem csökkent a nép és a hadsereg erkölcsi szellemét, mint az igazságtalan háborúban, hanem ellenkezőleg, még inkább erősítik azt. „... Az a körülmény — mondta Lenin —, hogy a tömegek ismerik a háború céljait és okait, óriási jelentőségű és biztosítja a győzelmet.”¹

Mint már az előző fejezetekben említettük, az imperialista háborúknak megvan az a jelentős tulajdonságuk, hogy leplezik a burzsoá kormányok politikáját azok előtt a tömegek előtt, amelyek a háború előtt nem ismerték fel e politika jellegét. Minél gyorsabban lepleződik le az imperialista kormányok népellenes politikája, annál rohamosabban csökkennek hadseregeik erkölcsi lehetőségei; az imperialista államok erkölcsi potenciálja már a háború befejezése előtt kimerülhet.

A szocialista haza védelméért folyó háborúban viszont a dolgozók milliós tömegei mindinkább meggyőződnek az állam és a nép társadalmi és nemzeti érdekeinek egységéről, az

¹ Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 131. old.

állam politikai irányvonalának helyességéről, a háború céljainak igazságos voltáról. Ha a háború célja a nép által felépített szocializmus megvédése, természetes, hogy ez a cél az emberekben tudatosodva megerősíti azt az elszántságukat, hogy utolsó csepp vérükig harcolnak a haza minden ellensége ellen.

A szovjethatalom fennállásának első éveiben hadseregünk és a hátország állandó és növekvő egységének forrása az volt, hogy a tömegek felismerték az intervenció és a belső ellenforradalom elleni harc céljainak igazságos voltát.

„Hadseregünk sikerei — mondta Sztálin 1918-ban — mindenekelőtt tudatosságával és fegyelmével magyarázhatók. Krasznov katonái elképesztően korlátoltak és tudatlanok, teljesen elszakadtak a külvilágtól. Nem tudják, miért harcolnak. »Megparancsolták, hát kénytelenek vagyunk verekedni« — mondják a kihallgatott foglyok.”¹

Még nagyobb mértékben megnyilvánult ez 1941—1945 folyamán, a Nagy Honvédő Háború éveiben, amikor különösen világossá vált, hogy a szocialista haza védelméért folyó háborúban a magasrendű erkölcsi indítékok elsősorban e háborúk igazságos voltából erednek. A dolgozó tömegek és katonáik a legértékesebbet, a legdrágábbat védelmezik, amiye csak lehet a dolgozó embernek — a szocialista, igazán népi hazát. Ami az ilyen háborúk egyéb céljait illeti, azok is mindig magasztosak és igazságosak. Így például a szovjet nép Nagy Honvédő Háborújában nemcsak az volt a célunk, hogy kiűzzük az ellenséget hazánk területéről, hanem az is, hogy segítséget nyújtsunk más országok leigázott népeinek a hitleri zsarnokság elleni felszabadító harcukban.

Minthogy a szocialista haza védelméért folyó háborúban összefonódnak a nemzeti és a nemzetközi feladatok, e háborúkat nemcsak a saját ország népe, hanem a nemzetközi proletariátus, más országok haladó társadalmi rétegei is támogatják. Megcáfolhatatlanul bizonyítja ezt mind a Szovjetunió, mind az egész szocialista tábor és elsősorban a kínai nép tapasztalata, amely elkeseredett kemény harcokban védte meg szabadságát és függetlenségét.

¹ Sztálin Művei, 4. kötet, Szikra, 1950. 155. old.

A szocialista haza védelméért folyó háborúban a nép és a hadsereg erkölcsi erői fejlődésének további sajátossága, hogy a hadsereg tömegjellege, a hadseregbe özőnlő tömeg nem gyengíti, hanem gyarapítja az erkölcsi erőket.

Mint már az előzőkben említettük, a háborús idők imperialista hadseregében az előre bedresszírozott és a hazug burzsoá propagandától elbódított tényleges katonák kisebbséggé válnak, a csapatok állományát főleg olyan emberekből töltik fel, akiknek nagy az élettapasztalatuk, s akik aktívabb részt vesznek az ország politikai életében. Ezek olyan érzelmeket hoznak magukkal, amelyek nem kívánatosak az imperialista hadsereg számára, s megingatják harcképességének alapját.

A szocialista társadalom viszonyai közt a hadsereg feltöltése nem vezethet a hadsereg gyengülésére. Háború idején a hadseregbe nemcsak a legöntudatosabb fiatalok kerülnek, hanem az idősebb korosztályok is, akik aktívan részt vesznek a szocialista társadalom építésében, s akiket igen fejlett politikai öntudat hat át. Ezek az emberek ugyanazt az ideológiát hozzák magukkal, amelyre a szocialista állam katonáinak egész nevelése felépül. Ehhez kozzá kell tennünk, hogy a hadsereg soraiba nagyon sok kommunista és komoszomolista kerül, akik valósággal megacélozzák a csapatok erkölcsi erőit. Például a polgárháború idején a kommunista párt, tagjainak több mint 50 százalékat küldte ki a frontra. A Nagy Honvédő Háború időszakában a kommunisták túlnyomó többsége ugyancsak a hadsereg és a hajóhad soraiban harcolt, emellett a hadsereg pártszervezeteinek taglétszáma szakadatlanul nőtt. 1941 végén 1 300 000 kommunista volt a hadseregben, vagyis az egész párttagság 42,4 százaléka, 1942-ben több mint 2 millió, vagyis az összes párttagok 54,3 százaléka, a háború végén pedig több mint 3,5 millió, vagyis az összes kommunisták 60 százaléka.

A kommunistákkal vállvetve harcolnak a komoszomolisták és a harcosok egész tömege, akiket egygyéforraszt a hazaszeretet és a kommunista párt iránti hűség. A háterszágból érkező utánpótlás tehát beolvad az egységek katonai kollektíváiiba és nem gyengíti a csapatok sorait, mert a hadsereget

és a népet ugyanazok az eszmék, ugyanazok az érzelmek fűtik.

Lenin ezt a körülményt hangsúlyozva azt mondta, hogy a szovjet hadsereg az az első fegyveres erő a világon, amely tudja miért harcol, s a munkások és a parasztok „a világon először ismerik fel világosan, hogy a szocialista szovjetköztársaságot, a dolgozóknak a kapitalisták fölötti hatalmát, a proletár szocialista világforradalom ügyét védelmezik”.¹ Lenin a hadsereg és a nép megbonthatatlan kapcsolatában látta a szocialista katonai szervezet egyik legnagyobb előnyét.

Az imént vizsgált sajátosságok hatására jön létre a szocialista haza védelmében hadat viselő nép és hadsereg hatalmas erkölcsi fölény.

Ámde, mint Lenin többször rámutatott, az erkölcsi fölény egymagában még nem vezethet győzelemre. Az erkölcsi fölényt anyagi és katonai erővé kell változtatni. Ez pedig csak úgy érhető el, ha az ország minden anyagi, katonai és erkölcsi lehetőségét a front érdekeinek rendeljük alá, s a szovjet csapatok magasrendű erkölcsi szellemét a hadműveletek sikeres folytatására használjuk fel.

Mint a tapasztalatok mutatják, a néptömegeknek a történelmi események alakulására gyakorolt hatása közvetlenül függ e tömegek szervezettségének és tudatosságának fokától. A történelemben sok példa volt arra, hogy a néptömegek szervezetlen, spontán akciói végül is vereséggel végződtek. Viszont a tudatosság és a szervezettség legyűrhetetlenné teszi a forradalmi tömegeket. Így van ez a mi országunkban is, ahol a kommunista párt vezető szerepe a szocialista társadalom építésének irányításában, a hadseregszervezésben, a Szovjet Fegyveres Erők nevelésében és kiképzésében, a nép és a hadsereg magasrendű erkölcsi szellemének biztosításában és a győzelem kivívásában döntő jelentőségű.

¹ Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 219—220. old.

2. AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPE A SZOVJETKÖZTÁRSASÁG GYŐZELMÉNEK BIZTOSÍTÁSÁBAN A KÜLFÖLDI KATONAI INTERVENCIÓ ÉS POLGÁRHÁBORÚ IDEJÉN

1

A történelmi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ama feltételek és erők között, amelyek biztosították a fiatal szovjetköztársaság győzelmét az intervenciósök és a fehérgárdisták felett, a döntő szerepet az erkölcsi-politikai tényező játszotta. Lenin ezt a körülményt méltatva a következőket mondta: „... Számbelileg gyenge, nyomortól és nélkülözésektől elgyötört proletariátusunk... győzött, mert erőssé tette erkölcsi ereje.”¹

A polgárháború olyan viszonyok közt folyt, amikor a szocialista forradalom még csak egyetlen egy országban győzött. A fiatal szovjetköztársaságnak, amelynek még nem volt ideje megerősödni, egyedül kellett helytállnia a nemzetközi imperializmus és a belső ellenforradalom egyesült erőivel szemben. „Oroszország — írta Lenin — az első ország, amelynek a történelem a szocialista forradalom elindítójának szerepét juttatta, s éppen ezért van részünk annyi harcban és szenvedésben. Más országok imperialistái és kapitalistái megértik, hogy Oroszország teljes vértetben áll, hogy Oroszországban nemcsak az orosz tőke sorsa dől el, hanem egyben a nemzetközi tőke sorsa is.”²

A különböző országok imperialistái az oroszországi belső ellenforradalom erőivel egyesülve, sok, jól felfegyverzett elit-hadsereget vetettek be a szovjetköztársaság ellen. Az imperialisták példátlan arányú „keresztes hadjárata” volt ez. Tizen-négy kapitalista állam szorongatta akkor országunkat, élükön Angliával, Franciaországgal és az Egyesült Államokkal.

A fiatal szovjetköztársaság rendkívül nehéz helyzetben volt. 1918 végén az ország területének háromnegyed része a forradalom ellenségeinek kezén volt. A szovjetköztársaságot

¹ Lenin Művei, 32. kötet, Szikra, 1953. 292. old.

² Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 554. old.

elvágták a legfőbb iparvidékektől, gabonatermő körzetektől, nyersanyag- és fűtőanyag-bázisoktól. Az országnak nem volt elegendő gabonája, fegyvere, felszerelése, nem volt reguláris hadserege, nem voltak parancsnoki káderei és harci tapasztalatai. A köztársaság nehéz helyzetét súlyosbította az osztályharc, kivált a falusi osztályharc éleződése. 1918-ban országszerte kuláklázadások és felkelések lángoltak fel a szovjet-hatalom ellen. De még a cári tábornokok is elismerték, hogy a vöröskatonák erkölcsi szelleme hasonlíthatatlanul szilárdabb, mint a fehérgárdista csapatoké.

Mi volt ennek az oka? Honnan merített erkölcsi erőt hazánk nélkülözésektől és szenvedésektől elgyötört proletariátusa?

A proletariátus a szocialista forradalomból merített erőt, abból a forradalomból, amely felszabadította a dolgozókat és új életet teremtett számukra. Hazánk dolgozói erkölcsi erejüket a háború igazságos, politikai szabadságuknak, a munkás-paraszt állam függetlenségének védelmére irányuló céljából merítették. A munkásosztálynak és a parasztságnak a kommunista párt vezetésével ezen az alapon kialakult katonai szövetsége a szó szoros értelmében megdönthetetlen erővé vált. A szocializmus védelmezői erkölcsi erőt merítettek továbbá a nemzetközi proletariátus internacionális támogatásából, amely hatalmas és hathatós segítséget nyújtott a forradalmi Oroszországnak.

Népünk erkölcsi erejének fő forrása azonban a kommunista párt vezetése volt, amelynek élén a szovjet állam nagy vezére és szervezője, Lenin állt.

A párt a munkásosztály forradalmi lelkesedésére, a dolgozók magas fokú politikai öntudatára támaszkodva a háború és a gazdasági bomlás igen nehéz körülményei közt is mozgósítani tudta és ésszerűen ki tudta használni az ország gazdasági és katonai lehetőségeit.

Imeretes, hogy a polgárháború anyagi-technikai bázisa rendkívül gyenge volt. A nagyipar termelése a polgárháború évei alatt negyedére csökkent. 1920-ban a nyersvastermelés 2,4 százaléka, az érctermelés 1,7 százaléka, az egész ipar termelése pedig mindössze 18 százaléka volt a háború előtti ter-

melésnek. Hazánk munkásosztálya és dolgozó parasztsága a gazdasági bomlás és az éhínség e súlyos körülményei közepette — a munkában hallatlan hősiességről és önfeláldozásról téve tanúságot — növelte a fegyverek, a haditechnikai eszközök, a felszerelés és az élelmiszerek termelését. Így például a szovjetköztársaság fegyveripara 1919-ben havonta 39 000 puskát, 500 géppuskát és mintegy 30 millió töltényt gyártott. 1919-ben a front összesen 1300 új löveget, több mint 470 000 puskát, több mint 6000 géppuskát, 184 000 tüzérségi lövedéket és 357 millió puskatöltényt kapott, ami az akkori viszonyokhoz képest óriási haladás volt. A kommunista párt és a szovjet kormány nem csekély erőfeszítéseket tett a közlekedés problémáinak megoldására, a fűtőanyagválság megszüntetésére és a gabonabegyűjtés biztosítására.

A kommunista párt politikailag nevelte a nagy néptömegeket, bevonta őket az új élet építésébe és az állam igazgatásába, s egyszersmind rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a szovjet harcosok politikai nevelésének. Hogy a párt milyen nagy gondot fordított a szovjet hadsereg politikai nevelésére, azt többek között a katonai komisszárok és a politikai szervek intézményének létrehozása is bizonyítja. Katonai komisszárok nélkül nem lett volna Vörös Hadseregünk, mondta Lenin, mert a katonai komisszárok nemcsak közvetlen képviselői voltak a szovjethatalomnak a csapatoknál, hanem a bolsevik párt szellemének, fegyelmének, a kitűzött cél eléréseért vívott harcban tanúsított állhatatosságnak és bátorságnak hordozói is. A katonai komisszárok, a politikai szervek és a pártszervezetek nagy szerepet játszottak a harcosok forradalmi öntudatának és magasrendű erkölcsi szellemük kialakításában.

A kommunista párt kidolgozta és széleskörűen alkalmazta a pártpolitikai munka ama különféle formáit és módszereit, amelyek legjobban megfeleltek a csapatok konkrét harci feladatainak. A párt mindig támaszkodott a sokmillió tömegek forradalmi kezdeményezésére.

A pártpolitikai munka legelterjedtebb és leghatékonyabb formái közül a párt- és Komszomol-szervezetek taggyűléseit, a vöröskatonák gyűléseit, a politikai beszélgetéseket és tájé-

koztatókat, a faliújságokon és a hadseregsajton keresztül megvalósított tapasztalatcserét, a harci röplapok készítését stb. kell említenünk. A hátországgal való szorosabb kapcsolat megteremtése végett „frontheteket” rendeztek, a sebesült vöröskatonák megsegítésére gyűjtést szerveztek. A Pravda, a párt központi lapja rendszeresen írt a hadseregről. Egyik állandó rovatának A vöröskatonák oldala volt a címe.

A csapatok erkölcsi szellemének megszilárdításában nagy szerepet játszott a hadsereg és a hajóhad személyi állományának kitüntetése. A Vörös Hadsereg alakulatait a polgárháború harcaiban tanúsított hősiességükért vörös díszzászlókkal, az ismételten kitűnt alakulatokat pedig Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

A Hadügyi Népbiztosság 1918. augusztus 3-i napiparancsában ez állt: „A forradalom és a szocialista rend vívmányainak megszilárdításáért küzdő összes katonának tudomására hozzuk, hogy a legjobban kitűnt ezredeknek és századoknak az Oroszországi Föderatív Szovjet Köztársaság harci kitüntetésként forradalmi zászlókat adományoz.” A csapatok és alegységek forradalmi vörös zászlókkal és Vörös Zászló Renddel való kitüntetése fokozta harci szellemüket és forradalmi lelkesedésüket.

Ily módon a párt eszmei-politikai munkája egyike volt azoknak a megingathatatlan alapoknak, amelyeken kialakult a nép forradalmi öntudata, s kifejlődtek azok a magasrendű erkölcsi-politikai tulajdonságai, amelyek nélkül nem lehetett volna leküzdeni a nehézségeket és az akadályokat az intervenciók és fehérgárdisták feletti győzelemhez vezető úton.

2

A polgárháború éveiben a szovjet csapatok nagy ellenállóképességről, bátorságról és tömeges hősiességről tettek tanúságot. A fiatal forradalmi csapatokat még akkor is optimizmus és a győzelembe vetett szilárd hit töltötte el, amikor nagy veszteségek közepette kénytelenek voltak visszavonulni. Ennek a hangulatnak a légkörét Kalinyin fejezte ki igen ta-

lálóan. „Érdekes benyomást tett rám Vörös Hadseregünk — mondta. — Éppen akkor, amikor a Keleti Fronton, Kolcsak offenzívájakor igencsak meleg volt a helyzet, én a Nyugati Fronton voltam. Akkor esett el Minszk. Jellegzetes látvány tanúja voltam. Hadseregünk visszavonult. Amikor beszédbe elegyedtem a vöröskatonákkal, közülük egy sem mondta, hogy nem hisz a győzelemben. Az orosz—német háborúban a katonák mind azt mondták: úgyis mi húzzuk a rövidebbet, most viszont, ha megkérdezzük a visszavonuló egységtől, mi a véleménye: győzünk-e vagy sem, egyetlen vöröskatona sem mondja: nem. Megingathatatlanul hisznek győzelmünkben. S minél inkább közeledünk a fronthoz, annál erősebb ez a meggyőződés... A vöröskatonák általános hangulata igen harcias.”¹

Ebből természetesen nem az következik, hogy az akkori hadseregben nem voltak amorális jelenségek. Kalinyin, aki jól ismerte a hadsereget, említést tett az egyik-másik alakulatnál előfordult gyávaságról és szökésről is. De a hadsereg erkölcsi állapota általánosságban egységes volt, s (ami különösen fontos) mindinkább erősödött és szilárdult. Ezt az ellenség is kénytelen volt elismerni.

Csapataink erkölcsi szellemének hatalmas erejét igen jól mutatja az 1920 novemberi perekopi roham. Vrangelék perekopi erődtéteit bevehetetlennek tartották.

A Perekop elleni roham idején a vöröskatonák első sorai-ban rettenthetetlen bátorsággal a kommunisták harcoltak. Hadd idézzünk egyet a kommunisták hősiességének számtalan példája közül. Amikor az egyik arconvalszakaszon a harcosok meginogtak és megtorpantak, Krivoscsekov zászlóaljparancsnok elkiáltotta magát: „Eltársak, utánam!” — s elsőnek ugrott az ellenséges lövészárókba. A vöröskatonák utána tódultak. Kegyetlen kézítása kezdődött. Krivoscsekov súlyosan megsebesült. Jermakov kommunista géppuskás, mikor látta, hogy parancsnoka harcképtelenné vált, felugrott, s tovább vezette a harcosokat. Egy ellenséges golyó eltalálta a karját, de nem hagyta el a harcmezőt. Jermakov egészséges kezével letépett egy darabot ingéből, letörölte vele a vért, s a véres rongyot feje fölért meglobogtatva újra harcba vetette magát,

¹ Kalinyin Cikkei és Beszédei. 1919—1935. 23. old., oroszul.

s rohamra vezette a vöröskatonákat az ellenséges erődítések ellen. S ilyen erkölcsi lelkesedés uralkodott valamennyi arcvonalszakaszon.

Az ellenség képtelen volt dacolni a szovjet csapatok erejével. Megnyílt az út a Krímbe. Ez a nagyszerű győzelem csapataink harci művészetének fejlődéséről és a szovjethatalom iránti hűségéről tanúskodik.

Frunze így emlékezett vissza hadseregünknek a Szivas-öblön való átkelésére és Vrangel erősen megerősített perekopi és csongar-öböli állásai elleni rohamára:

„A példátlan lelkesedés és a front hadseregeinek páratlan hősiessége szinte csodát művelt; úgyszólván senki sem panaszkodott az embertelenül nehéz harci körülmények miatt. Minden vöröskatona, parancsnok és politikai munkás csak egy gondolatot forgatott a fejében: minden áron be kell hatolni a Krímbe.”¹

Ez a hatalmas erkölcsi lelkesedés nemcsak a hadseregre, hanem a háterszágra is jellemző volt. A háború folyamán a háterszág szakadatlanul erősödött, a munkásosztály és a parasztság mind szorosabban tömörült a kommunista párt körül, s megbonthatatlan katonai-politikai szövetséget alkotott. A parasztkérdés és mindenekelőtt a középparasztokhoz való viszony kérdésének helyes megoldása óriási jelentőségű volt a polgárháború kimenetele szempontjából. A középparasztság hangulatában fordulat következett be. A parasztság tömege leküzdötte az imperialista háború és a gazdasági bomlás évei okozta fáradtságot, s felismerte a szovjetköztársaság védelmének szükségességét. Lenin azokról a nehézségekről szólva, amelyeket a pártnak e cél érdekében le kellett küzdenie, hangsúlyozta, hogy ez a felismerés hosszú idő alatt és nehéz körülmények közt tört utat magának. De 1918 nyarán bekövetkezett a fordulat, s a háborút vállaló tömegben a fáradtságot és kétségbeesést felváltotta az a világos felismerés, hogy valójában saját ügyükért vállalják, ha kell, a halált: a munkás-paraszt szovjetekért, a szocialista köztársaságért.²

Lenin e szavaiból láthatjuk, hogy pártunk nem tagadta

¹ Frunze Válogatott Művei, II. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 136. old.

² Lenin Művei, 28. kötet, Szikra, 1952. 139–140. old.

azokat a nehézségeket, amelyek a polgárháború éveiben akadályozták a tömegek szocialista öntudatának erősödését, de szilárdan hitt az ügy sikerében és megszervezte a városi és a falusi dolgozók nevelését. Hogy milyen figyelemre méltók voltak e munka eredményei, megítélhetjük abból az igencsak beszédes példából, amelyet Kalinyin mondott el 1919 végén. Arról beszélt, hogyan látja a parasztság a háborút: „A parasztok lovaikkal 50, sőt 100 versztákra teljesítik a rájuk nehezedő óriási kötelezettségeket, lövészárkokat ásnak stb., s közben nincs se kocsikenőcsük — semmijük... Meg kell mondanom, elvtársak, hogy a paraszti tömegek öntudatosak. Egyszer sem fordult elő, hogy teljes felmentésüket kérték volna e szolgálat alól... Maguk is tudják, hogy ez a szolgálat szükséges, maguk is elismerik a háború törvényeit.”¹

A polgárháború tehát megcáfolta a burzsoázia katonai teoretikusainak a háború erkölcsi-politikai biztosításával kapcsolatos dogmáit. Megdöntötte azt az elméletet, hogy a háború sorsát kizárólag a politikától, a néptől elszigetelt elit-csapatok katonai erényei döntik el és kimutatta a burzsoá hadtudomány ama következtetésének nyilvánvaló tarthatatlanságát, hogy az erkölcsi tényezőnek a politikai és a katonai vezetés kezében főleg harcászati jelentősége van.

A polgárháború hadműveleteinek tapasztalatai megmutatták, hogy a hadműveletek sikeres folytatása igen nagy mértékben függ a csapatok és a hátország erkölcsi-politikai állapotától. Az erkölcsi-politikai tényező a jelenkori háborúban hadászati jelentőségre tett szert.

Az ország erkölcsi lehetőségeinek figyelembevétele nélkül kidolgozott hadászati tervek óhatatlanul kalandor jellegűek, s kudarcra vannak ítélve.

A polgárháború tapasztalataiból azt a legfontosabb következtetést kell levonnunk, hogy az erkölcsi-politikai tényező hadászati célokra való felhasználása döntő jelentőségű. Ezt a rendkívül fontos körülményt a húszas években már egyes burzsoá katonai teoretikusok is elismerték.

Az egyik ilyen katonai teoretikus, Sérigny francia tábornok megállapította, hogy a hadsereg erkölcsi erőinek óriási

¹ Kalinyin cikkei és beszédei, 21—22. old., oroszul.

jelentőségük van a hadászati támadás megszervezésében és végrehajtásában, s rámutatott arra, hogy a német főhadiszállás 1917 áprilisban nem tudta kihasználni nyugati ellenségének „igen súlyos morális válságát”. Gondolatok a hadművészetről című könyvében a következőket írta:

„A bolsevikok a morális jellegű akciókat mesterien összekapcsolták a merőben katonai jellegű akciókkal. Szibériai, lengyelországi és kaukázusi hadműveleteiket a kellő pillanatban mindig megelőzték az agitációs hadjáratok, amelyek arra irányultak, hogy demoralizálják az ellenséges hadsereg sorait és az ellenséges terület néptömegeit. Az eredmények bámulatosak voltak, s igen alapos tanulmányozást érdemelnek.”¹

A polgárháború igen komoly megfontolásokra készítette a burzsoázia ideológusait. „Igen alapos tanulmányozásnak” vetették alá a polgárháború tapasztalatait, s arra a következtetésre jutottak, hogy az imperialistáknak nem csupán a szocialista országok hadseregei, hanem népei ellen is harcolniuk kell. Sérigny így írt erről: „Kétségtelenül nagyon fontos dolog lerombolni a gyárakat, ahol a hadianyagot gyártják és ahol a munkástömegek együtt vannak, amelyek minden más rétegnél érzékenyebben reagálnak az internacionalista propagandára.”²

Az effajta gondolatokat „továbbfejlesztették” mind a német fasiszta stratégiák, mind a „totális háború” óceánontúli propagandistái. A kommunizmus katonai szétzúzására irányuló terveiket arra alapozzák, hogy a frontra és csapataink mögöttes területére mért „összpontosított, tömegmértű csapásokkal” megingatják a szocialista országok erkölcsi erejét. Hitler is megpróbálta ezt, de eredménytelenül. Ugyanilyen sikertelen lesz minden ehhez hasonló kísérlet.

A polgárháború tehát megmutatta, hogy a szovjet társadalmi és államrendnek korlátlan lehetőségei vannak a nép és a hadsereg erkölcsi erőinek sokoldalú fejlesztésére. A polgárháború egyszersmind azt is bebizonyította, hogy a nép és a hadsereg fejlett, magasrendű erkölcsi szelleme nem pusztán következménye az új társadalmi-gazdasági feltételeknek,

¹ Sérigny: Gondolatok a hadművészetről, 91. old., oroszul.

² Ugyanott, 35. old.

bár ezek is döntő fontosságú szerepet játszanak. Az erkölcsi szellem fejlődése és megszilárdulása óriási mértékben függ a szubjektív tényezőktől és mindenekelőtt a kommunista pártnak a tömegek körében végzett szervező és eszmei-politikai munkájától. A párt volt az, amely a háború valamennyi időszakában mozgósította a tömegeket az ellenség elleni harcra, állandóan fokozta és erősítette a dolgozók politikai öntudatát, s megerősítette igaz ügyük győzelmébe vetett hitüket.

A hadműveleteknek és a pártpolitikai munkának azokat a tapasztalatait, amelyeket a külföldi intervenció és a polgárháború éveiben szereztünk, a kommunista párt és a szovjet kormány nagymértékben felhasználta a Szovjet Fegyveres Erők további tökéletesítésére és megerősítésére, harcosaink magasrendű erkölcsi és harci tulajdonságainak kialakítására.

3. AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPE A SZOVJET HADSEREG HÁTORSZÁGÁNAK MEGSZILÁRDÍTÁSÁBAN A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ ALATT

A szovjet nép és a hadsereg erkölcsi erői gyarapodásának és megszilárdulásának fentebb vizsgált fontos sajátosságai igen erőteljesen nyilvánultak meg a Szovjetuniónak a német fasiszta hódítók elleni Nagy Honvédő Háborújában. Ezek a sajátosságok ebben a háborúban az ország életének új szakaszával, valamint a háború jellegével és méreteivel összhangban továbbfejlődtek.

Az iparosítás és a kollektivizálás lenini terveinek megvalósítása eredményeképpen hazánk hatalmas szocialista állammá vált, amelyben nemcsak a társadalmi-gazdasági viszonyok terén, hanem az emberek szellemi életében is gyökeres változások mentek végbe. Mint már említettük, a szocializmus felépítése a Szovjetunióban a kizsákmányoló osztályok megszűnésére, a szovjet társadalom erkölcsi-politikai egységének megteremtésére, a Szovjetunió népeinek barátságára vezetett. A szocializmus győzelme alapján kifejlődött és meg-

szilárdult a szovjet hazafiság. A szocialista átalakításokért vívott harc folyamán mérhetetlen magasba emelkedett a szovjet emberek eszmei és kulturális színvonala, tágult politikai látókörük. A tőkés rabszolgaságtól megszabadult szovjet ember úgy jelent meg a világ előtt, mint a legmagasabb rendű, a legprogresszívebb társadalmi morál, a kommunista morál képviselője.

Ennek köszönhető a szovjet nép és a szovjet harcosok erkölcsi erőinek soha nem látott arányú fejlődése a Nagy Honvédő Háború viszontagságos éveiben.

Ez a háború a legsúlyosabb és legkegyetlenebb volt mindazon háborúk között, amelyeket hazánknak valaha is viselnie kellett. A fasiszta Németország gazdasági és katonai tekintetben nagy erőt képviselt. A hitleristák csaknem valamennyi nyugat-európai ország gazdasági erőforrásaira és embertartalékaira támaszkodtak, s mozgósított hadseregük a nyugat-európai háborúban gazdag harci tapasztalatokra tett szert.

Hazánk viszont több okból kifolyólag még nem fejezte be a háborúra való felkészülést, A német fasiszta hadsereg olyan időpontban tört be a Szovjetunió területére, amikor az új államhatárt még nem erősítettük meg kellőképpen és nem készítettük elő védelemre. Nem fejeztük be a szovjet hadsereg átszervezését és technikai korszerűsítését sem. Az új fegyvereket és haditechnikai eszközöket csak ekkor kezdték kiadni a csapatoknak, s a személyi állomány még nem sajátította el teljesen azok kezelését. Nem hajtottuk végre idejében a szovjet hadsereg főerőinek mozgósítását sem.

A hitlerista hadsereg, előnyös helyzetét kihasználva, a háború kezdeti időszakában számottevő harcászati eredményeket ért el. Az ellenséges hadseregek hazánk létfontosságú központjai felé törtek előre.

A fasiszta Németország hitszegő támadása által előidézett súlyos helyzet nem törte meg népünk és hadseregünk magasrendű erkölcsi szellemét, nem ingatta meg egységét.

A kommunista párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány a szocialista haza védelméről szóló lenini eszméktől vezérelve harci programot dolgozott ki a szovjet társadalom

összes anyagi és szellemi erőinek mozgósítására a fasiszta agresszorok teljes leverése és a győzelem kivívása érdekében.

A párt és a szovjet kormány felhívta a szovjet nép figyelmét a szovjet hazát fenyegető veszélyre és felszólította, hogy szakítson a közönnyel, a nemtörődömséggel és a békeidő hangulatával, állítsa át egész munkáját a háború szükségleteinek kielégítésére. „Mindent a frontnak!”, „Mindent a győzelemért!” — ezek a jelszavak határozták meg a szovjet emberek minden tevékenységét.

A párt és a kormány az egész szovjet nép támogatásával rendkívül rövid idő alatt mozgósítani tudta az ország óriási gazdasági, katonai és erkölcsi tartalékait az ellenség fegyveres visszaverésére.

Ez bámulatba ejtette még azokat a külföldi köröket is, amelyek mindig kételkedtek a szocialista állam sikereiben. William Batt, az Egyesült Államok hadiipari tanácsának al-elnöke például 1942-ben, a Szovjetunióból való visszautazása után kijelentette:

„Elindulásomkor valami bizonytalan érzés szorongatott: vajon az oroszok képesek lesznek-e egy ilyen súlyos háborút végigcsinálni? Nagyon gyorsan meggyőződtem arról, hogy az utolsó asszonyig és gyermekig az egész lakosság harcban áll.

Meglehetősen kételkedtem az oroszok technikai felkészültségében. Nagyon eltökélteknek és ügyeseknek találtam őket vállalataik vezetésében és a haditermelésben.

Elutazásomkor nagyon gondterhelt voltam, mert olyan hírek keringtek, hogy az orosz kormány széthúzó és önkényes; nos, ezt a kormányt erősnek, tapasztaltnak találtam, és megállapítottam, hogy a nép hatalmas lelkesedéssel áll mögötte.”¹

A szovjetország ereje természetesen nem tetszett a Szovjetunió nyílt és leplezett ellenségeinek, akik azt szerették volna, ha országunk gyenge és képtelen helytállni a hitleri hadigépezettel szemben.

Az a körülmény, hogy a szovjet kormány a háború alatt tovább gyarapíthatta erőit, igen nagymértékben a szovjet nép erkölcsi-politikai állapotának, ama megingathatatlan tö-

¹ Sayers és Kahn: A nagy összeesküvés, 361. old.

rekvésének köszönhető, hogy minden energiáját a szocialista haza védelmére, az ellenség leverésére összpontosítsa.

Éppen a szovjet nép szilárd erkölcsi szelleme, magas fokú politikai öntudata tette lehetővé, hogy a kommunista párt és a szovjet kormány sikeresen megoldja a háború legbonyolultabb kérdéseit, s eredményesen hasson a Szovjet Fegyveres Erők harcképességének megszilárdítására, erkölcsi-harci szellemének fokozására.

A szovjet nép magasrendű erkölcsi szelleme a rendkívül nehéz feladatok sikeres megoldásában nyilvánult meg. Csapataink visszavonulásának súlyos körülményei közepette kellett átállítanunk egész gazdaságunkat a háborús szükségleteknek megfelelően, megszerveznünk a hadianyagtermelést, óriási embertartalékokat kiképezni a harcoló hadsereg szakadatlan feltöltésére, biztosítanunk a hadsereg zökkenőmentes ellátását a hadviseléshez szükséges összes eszközökkel.

A szovjet nép politikai öntudata, magasrendű erkölcsi szelleme segítette elő annak a nagyszabású és igen nehéz feladatnak sikeres megoldását, hogy az ipari üzemeket a frontövezetből keletre telepítsük. Rövid idő alatt több mint 1300 állami nagyüzemet és sok millió embert telepítettünk az ország keleti vidékeire. Az ország belsejébe költöztettünk sok ezer kolhozot és szovhozot. A szállítások lebonyolításához mintegy 1,5 millió vagonra volt szükség.

A szovjet emberek bátorságáról és önfeláldozásáról többek között ilyen tények tanúskodnak: a zaporozsjei repülőmotorgyár berendezését négy nap alatt szerelték le és tizenegy nap alatt szállították keletre, a taganrogi repülőgépgyár berendezését három nap alatt szerelték le és hét nap alatt szállították el stb. Hazánk dolgozóinak a kemény tél hihetetlenül nehéz körülményei közepette kellett felszerelniük és üzembe helyezniük a veszélytelen területekre szállított gyárakat. Az evakuált üzemek többsége 1942 derekán már többet termelt, mint a háború előtt.

Hazánk dolgozói a kommunista párt és a szovjet kormány vezetésével a keleti területeken nagyarányú munkába kezdtek, sok új ipari üzemet, főleg hadianyaggyárat és kohászati üzemet, villamos erőművet, szénbányát stb. építettek.

A szovjet haza munkásai nem maradtak el a gyűlöletes ellenséggel küzdő harcosok mögött, bátran leküzdöttek minden nehézséget és vállalták a nélkülözéseket. Nem egy esetet jegyeztek fel, amikor napokig, hetekig, sőt hónapokig nem hagyták el a műhelyeket, hogy teljesítsék a front megrendeléseit.

A munkásosztály forradalmi szelleméről, eltökéltségéről, hogy szocialista hazája védelmében a végső győzelemig harcol a német fasiszták ellen, hű képet fest az a levél, amelyet a Kirov gyár öreg munkásai intéztek Leningrád védőihöz:

„Vörös Hadseregünk katonái — írták a Kirov-gyáriak 1941 szeptemberében —, tudjátok meg, hogy se bombák, se lövedékek, semmiféle háborús megpróbáltatás és nehézség nem ingatja meg eltökéltségünket, hogy ellenálljunk, csapásra csapással válaszoljunk, s nem feledtetheti velünk szent fogadalmunkat: kiirtjuk az ellenséget, hogy írmagja sem marad. Ne feledjétek, hogy nincs a világon olyan erő, amely bennünket putyilovi-kirovi munkásokat meggingathatna. Mi olvastuk az acélt, s szilárdak vagyunk, mint az acél.”¹

A kohászok, valamint a harckocsi- és repülőgépgyárak dolgozói kezdeményezésére óriási arányú szocialista verseny bontakozott ki, amely magával ragadta az egész országot. A szocialista verseny — a kommunista építés kipróbált módszere — a háború rendkívül nehéz körülményei közepette is megmutatta nagy erejét. A munkások, a mérnökök és a technikusok alkotó kezdeményezésének eredményeként fokozódott a munka termelékenység, a nyersanyagtakarékoságért és a hadianyagok önköltségének csökkentéséért folytatott harc új formái jöttek létre. A munkások körében megindult a „két- és háromszázások” nagyszerű hazafias mozgalma — ezek két-három normát teljesítettek: a magukét és a fronton harcoló elvtársaikét.

Az üzemekben, a kolhozokban és a szovhozokban megszervezték az ifjúsági-komszomolista frontbrigádokat. Harc indult a belső tartalékok felkutatásáért és mozgósításáért, a fejlettebb gyártási módszerek alkalmazásáért, az üzemeknek

¹ Szoldatenko: A szovjet nép hősiess munkája a Nagy Honvédó Háborúban, 62. old., oroszul.

megszakítás nélküli, folyamatos, gyorsított módszerekkel végzett termelésre való átállításaért. Dimitrij Boszih marós például olyan munkamódszereket alkalmazott, amelyekkel 1000 és még több százalékra teljesíthette napi normáját. Dimitrij Boszih indította el az ezerszázalékosok mozgalmát.

Salajev uráli építőmunkás kezdeményezte azt a mozgalmat, hogy a munkások tanuljanak meg több szakmát. Ő maga a háború alatt nyolc szakmát tanult meg. A Krasznyj Proletarij szerszámgépgyárban Frolov esztergályos két többkéses esztergapadot kezelt. Amikor Kotov esztergályos kiment a frontra, Frolov négy gépen kezdett dolgozni és normáját 500—600 százalékra teljesítette. Ezt a mozgalmat is felkarolták és követték a szovjet hazafiak. Jekatyerina Barisnyikova, az első moszkvai golyóscsapágygyár komszomolista munkásnője és Jegor Agarkov, az egyik uráli gyár munkása azt javasolta, hogy csökkentsék a brigádok létszámát, s egyidejűleg növeljék a teljesítményt. Ennek eredményeképpen sok munkást új munkaterületen lehetett foglalkoztatni.

A szovjet munkások hősiességének és áldozatkészségének hasonló példáit sokáig sorolhatnánk.

Az ellenség legyőzéséhez óriási mértékben hozzájárultak a vasút dolgozói. A szovjet hadsereg támadó hadműveleteinek időszakában a vasutasok szorosan nyomában jártak hadseregünk alakulatainak, helyreállították a vasutakat és szállították a hadianyagot a frontnak. Csak egy példát említünk. A vasutasok a szovjet hadsereg sztálingrádi támadásának első napján 1300 vagon lőszert szállítottak az arcvonalra.

A Nagy Honvédő Háború éveiben kolhozparasztságunk is tanúságot tett arról, hogy tudatában van a társadalom érdekeinek. Ismeretes, hogy a háború kezdetén a kolhozparasztok milliói mentek ki a frontra. Ez azt jelentette, hogy a legegészségesebb és legtermelékenyebb erő kapcsolódott ki a mezőgazdasági munkából. Erősen csökkent a traktorok, a gépkecsik és a lovak száma. A nehézségeket súlyosbította az, hogy a háború első időszakában az ellenségnek sikerült ideiglenesen megszállnia Ukrajna, a Kubán, a Don vidéke stb. legfontosabb mezőgazdasági területeit. A szocialista mezőgazdaság dolgozói ennek ellenére leküzdötték a háborús idők minden

nehézségét. Zökkenőmentesen ellátták a hadsereget és a lakosságot élelmiszerral, az ipart pedig nyersanyaggal és igazi hazafiak módjára viselkedtek.

Példás áldozatkészséggel teljesítette hazafias kötelességét a szovjet értelmiség is. Tudósaink, tervezőink és feltalálóink sok új, tökéletes fegyverfajtát és haditechnikai eszközt terveztek, sikeresen megoldották a termelés növelésének és gazdaságosabbá tételének feladatait, fejlettebb gyártási eljárásokat dolgoztak ki, s a termelés szervezésének tökéletesebb módszereit alkalmazták. Végül becsülettel teljesítették hazafias kötelességüket az irodalom és a művészet dolgozói is.

A szovjet hátszág dolgozóinak minden újabb sikere örömmel töltötte el a szovjet hadsereg és flotta harcosait, gyarapította erejüket az ellenség elleni harcban. Ugyanakkor a Szovjet Fegyveres Erőknek a Nagy Honvédő Háború csatáiban kivívott sikerei fellelkesítették a hátszágba dolgozó szovjet embereket és fokozták erkölcsi erejüket.

A szovjet hátszág dolgozói kitűnő utánpótlást, kiváló haditechnikai eszközöket, lőszert, élelmiszert, ruházatot küldtek a frontra. Nem kímélték sem erejüket, sem anyagi eszközeiket, csak hogy legyőzhessék az ellenséget. A háború négy éve alatt a szovjet emberek önkéntesen 94 milliárd 50 millió rubelt ajánlottak fel a honvédelmi alap javára.

A párt és a kormány az egész szovjet népre támaszkodva sikeresen megvalósította a szovjet állam fegyveres erőinek tervszerű felfejlesztését, korszerű technikával és fegyverzettel szerelte fel hadseregünket, s hatalmas tartalékokat készített elő.

A szovjet hadsereg hátszága a rendkívül súlyos háborús megpróbáltatások időszakában a világ legszilárdabb hátszágának bizonyult. Kielégítette a hadsereg anyagi és szellemi szükségleteit, táplálta a hadsereget magasztos hazafias eszmékkel és érzelmekkel, fenntartotta és erősítette az ellenség feletti teljes győzelembe vetett mélységes hitet. Megdőlt a hitleristáknak az a feltevése, hogy a Szovjetunió elleni támadás megingatja a munkásosztály és a kolhozparasztság szövetségét, megbontja a Szovjetunió népei közti barátságot. A

szovjetország dolgozóinak egysége a háború alatt évről évre erősödött, s ez az egység a győzelem biztosításának mind hatalmasabb tényezőjévé vált.

4. A SZOVJET FEGYVERES ERŐK ERKÖLCSI SZELLEME ÉS ANNAK SZEREPE A FASISZTA NÉMETORSZÁG ÉS AZ IMPERIALISTA JAPÁN FELETTI GYŐZELEM KIVÍVÁSÁBAN

1

A szovjet emberek erkölcsi ereje a Nagy Honvédő Háború folyamán mind a hátszágban, mind a fronton, ahol közvetlenül eldőlt a példátlan arányú fegyveres harc kimenetele, szakadatlanul gyarapodott. A szovjet emberek erkölcsi erejének fokozódása teljesen törvényszerű volt. Törvényszerűen következett ez, mint már említettük, a szovjet társadalmi és államrend társadalmi-politikai alapjaiból, a szovjet hátszág szilárdságából, a kommunista párt politikájából, a háború felszabadító, forradalmi jellegéből. Ezek a tényezők a csapatok részéről magasrendű hazafias lelkesedést váltottak ki.

A burzsoá történelemhamisítók azt állítják, hogy a szovjet harcos hazafisága semmiben sem különbözik a forradalom előtti Oroszország orosz embereinek hazafiságától, s ez a hazafiság az Oroszország, nem pedig a bolsevizmus iránti szeretetet fejezi ki.

Az orosz emberek természetesen éppúgy, mint más nemzetek fiai, mindig szerették hazájukat, s életük kockáztatásával is védelmére keltek országuknak, amikor azt külföldi hódítók fenyegették. Hazánk dolgozó tömegeinek azonban csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével lett saját, igazán népi, szocialista hazájuk. Amikor a szovjet nép ezt a hazát védelmezi az imperialista agresszorokkal szemben, nemcsak saját nemzeti függetlenségét és saját országa területét védi, hanem a kommunista párt vezetésével teremtett szocialista rendet is. A szovjet emberek szemében, mondta

Lenin, a haza védelme egyenlő a szocializmus védelmével. Ezért a szovjet, vagyis szocialista hazafiság — a burzsoá hazafisággal ellentétben — proletár internacionalista hazafiság, amely összeegyeztethetetlen a sovinizmussal. Ez növeli a szovjet nép erkölcsi erejét és biztosítja számára más országok dolgozóinak rokonszenvét.

Társadalmi rendünk szocialista jellege, a kommunista párt valóban népi politikája és a Nagy Honvédő Háború igazságos volta — ezek azok a tényezők, amelyek biztosították a szovjet hadsereg erkölcsi erejét és meghatározták annak jellemző sajátosságait. A győzelmes szocializmus viszonyai között óriási erővel nyilvánult meg a hadsereg és a nép egysége.

Amikor azonban megállapítjuk, hogy a háború időszakában törvényszerű volt hadseregünk és hajóhadunk erkölcsi és politikai erejének gyarapodása, nem helyezkedhetünk olyan álláspontra, hogy mivel társadalmi és államrendünk élenjáró jellege, a párt helyes politikája és a háború igazságos célja előmozdítja a nép és a hadsereg erkölcsi szellemének erősödését, a fegyveres erők erkölcsi szelleme önmagától, spontán fejlődik, s ezért nincs szükség állandó táplálására. Látnunk kell, hogy a szovjet hadsereg és flotta erkölcsi erőire nemcsak a fentebb tárgyalt pozitív tényezők hatottak, hanem egyes negatív momentumok is, amelyek a háború folyamán jöttek létre. A hazánkat védő harcosok erkölcsi erőinek növekedése csakis a párt helyes vezetésének, a különféle ártalmas befolyások elleni állandó harcnak volt köszönhető.

Az elmondottak figyelembevételével vizsgáljuk meg, hogyan fejlődött a szovjet csapatok erkölcsi szelleme a Nagy Honvédő Háború különböző időszakaiban és hogyan biztosította a kommunista párt az erkölcsi szellem állandó erősödését.

A szovjet csapatok erkölcsi szelleme szilárdságának legkeményebb próbája a Nagy Honvédő Háború első időszaka volt. Ebben az időszakban kellett a szovjet népnek a legsúlyosabb megpróbáltatásokat kiállnia. Nehézségeink nemcsak abban rejlettek, hogy csapataink kénytelenek voltak elkeseredett harcokat folytatni az ellenség erős, jól felfegyverzett

hadseregével, amely magához ragadta a hadászati kezdeményezést, hanem abban is, hogy hadseregünk alakulatai nem voltak feltöltve, és nem rendelkeztek tapasztalatokkal ilyen óriási méretű háború viselésében. A szovjet hadsereg feltöltése, kiképzése és technikai eszközökkel való felszerelése súlyos harcok közben történt meg.

Természetes, hogy a nehézségek és az átmeneti katonai kudarcok kedvezőtlenül hatottak csapataink személyi állománya egy részének erkölcsi állapotára. A háború kezdeti időszakában egyes csapatoknál fejvesztettség és idegeskedés, harckocsiktól és bekerítéstől való félelem stb. volt tapasztalható.

Ezek a jelenségek azonban nem voltak tömegesek, s nem jellemezhatték a Szovjet Fegyveres Erők egészének erkölcsi politikai állapotát. Fegyveres erőink erkölcsi-politikai állapota ebben az időszakban is magas színvonalú volt.

Az eszmei felvértezetség, a haza iránti kötelesség tudata, a személyes felelősség érzése, az ellenség iránti egyre erősödő gyűlölet segített a szovjet harcosoknak abban, hogy leküzdjék a félelmet a harcban. A haza iránti kötelesség tudata és az ellenség iránti gyűlölet a szovjet harcosok magas fokú eszmeiségén alapult. A magas fokú eszmeiség, az a tudat, hogy a szovjet nép képes kivívni a győzelmet, megszilárdította minden egyes harcos saját erejébe vetett hitét. Ennek eredményeképpen létrejött a háborúban nélkülözhetetlen pszichikai tulajdonságok — a helyes harci magatartás, a helyzet józan megítélése, a kezdeményezőkézség, a kitartás, az áldozatkészség — fejlődéséhez szükséges szilárd alap.

A szovjet csapatok a kommunista párttól és a háború igazságos céljaitól lelkesítve az elkeseredett ütközetekben halhatlan szívósságról, bátorságról és hősiességről tettek tanúságot. Ragyogó példái ennek a breszti erőd védelme, a dnyepri, szmolenszki, jelnai stb. ütközetek.

Ma már tudjuk, hogy a breszti erőd kicsiny helyőrsége ellen a hitleristák tízszeres túlerőt vetettek be. A szovjet harcosok ádáz harcot vívtak az ellenséggel. Se az ellenséges légierő és tüzérség összpontosított csapásai, se a harckocsik és a gyalogság szakadatlan rohamai, se a fegyver-, lőszer-, éle-

lem- és vízhiány nem tudta megtörni a szovjet harcosok ellenállását.

Számvel Matyevoszjan, az alakulat Komszomol-bizottságának egykori titkára így emlékezik vissza: „A háború első napján hatszor mentünk szuronyrohamra. Nagyon nehéz volt a helyzet, de a komszomolisták még ilyen körülmények közt sem csüggedtek el; a breszti erőd védelmezőinek első sorai-ban harcoltak.”¹

Nemcsak barátaink, de ellenségeink is kénytelenek voltak elismerni, hogy a szovjet csapatok ellenállásának ereje, erkölcsi szívóssága és kitartása egyre fokozódik.

Amikor a hitleristák a Szovjetunió elleni háborút előkészítették, nem vették figyelembe a szovjet hadsereg harci és erkölcsi lehetőségeit. Úgy gondolták, hogy a Szovjetunió elleni háború kényelmes séta lesz számukra, afféle katonai expedíció csekély veszteségekkel. Meg voltak győződve arról, hogy a szovjet hadsereg képtelen lesz ellenállást kifejteni a hitlerista csapatokkal szemben. Hitler 1940. december 5-én a hadseregszervezők számára tartott beszédében kijelentette: „Várható, hogy az orosz sereg a német csapatok első csapására még súlyosabb vereséget szenved, mint a francia hadsereg 1940-ben.”

Hasonló kijelentést tett Halder vezérezredes, a német szárazföldi csapatok egykori vezérkari főnöke is, aki 1941. május 14-én szolgálati naplójában a következőket jegyezte fel:

„Az egész »Barbarossa«-terv nem is hadművelet, hanem expedíció. Kár az erőkért, amelyek részt fognak venni e terv végrehajtásában.”

Ám a hitleristák a szovjet hadsereggel történt első összecsapások után kénytelenek voltak ennek ellenkezőjét elismerni. Saját tapasztalataik révén győződtek meg a Szovjet Fegyveres Erők példátlan erkölcsi ellenállóképességéről, hazájuk és a kommunista párt iránti határtalan hűségükről.

Halder már a háború harmadik napján kénytelen volt elismerni a szovjet csapatok roppant bátorságát és harcképességét. 1941. június 24-én a következőket jegyezte fel:

„El kell ismerni, hogy egyes orosz alakulatok a harcban

¹ Krasznaja Zvezda, 1956. július 25.

rendkívül szívósságot tanusítanak. Előfordult, hogy az erődök legénysége erődöstül felrobbantotta magát, nehogy fogságba kerüljön.” 1941. június 29-én, vagyis a háború nyolcadik napján, Halder a következőket írta: „A frontról érkező hírek megerősítik, hogy az oroszok mindenütt az utolsó emberig harcolnak. Az oroszok makacs ellenállása arra kényszerít bennünket, hogy harcászati szabályzataink összes előírásainak betartásával harcoljunk. Lengyelországban és Nyugaton megengedhettünk magunknak bizonyos szabadosságot és a szabályzatbeli elvektől való eltéréseket, de most ez lehetetlen.”

A szovjet csapatok harcban tanusított erkölcsi ellenállóképességét és szívósságát nemcsak a fasiszta hadsereg vezető körei, hanem a hitlerista sajtó is elismerte. Hitler lapja, a *Völkischer Beobachter* például 1941. június 29-én a következőket írta: „Az orosz katona halálmegvetésével fölötté áll nyugati ellenségeinknek. A szívósság és a fatalizmus révén addig tartja magát, míg a védőállással együtt fel nem robban, vagy kézitusában el nem esik.”

Az ellenségnek ezek a megállapítása fölöttébb jellemzőek, és azt bizonyítják, hogy a fasiszta hódítók már a háború első napjaiban látták a szovjet csapatok óriási erejét, bátorságát és hősiességét. Meg kell azonban mondanunk, hogy a szovjet harcost a kitartásra és a szívósságra nem a fatalizmus készítette, mint a fasiszták hirteltették, hanem a szocialista hazai iránti hazafias kötelesség tudata, a hazaszeretet, s az ellenség iránti gyűlölet.

Nem a fatalizmus, nem az elkeseredés, hanem a lángoló hazafiság vezette Viktor Talalihin pilótát, aki saját gépével zúzta szét az ellenséges repülőgépet, Nyikolaj Gasztellót, aki a levegőben kigyulladt bombázóját az ellenséges gépkocsik és tartálykocsik sűrűjébe irányította, Alekszandr Matroszov és Viktor Pankratov gyalogosokat, akik saját testükkel fedték be az ellenséges géppuskaállások lövéseit. Szocialista hazánk dicső fiai óriási akaraterőről és hősiességről tettek tanúságot. A nép sorsáért való felelősség nagyszerű tudata és az ellenség iránti gyűlölet ezrével szülte a halálfélelmet nem ismerő hősokeket.

A tömeges hősiesség különösen világosan mutatkozott

meg a hős városok, Leningrád, Ogyessza, Szevasztopol, Sztálingrád, valamint fővárosunk, Moszkva védelmében.

A hitleri parancsnokság döntő jelentőséget tulajdonított fővárosunk elfoglalásának, s 1941 novemberében 51 hadosztályt, köztük 13 páncélos és 8 gépesített hadosztályt összpontosított Moszkva alatt. A helyzet rendkívül súlyos volt. A Moszkvába vezető tizenegy vasútvonal közül az ellenség hetet elvágott. Ebben a válságos időben rendkívül világosan mutatkozott meg a kommunista párt és Központi Bizottság szervező és lelkesítő szerepe. A párt olyan intézkedéseket dolgozott ki és foganatosított, amelyek biztosították a főváros védőinek hatalmas arányú erkölcsi-politikai megerősödését, a város szívós védelmének megszervezését és egy roppant erejű ellencsapás végrehajtását.

Moszkva és Moszkva környék dolgozóit a párt védelmi vonalak építésére szólította fel. Mintegy 500 000 ember vett részt ebben a rendkívül fontos munkában. A moszkvai utcákon barikádokat emeltek. A munkások kezdeményezésére minden üzemben osztagok alakultak a gyárak védelmére. A Moszkvába vezető utakat védő hadosztályok katonái, parancsnokai és politikai munkásai megesküdték, hogy életük árán is megakadályozzák az ellenség betörését. Moszkva védőinek nagyszerű hazafias elszántsága, a szovjet embereknek az a törekvése, hogy bármi áron is megvédik fővárosukat, s szétzúzzák az ellenséget falai alatt, diktálta az N. gárdahadosztály harcosainak és parancsnokainak a Legfelsőbb Főparancsnokhoz intézett levelét:

„Drága Moszkvánk! Népünk! — olvassuk a levélben. — Ebben a történelmi órában minden gárdaharcos, aki szemtől szembe áll az ellenséggel, újra elismétli szent esküjének lángoló szavait. Esküszünk anyánknak, akinek életünket köszönhetjük, esküszünk népünknek, a szovjet kormánynak, hogy amíg ki nem hull kezünkből a puská, amíg dobog a szív keblünkben, utolsó leheletünkig kíméletlenül verjük az ellenséget, irtjuk a fasiszta csöcseléket. Éljen szocialista hazánk, éljen fővárosunk — Moszkva!”

A moszkvai csatában a szovjet harcosok a tömeges hősiesség ragyogó példáit mutatták. Az egész világ ismeri annak a

28 panfilovista katonának a hőstettét, akik 1941. november 16-án Klocskov politikai megbízott vezetésével Duboszekova (ma: Gvardejszkij — Gárdista) térségében 50 fasiszta harcokosi támadását tartóztatták fel. A harcosok többsége, köztük parancsnokuk is, hősi halált halt az egyenlőtlen küzdelemben, de megakadályozták az ellenséges harckocsik áttörését Moszkva felé.

A szovjet harcosok tömeges hősiessége és önfeláldozása megcáfolhatatlanul bizonyítja a szovjet csapatok erkölcsi szellemének hatalmas erejét.

A szovjet harcosok Moszkva alatti hőstette fellelkesítette a szovjet—német arcvonal valamennyi szakaszán harcoló egységeinket. Szevasztopol és Leningrád védelmének idején újult erővel nyilvánultak meg a szovjet katonák olyan tulajdonságai, mint a határtalan hazaszeretet, a szívósság, a kitartás, a nehézségekkel való dacolás. Leningrád alatt a hitleristák hat-szoros erőfölényt hoztak létre, a várost blokád alá vették, a csapatok súlyos élelem-, felszerelés-, lőszerhiánnyal küszködtek, de sem az ellenség rohamai, sem a kegyetlen éhínség, sem a mindennapos tüzérségi és légi bombázás nem törhette és nem törte meg a várost elszántan védelmező szovjet emberek harci szellemét. Leningrád bevehetetlen erőddé változott, amely 900 napon át hősieen visszaverte a felbőszült ellenség ádáz rohamait.

Leningrád védőinek nagyszerű szívósságáról, bátorságáról, önfeláldozásáról és kitartásáról megkapó szavakkal emlékezik meg Vszevolod Visnyevszkij, a hős város egyik védője:

„... Leningrád az ostrom hatodik hónapjába lép. A városért összesen immár hét hónapja folyik a harc. A mi népünk szent, hős nép! Ő, ha látnád a leningrádiakat ebben a harminckét fokos fagyban! Minden fehér, deres, az arcok sápadtak (a kimerültségtől és az éhségtől), de kitartóan hordják a hátukon, vagy húzzák a szánkókon a terheket, sietnek a gyárakba, a védelmi vonalakba — tíz-tizenöt kilométerre. Fel-találnak, tüzet oltanak, fáradhatatlanul tevékenykednek. Az elesetteket nem siratjuk, bármennyire fájdalmas, gyötrelmes is: csupán az írók és az újságírók közül tizenhatan estek már el a Balti Hajóhadnál. Ott voltak a tengeren, az utcai har-

cokban, a tüzérségi tűzben. Az embereket mintha röntgennel világítanák át. A káderek kovácsolása folyik, magabiztosan, mint a páncélhoz szükséges acél olvasztása. A salakot, a selejtet kivetettük magunkból.”¹

Ezek az emelkedett szavak hűen ábrázolják a szovjet emberek, a szocialista haza hűségesei magasabbrendű erkölcsi arculatát: állhatatosságát, odaadó áldozatkészségét, s ha kell, önfeláldozását a győzelem érdekében, a haza érdekében.

A szovjetország erkölcsi erejének, a katonák harci aktivitásának fokozódásáról, a katonai ismeretek mind tökéletesebb elsajátításáról tanúskodik a sztálingrádi csata is. Itt mutatkozott meg legerőteljesebben a szovjet harcosok magas fokú szervezettsége, fegyelmezettsége, harci érettsége.

A Sztálingrádért és Észak-Kaukázusért vívott ütközetben csapataink rendkívül nehéz körülmények között harcoltak. A hitleristák, akik az óriási kiterjedésű szovjet—német arcvonal valamennyi szakaszán már nem tudtak támadást indítani, a dél—nyugati irányban erőfölényt hoztak létre és támadásba mentek át. Milliós hadsereget, több mint ezer harckocsit és kétezer repülőgépet, nagy mennyiségű tüzérséget és egyéb harci eszközt összpontosítottak itt. Csapatainknak viszont ekkor még mindig nem volt elegendő harckocsijuk és szállító gépkocsijuk. Ádáz, elkeseredett harcok lángoltak fel. A 62. hadsereg gárdistáinak Sztálingrád falainál napi 12—15 fasiszta rohamot kellett visszaverniük. Az egész város lángokban állt, s fortyogó katlanra emlékeztetett. S a kommunista párt ebben a nehéz időszakban felhívta a szovjet embereket, hogy feszítsék meg minden erejüket a győzelem érdekében, mert az ellenséges csapatok további előnyomulása beláthatatlan következményekkel fenyegetett. Rendkívül népszerűvé váltak a párt jelszavai: „Egy lépést sem hátrálunk!”, „Állítsuk meg, vessük vissza és zúzzuk szét az ellenséget!” Határozottan elítélték azokat, akik azt hangoztatták, hogy tovább vonulhatunk vissza kelet felé, hisz földünk és lakosságunk elég nagy, kenyerünk mindig lesz bőségesen.

¹ Krasznaja Zvezda, 1955. augusztus 23.

A parancsnokok, a politikai szervek és a pártszervezetek nagyszabású szervező munkát végeztek a kommunista párt célkitűzéseinek megvalósítása érdekében.

E munka eredményeképpen óriási mértékben megnőtt a hadsereg és a hajóhad személyi állományának harci aktivitása, megerősödött harci szelleme: az egységeknél és alegységeknél fokozódott a győzniakarás, megszilárdult a katonai fegyelem és rend.

A szovjet harcosok a párt lelkesítő szavát követve ragyogó hőstetteket hajtottak végre. Még a sebesült harcosok, parancsnokok és politikai munkások sem voltak hajlandók elhagyni alakulataikat, s utolsó leheletükig harcoltak az ellenséggel. Számtalan tény tanúskodik erről.

Szemkino falu körzetében a 18. gárda aknavető ezred egyik osztályának tüzelőállását 52 ellenséges harckocsi és sok géppisztolyos két oldalról támadta meg. Az ellenséges harckocsik csakhamar tüzelni kezdtek. Rendkívül nehéz helyzet alakult ki, de az osztály személyi állománya nem rendült meg, s elkeseredett harcba bocsátkozott az ellenséggel. Az első ösztűzzel nyolc harckocsit lőttek ki és egy századnyi géppisztolyost semmisítettek meg. Az ellenség azonban nem tágított. Plotnyikov százados osztályparancsnok, Gluhomanyuk törzsfőnök, Grisin ütegparancsnokhelyettes és Moszkalenko, az osztály komisszára megsebesült. A sebesült tisztek azonban nem hagyták el a harcmezőt. Az osztály folytatta a harcot. A harcosok magas fokú erkölcsi szilárdságáról tanúskodik az a tény, hogy az aknavetősök az ellenség vad tüzelése ellenére is folytatták a szervezett ösztűzek lövését.

Az ellenséges harckocsik és gyalogság nagy erejű rohamát visszaverték. Az osztály 18 harckocsit és egy zászlóaljnyi géppisztolyost semmisített meg.¹

A szocialista haza védelme érdekében példátlan hősiességgel áldozta fel életét Panyikak elvtárs vöröskatona, a 193. lövészhadosztály állományába tartozó 883. lövészezred 2. lövészzászlóaljának harcosa. Az alegységet hét ellenséges

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

harckocsi támadta meg. Panyikak két benzines palackkal a kezében az első harckocsi közelébe lopódzott. De a németek észrevették. Egy ellenséges golyó szétlőtte Panyikak kezében a palackot, s az égő benzin a katona ruhájára folyt.

A lángoló ruhájú katona az ellenséges harckocsira vetette magát, s felgyújtotta azt.¹

Ilyen hőstettre csak az a katona képes, aki számára a haza, a nép érdekei mindenekfölött valók.

A szovjet csapatok példátlan szívósságát, bátorságát és hősiességét elismerő szavakkal méltatta Rooseveltt, az Egyesült Államok elnöke is. 1943. február 23-án Sztálinhoz intézett táviratában a következőket írta:

„A Vörös Hadsereg az anyagban, közlekedési eszközökben és területben szenvedett óriási veszteségek ellenére hónapokon át megghiúsította a hatalmas erejű ellenség győzelmét. Megállította Leningrádnál, Moszkvánál, Voronyezsnél, a Kaukázusban, s végül a halhatatlan sztálingrádi csatában nemcsak vereséget mért az ellenségre, hanem egyszersmind nagyszabású támadásba ment át, amely változatlanul sikeresen halad előre a front egész hosszában a Baltikumtól a Fekete-tengerig... Ilyen eredményeket csak bölcs vezetéssel, szilárd szervezettel, megfelelő kiképzéssel rendelkező, s mindenekelőtt azzal az eltökéltséggel áthatott hadsereg érhet el, hogy saját áldozataira való tekintet nélkül legyőzze az ellenséget... A Vörös Hadsereg és az orosz nép már egész biztosan a végső vereség útjára kényszerítette Hitler fegyveres erőit, s hosszú időre kivívta az Egyesült Államok népének lelkes csodálatát.”²

Sztálingrádnál és Észak-Kaukázusban a hitlerista csapatok alaposan meggyengültek. Elérkezett a kedvező pillanat ahhoz, hogy döntő csapást mérjünk az ellenségre. S a csapás nem is maradt el. Sztálingrád térségében szétvertük, illetve fogságba ejtettük az ellenség 330 000 fős csoportosítását.

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

² Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel. 1941—1945. II. kötet, Kossuth Kiadó. 1958. 59—60. old.

A sztálingrádi győzelem gyökeresen megváltoztatta a helyzetet. A szovjet csapatok, miután a sztálingrádi csatában szétzúzták az ellenséget, döntő ellentámadásba mentek át, és 1942—1943 telén óriási sikereket értek el. Egyes irányokban 600—700 kilométert nyomultak előre és a harcok során mintegy 112 ellenséges hadosztályt zúztak szét. De az ellenség még nagyon erős maradt. Hatalmas gazdasági erőforrásokkal és embertartalékokkal rendelkezett, s nagyméretű támadó hadműveleteket tudott szervezni. A hazát továbbra is komoly veszély fenyegette.

1943 nyarának elején a hitlerista parancsnokság megpróbálta ismét kezébe kaparintani a korábbi ütközetek során elvesztett hadászati kezdeményezést. Erre a célra nagy erőket, mintegy 38 hadosztályt (köztük 18 páncélos hadosztályt) vont össze Kurszk térségében. A németek Kurszknál összpontosították a szovjet—német arcvonalon harcoló fasiszta páncélos hadosztályok 6/7-ét. Az ellenségnek nagy mennyiségű új nehézharcokcsija — „Tigrise” és „Párduca” —, valamint „Ferdinánd” rohamlövege volt.

Az ellenséges nyomás feltartóztatása hallatlan erkölcsi és fizikai erőfeszítést és mesteri katonai tudást követelt csapatainktól. A szovjet harcosok kiállták ezt a próbát is. Nemcsak megghiúsították az ellenség támadó terveit és szétzúzták csapástmérő csoportosításait, hanem ezen túl, viharos lendületű ellentámadásba mentek át.

A harcosok erkölcsi erejének megszilárdítására irányuló munka megszervezésekor figyelembe kellett venni a nagyméretű támadó hadműveletek sajátosságait. A tapasztalatok azt bizonyították, hogy a pártpolitikai munka színvonalának süllyedése esetén a támadó hadműveletek időszakában is előfordulhatnak káros jelenségek. A harcosok egy részét az elbizakodottság és a gondtalanság hangulata kerítette hatalmába. Ha nem harcoltunk volna e káros hangulat ellen, elkerülhetetlenül meglazult volna a katonai fegyelem és csökkent

volna egyes alakulatok harcképessége, a személyi állomány támadó lendülete.

A parancsnokoknak, a politikai szervezeteknek és a pártszervezeteknek az volt a feladatuk, hogy a háború új szakaszában a pártpolitikai munka minden formájának és eszközének igénybevételével szakadatlanul fokozzák a személyi állomány támadó lendületét, magas színvonalon tartsák a csapatok erkölcsi-politikai szellemét. A párt megkövetelte, hogy a politikai munkát a konkrét helyzet figyelembevételével végezzék.

A csapatok erkölcsi-politikai állapotára rendkívül kedvező hatással volt szovjet hátországunk. A soha nem látott munkalendület és politikai aktivitás, amely a gyárakat, a kolhozokat és szovhozokat jellemezte, a hadsereg minden szükséges eszközzel való zökkenőmentes ellátása, a fronton harcoló katonák családjairól való gondoskodás, a társadalmi szervezetek, az üzemek és a hivatalok kollektívái, valamint az egyes szovjet állampolgárok által a harcosokhoz intézett hazafias tartalmú buzdító levelek mind-mind fokozták a szovjet hadsereg erkölcsi erejét, a harcosok támadó lendületét.

Más volt a helyzet a hitlerista hadseregben. A német hátszorból egyre több és több pesszimista hangú levél érkezett a frontra.

Az összehasonlítás kedvéért idézünk két levelet: az egyiket egy szovjet nő írta, a másikat egy német katona szülei.

Nyikolaj Zsacsenkov hősi halált halt hadnagy édesanyja a következő sorokat írta fia parancsnokának:

„...Ezekben a súlyos percekben szeretném elmondani Önnek és az Ön fegyvertársainak, különösen azoknak, akiknek vannak gyermekeik, hogy jobb feláldozni saját életünket, mint elveszíteni egyetlen fiúunkat. Ó, mily nehéz és mily nagy ez a veszteség. De mit tehetünk — háború van. Az én fiam nem az egyetlen, aki életét áldozta azért, hogy megmentse hazánkat a gyűlöletes ellenségtől. Büszke vagyok rá, hogy Kolja hősként halt meg, ez könnyíti fájdalmamat.

Eltársak, álljatok bosszút fiamért, elesett elvtársaitokért, az anyák, a feleségek és a gyermekek könnyeiért, a le-

rombolt és felporzelt városokért és falvakért. Mi pedig itt, a háterszáiban munkánkkal segítünk nektek.”¹

S most nézzük a másik levelet. 1943. április 8-án Friedrich Vogtnak, a hitlerista hadsereg katonájának így írt apja és anyja:

„Kedves Friedrich! Ne menj a tűzbe, gondolj apádra és anyádra. Rejtőzz el egy nagy gödörbe, s feküdjél ott, amíg véget nem ér minden. Engedd előre menni a többieket, azokat, akiknek fizetnek ezért, elvégre te fizetés nélkül vagy ott. Ha visszavonultok, hanyatt-homlok rohanj haza. Ha túlságosan veszedelmes lesz, mint Sztálingrádnál, emeld fel a kezéd.”²

Ezek a levelek szemléltetően mutatják a szovjet hadsereg háterszájának és a német-fasiszta csapatok háterszájának erkölcsi állapotát. Az egyikben lángoló hazafias érzések izzanak, amelyek hőstettekkel lelkesíthetik a harcosokat a szocialista haza védelmében; a másikkól csüggedés és pesszimizmus árad, amely alapjában ásta alá a német fasiszta hadsereg harci szellemét.

Hadd álljon itt egy másik megrázó dokumentum, amely azt mutatja, milyen gondolatok és törekvések éltették a szovjet harcosokat a döntő támadó harcok időszakában.

Anatolij Iljin fiatal komzszomolista pilóta nem tért vissza a bevetésről. Légiharcban hősi halált halt. Gimnasztyorkája zsebében barátainak, szüleinek és kedvesének fényképei mellett a következő feljegyzést találták:

„1944. szeptember 7, reggel, Varsó falainál...

Kedves elvtárs! Itt vannak ezek a fényképek, nagyszerű emberek, egyszerű orosz lélekkel megáldott emberek drága képmásai. Harci utaimon mindvégig kísérőim voltak. A Szejm partjaitól a széles Visztula partjáig, Orel és Kurszk zsiros földjeitől, a mocsaras és erdős Belorussziján, most pedig Lengyelország földjein át húzódik útitársaim győzelmi útja. S az életveszély pillanataiban, a heves harcok napjaiban és a megmagyarázhatatlan lelki szomorúság pillanataiban mindig arra gondoltam, hogy nem vagyok egyedül, hogy velem vannak

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

² Ugyanott.

az anyéimek, a hozzátartozóim, hű barátaim, velem van kedvesem, a nép, a haza... S ha elveszítem fiatal életemet, édesanyám, édesapám, ti, barátaim, a nép, a haza, tudjátok meg, ki volt számomra drága a küzdelemben, ki adott erőt és bátorságot, kivel és miért mentem a harcba.

Kérem önt, elvtárs, küldje el haza ezeket a fényképeket. S még egy utolsó kérésem van hozzátok, barátaim. Harcoljatok becsülettel, kíméletlenül pusztítsátok az ellenséget a fény, a lelkiismeret, az igazság nevében, a boldogság nevében, a világ legdrágább kincse, az élet nevében...”¹

Ehhez hasonló leveleket ezrével idézhetnénk. Világosan tükrözik ezek a szovjet harcosok millióinak gondolatait és érzéseit, bármely fegyvernemhez tartoztak, s meggyőzően bizonyítják a szovjet csapatok erkölcsi fölényét az ellenséggel szemben.

Magától értetődik, hogy a kommunista párt és a katonai vezetés nemcsak harcászati, hanem hadászati célokra is felhasználta hadseregünk erkölcsi fölényét. A hadsereg és a flotta magas színvonalú erkölcsi szellemét figyelembe vették valamennyi stratégiai hadművelet tervezésénél és végrehajtásánál. A szovjet csapatok kiváló erkölcsi szelleme lehetővé tette, hogy a Főparancsnokság bátor, nagyszabású támadó hadműveleteket folytasson, s olyan döntő manővereket valósítson meg, amelyek az ellenség nagy csoportosításainak bekerítésével és szétzúzásával végződtek.

A Szovjet Fegyveres Erők számos nagy hadművelet sikeres végrehajtása eredményeképpen valamennyi hadászati irányban szétzúzták a betolakodókat, teljesen kiűzték őket hazánk területéről és a hadműveleteket az ellenség területére helyezték át.

Nem volt a történelemben még egy olyan hadsereg, amely három évi igen súlyos háború után annyi új erőről tett volna tanúságot, mint a szovjet hadsereg az 1944—1945. évi támadó hadműveletek időszakában. A szovjet csapatok rendkívüli aktivitással és gyorsasággal harcoltak, mesterien leküzdötték az ellenség erős védelmi vonalait és a vízi akadályokat. A szovjet csapatok támadásának rohamosan növekvő ütemét a kö-

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

vetkező adatok mutatják. Amíg a támadó alakulatok 1944-ben átlag napi 20 km-t nyomultak előre, addig 1945-ben a támadás átlagos napi üteme 30—35 kilométer volt. A támadás ütemének ilyen gyorsulásával a második világháborúban részt vett hadseregek közül egyetlen egy sem dicsekedhetett.

A Nagy Honvédő Háború történetének lapjain arany betűkkel áll a berlini hadművelet.

A hitleristák itt óriási mennyiségű élőerőt és hadianyagot összpontosítottak, s hatalmas, 100 kilométer mélyen lépcsőzött, zárt védelmi rendszert hoztak létre. Az ellenség kétségbeesett ellenállásának megtöréséhez nemcsak az erők és a hadianyag óriási koncentrációjára volt szükség, hanem a katonák, a tiszthelyettesek és a tisztek magas fokú támadó szellemére, célratörésére, szívósságára és katonai szakértelmére is.

A párt megkövetelte, hogy a csapatokat mind harci, mind erkölcsi-politikai szempontból gondosan készítsék fel. Különös figyelmet fordítottak arra, hogy tanulmányozzák az ellenséges védelem áttörésének és az utcai harcoknak a korábbi hadműveletek során szerzett tapasztalatait. Mindent elkövettek, hogy erősítsék a csapatok harci szellemét, s hogy átütő támadó lendületre, vitézségre, szívósságra és hősiességre neveljék a katonákat. A párt kötelezte az összes parancsnokokat, a politikai szerveket és a pártszervezeteket, hogy munkájukban vegyék figyelembe a berlini hadművelet sajátosságait.

A személyi állománynak meg kellett magyarázni, milyen óriási nehézségekkel járnak az elkövetkező harcok. A párt arra tanította a katonákat, hogy józanul ítéljék meg az ellenség erejét, s ne feledjék, hogy a sarokba szorított hitleristák vesztüket érezve, rendkívül szívós ellenállást tanúsíthatnak. A parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és Kom-szomol-szervezetek különös óvatosságra, nagyfokú forradalmi éberségre intették a harcosokat. Az is elengedhetetlen volt, hogy a csapatoknál szigorú rendet tartsanak, ne engedjék meglazulni a fegyelmet, s hogy normális kapcsolatot teremtsenek a helyi lakossággal.

A hitleristák fokozták a szovjet hadsereg bomlasztására irányuló propagandát. Óriási mennyiségben szórtak röpcédu-

lákat csapataink elhelyezési körleteibe, amelyeken azt híresztelték, hogy a Berlinben levő több százezer házat bevehetetlen erőddé változtatták. A fasiszták állítólagos óriási ember-tartalékaikkal és „titkos fegyverükkel” ijesztgették harcosainkat. Azt propagálták, hogy a „csodafegyverrel” német földön fogják megsemmisíteni a Vörös Hadsereget. Az ellenség mesterkedései azonban nem jártak sikerrel. S ebben nagy szerepe volt annak a hatalmas arányú politikai munkának, amelyet a hadművelet előtt és a harcok folyamán a párt végzett a katonák körében.

A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai megmutatták, hogy mindennemű hadművelet sikere közvetlenül függ a szakadatlan és céltudatos pártpolitikai munkától. A berlini csata ragyogóan igazolta ezt a tételt.

Ismeretes például, hogy azt a tömeges hősiességet, amelyet az 1. Belorusz és az 1. Ukrán Front csapatai a Berlinért vívott harcokban tanúsítottak, jelentős mértékben a csapatok erkölcsi-politikai előkészítése biztosította.

Az 1. Belorusz Front haditanácsának a katonákhoz, tiszt-helyettesekhez, tisztekhez és tábornokokhoz intézett felhívásában például ez állt:

„Elérkezett az ideje annak, hogy megadjuk a végső döntést az ellenségnek, s egyszer s mindenkorra megszabadítsuk hazánkat a német rablók részéről fenyegető háborús veszélytől. Dicső győzelmeinkkel, vérrel és verítékkal vívtuk ki magunknak azt a jogot hogy megrohamozzuk Berlint, elsőnek lépünk Berlin falai közé, s elsőként mondjuk ki népünk ítéletének szigorú szavait a német területablók felett.”

A parancsnokságnak és a politikai szerveknek a csapatokhoz intézett felhívásai, a kommunistáknak a katonák tömegei közt végzett fáradhatatlan munkája fokozta a csapatok erkölcsi szellemét, győzniakarását.

A berlini csatában katonáink hallatlan bátorságról, önfeláldozásról és hősiességről tettek tanúságot. Az egész világon megismerték Mihail Jeremin szakaszvezető, Grigorij Szavenkov gárdakatona, Jegorov őrmester és Kantarija harcos nevét, akik kitűzték a győzelem zászlóját a Reichstag épületére.

Berlin elfoglalásával és csapatainknak az Elbához való

kijutásával befejeződött a berlini hadművelet. 1945. május 8-án a hitleri főparancsnokság megbízottai aláírták a feltétel nélküli kapitulációról szóló jegyzőkönyvet.

A fasiszta Németország fegyveres erői fölötti győzelem kivívásához hozzájárultak a lengyel hadsereg és a csehszlovák hadtest dicső harcosai is. A háború befejező szakaszában bekapcsolódott a fasiszmus elleni fegyveres harcba a bolgár és a román hadsereg is, amelyek ugyancsak kiváló harci eredményekről tettek tanúságot. A közös ellenség feletti győzelem kivívásában nem kis szerepet játszottak Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok és más országok népei és fegyveres erői sem.

A fasiszta Németország legyőzésével hazánk és más európai országok népei felszabadultak a fasiszta megszállás alól. A háború azonban még nem ért véget. Keleten még nem semmisítették meg a nemzetközi agresszió fészket — az imperialista Japánt —, amely közvetlenül fenyegette távol-keleti határainkat.

A szovjet kormány attól a törekvésétől indítatva, hogy mielőbb véget vessen a háborúnak és megteremtse a békét, elhatározta, hogy hadat üzen Japánnak, ezzel teljesíti szövetségi kötelezettségét, segítséget nyújt az Egyesült Államok, Anglia és Kína népeinek.

A szovjet hadseregnek és hajóhadnak az imperialista Japán ellen végrehajtott hadműveletei gyors lefolyásúak voltak, de méreteiket és végső eredményeiket tekintve e hadműveletek a második világháború legfontosabb hadműveletei közé tartoztak. A szovjet csapatok megsemmisítő csapásai döntő szerepet játszottak az imperialista Japán fegyveres erőinek teljes szétzúzásában.

Az óriási méretű támadó harcokban a szovjet csapatok kiváló erkölcsi tulajdonságokról, rettenthetetlen bátorságról, önfeláldozásról és szívósságról tettek bizonyosságot. Az ellenséget üldöző csapataink rendkívül rossz utakon, erősen átszegdelt terepen naponta 60—70 kilométert tettek meg harcolva. Szavohin tiszt, az egyik támadó ezred parancsnoka például a következőképpen jellemezte a szovjet csapatok harci szellemét: „Ha valaki azt mondta volna nekem, hogy a parancsnokságom

alatt álló ezred korlátozott vízkészlettel és ilyen megterheléssel hegyen-völgyön át napi 65 kilométert fog menetelni, nem hittem volna neki; most mégis megyünk. A dicső Szuvorov mestere volt a nagy meneteknek, de neki gyakorlott katonái voltak, akik 20 évig szolgáltak a hadseregben. Alakulatunk 65 százaléka fiatal. Szerintem olyan menetekre, mint amilyeneket mi végrehajtunk, csak azok képesek, akik kiváló erkölcsi tulajdonságokkal rendelkeznek.”¹

A parancsnokok, a politikai szervek és a pártszervezetek a pártpolitikai munka minden formájának és eszközének felhasználásával növelték a szovjet katonák harci aktivitását és támadó lendületét, állhatatosságra, bátorságra, vitézségre és hősiességre nevelték őket, s megszilárdították az ellenség feletti végső győzelembe vetett hitüket. Csapataink feltartóztathatatlan támadása, továbbá a kínai felszabadító néphadsereg és a szövetséges csapatok hadműveletei eredményeképpen a japán fegyveres erők döntő vereséget szenvedtek. 1945. szeptember 2-án a japán kormány feltétel nélkül kapitulált.

A Szovjet Fegyveres Erők a Nagy Honvédő Háború éveiben teljesítették történelmi hivatásukat, s bebizonyították, hogy nemcsak katonai, hanem erkölcsi-politikai szempontból is fölötte állnak valamennyi tőkésország hadseregének.

Nem csoda, hogy a burzsoá katonai teoretikusok ismét, akárcsak a polgárháború éveiben, arról kezdtek beszélni, hogy a szovjet hadseregnek az erkölcsi erők gyarapítása terén szerzett tapasztalatai „elmélyült tanulmányozást érdemelnek”. Osztályelőítéleteik, rossz, idealista módszertanuk következtében azonban nehezen értik meg erkölcsi erőink növekedésének alapjait és okait. Ez érthető is. Hiszen, ha elismernék, hogy a szovjet harcosok felülmúlhatatlanul szilárd erkölcsi szellemének alapja a szocialista rend, ezzel bevallanák a kapitalizmus gyengeségét és maguk mondanák ki felettte a halálos ítéletet.

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

5. A SZOVJET HAZAFIAKNAK AZ ELLENSÉG MÖGÖTTES TERÜLETÉN VÍVOTT HARCA A SZOVJET TÁRSADALOM HATALMAS ERKÖLCSI EREJÉNEK BIZONYÍTÉKA

A szovjet nép erkölcsi-politikai szilárdságának, a kommunista párt és a szocialista haza iránti határtalan hűségének, az ellenséggel vívott harcban tanúsított törhetetlen akaratának ragyogó bizonyítéka volt a hatalmas partizánmozgalom. Ismeretes, hogy partizánmozgalom — a fegyveres harcnak e valóban népi formája — csak igazságos háborúban jöhet létre. A partizánmozgalom mindig óriási szerepet játszott a népek nemzeti felszabadító és forradalmi mozgalmában. 1906-ban A duma szétkergetése és a proletariátus feladatai című cikkében Lenin meghatározta a partizánmozgalom lényegét. A partizánosztatok — „olyan emberek szabad egyesülései, akik élethalálharcra szánták el magukat, akik nagyszerűen ismerik a terepet, akik a legszorosabb kapcsolatban vannak a helyi lakossággal”.¹

Hazánk történetében sok olyan igazságos háború volt, amelyekben a partizánmozgalom nagy szerepet játszott. A szocialista haza védelmében viselt háborúban azonban a partizánmozgalom minőségileg új tartalommal telítődött, s a múltban soha nem látott arányúvá vált. A Nagy Honvédő Háború időszakában a német fasiszta csapatok mögöttes területén kibontakozott partizánmozgalom a szovjet hadsereg és flotta legfontosabb támasza és tartaléka volt az ellenséggel vívott harcban.

A jelenkori imperializmus ideológusai és politikusai minden erejükkel azon vannak, hogy megrágalmazzák a szovjet partizánmozgalmat, „bebizonyítsák” jogtalanságát.

Londonban megjelent Dixon és Heilbrunn Kommunista partizánakciók című könyve. A szerzők kénytelenek elismerni, hogy a szovjet partizánmozgalom, amely hazánkban a hitlevisták ellen folyt, óriási sikerrel járt. Ugyanakkor azonban mindent elkövetnek, hogy megrágalmazzák a népi bosszúállók mozgalmát, s azt „törvénytelennek” tüntessék fel. Dixon

¹ Lenin Művei, 11. kötet, Szikra, 1954. 115. old.

és Heilbrunn a háború törvényeit és szokásait semmibe vevő önálló csoportok akcióinak próbálja feltüntetni a szovjet partizánmozgalmat, s cinikus szemérmertlenséggel banditáknak nevezi a partizánokat.¹ A szerzők az effajta állításokkal azt akarják bizonyítani, hogy a szovjet partizánokat nem illették meg a hágai egyezményben biztosított jogok.

A hitleristáknak a megszállt területeken elkövetett gaztettei igazolására kijelentik, hogy a szovjet nép maga készítette „a német katonát a legnagyobb kegyetlenségre”. Azt hazudják, hogy a németek az első 4—5 hónap folyamán „jóformán nem is törődtek a partizánokkal”, s csak később kezdtek teljes kegyetlenséggel harcolni ellenük. A szerzők így próbálják „bebizonyítani”, hogy a németek gaztetteit a partizánok akciói provokálták ki.

A történelmi igazság viszont egészen más. A szovjet emberek kiirtását a fasiszták jóelőre kitervelték, s a partizánmozgalmat csak ürügyül használták arra, hogy megszervezzék a nyílt terrort, a békés lakosság tömeges pusztítását. Maguk a szerzők is szembekerülnek saját állításaikkal, amikor elismerik, hogy a hitleristák a szovjet embereket előre kidolgozott terv alapján gyilkolták. A hitlerista parancsnokság már 1941 májusában, vagyis két hónappal a háború megkezdése előtt, utasítást adott ki a keleti területeken bevezetendő rendkívüli bíraskodásra. Az utasításban meghatározta a szovjet polgári lakosság megsemmisítésére vonatkozó feladatokat. Hitler 1941. július 16-án a Göringgel, Keitelrel, Rosenberggel és másokkal folytatott megbeszélésen kijelentette, hogy „a partizánháború... bizonyos előnnyel jár ránk nézve. Lehetővé teszi ugyanis, hogy kiirtsunk mindenkit, aki ellenkezik”.

Az olyan állítások, mint amilyeneket a Kommunista partizánakciók című könyvben olvashatunk, megtalálhatók más imperialista teoretikusok műveiben is.

Az igazság azonban az, hogy a partizánmozgalom a Nagy Honvédő Háború össznépi jellegének egyik frappáns megnyilatkozása volt. A partizánmozgalomra a szervezettség volt a

¹ Ch. O. Dixon és O. Heilbrunn: Kommunista partizánakciók. Rövidített fordítás. Idegennyelvű Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1957. 28. old., oroszul.

jellemző. A kommunista párt Központi Bizottsága rögtön azután, hogy a fasiszta Németország megindította hitszegő támadását hazánk ellen, utasítást adott ki, amelyben elrendelte, hogy a hitlerista hordák előzőnlésétől fenyegetett területeken létre kell hozni az illegális pártszervezeteket.

Az utasítás előírta, hogyan kell megszervezni, feltölteni és felfegyverezni a partizánosztagekat, továbbá elrendelte, hogy lőszer- és élelmiszerraktárakat kell létesíteni. A partizánharc vezetésére illegális pártszervezetek alakultak. Ezek a partizánszervezetek vezették a népi bosszúállók harci tevékenységét, fáradhatatlanul munkálkodtak az ideiglenesen a fasiszta hódítók járma alá került néptömegek körében, egyre újabb és újabb erőket vontak be a fasiszták elleni aktív harcba, illegális újságokat adtak ki, röplapokat és kiáltványt terjesztettek stb.

A partizánmozgalom a párt vezetésével félelmetes erővé nőtt. Csupán Ukrajnában több mint 220 000, Belorusszija területén pedig több mint 300 000 partizán harcolt.¹

Belorusszijában a szovjet hazafiak egy csoportja Konsztantyin Zaszlonov vezetésével nagyarányú diverziókat hajtott végre az orsai vasúti csomóponton. Zaszlonov csoportja több ízben megghiúsította a hitlerista hadsereg teherszállításait. A csoport később osztaggá, majd dandárrá nőtt.

A leningrádi területen, a brjanszki erdőben, Szmolenszk környékén és több más körzetben a partizánok „partizán tartományokat” szerveztek, amelyeket a hitleristák nem mertek megtámadni. Belorusszija partizánjai 1944-ben az ellenség által megszállt terület mintegy 60 százalékát tartották ellenőrzésük alatt.

A partizánmozgalom alapos megszervezése lehetővé tette, hogy a Főparancsnokság, a front- és hadseregparancsnokságok az ellenség mögöttes területén működő partizánosztagek harcát összehangolják a szovjet katonai alakulatok hadműveleteivel. Ez egyébként egyik jellemző sajátossága volt a Nagy Honvédő Háború partizánharcainak. Mint Rendulich, volt hitlerista tábornok tanúsítja, „egyik hadszíntéren

¹ A Szovjetunió Fegyveres Erői a Nagy Honvédő Háborúban, 63. old., oroszul.

sem volt olyan szoros együttműködés a partizánok és a reguláris hadsereg közt, mint az orosz hadszíntéren. Előfordult, hogy a vöröshadsereg alakulataival együttműködve 10 000 fős partizánegységek támadtak.”¹

Ragyogó példái a partizánok és a szovjet csapatok összehangolt akcióinak azok a vakmerő portyák, amelyeket a partizánalakulatok mélyen az ellenség hátában hajtottak végre. A Főparancsnokság utasítására Kovpaknak, a Szovjetunió kétszeres hőségének alakulatai jobbpárti Ukrajna területén portyáztak. A portya során Kovpak csapatai több mint 6000 kilométert tettek meg az ellenség által megszállt területen, s közben számtalan új, helyi partizáncsoportot szerveztek. Az ellenség hadtáp területén portyáztak Fjodorov, Naumov és más partizánvezérek osztagai is. A partizánok felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a szovjet hadseregnek a német fasiszta hódítók elleni harcban.

A Nagy Honvédő Háború története rendkívül gazdag olyan példákban, amelyek azt bizonyítják, hogy a szovjet hazafiak az ellenség mögöttes területén határtalan hősiességgel és áldozatkészséggel harcoltak. Népünk jól ismeri Zoja Koszmogyemjanskajának, Marija Melnyikajténak, Vlagyimir Virsinyinnek, a hős partizánoknak, Oleg Kosevojnak, a krasznodoni illegális Komszomol-szervezet vezetőjének és a szocialista haza sok más lánglelkű fiának dicső tetteit.

A szovjet hazafiak megtörhetetlen erkölcsi szilárdságát és önfeláldozását bizonyítja az aggastyán Mihail Szemjonov hőstette, aki egy ellenséges alakulatot úttalan erdő sűrűjébe vezetett. A hitleristák halállal fenyegették, de az öreg ezt válaszolta nekik: „S ti azt hittétek, hogy egy orosz ember segíteni fog nektek, fasiszta kígyóknak?” Halhatatlan a 80 esztendős Kuzmin tette is. Az idős kolhozparasztot arra kényszerítették, hogy vezesse az ellenség egyik sí-zászlóalját. Kuzmin úgy irányította a hitleristákat, hogy azok csapataink tűzébe kerüljenek.

A szovjet kormány Filipp Sztreclec hadnagyot az ellenséggel vívott harcban tanúsított rettenthetetlen bátorságáért ha-

¹ A második világháború tanulságai, 147. old., oroszul.

lála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki. Filipp Sztrelecet katonáival együtt bekerítették, ők azonban nem tették le a fegyvert, hanem átvágták magukat az ellenség gyűrűjén. Sztrelec hadnagy partizánosztagot szervezett, s folytatta a harcot a fasiszták ellen. Partizánosztaga rajtaütött egy vasúti pályaudvar nagylétszámú fasiszta helyőrségén, s sok hitleristát megsemmisített. Amikor az ellenség több mint 800 katonát és tisztet küldött a kis csoport ellen, hogy megsemmisítse a partizánokat, Sztrelec hadnagy bátran harcba szállt az ellenséggel. A hitlerista zászlóaljat szétzúzták. A fasiszták visszavonultak, s 150 halottat hagytak hátra a harcmezőn.¹

Ezek és a hozzájuk hasonló hőstettek a szovjet ember nagyságát, határtalan hazaszeretetét, a szocialista állam és a kommunista párt iránti odaadását bizonyítják.

Kalinyin így írt Zoja Koszmogyemjanszkaja hőstettéről: „Zoja Koszmogyemjanszkaja komszomolista partizán a hazafiság és az erkölcsi nagyság legszebb példáját mutatta. Ez a leány mintegy magába itta mindazokat a nemes érzéseket, amelyeket népünk történelmi fejlődése folyamán kialakított. Ő immár nemcsak az orosz népnek, hanem az egész szovjet népnek, a lenini Komszomolnak a leánya. A fasizmus a maga barbár kegyetlenségével meg akarta alázni, morálisan meg akarta törni a szovjet nőt. De ez cseppet sem sikerült neki. Zoja és más szovjet nők erkölcsi szilárdsága diadalmaskodott a fasiszta állatiasság felett.”²

A hitleristák mindent megpróbáltak, hogy elfojtsák a partizánmozgalmat. Borzalmas kegyetlenséggel irtották a lakosságot, nem riadtak vissza a legbarbárabb erőszaktól sem, tömegével adták ki a fenyegető rendeleteket, büntető osztagokat, „partizánvadász” alakulatokat szerveztek stb.

A szovjet emberek harci szellemét és elszántságát azonban nem tudták megtörni. A partizánok bátor és elszánt akcióikkal rémületben tartották az ellenséget, s pokollá tették életét. Ezt maguk a hitleristák is kénytelenek voltak elismerni. A német szárazföldi hadsereg vezérkara által kiadott A partizánok el-

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

² Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 581. old., oroszul.

leni harc alapelvei című direktívában például ez állt: „Az orosz partizánok nemcsak a harcoló csapatok és magasabb egységek kisebb kötelékeit támadják meg, hanem a mögöttes területen is rombolják a katonai létesítményeket és dezorganizálják a hírközlést.” Ugyanez a dokumentum megállapítja: „A partizánok a harcban elszántak, gyorsak, rajtaütésszerű akciókat hajtanak végre... Az osztagok gyakran változtatják helyüket, mindig erős őrséget állítanak, fegyverük éjszaka mindig tüzelésre kész. A partizánok rendkívül vakmerők.”¹

A partizánok csapásainak ereje szakadatlanul nőtt. A szovjet partizánok óriási veszteséget okoztak az ellenségnek, s ezzel elősegítették a szovjet hadseregnek a német fasiszta hódítók felett aratott győzelmeit. Az ukrán partizánok 460 000 ellenséges katonát és tisztet pusztítottak el, 5000 mozdonyt, 50 000 vasúti kocsit és mintegy 15 000 gépkocsit semmisítettek, illetve rongáltak meg. A belorusz partizánok a háború három éve alatt körülbelül 500 000 hitlerista katonát és tisztet, továbbá 47 tábornokot öltek meg, ezenkívül több mint 17 000 vasúti szerelvényt, 32 páncélvonatot, 298 repülőgépet, 1192 harckocsit, 16 894 gépkocsit és sok más katonai felszerelést pusztítottak el.²

A már említett Rendulich tábornok, akit Németországban a partizánháború szakértőjének tartottak, azt írja, hogy a szovjet partizánok 1942 tavaszától kezdve komolyan veszélyeztették a német fasiszta hadseregek közlekedési vonalait, és „a partizánok elleni erélyes harc érdekében a német parancsnokság kénytelen volt nagy erőket összevonni a már megszállt területeken, azokba a körzetekbe pedig, ahol a mozgalom különösen fenyegető méreteket öltött, nagy hadműveletek végrehajtása végett a frontról kellett átdobni egyes alakulatokat.”³

A szovjet hazafiaknak az ellenség mögöttes területén folytatott harca nem szorítkozott csupán a partizánosztagok és a diverzáns csoportok tevékenységére. A megszállók elleni harcnak más formáit is alkalmazták: megtagadták a munkát a hitleristáknak, segítséget nyújtottak a partizánosztagoknak stb. A megszállt területen rekedt szovjet emberek nem tekintették

¹ A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára.

² Romaskin: Az imperializmus háborús bűntettei, 164. old., oroszul.

³ A második világháború tanulságai, 146—147. old., oroszul.

magukat leigázottnak, s egyetlen pillanatra sem hagyták abba az ellenállást. Magas fokú öntudatról és nagy harci aktivitásról tettek tanúságot azok a szovjet katonák is, akik a legsúlyosabb helyzetbe — hadifogságba — kerültek.

A fasiszta fogság semmilyen szörnyűsége sem tudta megtörni a szovjet emberek harci akarátát. Egyes hadifoglyok vakmerően megszöktek a hitlerista haláltáborból, mások szervezett ellenállást tanúsítottak a fasiszta hatóságokkal szemben. Csaknem valamennyi táborban működött illegális szervezet. A hammelburgi táborban például egy nagy létszámú illegális csoport dolgozott, amelyet Nyikityin vezérőrnagy, 1913-as párttag vezetett. Ez a csoport tömörítette a hadifoglyokat, agitációs- és propagandamunkát végzett köztük, erkölcsileg támogatta őket, diverziókat és szabotázszt szervezett. „Számunkra sem ért véget a háború — mondta Nyikityin vezérőrnagy, a szovjet hadifoglyoknak. — Harcolunk, elvtársak. Ha meghalunk is, de nem ejtünk foltot a szovjet emberek becsületén.”¹ Sok táborban a szovjet emberek vezették a különböző nemzetiségű hadifoglyok közös ellenállási mozgalmát.

Sok szovjet hazafi megszökött a fasiszta fogságból, csatlakozott a helyi partizánosztagokhoz, és folytatta az önfeláldozó harcot a fasiszta betolakodók ellen. Így cselekedett az azerbajdzsán Mehti Ganifa ogli Huszejn-zade hadnagy, akit a Szovjetunió Legfelső Szovjetjének Elnöksége 1957. április 11-én tüntetett ki — halála után — a Szovjetunió Hőse címmel. Mehti hadnagy a sztálingrádi csatában súlyosan megsebesült. Eszméletlen volt, amikor a hitleristák elfogták. A szovjet tiszt bátran viselte a fasiszta fogság minden megpróbáltatását. A hitleristák később egy büntetőoszttagba osztották be, amelyet a jugoszláv partizánok ellen vetettek harcba. Mehti azonban egy alkalmas pillanatban megszökött, és csatlakozott a partizánokhoz. A szovjet hadnagy a jugoszláv partizánok sorában harcolt, s rettenthetetlen katonának bizonyult. Több ízben vakmerően behatolt az ellenséges állásokba, felrobbantott katonai raktárakat, repülőgépeket, aláaknázott utakat, részt vett ellenséges oszlopok elleni rajtaütésekben.

¹ Krasznaja Zvezda, 1956. augusztus 28.

1944 novemberében egy nehéz harci feladat végrehajtása után Mehti visszatérőben volt egységéhez. Váratlanul azonban ellenséges kelepcebe került. Egyenlőtlen harc kezdődött. Amikor töltényei már fogytán voltak, mellbe lőtte magát, nehogy élve kerüljön az ellenség kezei közé.

Hazánkban és külföldön egyaránt jól tudták, milyen hősie magatartást tanúsított a fogságban Musza Dzsail tatár költő, Karbisev tábornok és sokan mások, akik megvetéssel utasították vissza a hitleristák ocsmány együttműködési ajánlatait.

A kegyetlen ellenség fogságába került, s hallatlanul embertelen körülmények közé jutott szovjet katonák erkölcsi erejük miatt igen nagy megbecsülésben részesültek a más országbeli hadifoglyok részéről. A szovjet hadifoglyok közül kerültek ki az ellenállási osztagok vezetői. Ők kezdeményezték a kölcsönös segélynyújtást a táborokban és szervezték a vakmerő szökéseket.

A háború súlyos körülményei közt így nyilvánult meg a szovjet emberek erkölcsi ereje a hátszágban és a fronton egyaránt.

*

A Szovjetuniónak a fasiszta Németország és az imperialista Japán felett aratott világtörténelmi jelentőségű győzelme elsősorban a szovjet társadalmi és államrend győzelme, a kapitalista renddel szembeni vitathatatlan fölényének bizonyítéka. Ez a győzelem a világ leghaladóbb ideológiájának, a marxista—leninista ideológiának győzelme, a felülmúlhatatlan erkölcsi—harci tulajdonságokkal rendelkező és kiváló haditechnikai eszközökkel felszerelt Szovjet Fegyveres Erők győzelme.

A Szovjetuniónak a Nagy Honvédő Háborúban kivívott győzelme a kommunista párt — korunk leghatalmasabb társadalmi ereje — irányító és lelkesítő tevékenységének köszönhető. A szovjet állam erejének és legyőzhetetlenségének, világtörténelmi jelentőségű győzelmeinek egyik döntő forrása, s a szovjet nép szabadsága és függetlensége megvédésének legfőbb feltétele — a kommunista párt vezetése.

A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai ismét igazolták azt a lenini tételt, hogy a szocialista haza védelme internacionális

jelentőségű. Az elmúlt háborúban a Szovjet Fegyveres Erők becsülettel teljesítették felszabadító küldetésüket, sok ország népét felszabadították a fasiszta rabságból. A szovjet népnek az ellenséggel vívott harcban elért ragyogó sikerei, a szovjet nép erkölcsi szilárdsága és hősiessége óriási hatást gyakoroltak a fasizmus és az imperializmus ellen küzdő népek nemzeti felszabadító mozgalmának fejlődésére.

A Szovjet Fegyveres Erők, ha ismét fegyvert kell alkalmazniuk a szocialista haza érdekeinek védelmére, nemcsak szakadatlanul tökéletesedő fegyvereik és technikai eszközeik erejére fognak támaszkodni, hanem arra az erkölcsi-politikai fölényükre is, amely oly világosan megnyilvánult a Nagy Honvédő Háború éveit alatt.

AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ HATÁSA A KORSZERŰ FEGYVERES HARC MEGVÍVÁSÁNAK MÓDJAIRA

Az erkölcsi-politikai tényező hatása kiterjed a hadügy minden területére. Ezért a hadtudománynak a hadseregszervezéssel, a hadviselési elvek kidolgozásával, a csapatok kiképzésével és nevelésével kapcsolatos feladatok megoldásakor feltétlenül számolnia kell a nép és a hadsereg erkölcsi-politikai állapotával. Számolnia kell ezzel a hadtudomány olyan fontos ágának is, mint a hadművészet, amelynek az a feladata, hogy kialakítsa a fegyveres harc megvívásának legjobb módszereit.

A marxista—leninista elmélet azt tanítja, hogy valamely állam hadművészetének állapotát és sajátosságait lényegében az ország társadalmi rendjének jellege, a termelőerők fejlődésének színvonala, valamint az ország létének és fejlődésének konkrét történelmi körülményei határozzák meg. A közvetlen tényező pedig, amely alapja a fegyveres harc különböző módszereinek — a hadsereg emberkontingense és fegyverzete.

„... A hadseregek egész szervezete és harcmódja — írja Engels —, és ezzel egyetemben győzelem és vereség, anyagi, azaz gazdasági feltételektől, az ember- és fegyveranyagtól, vagyis a népesség minőségétől és mennyiségétől és a technikától függőnek bizonyul.”¹

Engels tehát az emberanyagot állítja az első helyre. A fegyveres harc megvívásának az az új módszere, amely a

¹ Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1950. 175. old.

XVIII. század végén az amerikai nép függetlenségi háborújában jött létre, Engels szerint, „a megváltozott katonai emberanyag következménye volt”.¹ Még félreérthetlenebbül fogalmazza meg ezt a gondolatot Engels akkor, amikor a XVIII. század végi és XIX. század eleji francia hadművészetet vizsgálja. Az új harcmód itt „mindenekelőtt a francia forradalom megváltozott katonai emberanyaga következtében vált szükségessé”.²

A harci módszerek gyökeres megváltozását az idézte elő, hogy Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok forradalmi hadseregeiben nem zsoldosok, hanem hazafiak tartották kezükben a fegyvert, olyan harcosok, akiket hazafias érzelmek töltöttek el, s akiket a háború igazságos, felszabadító céljai lelkesítettek. Ebből az következik, hogy a hadművészet a legszorosabb kapcsolatban van a katonatömegek erkölcsi-politikai állapotával. Minél magasabb fokon áll erkölcsi szellemük, annál kezdeményezőbbek a harci feladatok megoldásában, annál magasabb harci művészetük színvonala.

A jelenkori háborúban még nagyobb erővel érvényesül a hadsereget és a hajóhadat alkotó emberanyag erkölcsi tulajdonságainak a hadművészet fejlődésére gyakorolt hatása. Korunkban a nép erkölcsi-politikai állapota döntő hatással van a csapatok harci szellemére, amely végső fokon meghatározza a csapatok és a magasabb egységek harcképességét.

A harcosok kiváló erkölcsi-politikai állapota a feltétele annak, hogy a harcmezőn kezdeményezően lépjenek fel. A katonák és a tisztek kezdeményező készsége igen fontos szerepet játszik a hadművészet fejlődése szempontjából, kiváltképpen a jelenkori háborúban.

Mint ismeretes, a szovjet hadművészet új tulajdonságai már megszületésekor megnyilvánultak, s ugyanakkor kétségtelenné vált fölénye is az intervenciósök és a fehérgárdisták hadseregeinek hadművészetével szemben. A fiatal szovjet hadsereg manőverező hadműveleteket folytatott, parancsnokai merész hadműveleti és harcászati terveket dolgoztak ki, és lankadatlanul keresték az új megoldásokat e tervek végrehaj-

¹ Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1950, 172. old.

² Ugyanott, 173. old.

tásához. Az egyszerű szovjet harcosok nemcsak tömeges hősiességről tettek tanúságot, hanem nagy kezdeményező készségről, leleményességről és találékonyságról is a harci feladatok megoldásában. A szovjet hadművészet a Nagy Honvédő Háború éveiben tovább fejlődött. Ennek egyik legfontosabb feltétele az a lelkesedés volt, amellyel a szovjet harcosok a háború igazságos, forradalmi céljaiért harcoltak. A szocialista haza védelmével kapcsolatos katonai kötelesség nagyszerűségének tudata fokozta a csapatok harci kedvét, s elősegítette a parancsnoki állomány szervező készségének gyors fejlődését, ami a legközvetlenebbül hatott a hadviselés módjainak tökéletesedésére.

Az erkölcsi-politikai tényező manapság még nagyobb hatással van a hadművészetre. A kolosszális erejű új tömegpusztító fegyverek fokozott követelményeket támasztanak a csapatok erkölcsi-harci tulajdonságaival szemben.

Amikor az erkölcsi-politikai tényezőnek a hadművészetre gyakorolt hatását vizsgáljuk, figyelembe kell vennünk a harci képzettség színvonalának nagy jelentőségét is. Ha a csapatok nincsenek kellőképpen kiképezve és összekovácsolva, akkor még kiváló erkölcsi szellem esetén sem képesek sikeresen harcolni. Ugyanakkor a katonai képzettség sikeres megszerzése közvetlenül függ a katonák erkölcsi-politikai állapotától. Minél magasabb színvonalon áll a hadsereg erkölcsi-politikai szelleme, annál gyorsabban sajátítja el a harc művészetét.

A csapatok harci képzettségének biztosításában igen nagy szerepet játszik a katonai fegyelem színvonala. A szilárd fegyelem elengedhetetlen feltétele a magas fokú harcképességnek. A fegyelem ereje döntő mértékben függ a hadsereg erkölcsi-politikai állapotától. Csakis azokra a csapatokra jellemző a kiváló erkölcsi szellem, a szilárd, öntudatos fegyelem, csak azok a csapatok munkálkodnak szorgalmasan a katonai ismeretek megszerzésén, amelyek megértik a háború politikai céljait és támogatják azokat.

Az erkölcsi-politikai tényező rendkívüli jelentőségű az egész hadművészet szempontjából. A mélyebb elemzés végett vizsgáljuk meg külön-külön, milyen hatással van ez a tényező a hadászatra, a hadműveleti művészetre és a harcászatra.

A hadászat — a hadművészet legfontosabb része — az egész háború katonai vezetésének kérdéseit öleli fel. Az erkölcsi-politikai tényező itt elsősorban a háború stratégiai terveinek, valamint az egyes hadjáratok és stratégiai hadműveletek terveinek jellegére hat, amelyek nem készíthetők el a nép és a hadsereg szellemi erőinek figyelembevételével nélkül.

A hadászat és a harcászati tervek jellege az illető állam politikájától függ. A politika célokat tűz a hadászat elé, meghatározza a fegyveres erők tevékenységének jellegét, megszabja, hogy támadjanak-e, vagy pedig a hadviselés védelmi módszereit alkalmazzák. Más szóval, minden állam hadászati tervei attól függnék, milyen politikát folytat az illető állam.

Az állam politikája és a néptömegek erkölcsi állapota, s következésképpen a politika és a hadászat lehetőségei közt a lehető legszorosabb kapcsolat áll fenn. Ha a politika megfelel a tömegek érdekeinek, akkor ezt a politikát, valamint az azt kifejező hadászati terveket aktívan támogatja a nép, s akkor ez a politika, illetve e hadászati tervek elősegítik a nép erkölcsi-politikai állapotának fejlődését és megszilárdulását. Ha viszont az állam politikája nem felel meg a tömegek létérdekeinek, akkor a nép nem támogatja a politikát és az arra alapozott hadászati terveket. A tömegek politikai becsapásának módszerével, amelyet az uralkodó kizsákmányoló osztályok széles körben alkalmaznak, ideiglenesen leplezni lehet az említett ellentmondást a tömegek előtt, de teljesen leküzdeni, különösen ha a háború elhúzódik és súlyossá válik, lehetetlen.

Mindez azt jelenti, hogy a hadászati tervek kidolgozásakor egyéb tényezők mellett figyelembe kell venni mind saját országunk népének és hadseregének, mind az ellenséges ország népének és hadseregének erkölcsi-politikai állapotát. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az ország erkölcsi erői nem állandók, a politikai és hadászati helyzettől függően szakadatlanul változnak a háború folyamán. A fronton elszenvedett vereségek és kudarcok demoralizálhatják a csapatokat, különösen az igazságtalan háborút viselő hadseregek csapatait, s

viszont, a sikerek és a győzelmek rendszerint elősegítik a csapatok erkölcsi-harci szellemének erősödését.

Amikor az antant vezető körei 1918-ban megindították az intervenciót Szovjet-Oroszország ellen, bizonyosak voltak abban, hogy a szovjethatalom felszámolásához húsz-harmincezer jól felszerelt katona is elegendő. Valójában viszont több száz-ezer kitűnően és korszerűen — harckocsikkal és repülőgépekkel is — felszerelt katonát vetettek be a szovjetköztársaság ellen. Az antant csapataiból azonban hiányzott a lelkesedés, mivel a katonák tömegei nem akartak harcolni a szovjet nép ellen. Az imperialista hatalmak hadászati tervei kudarcot vallottak. Nem segített rajtuk a többszörös technikai túlerő sem.

Ugyanakkor a négy évig tartó háborúban tönkrement Szovjet-Oroszországnak, amelynek eleinte nem volt saját hadserege sem, s amely technika tekintetében nagy hátrányban volt az ellenséggel szemben, volt ereje ahhoz, hogy visszaverje az intervenciók és a belső ellenforradalom rohamait, s szétzúzza hadseregeiket. Államunk és fegyveres erőink egyik legfontosabb erőforrása a szovjet harcosok kiváló erkölcsi szelleme volt, amelyet a dolgozók támogatása és a háború igazságos, forradalmi, felszabadító céljai szültek. A szovjetország politikai és katonai vezetése a háború folyamán mindvégig figyelembe vette az ellenséges erőkkel szembeni erkölcsi fölényünket, és ennek megfelelően dolgozta ki és valósította meg a hadászati terveket.

Az erkölcsi-politikai tényezőnek a hadászati elgondolások sorsára gyakorolt hatását láthatjuk a fasiszta Németország által a Szovjetunió ellen indított kalandor „villámháború” összeomlásának példáján is. Hitler tervének alapvető hibája az volt, hogy lebecsülte a Szovjetunió erkölcsi lehetőségeit. A szovjet nép és a szovjet katonák magas fokú erkölcsi szelleme volt az egyik legfőbb forrása annak, hogy a Szovjetunió nemcsak helytállt ebben a rendkívül súlyos háborúban, hanem meg is hiúsította az ellenség összes hadászati elgondolásait, s megsemmisítő vereséget mért rá. A „villámháború” hitleri terve ugyanakkor túlbecsülte a fasiszta Németország erőit és lehetőségeit, s ezen belül hadseregének erkölcsi erőit.

A hadászati elgondolások jellege és a hadviselés tervezett

módjai nagymértékben függnének az ország lakosságának erkölcsi-politikai állapotától, ezen belül a katonatömegek erkölcsi-politikai szellemétől. Ismeretes például, hogy a stratégiai védelem feladatainak végrehajtása igen nagy erkölcsi szívóságot és különleges kitartást követel a csapatoktól. Éppen ilyen tulajdonságokról tettek tanúságot a Szovjet Fegyveres Erők, amikor leküzdötték a Nagy Honvédő Háború kezdeti időszakának rendkívül kemény megpróbáltatásait. Csapataink végül is meg tudták állítani az ellenséget, s ez elsősorban törhetetlen erkölcsi szellemüknek, a szocialista haza iránti határtalan hűségüknek, annak volt köszönhető, hogy a gyűlölt ellenség legyőzése érdekében készek voltak leküzdeni bármilyen nehézséget. A háború kezdeti időszakában a győzelem érdekében olyan nagy anyagi áldozatokat kellett vállalnunk, amelyek elviselésére csak a kimeríthetetlen erkölcsi tartalékokkal rendelkező szovjet állam volt képes.

Az erkölcsi-politikai tényezőnek a hadászat jellegére gyakorolt hatása megmutatkozik a támadó hadműveletek idején is. A hadászat döntő céljai nem valósíthatók meg, ha a vezetés a gazdasági lehetőségeken kívül nem támaszkodik a nép és a csapatok kiváló erkölcsi szellemére is. Mint ismeretes, az ország és a hadsereg erkölcsi-politikai állapotának figyelmen kívül hagyása igen sokba került Kerenszkij ideiglenes kormányának, amely 1917 júniusában újabb támadásra próbálta kényszeríteni az orosz csapatokat. A kormány kísérlete teljes kudarccal végződött, mert a katonatömegek elleneztek a háborút.

A német fasiszta hadsereg döntő jellegű hadászatát a második világháborúban óriási mértékben a hitlerista vezetőknek az a meggyőződése határozta meg, hogy hadseregük erkölcsi-harci fölényben van az ellenség hadseregeivel szemben, és meglepetésszerű támadással megtörheti az ellenség erkölcsi szellemét, kikényszerítheti a „villámgyors” kapitulációt. Ezt a hadászatot a hitleri Németország sikerrel alkalmazta a kapitalista országokkal szemben. Ám ugyanez a hadászat kudarcot vallott a Szovjetunió elleni háborúban, ahol a fasiszta csapatok a nép és a hadsereg korábban sehol sem tapasztalt óriási erkölcsi erejébe ütköztek. A német fasiszta hadseregek ideig-

lenes sikerei nem bizonyultak elegendőnek ahhoz, hogy biztosítsák Hitler hadászati céljainak elérését.

Ezzel szemben, a Szovjet Fegyveres Erők döntő támadó hadászatát, amely 1942 végétől érvényesült, a hitleri Németország és az imperialista Japán feletti teljes győzelem koronázta. Csapataink azért tudták végrehajtani a nagyszabású támadó hadműveleteket, mert a Főparancsnokság tervei nemcsak az ország gazdasági lehetőségeire támaszkodtak, hanem a szovjet népnek és a szovjet harcosoknak a háború folyamán mind jobban növekvő és terebélyesedő erkölcsi erőire is. A szovjet emberek az ellenséggel szembeni erkölcsi-politikai fölényükből merítették erőt a győzelmes támadáshoz.

A szovjet állam történetében voltak olyan időszakok, amikor politikai és katonai vezetésünk — a kedvezőtlen erőviszonyokat figyelembe véve — kénytelen volt egy időre lemondani a támadó hadműveletekről. Ismeretes, hogy a breszti béketárgyalások időszakában, majd a német imperialisták intervenciójának kezdetekor a kommunista párt Leninnel az élén stratégiai védelemhez folyamodott. Ez a stratégia teljesen megfelelt az akkori helyzetnek, s közvetlenül függött az erkölcsi-politikai tényezőtől. Ezt a stratégiát annak figyelembevételével alkalmazták, hogy a régi orosz hadsereg erkölcsi szelleme végérvényesen megrendült, új hadsereg pedig lényegében még nem volt. Ilyen körülmények közt a német intervenciók elleni küzdelem egyetlen ésszerű módszere a stratégiai védelem volt. A Központi Bizottság Lenin követelésére elvetette a „baloldali kommunistáknak” azt a javaslatát, hogy viseljünk támadó háborút, amely akkoriban a kalanddal volt egyértelmű és a szovjethatalom pusztulásával végződhetett volna. A kommunista párt védekező stratégiájának helyességét a történelem igazolta. A lélegzetvételi szünet és az időnyerés lehetővé tette, hogy megszilárdítsák a szovjet állam erejét, s gyökeresen megváltoztassák a dolgozó tömegek hangulatát. Mindez rendkívül fontos volt ahhoz, hogy meg lehessen védeni a szocialista hazát és le lehessen verni az intervenciókat a későbbi fegyveres harcban.

A mai burzsoá katonai teoretikusok — az atomháború pusztító jellegét és az imperialista országok belső osztályellen-

téteinek elkerülhetetlen kiéleződését figyelembe véve — olyan stratégiát keresnek, amelynek segítségével elkerülhetnék a belpolitikai válságot és amely megfelelne a tőkésállamok korlátozott erkölcsi lehetőségeinek. Így például Henry Kissinger, az amerikai Harvard Egyetem professzora A nukleáris fegyver és a külpolitika című könyvében felveti a korlátozott háború eszméjét, s ezt a háborút szembe állítja a totális háborúval. A korlátozott háború példájaként az Egyesült Államoknak a koreai nép elleni háborúját említi. Az ilyen háború — mondja — a totális háborúnál kevésbé teszi próbára az imperialista államok szociális rendszerét, s lehetőséget biztosít ahhoz, hogy a siker reményében harcoljanak. Kissinger azonban megelégedik arról, hogy a stratégiát a háború politikai céljai hívják életre, s nem alkalmazható a teoretikusok által kiagyalt stratégia, ha az nem felel meg e céloknak.

Hasonló törekvés szülte „a közvetett tevékenységek hadászatiának” elméletét is, amelyet Liddell Hart, ismert burzsoá katonai teoretikus hirdet Stratégia című könyvében. Liddell Hart azt javasolja, hogy a veszedelmes politikai és erkölcsi következményekkel járó döntő tevékenység helyett a döntő hadműveletek elől való kitérést, a manőverezést, az ellenség felőrlésének stratégiáját alkalmazzák. Szerinte „a stratégia akkor a legtökéletesebb, ha komoly hadműveletek nélkül biztosítja a cél elérését”.¹

Ám a háborúk tapasztalatai szerint az ilyen stratégia nem lehet sikeres. A háború a politikai harc fegyveres formája, s ha döntő célokkal folyamodtak ehhez a formához, a győzelemhez vezető úton nem kerülhetők el a nagyméretű hadműveletek.

Az erkölcsi-politikai tényező nemcsak a hadászati terv kidolgozására van hatással, hanem a terv végrehajtására is. A nép és a hadsereg kiváló erkölcsi szelleme elengedhetetlen feltétele minden hadászati elgondolás sikeres realizálásának. Csakis az ország egész lakossága által támogatott és a feladataikat lelkesen teljesítő csapatok képesek tömeges hősiességre,

¹ Liddell Hart: Stratégia, 446. old., oroszul.

állhatatosságra, s készek törhetetlen akarattal leküzdeni minden nehézséget a győzelemhez vezető úton.

A korszerű háború megköveteli, hogy a csapatok igen mozgékonyak legyenek. A mozgékonyság jelentősége különösen nagy a nukleáris fegyver alkalmazásának viszonyai között. A hadsereg mozgékonyságát nemcsak a haditechnika fejlettségének színvonala határozza meg; sok tekintetben függ az a hadsereg erkölcsi-politikai állapotától is.

A Szovjet Fegyveres Erők már a polgárháború éveiben is ragyogóan alkalmazták a döntő és manőverező stratégiát. Mint ismeretes, hadseregünk akkor anyagi erőforrásait tekintve jelentős hátrányban volt az ellenséggel szemben. A parancsnokság kénytelen volt számolni azzal, hogy a csapatok technikai eszközökkel, fegyverrel lőszerrel, felszereléssel és élelemmel való ellátása óriási nehézségekbe ütközik. A kommunista párt vezette szovjet állam és Szovjet Fegyveres Erők azonban már akkor is több alkalommal tanúsítottak nagyfokú mozgékony-ságot, s mesterien hajtották végre messzemenő hadászati következményekkel járó támadó hadműveleteiket. Nevezetesen teljesen új mozzanat volt a stratégiai vezetésben a lovas hadseregek létrehozása, amelyeket arra használtak fel, hogy mély ékeket verjenek az ellenség csapatai közé, illetve átkarolják azokat. A szovjet hadászat eredményei a szovjet állam szilárd erkölcsi-politikai alapjára támaszkodtak, amelyet a munkások és a dolgozó parasztok szövetsége, országunk népeinek barátsága, s a nagy néptömegeknek a kommunista pártba vetett hite teremtett meg.

Az erkölcsi-politikai tényezőt helyesen számba vevő és mesterien felhasználó szovjet hadászat kiváló tulajdonságainak újabb bizonyossága volt a Szovjetuniónak a hitleri Németország ellen viselt Nagy Honvédő Háborúja.

A háború igazságos, felszabadító voltának tudata s a szovjet hazafiság éltető ereje példátlan erkölcsi fellendülést idézett elő hazánk valamennyi népe körében. A Nagy Októberi Forradalom által teremtett szocialista rend biztosította a szovjet háttország szilárdságát, s leküzdhetetlen szellemi erőt öntött népünkbe és hadseregébe. E hatalmas erő helyes számbavétele

és ügyes felhasználása volt az egyik legfőbb feltétele a Főparancsnokság hadászati tervei sikeres végrehajtásának.

A háború első időszakában a Szovjet Fegyveres Erők a korszerű stratégiai védelem megszervezésének és végrehajtásának tapasztalataival gazdagították a hadművészetet. A szovjet csapatok megállították a fasiszta páncélos hordákat, amelyek letiporták csaknem egész Európát, s megghiúsították a „villámháború” hitleri tervét. Tapasztalataink ékesen bizonyítják, hogy a kezdeti időszak hadászati terveinek végrehajtásában és a döntő fordulathoz szükséges feltételek megteremtésében óriási szerepet játszottak azok a nagyszerű erkölcsi-politikai tulajdonságok, amelyek a szovjet népet és katonáit jellemzik.

Súlyos harcot kellett folytatnunk a kezdeményezésért, amelyet a hitleristák a háború első napjaiban kezükbe ragadtak. Ebben a súlyos harcban a szovjet hadászat az ellentámadás előkészítésének és végrehajtásának ragyogó iskolapéldáival gazdagította a hadművészetet. Eredményeiket és jelentőségüket tekintve a legnagyobbak a moszkvai, a sztálingrádi és a kurszki ellentámadások voltak. A támadás előkészítésével egy időben vívott védelmi harc feladatainak sikeres megoldásában óriási szerepet játszott a szovjet csapatok acélos szívóssága és kitartása, megingathatatlan győzniakarása, s az a körülmény, hogy az egész szovjet nép osztatlanul támogatta a hadsereget.

Sok új elemmel gazdagította a szovjet hadászat a győzelmes támadó hadműveletek és hadjáratok előkészítésének és végrehajtásának tudományát is. A roppant arányú hadműveletek és hadjáratok megmutatták stratégiai vezetésünk rendkívüli céltudatosságát és határozottságát, hadvezetésünknek azt a képességét, hogy növekvő erejű csapásokat szervezzen, és biztosítsa a szovjet csapatok támadó energiájának szakadatlan fokozódását. A Főparancsnokság csapataink erkölcsi fölényére, valamint fegyverzetük és technikai eszközeik állandó gyarapodására támaszkodva, a háború egyes időszakainak politikai és hadihelyzetétől függően, különböző hadviselési eljárásokat alkalmazott. Tervezett nagyszabású frontális támadásokat, alkalmazott széles átkaroló manővereket, végrehajtott

mind egymást követő, mind egyidejű hadműveleteket. A háború nemes céljaitól lelkesített szovjet csapatok becsülettel teljesítették a rájuk bízott bonyolult feladatokat.

A néptömegek erkölcsi-politikai állapota határozza meg egy másik igen fontos hadászati feladatnak a megoldását is — a partizánháború viselését az ellenség hátában. A széleskörű partizánmozgalom feltételei csak akkor vannak meg, ha a dolgozók hűek hazájukhoz, s készek bármilyen hőstetre a győzelem érdekében. Ezt bizonyítják a Napóleon csapatai ellen 1812-ben, az intervenciósök és a fehérgárdisták ellen 1918—1922-ben és különösen a hitlerista megszállók ellen a Nagy Honvédő Háború időszakában folytatott partizánháború tapasztalatai.

A stratégiai tervek kidolgozásakor és végrehajtásakor a szovjet parancsnokság azonban, nemcsak hazánk és csapataink erkölcsi lehetőségeit vette számításba, hanem az ellenséges hadsereg erkölcsi-politikai állapotát is. A számtalan példa közül, amelyek ezt igazolják, csak egyet említünk, a Krím felszabadítására irányuló támadó hadműveletet. Mint ismeretes, Melitopol elfoglalása után — ez az egyik legfontosabb hadászati támaszpont volt az ellenség védelmi rendszerében a déli frontszakaszon — csapataink 1943. november elején birtokba vettek a Krímben két hídfőt. A Főparancsnokság azonban egy időre lemondott arról, hogy folytassa a harcot Krím megtisztításaért. Figyelembe vette a Krímben elvágott német fasiszta csoportosítás erkölcsi állapotát, valamint a hitleri vezérkar hadászati elképzeléseit. A Krímben az ellenség hatalmas, több mint 200 000 főt számláló csoportosítást hozott létre. A Krímben rekedt egységeket a tenger felől és légiúton támogatták. A Szovjet Főparancsnokság a fölösleges veszteségek elkerülése végett elhatározta, hogy zárlat alá veszi az ellenség krími csoportosítását, s a támadást Ogyessza ellen folytatja, felszabadítja jobbparti Ukrajnát és megnyitja az utat Románia felé, nevezetesen Románia fekete-tengeri kikötői felé. E feladatok sikeres megoldása után a német fasiszta csoportosítás katonáinak és tisztjeinek hangulata hirtelen romlott. A hitlerista csapatok tudatában lassan érlelődni kezdett a krími csoportosítás evakuálásának gondolata, mivel az arcvonal tőlük már körülbelül

300 kilométerre nyugatra húzódott. A fasiszta csoportosítás teljesen elszigetelődött, sorsa megpecsételődött. A Krímért indított harcok, amelyeket a 4. Ukrán Front csapatai (1944. április 8-án) és az Önálló Tengeremelléki Hadsereg alakulatai (április 11-én) vívtak, viszonylag gyorsan véget értek, jóllehet a hitleristák itt igen erős védelmet szerveztek.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának tapasztalatai tehát ismét bebizonyították, hogy az erkölcsi-politikai tényező a legszorosabb kapcsolatban van a hadászattal, hogy a katonai sikerek függenek az erkölcsi-politikai lehetőségek helyes szám-bavételétől és e lehetőségeknek a győzelem kivívása érdekében való ügyes felhasználásától.

Másképp viszont a szovjet hadászat minden újabb sikere gyarapította a szocialista állam népének és katonáinak erkölcsi erejét. Az 1941—1942 telén aratott moszkvai, majd a sztálingrádi és a kurszki győzelem hatalmas erkölcsi fellendülést váltott ki, a szovjet nép és a szovjet harcosok tömegei még szorosabban tömörültek a kommunista párt körül.

A szovjet hadászat sikerei ugyanakkor csökkentették, megrendítették az ellenség erkölcsi erejét, s megkönnyítették az ellenség teljes széttúzását. A hitleri hadsereg erkölcsi állapotára például súlyos csapást mért moszkvai győzelmünk. A fasiszta parancsnokságnak rendkívüli fegyelmi rendszabályokat kellett alkalmaznia, hogy valamennyire helyreállítsa csapatai harcképességét. A német fasiszta hadsereg erkölcsi szellemét még erősebben megtörte a hitleristák sztálingrádi veresége. Ezt kénytelenek voltak elismerni a német tábornokok is.

„Bár az észak-afrikai eseményeknek előkelőbb szerepet tulajdonítanak — írja Tippelskirch, A második világháború története című könyv szerzője —, mint a sztálingrádi csatának, a sztálingrádi katasztrófa azonban erősebben megrendítette a német hadsereget és a német népet, sokkal érzékenyebben érintette őket. Ott valami érthetetlen, megfoghatatlan esemény történt, amire 1806 óta nem volt példa — egy bekerített hadsereg pusztulása.”¹

Sztálingrád után — jóllehet a hitlerista propaganda min-

¹ Tippelskirch: A második világháború története, 256. old., oroszul.

dent elkövetett, hogy a vereséget hőstettnek tüntesse fel — a német fasiszta katonák és tisztek millióinak körében egyre terjedt a szovjet „katlantól” való félelem. Minden újabb csapás fokozott erővel rendítette meg erkölcsi szellemüket. Ezt mutatta többek közt a hitlerista foglyok számának növekedése is. A hitlerista csapatok erkölcsi erőinek csökkenése és a szovjet hadsereg erkölcsi fölényének szakadatlan növekedése megkönnyítette a hitleri Németország végleges szétzúzására irányuló hadászati célkitűzéseink megvalósítását.

Mint a fegyveres harc tapasztalatai bizonyítják, a szovjet hadászati tervek jóval nagyobb erkölcsi lehetőségekre támaszkodnak, mint bármely imperialista állam hadászati tervei. A lehetőségek azonban nem válnak maguktól valósággá. Hogy az ellenséggel szembeni erkölcsi fölényünket hatékonyan kihasználhassuk, állandóan gondoskodnunk kell a szovjet csapatok erkölcsi-harci tulajdonságainak erősítéséről, mindennapos nevelőmunkát kell folytatnunk a személyi állomány körében.

A csapatok erkölcsi-politikai állapotára óriási hatással vannak a háború céljai és feladatai, a politikai helyzetnek a fegyveres harc során bekövetkező változásai, az országban és a hadseregben folyó propaganda- és nevelőmunka, a parancsnokság tekintélye és sok más tényező. A hadászati tervek kidolgozásakor ezért rendkívül fontos, hogy helyesen, fejlődésében és sokoldalúan vegyük számításba az erkölcsi-politikai tényezőt, s hogy olyan intézkedéseket tegyünk, amelyek elősegítik csapataink erkölcsi szellemének erősödését és az ellenséges csapatok bomlását. Ezzel egy időben tovább kell szilárdítanunk a szovjet nép erkölcsi-politikai állapotát, mivel a korszerű háborúban az egész országnak egységes katonai táborra kell változnia.

A jelenkori háborúban a harcoló felek hadászatának egyik jellegzetessége, hogy igyekeznek erkölcsileg megtörni az ellenséges ország lakosságát és kapituláns hangulatot ébreszteni benne. Olyan körülmények között, amikor az ellenség felforgató tevékenységet igyekszik folytatni a hátszágban és atomtámadásokat intézhet az arcvonal mögött fekvő fontos objektumok ellen, a hátszág erkölcsi-politikai állhatatosságának szerepe különösen nagy. A szovjet hadászat egyik legfőbb fel-

adata ezért az, hogy biztosítsa hátszágunk szilárd védelmét az ellenség csapásaival szemben és megakadályozza az agresszor meglepetésszerű támadását. E feladat sikeres megvalósítása szempontjából rendkívül fontos a Szovjet Fegyveres Erők állandó harckészültsége.

2. A HADMŰVELETI MŰVÉSZET ÉS A HADMŰVELETEK ERKÖLCSI-POLITIKAI BIZTOSÍTÁSA

1

Az erkölcsi-politikai tényező elsőrendű jelentőségű a hadművelati művészet szempontjából is.

Eltérően a hadászattól, amely az egész ország erkölcsi lehetőségeit használja ki, a hadművelati művészet és különösen a harcászat elsősorban a csapatok erkölcsi szellemére támaszkodik. A harcoló hadsereghez tartozó magasabb egységek, csapatok és alegységek erkölcsi szelleme döntő jelentőségű.

A csapatok erkölcsi-politikai állapota egyéb tényezőkkel együtt hatással van mind a harc hadművelati formáinak kiválasztására, mind az egyes hadművelati tervek végrehajtásának módjaira. Lássunk néhány példát a Nagy Honvédő Háború tapasztalataiból.

Az 1941-es moszkvai védelmi hadművelet sikere óriási mértékben függött a szovjet csapatok magas fokú erkölcsi-politikai állapotától. A katonák és a tisztek mindinkább tudatára ébredtek annak, milyen nagy kötelességet ró rájuk a szovjet állam fővárosának védelme. A szovjet gárda, amely elkeseredett védelmi harcokban született, a katonai vitézség, állhatatosság és a mesteri képzettség mintaképévé vált. „Nagy az orosz haza, de vissza már nincs hova: mögöttünk Moszkva van!” — mondták a hős panfilovisták és velük együtt a szovjet katonák százezrei, akik a hazánk fővárosába vezető útvonalakon harcoltak. Jóllehet az ellenség technikai fölényben volt,

a szovjet harcosok megghiúsították a hitleristák terveit, s időt nyertek az ellentámadás előkészítéséhez.

A moszkvai támadó hadműveletek sikere — a kegyetlen télben, amikor ráadásul még egyes technikai eszközök, különösen a harckocsik mennyisége tekintetében hátrányban voltunk az ellenséggel szemben — ugyancsak jelentős mértékben a csapatok erkölcsi lelkesedésétől függött. A szovjet parancsnokság hadműveleti terveiben számolt az egyes magasabb egységek és csapatok erkölcsi-politikai állapotával. A legfelelősségteljesebb arcvonalszakaszokra a legkiválóbb csapatokat állították, mint például a 8. gárda hadosztályt Panfilov tábornok parancsnoksága alatt, Katukov tábornok 1. gárda harckocsi dandárját, Belov és Dovator tábornok 1. és a 2. gárda lovas hadtestét, valamint sok más magasabb egységet és csapatot.

Az alakulatok erkölcsi szellemének a hadműveleti művészetre gyakorolt hatása különösen szembetűnően nyilvánul meg a bekerítő hadműveletekben, amelyek a legbonyolultabb hadműveletek közé tartoznak. A hadtörténelemben korábban ritka jelenségek voltak ezek. A szovjet hadsereg nagy sikerrel alkalmazta a hadműveleteknek ezt a formáját. A Nagy Honvédő Háború éveiben a nagyméretű bekerítő hadműveletek fegyveres erőink harci gyakorlatának jellegzetes módszerévé váltak. Emlékezzünk vissza azokra a ragyogó elgondolások alapján megvalósított és óriási sikerrel járó hadműveletekre, amelyek eredményeképpen Sztálingrádnál, Korszun-Sevcsenkónál, Minszknél, Jassy-Kisinyev térségében, Budapesten és Berlinben hatalmas fasiszta csőportosításokat kerítettünk be. A szovjet hadvezetés sok ezekhez hasonló jellegű hadműveletet hajtott végre. Meg kell jegyeznünk, hogy a szovjet csapatoknak tapasztalt, erős, jól felfegyverzett ellenséggel kellett harcolniuk.

Minek köszönhetők a szovjet hadműveleti művészet sikerei?

Anélkül, hogy e kérdés részleteibe bocsátkoznánk, csupán a szovjet parancsnoki kar kiváló szervező készségét és csapataink erkölcsi fölényét kívánjuk hangsúlyozni. A bekerítő hadműveletek a parancsnokságtól bátorságot és elszántságot, a csapatoktól pedig hősiességet, törhetetlen győzniakarást, nagy

mozgékonytságot, rugalmasságot és szívós célratörést követeltek. E tulajdonságok csak olyan csapatokat jellemezhetnek, amelyek nemcsak korszerű fegyverzettel rendelkeznek, hanem törhetetlen szellemmel is, amelyeket nagyszerű felszabadító eszmék lelkesítenek, s a győzelem érdekében bármely hőstetre képesek.

A szovjet hadsereg katonáit, akik a szocializmus nagy vívmányainak védelmében, a haladó emberiség nemes eszményeiért, az imperialista reakció ellen harcoltak, ilyen erkölcsi-harci tulajdonságok jellemezték. Mindenekelőtt ez a magyarázata annak, hogy a szocialista állam fegyveres erői számos nagyszerű bekerítő hadműveletet tudtak végrehajtani.

A csapatok erkölcsi-politikai állapotának a nagy ellenséges csoportosítások bekerítésével kapcsolatos feladatok megoldására gyakorolt hatását többek között a sztálingrádi hadművelet tapasztalatai alapján tanulmányozhatjuk. A harci forma kiválasztásakor a szovjet parancsnokság abból indult ki, hogy csapataink kétségtelen erkölcsi fölényben voltak az ellenség csapataival szemben. Ugyanakkor a hadműveleti tervben a főcsapások irányának meghatározásakor figyelembe vették az ellenséges csapatok csoportosítását, nemzetiségét és erkölcsi szellemét. Megállapították például, hogy az ellenséges arcvonal szárnyain a bojár Románia csapatai helyezkednek el, amelyeknek erkölcsi-harci szelleme különösen megingott. Ezért a szovjet parancsnokság az arcvonalnak ezekre a szakaszaira mérte a főcsapásokat, s gyorsan bekerítette az ellenség egész sztálingrádi csoportosítását.

Csapataink körében mind a hadművelet előkészítésének, mind pedig végrehajtásának idején nagyarányú és sokrétű pártpolitikai munkát végeztek, amely fokozta a harcosok támadó lendületét, s fontos szerepet játszott a győzelem kivívásában.

Fontos helyet tölt be az erkölcsi tényező a csapatok nehéz éghajlati viszonyok között vívott harcában is. Mint ismeretes, az imperialista államok egyes katonai vezetői azt állítják, hogy a fegyveres harcra döntő hatással vannak az „idényjellegű” jelenségek, amelyek az évszakokkal kapcsolatosak. Nevezetesen sokan a burzsoá katonai vezetők közül — köztük a hitlerista

tábornokok is — teljesen kizártnak tartották, hogy a hóolvadás okozta rossz útviszonyok miatt tavasszal nagyobb támadó hadműveleteket lehessen végrehajtani.

A Szovjet Főparancsnokság, kihasználva csapataink kiváló erkölcsi-politikai állapotát, hatalmas támadó lendületét, megdöntötte a burzsoá hadművészetnek ezeket az elveit, s gyakorlatilag bebizonyította, hogy az év bármely szakában lehetséges nagyméretű hadműveleteket folytatni. A szovjet csapatok ama hadműveletei közül, amelyek megdöntötték a hadviselés „idényjellegűségének” burzsoá elméletét, csak a jobbpárti Ukrajna területének felszabadítására indított támadást említjük, amely 1944 február-március folyamán a tavaszi hóolvadás idején zajlott le, vagyis olyankor, amikor az utak teljesen járhatatlanok voltak.

A szovjet parancsnokság terve az volt, hogy a rossz útviszonyok ellenére óriási erejű csapást zúdít az ellenségre, s a meglepetéssel járó előnyöket kihasználva, döntően megváltoztatja a helyzetet az ország déli részén. E feladat megoldását is csapataink kiváló erkölcsi-politikai állapota segítette elő. Az emberek hihetetlen fizikai erőfeszítésére, s erkölcsi erejük maximális igénybevételére volt szükség ahhoz, hogy a nehéz talajon mozgatni és alkalmazni lehessen a technikai eszközöket és időben össze lehessen hangolni a csapatok tevékenységét. A szovjet harcosok becsülettel helyt álltak a nehéz harcban.

A támadó hadműveletek eredménye abban az időszakban, amikor a hitlerista tábornokok körében a „nincs itt a szezonja” nézet uralkodott, rendkívül nagy volt. A meglepett hitleristák nem tudtak szervezett ellenállást kifejteni. A szovjet harckocsik és tüzérség pusztító tüze pánikot idézett elő soraikban és fegyvereiket eldobálva fejvesztetten menekültek. Rövid idő alatt igen nagy ellenséges csoportosításokat semmisítettünk meg. A hitleristák mintegy 4500 harckocsit és rohamlöveget vesztek.

A tőkésországok hadseregeinek vezérkarai a tavaszi rossz útviszonyok idején nem mertek volna nagyszabású hadművelet végrehajtására vállalkozni. Ilyen nehéz feladat megoldására, amely lényegében a tömeges hőstettel volt egyértelmű, csak a szocialista állam katonái voltak képesek.

Az erkölcsi-politikai tényező hatással van a hadművelleti művészet minden területére. Az ellenséges védelem áttörését és a harcászati siker gyors kifejlesztését hadművelleti sikerre mindig bonyolult feladatnak tartották. Az első világháború időszakának burzsoá hadművészete — talán azt az egy esetet kivéve, amikor az orosz csapatok 1916-ban áttörték a délnyugati frontot — nem tudott megbirkózni ezzel a feladattal. A Nagy Honvédő Háború folyamán a szovjet hadművelleti művészet gazdag tapasztalatokra tett szert az ellenség fejlett, sok övből álló védelmi rendszere egész hadművelleti mélységének áttörésében.

Igen tanulságos ezzel kapcsolatban az 1943 nyarán végrehajtott belgorod—harkovi hadművelet. A szovjet csapatok elmentáadásba mentek át, rögtön az első napon áttörték a hitleristák védelmének egész harcászati mélységét, és az áttörésbe vetett harcokcsik öt nap alatt több mint 100 kilométert tettek meg harcolva. Jelentős eredményekkel végződtek a szovjet csapatok 1944—1945. évi támadó hadműveletei is.

A szovjet hadművelleti művészet értékes tapasztalatokat szerzett a főcsapás irányának kiválasztásában, valamint az erőknek és eszközöknek a főcsapás irányában való összpontosításában. A hadsereg- és frontparancsnokok példásan összehangolták a hadművelleti felépítés lépcsőinek erőfeszítéseit és szoros együttműködést szerveztek az összefegyvernemi, tüzér és harcokcsizó magasabb egységek között. Csapataink a Nagy Honvédő Háború éveiben megtanulták a bátor és széleskörű manőverezést, a támadó hadműveletek gyors ütemű végrehajtását és az üldözés ügyes megszervezését.

E sikerek egyik legfontosabb forrása a szovjet csapatok erkölcsi szelleme volt. A személyi állomány nagyszerű erkölcsi tulajdonságai roppant erejű támadó szellemet szültek, s ez elősegítette a kiváló szovjet haditechnikai eszközök mesteri alkalmazását, a kezdeményezés és vállalkozó kedv fejlődését. Mindez biztosította az erők maximális összefogását és koncentrációját a megsemmisítő csapás érdekében, s lehetővé tette, hogy

tökéletesítsük a védelem mély áttörésének művészetét és a harcászati sikereket hadműveleti sikerekké fejlesszük.

„A munkásosztály — írta Frunze, a kiváló szovjet katonai teoretikus és hadvezér — túlnyomóan forradalmi osztály..., amely a világban eddig példátlan fordulat végrehajtására törekszik. Ez az osztálysajátosság módfelett nagy aktivitásban, kezdeményező, szervező és egyesítő készségben, valamint nagy, szervezett tömegakciókra való képességben nyilvánul meg, akár egyes tagjairól, akár az egész proletártömegről van szó.”¹

A szocialista társadalom felépítésével országunkban új termelési viszonyok jöttek létre, amelyek lényegüket tekintve az elvtársi együttműködés és a kölcsönös segélynyújtás viszonyai. A munkásosztály ideológiája mély gyökeret eresztett a szovjet emberek tudatában. Hazánkban az életkörülmények és a szovjet nevelés elősegítik, hogy a dolgozóknban, köztük a szovjet katonákban is olyan tulajdonságok alakuljanak ki és fejlődjenek, mint az aktivitás, a határozottság, a szervezett és összefogott akciókra való képesség. A szovjet embereknek ezek az erkölcsi-politikai vonásai erősítik és fejlesztik a fegyvernemek és a haderőnemek közötti együttműködés és fegyverbarátság szellemét.

Az atom- és termonukleáris fegyver alkalmazásának viszonyai között még inkább növekszik az erkölcsi-politikai tényező szerepe és jelentősége a hadműveleti művészet tökéletesítésében. Ilyen körülmények közt a védelmi hadműveletek fokozott követelményeket támasztanak a csapatok állóképességével szemben, s a csapatoknak képeseknek kell lenniük arra, hogy jelentős veszteségek ellenére is folytassák az ellenállást és mesterien manőverezzenek. A tömegpusztító eszközök alkalmazásával folytatott támadó hadműveletek mérhetetlenül fokozzák a csapatok erkölcsi-harci tulajdonságainak és mozgékonyságának jelentőségét. Lényegesen növekszik ugyanis a hadműveletek mélysége és üteme, ezzel kapcsolatban pedig fokozódnak a követelmények a főcsapás irányának kiválasztásával, a hadműveleti álcázással, az együttműködés megszervezésével, valamint a harcosok fizikai és erkölcsi tulajdonságaival szemben is.

¹ Frunze Válogatott Művei, II. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 57. old.

A jelenkori támadó és védelmi hadműveletekben a magas színvonalú hadműveleti művészethez nem elegendő csupán az, hogy a csapatokat felszereljük a legkorszerűbb technikai eszközökkel. Ehhez az is szükséges, hogy a csapatok kiváló erkölcsi-harci tulajdonságokkal rendelkezzenek és a parancsnoki kart törhetetlen szellemi erő, megingathatatlan győzniakarás hassa át.

A hadműveleti művészet bármelyik területét nézzük is tehát, láthatjuk, hogy az a legszorosabb kapcsolatban van a csapatok politikai öntudatának színvonalával és erkölcsi szellemével. Ez az összefüggés kölcsönös. Nemcsak az erkölcsi-politikai tényező hat a hadműveleti művészetre, hanem a hadműveleti művészet sikerei is elősegítik a csapatok szellemének megszilárdulását.

Mínthogy az erkölcsi tényező és a hadműveleti művészet között szerves kapcsolat áll fenn, a vezetésnek helyesen kell számba vennie mind a saját, mind az ellenséges csapatok erkölcsi lehetőségeit. Ez különösen fontos a hadművelet előkészítésének, a harci csoportosítás létrehozásának időszakában. A döntő arcvonalszakaszokra a tapasztalt parancsnokok mindig az erkölcsi-harci tekintetben legszilárdabb csapatokat állítják. A vezetőknek gondos mérlegelés után megfelelő intézkedéseket kell tenniük a személyi állomány harci szellemének megszilárdítására és az ellenség erkölcsi szellemének gyengítésére. A parancsnokoknak, a politikai szerveknek és a párt-szervezeteknek a hadművelet pártpolitikai biztosítása érdekében kifejtett sokoldalú és céltudatos tevékenysége — mind a hadművelet előkészítése, mind a végrehajtása folyamán — elengedhetetlen feltétele a sikernek.

A harcászat — a hadművészet alkotóeleme — a harc elveit és szabályait, megszervezésének módjait tanulmányozza és dolgozza ki. A harcászat közvetlen kapcsolatban van a katonák és a tisztek nagy tömegeinek tevékenységével. Ezért a harcászat tükrözi vissza a legélesebben a csapatok erkölcsi-politikai és harci tulajdonságait.

A hadászat és hadműveleti művészet problémáival a magasabb parancsnokságok foglalkoznak. A hadászat és a hadműveleti művészet nem közvetlenül, hanem a harcászati parancsnokságok közvetítésével van kapcsolatban a katonatömegekkel. A katonák és a tisztek a harcászat nyelvére lefordított hadászati és hadműveleti feladatokat hajtják végre. A harcászat a hadászat és a hadműveleti művészet alárendelt, kiszolgáló része. Ugyanakkor azonban sem a hadászat, sem a hadműveleti művészet nem tudja másképp realizálni terveit, csak is a harc megszervezésével és megvívásával foglalkozó harcászaton keresztül.

A legnagyobb mai államok hadseregeinek harcászata sok tekintetben hasonló. Harcászati szabályzataikban sok azonos tétel van a harc valamennyi fajtájának megszervezését és lefolytatását illetően. Ezek a közös vonások főleg abból erednek, hogy az iparilag fejlett országok hadseregeinek lényegében hasonló a fegyverzete, a felszerelése és a szervezete. A közös vonások másik magyarázata az, hogy a jelenkori hadseregek nagymértékben felhasználják a múlt háborúk tapasztalatait.

A mai hadseregek harcászati szabályzataiban azonban vannak számottevő eltérések is mind a korszerű harc jellegére vonatkozó katonai-elméleti nézeteket, mind a szabályzatokban támasztott követelmények gyakorlati alkalmazásának módszereit illetően. Ezek az eltérések az egyes országok társadalmi és államrendje közti különbségekből és történelmi fejlődésük sajátosságaiból erednek.

Az a hadsereg, amely a társadalom haladó erőinek eszköze

és amely igazságos háborút folytat, következésképpen magas fokú erkölcsi szellemmel rendelkezik, a legnagyobb elszánt-sággal képes harcolni, s a legteljesebb mértékben alkalmaz-hatja a harcászati szabályzatok jól bevált tételeit. Az ilyen hadsereg alkotóan használja fel az új harci tapasztalatokat, s ezek alapján tovább tökéletesíti hadművészetét. Az a hadsereg viszont, amely a reakció eszköze, amely igazságtalan, hódító háborút folytat, amelynek harci szellemét ideológiai szélhá-mossággal, faji előítéletekkel, az alantas ösztönök szításával, a rablás és az erőszak lehetőségével tartják fenn, nem képes igazi erkölcsi lelkesedésre és alkotó kezdeményezésre a harc-ban. Az ilyen hadsereg csak vak eszköze lehet a reakciónak.

A Nagy Honvédő Háború folyamán a szovjet hadsereg a tüzérő, a manőver és a csapás kombinációjára épített korszerű harcászatot alakított ki. Ennek a harcászatnak az alapját a vöröshadsereg első tűzpróbája idején, 1918—1920-ban vetette meg.

A szovjet harcászat tudományos alapon nyugszik. Elmé-leti tételei teljes mértékben megfelelnek a korszerű harc ob-jektív törvényeinek. Harcászatunk, amelynek lelke az önálló kezdeményezés, összeegyeztethetetlen a sablonnal. Legfőbb jellegzetességei: az ellenség erős és gyenge oldalainak helyes megítélése, a főcsapás irányának és a manőver formájának helyes kiválasztása, az erők döntő összpontosítása a döntő irányban és a legkedvezőbb pillanatban, a fegyvernemek együttműködésének szoros megszervezése az összefegyvernemi harcban, az erőkkel és az eszközökkel való bátor és határozott manőverezés, csapástmérő csoportokkal való működés a döntő irányokban, a harcászati formák és a harcrend rugalmassága. A szovjet harcászat elveinek és követelményeinek alapja csa-pataink számos kiváló erkölcsi-harci tulajdonsága — az állha-tatosság és a szívósság a védelemben, az aktivitás, a kezdemé-nyezőkézség és a fegyelmezettség a harc minden fajtájában.

A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai minden kétséget kizáróan bebizonyították, hogy a csapatok erkölcsi szelleme óriási hatással van a harcászati elgondolásokra és a harcmó-dokra. A szovjet katonák példátlan hősiességről, rendkívüli bátorságról és önuralomról tettek tanúságot a harcokban. Har-

cosaink e tulajdonságai már a háború első napjaiban megnyilvánultak, s mindinkább kifejlődtek és gazdagodtak annak árnyában, ahogy hadseregünk edződött az ütközetek kohójában, s egyre több elsőrendű haditechnikai eszközt kapott. Csapataink erkölcsi-harci szellemének erősödése elősegítette a harcászati művészet szakadatlan tökéletesedését.

Örök harci dicsőséget vívtak ki maguknak a breszti erődvédői. A kicsiny szovjet helyőrség huszonkilenc napig szívós ellenállást tanúsított a túlerejű ellenséggel szemben. Az egyik alakulat három német fasiszta hadosztály nyomását tartotta fel. Ilyen súlyos körülmények között egy kapitalista hadsereg helyőrsége céltalannak tartotta volna az ellenállást, és a harc első napjaiban kapitulált volna. Csak az akarat- és akcióegységben összeforrott szovjet katonák voltak képesek erre az egyenlőtlen küzdelemre, s tartották magukat csaknem egy hónapig a talpalatnyi földön.

A védelmi harcban, mint ismeretes, az egyik legnehezebb feladat a tüzérség harca az ellenséges harckocsik ellen. A harckocsik tömeges alkalmazása esetén e feladat végrehajtásával járó nehézségek lényegesen megnőnek. A védőknek gyakran közvetlen irányzással kell tüzelniük. A harc sikere ilyenkor nagymértékben az útegek személyi állományának önbizalmától és kitartásától függ. A 36. lövész hadosztály légvédelmi tüzérosztálya ellen, amelynek parancsnoka Szinyagovszkij százados volt, 1941. június 27-én ellenséges harckocsik indultak rohamra. A harckocsikon géppisztolyos gyalogság ült. A szovjet harcosok nem vették el a fejüket, s gyilkos tűzzel fogadták az ellenséget. Katonáink bátorsága és a pontos közvetlen irányzású tüzelés biztosította a harc sikeres kimenetelét. Hős légvédelmi harcosaink 37 ellenséges harckocsit semmisítették meg.¹

1941 nyarán Csernyahovszkij, egyik harckocsiezredünk parancsnoka, aki később híres szovjet hadvezér lett, jelentésében leírta a Novgorod környéki súlyos harcokat, ahol az ellenség hatalmas erőkkkel támadott és nagy veszteségeket okozott csapatainknak. Harckocsizóink azonban, a szocialista haza védel-

¹ Krasznaja Zvezda, 1956. június 22.

mének nagyszerű eszméjétől lelkesítve, megőrizték töretlen harci szellemüket. Az ezredparancsnok jelentése a következő megragadó szavakkal végződik „...A hangulat lelkes. Harcolunk az utolsó emberig.”

Ezek a példák a szovjet katonák hősiességéről, állhatatosságáról és harci művészetéről tanúskodnak. Az ellenséggel vívott harcokban világosan megmutatkozott az erkölcsi szellemnek mind a katonák harci magatartására, mind csapataink harcászatára gyakorolt hatása. Ismét beigazolódott, hogy a csapatok kiváló erkölcsi-politikai állapota a győzelem egyik legfőbb feltétele a védelmi harcban. A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai megmutatták, hogy állhatatosság és kitartás esetén a személyi állomány még akkor is képes a szervezett harcra, amikor az ellenség többszörös számbeli és technikai fölényben van. A bátor és tapasztalt parancsnokok által vezetett szovjet csapatok ragyogóan manővereztek mind az arcvonal mentén, mind a védelem mélységéből, ügyesen előkészítették és végrehajtották az ellenlökéseket, körülzárták és megsemmisítették a védelembe beékelődött ellenséget.

2

A csapatok erkölcsi szellemének a harcászatra gyakorolt hatása különösen nagy erővel nyilvánul meg támadásban.

A hadseregek túlnyomó többségének harcászati szabályzata a támadó harcot tekinti a fő harcmódnak. Általánosan elismert igazság ugyanis, hogy döntő győzelmet csak támadás útján lehet aratni. A korszerű támadó harc, amelyet a legkülönbözőbb haditechnikai eszközök tömeges alkalmazása jellemez, rendkívül bonyolulttá és feszítetté vált. E harc a csapatoktól nagyfokú szervezettséget és törhetetlen győzniakarást kíván. Csak a szilárd erkölcsi szellemű hadsereg képes teljes mértékben kihasználni a korszerű haditechnikai eszközök adta harci lehetőségeket és mesterien harcolni. Amíg védelemben a személyi állomány szívóssága és állóképessége az elsőrendű jelentőségű, addig támadásban a merészség, a határozottság és a gyorsaság a legfontosabb.

Ragyogó hősiességről, határozottságról és kiváló katonai képzettségről tettek tanúságot a szovjet csapatok 1943 szeptemberében a dnyeperi átkelés alkalmával. A támadás kifejlesztése közben harcosaink menetből küzdötték le a széles vízi akadályt. A szervezetszerű átkelési eszközök mellett valamenynyí átkelési szakaszon bámulatra méltó leleményességgel alkalmazták a szükségátkelési eszközöket. Hallatlan bátorságra, kezdeményezésre és áldozatkészségre volt szükség ahhoz, hogy az ellenség gyilkos tűzében átkeljenek a széles folyón, s visszaverve a dühödt ellenlökéseket, megvessék lábukat a nyugati parton. Példátlan katonai hőstett volt ez, amelyre csak a harc nemes feladataitól lelkesített szovjet harcosok és parancsnokok voltak képesek.

A Dnyepernél, akárcsak az egész szovjet—német arcvonalon, a szovjet katonák szilárd erkölcsi állapota, támadó szelleme tette lehetővé, hogy a támadó harc feladatainak megoldására bátor és mesteri harcászat szülessen.

Még szembetűnőbb hatással van a csapatok erkölcsi-politikai állapota az éjszakai harceljárásokra. A meglepetésszerű éjszakai roham az egyik leghatásosabb eszköz az ellenség demoralizálására, s következésképpen a siker elérésére. Az erkölcsi szempontból nem elég szilárd csapatok azonban nem számíthatnak sikerre az éjszakai harcban. Ezek tevékenységéből hiányozni fog a kellő fegyelem és szervezettség. Ezzel szemben a kiváló szellemű, politikailag öntudatos csapatokkal a parancsnokság a legmerészebb elgondolásokat is megvalósíthatja, s maximális határozottsággal és kezdeményezően oldhatja meg a kitűzött harcfeladatokat.

A szovjet csapatok sztálingrádi ellentámadása idején a gyors ütemű előnyomulás volt a bekerítő hadműveletek sikeres végrehajtásának egyik legfontosabb feltétele. A Délnyugati Front főcsapásának irányában csapatainknak el kellett foglalniuk a Kalacs körzetében levő doni átkelőhelyet. Rogyin tábornok, a 26. harckocsi hadtest parancsnoka két gépkocsizó lövész század erejű előrevetett osztagot alakított, s ezeket ötöt harckocsival és egy páncélgépkocsival erősítette meg. A csoport parancsnokává Filippov alezredest, a gépkocsizó lövész dandár parancsnokát nevezte ki. Az ellenség megtévesztése

végett az osztag a menetet éjszaka, felgyújtott reflektorokkal hajtotta végre. A németek azt hitték, hogy saját csapataik mozognak. A szovjet harcosok gyorsan nyomultak előre, megkerülték az ellenséges ellenállási gócot, s 20—25 kilométerre szakadtak el a hadtest főerőitől. November 22-én hajnalban az osztag Berezovszkij falu körzetében elérte a hidat, megsemmisítette az őrséget és meglepetésszerű csapással birtokba vette az átkelőhelyet. A katonák Filippov parancsnoksága alatt védelemre rendezkedtek be a Don balpartján, s a főerők beérkezéséig sikeresen visszaverték az ellenség rohamait. Az átkelőhely felhasználásával a harckocsi hadtest gyorsan elfoglalta Kalacsot, és bezárta észak felől a bekerítés gyűrűjét. E merész harcászati elgondolás végrehajtása a szovjet harcosok rendkívüli bátorságának és határozottságának volt köszönhető.

A korszerű harcot — mind a támadó, mind a védelmi harcot — az összes fegyvernemek — a gépesített lövész, a tüzér, a páncélos és a műszaki csapatok, a légierők stb. — részvétele jellemzi. Ezért ma az együttműködés megszervezése rendkívül bonyolult feladat. A győzelmet csak a harcban részt vevő valamennyi alegység, csapat és magasabb egység összehangolt erőfeszítése biztosíthatja. A csapatok sikeres együttműködésének egyik nélkülözhetetlen feltétele a személyi állomány kiváló erkölcsi-politikai állapota. Folyamatos és mesteri együttműködésről csak akkor lehet szó, ha a katonák és a tisztek megértik az együttműködés fontosságát, s él bennük a bajtársiaság és a kölcsönös segítségnyújtás szelleme. A katonai kollektívizmus kisebb-nagyobb mértékben megvan minden hadseregben. Kialakítja ezt a közös harc, a csapatok minden lépésével együtt járó közös veszély tudata. Nyilvánvaló azonban, hogy igazi harci közösség, igazi bajtársiasság csak azokban a hadseregekben lehetséges, amelyek nagy célokért harcolnak, s amelyeket az igazságos háború nemes céljai lelkesítenek. Ezeknél a csapatoknál a bajtársiasság nemcsak a hadseregben való szolgálat sajátosságain alapul, hanem elsősorban az eszmei közösségen, a háború céljai nemességének tudatán.

Csakis a kiváló erkölcsi szellemmel rendelkező csapatok képesek új módszereket létrehozni az együttműködésben. S

éppen ez jellemzi a kommunizmus nagy céljaitól lelkesített, s szocialista hazájukat védő szovjet csapatokat.

Az említett tények alapján világosan látható, milyen hatással van az erkölcsi-politikai tényező a harcászatra. A harcászati sikerek ugyanakkor erősítik a csapatok erkölcsi-politikai szellemét, megszilárdítják bennük a fegyvereik erejébe vetett hitet, s egyre újabb és újabb hőstettekre lelkesítik őket. A szovjet harcosok erkölcsi szellemének erősítését elősegítették például azok az eredmények, amelyeket a harcászat a tűzértség, a gyalogság és a harckocsik együttműködésének megvalósítása terén elért. S ez érthető is. A tűzértségi „zenekari kíséret” fokozta a támadó gyalogosok és páncélosok harci kedvét, segítette őket a győzelem kivívásában. A páncélelhárító védelem sikerei és a páncéltörő tűzér csapatok és magasabb egységek megszervezése fokozták a szovjet harcosoknak a háború győzelmes befejezésébe vetett hitét. A csapatok erkölcsi szellemére kedvező hatással voltak a szovjet hadművészet más eredményei is.

A katonatömegek gyenge erkölcsi-politikai állapota nagy nehézségeket gördít a parancsnokok elé a harci tervek végrehajtásakor. A harc egyik legfontosabb eleme a tűz; a tűz megnyitása jelenti a harc kezdetét. Természetes, hogy az, aki tüzet nyit, magára vonhatja az ellenség tüzeit. Érthető, hogy azok a katonák, akiknek harci szelleme nem elég szilárd, kelletlenül vesznek részt a harcban.

Ez a helyzet jellemző a kapitalista hadseregre, többek között az amerikai csapatokra is. Egy svájci katonai folyóirat megállapítja, hogy a koreai háború idején a jól képzett amerikai alakulatoknál a gyalogosok 75 százaléka, az újoncnak pedig a 85 százaléka nem használta fegyverét a harcban.¹ S bármennyire erőlködtek is az amerikai tisztek, hogy akitívizálják katonáikat, ezt a problémát nem tudták megoldani. A katonáknak a harctéren tanúsított passzivitása megnehezítette a harcászati feladatok megoldását, mivel a technikai eszközök és a fegyverzet adta lehetőségeket nem tudták teljesen kihasználni.

¹ Allgemeine schweizerische Militärzeitschrift, 1955. 9. szám, 658. old.

Természetesen helytelen volna feltételeznünk, hogy az amerikai katonák passzívak lesznek egy esetleg elkövetkező háborúban is, ha azt sikerül kirobbantaniuk az imperialistáknak. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy az Egyesült Államok uralkodó osztályai csapataik harcképességének fenntartására és fegyelmének megszilárdítására nagymértékben felhasználják az anyagi érdekeltség felkeltésének, a katonák és a tisztek leépítésének különböző módszereit. Különös fontosságot tulajdonítanak a katonatömegek ideológiai meggyűrésének, amely arra irányul, hogy eltitkolják előttük az imperialista háború igazi, rabló céljait. Az Egyesült Államok uralkodó osztálya ezeknek az eszközöknek a segítségével eléggé magas színvonalon tudja tartani fegyveres erői harcképességét. Ezt a körülményt nem szabad lebecsülnünk.

3

Igen fontos gyakorlati következtetésre jutunk akkor is, ha azt a kérdést elemezzük, hogy milyen hatással van az erkölcsi-politikai tényező a fegyveres harc megvívásának módjaira. Ha a csapatok harci szelleme közvetlenül hat a katonák harci magatartására, katonai képzettségük színvonalára, a hadművészet elveinek kialakítására, akkor természetes, hogy a katonatömegek erkölcsi szellemének megszilárdításáról való gondoskodás a hadsereg egész parancsnoki karának elsőrendű kötelessége. Ezt annál is inkább hangsúlyoznunk kell, mert a magas fokú harci szellem nem jön létre önmagától. Jóllehet forrásai az állam társadalmi rendjében, a hadsereg és a háborúk jellegében rejlenek, az erkölcsi erők nem állandó és változatlan tényezők. Sok tekintetben függnek a katonai neveléstől.

Jól tudták ezt a világhírű hadvezérek mind Oroszországban, mind más országokban. A hadseregek vezetői rendkívül nagy gondot fordítottak a katonák erkölcsi-harci szellemének fenntartására és megszilárdítására. A múlt nagy hadvezérei megtalálták az utat a katonák szívéhez, és a legkülönbözőbb eszközöket alkalmazták annak érdekében, hogy hassanak alárendeltjeik tudatára és érzelmeire. Mint Kalinyin mondta, e

hadvezérek a harci szellem fokozásának mesterei voltak. Persze, figyelembe kell vennünk, hogy az egyes katonai vezetők első-sorban a hadsereg harctevékenységének jellegétől és céljától függően választották meg eszközeiket. Magától értetődik, hogy az erkölcsi fellendülés biztosításának akkor legnagyobbak a lehetőségei, amikor a csapatok igazságos háborút viselnek.

A hadtörténelem tanúsága szerint a katonatömegek harci lelkesedésének megteremtésében azok a katonai vezetők érték el a legnagyobb eredményeket, akik valósággal atyai gondoskodással vették körül katonáikat. Nevezetesen a haladó orosz hadvezérek és tengernagyok mindig abból indultak ki, hogy a katona és a matróz a hadsereg, illetve a hajóhad fő ereje, s csak akkor követelhetik meg tőlük a legnagyobb erőfeszítést, ha kivívják bizalmukat és szeretetüket. A haladó orosz hadvezérek figyelemmel kísérték a katonai élet minden apró jelenségét és állandóan törődtek alárendeltjeikkel. Különös gondoskodásban részesítették a sebesülteket és a parancsnokokat. A nagy hadvezérek mindenekelőtt gondoskodásukkal és szeretetükkel vonták befolyásuk alá a csapatokat, s teremtetek a katonák körében olyan egészséges légkört, amely elősegítette a lelkesedés fellángolását a harcmezőn.

A katonákra nagy erkölcsi hatást gyakorolnak a megfelelő időben elmondott buzdító beszédek. Szuworov, a nagy orosz hadvezér például gyakran emlékeztette csapatait az orosz hadsereg dicső harci hagyományaira. Mielőtt megindította volna az Izmail elleni rohamot, amely mind fizikai, mind erkölcsi tekintetben hallatlan erőfeszítést követelt a katonáktól, a következő szavakat intézte alárendeltjeihez:

„Vitéz harcosok! Emlékezzetek e napon győzelmeinkre, s bizonyítsátok be, hogy semmi sem állhat ellen az orosz fegyver erejének... Kétszer vette ostrom alá Izmailt az orosz hadsereg, s kétszer visszavonult; harmadszorra választanunk kell: vagy győzünk, vagy dicsőségesen meghalunk!”¹

Am a katonai vezetők nem mindig tudnak nemes célokat állítani a harcosok elé. Hódító hadjáratokban kénytele-

¹ Szuworov hadseregének rohamja Izmail ellen 1790-ben. Összeállította N. Orlov, a vezérkar ezredese. Szentpétervár, 1890. 59. old., oroszul.

nek az alantas ösztönöket felszítani, abban a reményben, hogy a harci lelkesedésnek legalább a szikráját kicsiholják csapataikból. Napóleon például olaszországi hadjárata előtt így beszélt hadseregéhez:

„Katonák, rongyosak, éhesek vagytok, a kormány adó-sotok és nem tud adni semmit. Türelmetek és vitézségetek, amelyet e sziklák közt tanúsítottatok, bámulatra méltó, de ettől nem nő dicsőségetek, e tulajdonságaitok csillogása nem segít rajtatok. El akarlak vezetni benneteket a világ legtermékenyebb földjeire. Gazdag országok, nagy városok várnak benneteket. Becsületet, dicsőséget és gazdagságot találtok ott.”¹

A katona szívének ugyanezen a „gyenge húrjain” kénytelenek játszani a mai hódítók is. A mai agresszorok a múlttól eltérően egyáltalán nem válogatósak a csapatok felbujtásának és elbutításának eszközeiben. Nyíltan felszólítják a katonákat, hogy raboljanak, fosztogassanak és erőszakoskodjanak a békés lakossággal. Így jártak el a német fasiszta hadsereg tisztszei és tábornokai is a második világháború éveiben, különösen a Szovjetunió ideiglenesen megszállt területein. Az ő nyomdokaikon jártak az amerikai hódítók a koreai nép elleni háborúban, valamint az angol—francia és izraeli agresszorok Egyiptomban. Ebben a szellemben folyik ma a katonák „nevelése” az imperialista államok valamennyi hadseregében.

A szocialista állam katonai nevelésének módszerei gyökeresen különböznek a tőkésországok hadseregeiben alkalmazott „nevelési” módszerektől. A szovjet hadseregben az erkölcsi szellem megszilárdításának és fejlesztésének legfőbb eszköze a katonák politikai öntudatának állandó erősítése. A szovjet csapatok kiváló erkölcsi-harci szellemének éltető eleme a határtalan hazaszeretet, a kommunizmus ügyének igazába és legyőzhetetlenségébe vetett megingathatatlan hit, az igazságos háború politikai céljainak mélységes megértése. Ezek az erkölcsi-politikai tulajdonságok csak abban az eset-

¹ Napóleon Válogatott Művei, 1. kötet, 45. old., oroszul.

ben fejlődhetnek kellőképpen, ha az egész nevelőmunka a katonatömegek eszmei megacélozásán alapul.

A személyi állomány magas fokú eszmeisége hadseregünk legerősebb fegyvere. Hasonló fegyvere nincs és nem is lehet a tőkésvilág egyetlen hadseregének sem. A Szovjetunió Fegyveres Erői ily módon vitathatatlan fölényben vannak az imperialista hadseregekkel szemben. A szovjet tiszteknek ezért mérhetetlenül nagyobb lehetőségeik vannak a korszerű hadművészet vívmányainak felhasználására és továbbfejlesztésére, mint a kapitalista hadseregek tisztjeinek.

A HADSEREGBEN VÉGZETT PÁRTPOLITIKAI MUNKA A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI SZELLEME ERŐSÍTÉSÉNEK ÉS FEJLESZTÉSÉNEK EGYIK LEGFONTOSABB ESZKÖZE

1. A PÁRTPOLITIKAI MUNKA SZEREPE A CSAPATOK ERKÖLCSI SZELLEMÉNEK FOKOZÁSÁBAN

A csapatok kiváló erkölcsi-harci szellemének kialakítása bonyolult és hosszadalmas folyamat. E szellem eszmei és politikai alapját a kommunista párt már jóval azelőtt lerakja a szovjet ifjúság öntudatában, mielőtt az bevonulna a hadseregbe: az iskolában, a családban, a gyárban, a kolhozban. A szovjet hadseregbe egészséges, kulturált, technikailag képzett fiatalság áramlik. A kommunista magatartás, amelyre a szovjet fiatalokat már bevonulásuk előtt is nevelik, a katonai szolgálat időszakában tovább tökéletesedik.

A Szovjet Fegyveres Erőknél kialakult az erkölcsi-harci nevelés mindenre kiterjedő, s a világon legfejlettebb rendszere. E rendszer alapjait a pártkongresszusok, a pártkonferenciák és a Központi Bizottság plénumának határozatai, valamint Leninnek és tanítványainak munkái vetették meg. A burzsoá hadseregektől eltérően, amelyek képmutatóan „a hadsereg nem politizál” elvet hirdetik — írta Frunze —, ... a mi Vörös Hadseregünk egész ereje és hatalma a fejlett politikai felvilágosító és nevelőmunkára épült.”¹

A tőkésországok politikai és katonai vezetői úgy félnek az öntudatos katonától és matróztól, mint a tűztől. A velejéig reakciós eszmékkel átitatott agresszív tervek megvalósí-

¹ Frunze Válogatott Művei, II. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 221. old., oroszul.

tásához az imperialistáknak olyan harcosokra van szükségük, akinek gondolatait és magatartását szigorúan körülhatárolják a külsőleges fegyelem merev szabályai. Ez a magyarázata annak, hogy az imperializmus katonai ideológusai az erkölcsi tényező problémáival foglalkozó tanulmányaikban lépten-nyomon gyalázzák a katonák erkölcsi-politikai nevelésének szovjet rendszerét, s meghamisítják annak lényegét. Azt állítják például, hogy a Szovjet Fegyveres Erőknél folyó pártpolitikai munka, amely a katonák kommunista öntudatának fejlesztésére irányul, „szellemi erőszak” az egyénnel szemben.

A pusztulásra ítélt kapitalizmus ideológiai fegyverhor-dozóit természetesen azt kiabálnak, amit akarnak. Idegen száj elé, mint az orosz közmondás tartja, nem tarthat zsebkendőt az ember. Mindenesetre az imperialista propagandisták merőben hamis és dőre kijelentései mellett vannak reális kritériumok is, amelyek alapján megítélhetők a különböző katonai nevelési rendszerek erős és gyenge oldalai. A nevelési rendszer helyessége vagy helytelensége felett a csapatoktól maximális szellemi erőfeszítést kívánó háború szigorú megpróbáltatásai mondanak ítéletet. A szovjet állam által az imperialista agresszió ellen folytatott fegyveres harc tapasztalatai igazolták, hogy a szovjet csapatok erkölcsi-politikai szelleme mindig magas színvonalon állt: a felszabadító harc eszméitől lelkesített szovjet katonák mindenütt nagyszerű hősiességről, állhatatosságról és bátorságról tettek tanúságot. Ez azt jelenti, hogy az eszmei-politikai nevelés szovjet rendszere teljesen helyesnek bizonyult.

Ebben a rendszerben rendkívül nagy szerepet játszik a pártpolitikai munka, amely arra hivatott, hogy fokozza fegyveres erőink ütőképességét, tömörítse a személyi állományt a kommunista párt és a szovjet kormány körül, s a katonákat a szovjet haza iránti határtalan szeretet, népeink barátsága és a proletár internacionalizmus szellemében nevelje.

A hadseregben végzett politikai munka a kezdet kezdete óta a szovjet hadsereg szervezésének egyik legfőbb alapja és a párt irányító tevékenységének egyik legfontosabb területe. A jól megszervezett, ideológiai tartalommal kitöltött és a csapatok feladataival szoros kapcsolatban álló politikai munka

fontos feltétele a szovjet hadsereg ereje gyarapításának, harc-készültségének és harcképességének, a csapatok erkölcsi-harci szellemének és fegyelmének. „Ott, ahol a legtöbb gonddal végzik a politikai munkát a csapatok körében — írta Lenin —, nincs lazaság a hadseregben, szilárd a rend és a szellem. s ott a legtöbb a győzelem.”¹

Fegyveres erőink jellegéből és rendeltetéséből következik, hogy a szovjet harcosok erkölcsi-harci nevelésében a pártpolitikai munka rendkívül nagy szerepet játszik.

A Szovjet Fegyveres Erőknek az a legfőbb feladatuk, hogy megvédjék a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányait, a nép, a proletárdiktatúra érdekeit. A kommunista párt a Szovjet Fegyveres Erőket létrehozásuk első napjától kezdve a szovjet hazafiságra, a szocialista internacionalizmusra, a nép iránti hűségre nevelte.

A szovjet hadsereg jellemző vonása, hogy egész szervezete, élete és tevékenysége a katonai kötelesség öntudatos teljesítésén alapul. Az eszmei meggyőződés, a magas fokú kommunista öntudat döntő előfeltétele a szocialista haza fegyveres védői szilárd katonai szellemének.

„...Az állam ereje a tömegek tudatosságában rejlik — mondta Lenin. — Az állam akkor erős, ha a tömegek mindent tudnak, mindenről véleményt tudnak alkotni és mindent tudatosan tesznek.”² Ezek a lenini szavak teljes joggal vonatkoztathatók hadseregünk erejének forrásaira is. „...A hadsereg harcképessége egyenes arányban van legénységi és parancsnoki állománya politikai öntudatának és erkölcsi szilárdságának színvonalával.”³

A szovjet hadsereg és hajóhad erejének záloga személyi állományának magas fokú politikai öntudata, a néppel való megbonthatatlan egysége és a szovjet katonák hazafias kötelességtudata.

Minél magasabb fokon áll a szovjet katona politikai öntudata, annál odaadóbban és kifogástalanabban teljesíti a szolgálatot, annál aktívabb, bátrabb és határozottabb a haza el-

¹ Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 458. old.

² Lenin Művei, 26. kötet, Szikra, 1952. 255. old.

³ Vorosilov beszédei és cikkei, 233. old., oroszul.

lenségeivel vívott harcban. A politikai öntudat színvonalától jelentős mértékben függ a katonai fegyelem szilárdsága, a kiképzés és a szolgálat sikere, a szovjet katona erkölcsi-harci tulajdonságainak fejlődése.

Lenin és a párt a Szovjet Fegyveres Erők megteremtésekor hangsúlyozták, hogy a hadseregben szakadatlan s minden katonára és parancsnokra kiterjedően politikai munkát kell végezni. Jellemzők ezzel kapcsolatban Lenin 1919—1920-ban írt táviratai. 1919. március 27-i táviratában például Lenin jelentést kér arról, hogy „milyen intézkedéseket tett (Karujov — a szerkesztő megjegyzése) a politikai munka megjavítására, a harci kedv fokozására, az erősödés tudatának megszilárdítására”.¹ A Keleti Front Forradalmi Hadi Tanácsához intézett 1919. május 25-i és 29-i távirataiban Lenin követeli: „...ügyeljenek a politikai munkára... Ne csak a hadművelleti feladatokkal törődjenek.”²

A kommunista párt és a szovjet kormány, Leninnek abból a megállapításából kiindulva, hogy a pártpolitikai munkának óriási szerepe van a hadseregszervezésben és a csapatok erkölcsi-harci szellemének erősítésében, a fegyveres erők fejlesztése során mindent elkövetett, hogy a katonák politikai nevelését állandóan tökéletesítse, és kiterjessze azt a csapatok életének és tevékenységének minden területére. A SZKP kongresszusain, konferenciáin és a Központi Bizottság ülésein számtalanszor megvitatták a hadseregben folyó pártpolitikai munkát.

A kommunista párt mindjárt akkor, amikor hozzáfogott a szovjet állam fegyveres erőinek megszervezéséhez, létrehozta a hadseregben a politikai apparátust és a pártszervezeteket. A hadosztályoknál, a hadseregeknél és a frontoknál már 1918-ban megalakították a politikai szerveket. A kommunisták tömeges bevonulása a hadseregbe lehetővé tette, hogy a csapatoknál kiszélesítsék a pártszervezetek hálózatát. 1918 október elején 1300 pártsejtben körülbelül 35 000 párttag, 1919 februárjában 1500 sejtben 122 000 párttag, 1920 végén pedig 10 728 sejtben mintegy 300 000 párttag és tagjelölt,

¹ Lenin Katonai levelezés, Zrínyi Kiadó, 1959. 151—152. old.

² Ugyanott, 219. old.

vagyis az egész párttagság mintegy 60 százaléka működött a csapatoknál.

A hadseregben dolgozó kommunisták megacélozták a szocialista haza fegyveres védelmezőinek harci szellemét, aktívan segédkeztek a komisszároknak és a parancsnokoknak a katonai fegyelem megszilárdításában és a szovjet katonák nevelésében, s példamutató bátorságot és vitézséget tanúsítottak a harcban. Mint Lenin mondta, „valahányszor nehéz helyzetbe kerültünk a háborúban, a párt mozgósította a kommunistákat, s ők hullottak elsőként az első sorokban, pusztultak ezrével Jugyenyics és Kolcsak frontján; elhullottak a munkásosztály legjobb fiai, feláldozták magukat, mert megértették, hogy ők elpusztulnak ugyan, de nemzedékeket mentenek meg, megmentik a munkások és parasztok ezreit és ezreit.”¹

1919-ben a VIII. pártkongresszus határozatai értelmében a hadseregben folyó pártpolitikai munka súlypontját a frontok politikai osztályairól a hadseregek és a hadosztályok politikai osztályaira helyezték át, megváltoztatták a hadseregben működő pártszervezetek szervezeti felépítését, létrehozták a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségét, élén a párt Központi Bizottságának egyik tagjával. Ez jelentősen növelte a politikai szervek és a pártszervezetek szerepét.

A párt mindig nagy gondot fordított arra, hogy a katonatömegek körében minél változatosabb formában végezzék a politikai munkát. A polgárháború éveiben igen népszerűvé váltak a vöröskatonák gyűlései és konferenciái, a különböző előadások és beszélgetések.

Az első vonalban harcoló alakulatokhoz speciális agitációs vonatokat küldtek; e vonatokon kaptak helyet a frontújságok szerkesztősegei és az olvasótermek. Jelentős munkát végeztek a kultúr-felvilágosító intézmények. 1920 végén mintegy 2500 klub működött a hadseregben.

Az első segédlet, amelynek felhasználásával a polgárháború éveiben a katonák nevelését végezték, a Vöröskatonák

¹ Lenin Művel, 30. kötet, Szikra, 1953. 506. old.

zsebkönyve volt, amelyet Lenin hagyott jóvá. A zsebkönyv tartalmazta az OSZFSZK alkotmányának szövegét, amelyet a szovjetek V. országos kongresszusa fogadott el 1918-ban, az ünnepélyes fogadalmat (esküt), a Népbiztosok Tanácsának a Vörös Hadsereg megalakítására vonatkozó rendeleteit és egyéb okmányokat.

A hadseregben végzett pártpolitikai munka óriási szerepet játszott abban, hogy az 1918—1920-as polgárháború győzelemmel ért véget. Frunze, a kommunista párt kiváló vezetője, a tehetséges szovjet hadvezér a hadsereg Politikai Főcsoportfőnökségéhez intézett üdvözlétében ezt írta: „Mindenkinek tudja, milyen szerepe volt a politikai munkának a vöröshadsereg sikereiben. Vele hadseregünk olyan újabb fegyverhez jutott, amely jelentékenyen megszilárdította és növelte harci erejét.”¹ Ugyanakkor kifejezte azt a meggyőződését, hogy a politikai munka a jövőben sem veszít jelentőségéből, s továbbra is olyan fegyver marad, amelytől retteg az ellenség.

A párt és Központi Bizottsága később is állandóan ellenőrizte a hadseregben és a hajóhadnál folyó pártpolitikai munkát. A párt határozottan visszautasította a trockistáknak és más ellenséges elemeknek azt a próbálkozását, hogy megváltoztassák a fegyveres erőknél a pártpolitikai vezetés rendszerét. A X. pártkongresszus határozatában leszögezte: „... Fenn kell tartani a vöröshadsereg politikai apparátusát abban a formában, ahogyan az a háború három éve folyamán kialakult; javítani és erősíteni kell szervezetét.”²

A békés szocialista építés éveiben a párt több intézkedést tett a hadsereg és a hajóhad proletár magvának és pártszervezeteinek megerősítésére, nagy gondot fordított arra, hogy azok a kommunisták, akik katonai szolgálatot teljesítettek, a hadseregben dolgozzanak. A hajóhad újjászervezésekor a párt egyéb intézkedések közt fontosnak tartotta, hogy „megerősítsék a hajóhadat olyan politikai munkatársakkal, elsősor-

¹ Frunze Válogatott Művei, II. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 157. old.

² A Szovjetunió Kommunista Pártja kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész, Szikra, 1954. 663—664. old.

ban kommunista matrózokkal, akik ma más területeken dolgoznak”.

Hogy fokozzák a politikai szerveknek és a pártszervezeteknek a katonai élet és tevékenység minden területére gyakorolt befolyását, 1925-ben, 1928-ban és 1931-ben a párt Központi Bizottságának kezdeményezésére megrendezték a hadsereg-pártsejtek titkárainak országos értekezletét. Ezek az értekezletek még szorosabbra zárták a hadseregben működő bolsevikok sorait, s felsorakoztatták a csapatok egész személyi állományát a kommunista párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány mögé.

Amikor 1925-ben a hadseregben és a hajóhadnál áttértek az egyszemélyi vezetésre, a párt felhívta a parancsnokok figyelmét arra, hogy a csapatok kiképzésével kapcsolatos feladataik jelentősen megnöttek. A Központi Bizottság zárt levelében megállapította: „Az egyszemélyi vezetés megköveteli a politikai munka maximális erősítését és a párt befolyásának minden módon való fokozását az alakulatoknál. A politikai szerveknek — mint a hadseregben működő pártfórumoknak — a szerepe ezzel kapcsolatban különösen megnő.”¹

A második világháború előtt és a Nyugaton folyó hadműveletek idején a párt és a kormány számos intézkedést tett fegyveres erőink harcképességének fokozására, a csapatok politikai öntudatának növelésére, s fegyelmük megszilárdítására. 1939. augusztus 29-én a Központi Bizottság határozatot hozott arról, hogy egyéni kiválasztás alapján 4000 kommunistát kell beosztani a vöröshadseregbe politikai munkára. 1940 elején hasonló feladattal további 1500 kommunistát küldtek a hadseregbe és a hajóhadhoz.

A Nagy Honvédő Háborúnak már az első ütközetek megmutatták, hogy a pártunk által nevelt szovjet harcosok elszántan küzdenek az ellenség feletti teljes győzelem kivívása érdekében. A háború éveiben a hadseregben és a hajóhadnál a politikai munkát a pártnak a fasiszta betörés elleni harci programja alapján végezték.

A párt legjobb fiait küldte a harcoló hadsereghez. A há-

¹ Izvesztyija CK RKP(b) 11—12. szám, 16. old., oroszul.

ború első évében a párt és az állami szervek körülbelül egymillió kommunistát irányítottak a frontra. Csaknem 50 000 felelős beosztásban levő pártmunkás került a hadseregbe és a hajóhadhoz vezető politikai munkára. A párt és az állam vezetői sokszor intéztek beszédet a csapatokhoz. Mindez erősítette fegyveres erőinket, biztosította a katonák körében folyó nevelőmunka magas eszmei színvonalát és hatékonyságát, erősítette erkölcsi és harci tulajdonságaikat.

A kommunisták az idősebb bolsevik gárda dicső hagyományaihoz híven rettenthetetlenül harcoltak a gyűlölt ellenséggel, a parancsnokokkal együtt magukkal ragadták a csapatokat a harci feladatok sikeres megoldására, példamutató hősiességet és áldozatkészséget tanúsítottak az ütközetekben. 11 000 ember közül, aki a háború éveiben elnyerte a Szovjetunió Hőse címet, 7500 kommunista volt.

A háború folyamán a párt, a kialakult helyzetet figyelembe véve, átszervezte a politikai apparátust és a pártpolitikai munkát. A haditanácsok és a politikai szervek folyamatosan megtárgyalták a csapatok és a magasabb egységek harci tevékenységét, a pártpolitikai munka feladatait, felhívásokat intéztek a harcosokhoz, s hősi harcra lelkesítették őket.

A pártnak a hadseregben és a hajóhadnál ebben az időben végzett munkájáról beszélve, meg kell emlékeznünk Sztálin beszédeinek nagy mozgósító erejéről is. Ismeretes, hogy Sztálin gyakorlati tevékenységében, különösen élete utolsó időszakában súlyos hibákat követett el. Sztálin azonban odaadó marxista—leninista volt. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról című könyvében összegyűjtött beszédei, parancsai és cikkei hűen tükrözték pártunk politikáját, a háború jellegére és sajátosságaira, valamint a győzelem kivívásának útjaira vonatkozó nézeteit.

A parancsnokok és a politikai szervek, a párt- és Kom-szomol-szervezetek mindent elkövettek, hogy megismertessék a katonákkal a Nagy Honvédő Háború céljait és a pártnak a győzelem kivívása módjaira és eszközeire vonatkozó útmutatásait. A politikai és az ideológiai befolyásolás hatalmas erejét felhasználva bátorságra, rettenthetetlenségre, vitézségre és határozottságra nevelték a szovjet harcosokat, erősítették a

hadsereg és a hajóhad harcképességét és növelték erkölcsi-politikai szilárdságát.

A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai ismételten beigazolták, hogy a szovjet hadsereg és hajóhad felülmúlhatatlan erkölcsi-harci tulajdonságai elválaszthatatlanul összefüggenek a politikai és a katonai nevelés helyes megszervezésével. A szovjet harcosok nem a büntetéstől való félelmükben tanúsítottak hősiességet, hanem nagy céljaik igazáról való eszmei meggyőződésüktől indítatva. A csapatoknál végzett politikai munka egyike volt a legfontosabb eszközöknek, amelyek biztosították a Szovjet Fegyveres Erők személyi állományának erkölcsi lelkesedését és az erős ellenség feletti győzelem kivívását.

A párt a háború után sem csökkentette a politikai munkát a fegyveres erőknél.

A bonyolult nemzetközi helyzet, a vezető tőkésországokban folyó fegyverkezési hajsza, a szovjet haza megvédésének érdekei azt követelik, hogy szünet nélkül fokozzuk a csapatok harckészültségét, s a szocialista haza, a kommunizmus nagy ügye iránti határtalan odaadás szellemében neveljük a hadsereg és a hajóhad személyi állományát.

A hadseregben végzett politikai munka szerepe azért is növekszik, mert a haditechnika rendkívül gyors fejlődése, az új tömegpusztító fegyverek megjelenése és a korszerű harc jellegének bonyolulttá válása jelentősen fokozza a követelményeket a fegyveres erőkkal, a hadsereg erkölcsi tulajdonságaival és kiképzésével szemben. A korszerű háború mind szellemi, mind erkölcsi, mind fizikai téren maximális erőfeszítést kíván a hadseregtől és a hajóhadtól. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a korszerű harci eszközök pusztító erejének erkölcsi hatása olykor messze felülmúlhatja az anyagi veszteség mértékét, az élőerőben és technikai eszközökben elszenvedett veszteségeket.

Az SZKP Központi Bizottságának 1957 októberi plénuma, amely külön határozatot hozott „A Szovjet Hadseregben és Hajóhadnál folyó pártpolitikai munka megjavításáról”, igen világosan rámutatott arra, hogy a mai körülmények között feltétlenül fokozni kell a pártpolitikai munkát a hadseregben.

A plénum hangsúlyozta, hogy a fegyveres erőinkre háruló feladatok megoldásában az egyszemélyi parancsnokok mellett fontos szerep hárul a haditanácsokra, a hadsereg és a hajóhad politikai szerveire és pártszervezeteire. Mindannyiuknak azon kell munkálkodniuk, hogy maradéktalanul és következetesen érvényesítsék a kommunista párt politikáját.

A Központi Bizottság határozottan elítélte Zsukov elvtárs volt honvédelmi miniszter magatartását, aki megsértette a fegyveres erők pártirányításának lenini elveit, s helytelenül a pártszervezetek, a politikai szervek és a haditanácsok tevékenységének összezsugorítására törekedett. Ez a katonák körében folyó pártpolitikai munka nyílt lebecsüléséhez vezetett.

A politikai szerveket és a pártszervezeteket lényegében megfosztották attól a lehetőségtől, hogy behatóan foglalkozzanak a harckiképzés helyzetével és menetével, s a bírálat és önbírálat alapján feltárják az e téren meglevő fogyatékoságokat, s megtegyék az intézkedéseket a hibák kijavítására. Ennek következtében csökkent a pártszervezetek aktivitása, a hadsereg és a hajóhad kommunistáinak kezdeményező készsége. Tevékenységüket pusztá népnevelőmunkára korlátozták.

A plénum a XX. pártkongresszus határozatainak és a megdönthetetlen lenini elveknek szellemében megadta a pártpolitikai munka gyökeres megjavításának programját, és leszögezte, hogy fokozni kell a párt befolyását a hadsereg életének minden területén, mozgósítani kell a katonák tömegeit a fegyveres erők előtt álló gyakorlati feladatok sikeres végrehajtására, növelni kell a hadseregben működő haditanácsok, politikai szervek és a pártszervezetek szerepét és aktivitását, végül széles körben fel kell használni a katonák nevelésében a bírálat és önbírálat kipróbált bolsevik módszerét.

A hadsereg és a hajóhad kommunistáinak a fent említett határozatok végrehajtásáért vívott harca a csapatok életének és kiképzésének minden területére kedvező hatással van. Fokozódott a pártnak a hadsereg és a hajóhad személyi állományára gyakorolt befolyása, a kommunisták nagyobb felelősséget éreznek alakulataik és hajóegységeik ügyeiért. A politikai szervek és a pártszervezetek ma már aktívabban foglal-

koznak a katonák kiképzésének és nevelésének problémáival és sokat tesznek azért, hogy a személyi állomány a kiképzésben jó eredményeket érjen el és a csapatok fegyelme még jobban megszilárduljon. Gondosabban tanulmányozzák az alakatok és a hajóegységek harci és politikai kiképzésének állapotát, behatóbban elemzik a személyi állomány kiképzésének és nevelésének fogyatékoságait, s állhatatosabban harcolnak azért, hogy a kommunisták és a komszomolisták példamutatóan vegyenek részt a kiképzésben, és példamutatóan fegyelmezettek legyenek.

A taggyűléseken és a pártvezetőségi üléseken gyakrabban, élesebben és behatóbban vitatják meg a harci és a politikai kiképzés problémáit, a fegyelmi helyzetet és a személyi állomány erkölcsi-harci nevelésének feladatait. A kommunisták bátrabban tárják fel a személyi állomány kiképzésében és nevelésében tapasztalt fogyatékoságokat. Az egyszemélyi parancsnokok operatíván reagálnak a kommunisták javaslataira és bíráló észrevételeire. Mindez kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy emelkedik a csapatok és az alegységek harci és politikai kiképzésének színvonala, s fokozódik a csapatok harci készenléte és harcképessége.

Az élet azt bizonyítja, hogy a politikai szervek és a párt-szervezetek csak akkor foglalkozhatnak hozzáértően a csapatok harci és politikai nevelésének minden ágával, ha ismerik a csapatok és a hajóegységek életének problémáit, látják a fogyatékoságokat, s pártos elvhűséggel harcolnak ellenük.

Ezzel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a hadsereg-párt-szervezetek előtt álló feladatok sikeres megoldása jelentős mértékben függ attól, hogy milyen színvonalon áll náluk a bírálat és az önbírálat.

Teljesen indokolatlan egyes elvtársaknak az az aggodalma, hogy a bírálat és az önbírálat az egyszemélyi vezetés gyengüléséhez, a parancsnokok igényességének csökkenéséhez vezethet, s hátrányosan hathat a katonai fegyelemre. Az élenjáró csapatok és magasabbegységek tapasztalatai azt mutatják, hogy ahol az ügy érdeméhez méltó komolysággal tárják fel a harci és politikai kiképzés fogyatékoságait, idejében segítenek a parancsnokoknak e fogyatékoságok megszüntetésé-

ben, ott magas színvonalú a fegyelem, s a személyi állomány jó eredményeket ér el a kiképzésben.

A pártpolitikai munka a csapatoknál a fegyveres erők harckészségének fokozása érdekében folyik. A parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek minden erejükkel arra törekszenek, hogy fokozzák csapataik és hajóegységeik harci képzettségét, elsajátíttassák a személyi állománnyal a korszerű haditechnikai eszközök tökéletes kezelését, megszilárdítsák az öntudatos katonai fegyelmet és erősítsék a csapatok erkölcsi szellemét.

A politikai szervek és a pártszervezetek a harci és a politikai kiképzés színvonalának emelése végett állandóan javítják a pártmunkát, biztosítják a kommunisták és a komszomolisták élenjáró szerepét a tanulásban és a fegyelemben, s erősítik kapcsolataikat a szovjet katonák tömegeivel.

Az SZKP szervezeti szabályzata kötelezi a kommunistákat, hogy aktívan harcoljanak a párthatározatok végrehajtásáért, mutassanak példát a munkában, sajátítsák el a munkakörük kiváló ellátásához szükséges technikai ismereteket, és szakadatlanul növeljék szakmai, gyakorlati képzettségüket. Fontos ezt hangsúlyozni, mert a kommunista egyéni példamutatása a hadseregben különösen nagy mozgósító szerepet játszik. A katonák törekszenek arra, hogy mindenben kövessék a kommunisták — a harci és politikai kiképzésben élenjáró katonák — példáját. A fiatal katonák, matrózok és tiszthelyettesek a kommunistáktól tanulják meg, hogy állhatatosan kell törekedniük a kitűzött cél elérésére, hogy pártos elvhűséget kell tanúsítaniuk, s engesztelhetetleneknek kell lenniük mindenkivel szemben, aki akadályozza a csapatok és az alegységek magas fokú harckészültségének megteremtését.

2. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ESZMEI-POLITIKAI NEVELÉSE AZ ERKÖLCSI SZELLEM ERŐSÍTÉSÉNEK EGYIK LEGFONTOSABB FELTÉTELE

A szovjet katonák nevelésének fő célja az, hogy kialakítsuk kommunista világnézetüket és kifejlesszük bennük azokat a magasabbrendű erkölcsi-politikai és harci tulajdonságokat, amelyek nélkülözhetetlenek a szocialista haza sikeres védelméhez.

A szovjet katonák politikai és katonai nevelésének, kiváló erkölcsi-harci tulajdonságaik kialakításának eszmei-elméleti alapja a marxizmus—leninizmus. A kommunista párt a marxizmus—leninizmus eszméi alapján sokoldalúan fejlett, politikailag öntudatos, a szovjet nép és haza iránt hű harcosokat nevel, akik készek és képesek legyőzni bármely ellenséget.

A szovjet harcosok erkölcsi szellemének megszilárdítására irányuló feladatok megoldásában a parancsnokok és a politikai szervek a kommunista pártnak a tömegnevelő-munkában szerzett rendkívül gazdag tapasztalataira támaszkodnak. A párt roppant értékes tapasztalatokat szerzett a dolgozók politikai felvilágosításában. Kialakította a tömegekkel való foglalkozás legkülönbözőbb formáit és módszereit, a tudatukra és érzelmeikre való hatás legeredményesebb eszközeit. A párt tömegnevelő-munkájának gazdag tapasztalatait széleskörűen felhasználjuk a hadseregben és a hajóhadnál is.

Helytelen volna azonban, ha a hadseregben gépiesen lemásolnánk a nevelés folyamatának összes elemeit, pontosan követve az üzemek, a kolhozok stb. pártszervezeteinek tevékenységét. A nevelőmunka formái egyébként sem állandók. A hadügy gyors fejlődése arra kötelezi a parancsnokokat és a politikai szerveket, hogy a kiképzés tartalmának és feladatainak változásával együtt változtassák nevelő tevékenységük módszereit is.

Ezzel kapcsolatban helyénvaló megemlítenünk Kalinyin bölcs tanácsát, aki annak idején azt mondta, hogy „az emberek, különösen a katonák nevelése bonyolult, nagy hozzáér-

tést követelő dolog. Ebben a munkában nem támaszkodhatunk állandó szervezeti formákra, s nem találhatunk ki az élet minden esetére újabb munkaformákat, abban a hitben, hogy akkor majd a nevelés magától megy. Egyetlen kész formával, még ha jó is az, nem lehet megoldani a nevelés valamennyi problémáját.”¹

A személyi állomány magas fokú eszmei érettségét különböző kiképzési és a nevelési eszközökkel lehet megteremteni. Ezek az eszközök a kiváló erkölcsi-harci tulajdonságok kialakításának egységes rendszerét alkotják. A harcosok politikai felvértezésére irányuló módszereink a harci és a politikai kiképzés szerves egységének elvén alapulnak. Csakis a kiképzés és a nevelés egysége biztosítja a szovjet katonák összes szükséges tulajdonságainak harmonikus fejlődését.

A kiképzés és a nevelés egységéről szólva hangsúlyoznunk kell, hogy a kiképzés és a nevelés nem azonos fogalmak. Az utóbbi sokkal szélesebb területet ölel fel, mint az előbbi. A kiképzés csak egy része a nevelés bonyolult folyamatának. Főfeladata az, hogy felvértezze a katonákat a hadügy, a haditechnika és a fegyverek alapos ismeretével, megtanítsa őket arra, hogyan alkalmazzák ismereteiket gyakorlatilag a harcban. Röviden: a katonai kiképzés szakmai képzés. A nevelés viszont magában foglalja nemcsak a kiképzést, hanem egy bizonyos világnézetnek, egy bizonyos erkölcsnek és az emberi együttélés szabályainak elplántálását, bizonyos jellemvonások, szokások és ízlések kialakítását, bizonyos fizikai tulajdonságok fejlesztését stb.

A szovjet nevelési rendszer alapja a meggyőzés módszere. E módszer helyességét pártunk tapasztalatai igazolták. A parancsnokok és a politikai funkcionáriusok e módszer alapján állandóan megmagyarázzák a személyi állománynak a fegyveres erők előtt álló feladatokat és a haza védelmi erejének fokozásával kapcsolatban az egyes katonákra háruló kötelességeket.

Már Lenin is rámutatott arra, hogy a tömegek nevelésében és mozgósításában igen nagy jelentősége van a meggyő-

¹ Kalinyin; A kommunista nevelésről, 317. old., oroszul.

zés módszerének: „győzelmeinek oka abban rejlik, hogy pártunk és a szovjethatalom közvetlenül a dolgozó tömegekhez fordul, rámutatva minden újabb nehézségre és megoldásra váró feladatra; abban rejlik, hogy pártunk meg tudja magyarázni a tömegeknek, miért kell egyik vagy másik pillanatban a szovjet munkának hol egyik, hol másik oldalára összpontosítani minden erőt; abban rejlik, hogy fokozni tudjuk a tömeg energiáját, hősiességét, lelkesedését...”¹

A meggyőzés módszerének alkalmazása azt jelenti, hogy gondosan tanulmányozzuk és számba vesszük a tömegek tapasztalatait, aktívan támogatják a katonák alkotó kezdeményezését, s tetteikkel győzzük meg őket, és szívós szervező munkát végzünk a hasznos tapasztalatok elterjesztése végett.

A szovjet katonák erkölcsi-politikai szellemének erősítésében felbecsülhetetlenül nagy szerepet játszanak a jól megszervezett és érdekesen levezetett politikai foglalkozások. A politikai foglalkozásokon a parancsnokok és a politikai tisztek megmagyarázzák a katonáknak és a matrózoknak a Szovjetunió társadalmi és államrendjét, beszélnek hazánk óriási területeiről és gazdagságáról, és a szovjet állam életéből vett ragyogó példákkal győzik meg őket a szocialista társadalomnak a kapitalizmussal szembeni fölényéről. A katonák, a matrózok és a tiszthelyettesek a politikai foglalkozásokon megismerik a kommunista párt szerepét a szovjet állam vezetésében és a Szovjet Fegyveres Erők építésében, továbbá a hadseregnek, a hajóhadnak és minden egyes katonának a szocializmus nagy vívmányainak védelmével kapcsolatos feladatait.

A politikai foglalkozásokon igen eredményesen tanulmányoznak ilyen témákat: „A haza védelme a szovjet katona szent kötelessége”, „Légy hű katonai esküdhöz”, „A Szovjetunió Fegyveres Erői a haza védelmében”, „Szigorúan tartsd be a szovjet katonai fegyelem szabályait” stb.

A politikai foglalkozások eredményessége jelentős mértékben attól függ, hogy a vezető milyen magas eszmei színvonalon tudja kifejteni a témát, s elméletileg kifogástalanul, módszertanilag pedig helyesen tudja-e levezetni a foglalkozást; emellett a jó vezetőnek arra is ügyelnie kell, hogy a fog-

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 125. old.

lalkozást szervesen összekapcsolja az egységre, illetve, az al-egységre váró feladatokkal.

Ezért teljesen helyesen járnak el azok a parancsnokok és politikai tisztek, akik gondot fordítanak a foglalkozásvezetők eszmei-elméleti képzettségének és módszertani tudásának növelésére, rendszeresen szemináriumokat, előadásokat, megbeszéléseket és konzultációkat szerveznek számukra a marxista—leninista elmélet kérdéseiről. Sok alakulatnál és hajóegységnél rendszeresen tartanak módszertani szemináriumokat, amelyeken ismertetik a politikai foglalkozások legjobb vezetőinek tapasztalatait, s megvitatnak egyes foglalkozásokat.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a parancsnokok és a politikai tisztek a szemléltető agitáció és a szépirodalom széleskörű és ügyes felhasználásával jelentősen növelhetik a politikai foglalkozások nevelő hatását.

A politikai foglalkozás a katonák, a matrózok és a tiszt-helyettesek hazafias nevelésének fő, de nem egyetlen formája. Óriási szerepet játszik a Szovjet Fegyveres Erők csapatainál és alegységeinél folyó politikai agitáció is. Ez a politikai agitáció felerkeríti az energiát a katonatömegekben, aktív cselekvésre buzdítja és mozgósítja őket a Szovjet Fegyveres Erők előtt álló aktuális feladatok megoldására. Politikai agitációnk a marxista—leninista eszméken alapul. A tömegek jól megértik és szeretik politikai agitációnkat.

A kommunista párt az élet igazságának nyelvén beszél a tömegekkel, s nem titkolja előttük a harc nehézségeit. Ebben van agitációnk ereje. Lenin a következőképpen méltatta a párt agitációs munkájának a polgárháború éveiben elért sikereit: „A fehérgárdisták lapjai kivétel nélkül azt írják, hogy a bolsevikok kitűnően agitálnak, hogy nem sajnálják a pénzt az agitációra. De hiszen a nép már mindenféle agitációt hallott, hallotta a fehérgárdisták agitációját is, az Alkotmányozó Gyűlés agitációját is. Nevetséges azt hinni, hogy azért követte a bolsevikokat, mert ügyesebben agitáltak. Dehogyan. Azon fordult meg a dolog, hogy a bolsevikok agitációja megfelelt az igazságnak.”¹

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 301. old.

A politikai agitációnak fontos sajátossága az, hogy célratoró, konkrét és hatékony. Pártunk megköveteli, hogy az agitátorok és a propagandisták ügyesen összekapcsolják az általános politikai kérdéseket a kommunista építés mindennapos feladataival, s a szovjet haza iránti szeretetre neveljék katonáinkat.

A parancsnokok és a politikai funkcionáriusok, valamint a párt- és Komszomol-szervezetek állandóan tökéletesítik azokat a formákat és módszereket, amelyek segítségével a szovjet hazafiság, a proletár internacionalizmus, a szovjet népek barátsága szellemében nevelik a személyi állományt.

A szovjet hazafiság rendkívül fontos és egyre növekvő szerepet játszik a fegyveres erők harckészségének fokozásában, a hadsereg és a hajóhad erkölcsi-harci szellemének megszilárdításában.

A hadseregben a szovjet hazafiság abban jut kifejezésre, hogy a katona példásan teljesíti katonai esküjét és a katonai szabályzatok előírásait, kitűnően elsajátítja a technikai eszközök és a fegyverek kezelését, és állhatatosan elviseli a háború nehézségeit és megpróbáltatásait. Éppen ezért mondta Kalinyin, hogy „a Szovjetunió összes dolgozóit a lánglelkű hazafiság, a haza iránti határtalan szeretet szellemében kell nevelnünk. Nem elvont, nem plátói szeretetről beszélek, hanem energikus, aktív, szenvedélyes, olthatatlan szeretetről, amely kíméletlen az ellenséggel szemben, s amely semmilyen áldozattól sem riad vissza, ha a haza érdekeiről van szó.”¹

A szovjet katonák hazafias nevelésének igen fontos feladata, hogy bizonyítsa a szovjet társadalmi és államrendnek a kapitalista renddel szembeni fölényét, megmutassa a szovjet népnek a kommunizmus építésében elért sikereit és megismertesse a harcosokat a szovjet állam tudományának és technikájának eredményeivel. A szovjet katonák hazafias nevelése során állandóan erősítenünk kell a hadsereg kapcsolatát a helyi párt- és állami szervekkel, társadalmi szervezetekkel, üzemekkel, kolhozokkal és hivatalokkal.

Lenin Megtartják-e a bolsevikok az államhatalmat? című

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 357. old., oroszul.

cikkében — a szocialista fegyveres erő történelmi fölényéről szólva — már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme előtt hangsúlyozta, hogy ez az erő „nincs elszakadva a néptől, mint a régi állandó hadsereg ereje, hanem a legszorosabban össze van kapcsolva vele; katonai szempontból ez az erő hasonlíthatatlanul nagyobb, mint az eddigi erők; forradalmi szempontból ezt az erőt semmi sem pótolhatja.”¹

Nálunk a hadsereget és a népet egy gondolat, egy érzés élteti. Minden katona tudja, hogy a szovjet emberek békés munkája felett őrködik. A Szovjetunió valamennyi állampolgára minden pillanatban kész arra, hogy fegyvert ragadjon és védelmére keljen hazájának.

A szovjet hadsereg, amely a népből meríti erejét, egyszerűs mind a szovjet nép forradalmi energiájának, lelkesedésének és kiváló erkölcsi szellemének táplálója.

Nagy nevelő hatásuk van azoknak az összejöveteleknek, ahol a katonák az ipar és a mezőgazdaság újtóival, a tudomány és a kultúra művelőivel találkoznak; hasonlóképpen nagy jelentőségű a harcosoknak a városi és a falusi dolgozókkal folytatott levelezése. Az ilyen rendezvények mély nyomot hagynak a személyi állomány tudatában, s a szolgálat példás teljesítésére ösztönzik a katonákat. A hadsereg tagjainak a helyi pártszervezetek rendezvényein és a politikai kampányokban való részvétele, valamint a munkások, a kolhozparasztek és az értelmiségiek megjelenése a csapatok ünnepein nagymértékben fokozza a szovjet katonák erkölcsi erejét, s erősíti a szovjet embereknek a fegyveres erők iránti szeretetét.

Ha alaposan megmagyarázzuk a katonáknak a szovjet hazafiság eszméit, a szocializmus előnyeit és fölényét a kapitalizmussal szemben, az nemcsak szeretetet ébreszt bennük a szocialista haza iránt, hanem gyűlöletet is ellenségeinkkel szemben. Baloldaliság — a kommunizmus gyermekbetegsége című munkájában Lenin rámutatott arra, hogy a legnemesebb gyűlöletet, a proletároknak a burzsoáziával szemben táplált gyűlöletét nemcsak a munkásosztály, hanem minden dolgozó

¹ Lenin Művei, 26. kötet, Szikra, 1952. 89. old.

átérzi és megérti. Korunkban az imperialistákkal, a béke, a szocializmus és a demokrácia ellenségeivel szemben táplált gyűlölete jelentős mértékben elősegíti a csapatok erkölcsi-harci szellemének, állhatatosságának és hősiességének kialakítását.

Hogy a személyi állományt eredményesen nevelhessük a szovjet hazafiság, az imperialista hódítók ellen táplált gyűlölet szellemében, nagy figyelmet kell fordítanunk arra, hogy leleplezzük az imperializmus reakciós lényegét, agresszív ideológiáját és politikáját. Az imperialisták reakciós politikájának leleplezésére irányuló munkánkat a burzsoá sajtó gyakran úgy értékeli, mintha gyűlölködést igyekeznénk szítani a népek között. Ez az állítás olyan messze van az igazságtól, mint ég a földtől. Mi sohase neveltük és ma sem neveljük a szovjet katonákat arra, hogy gyűlöljék más országok népeit. A szocialista hazáját védelmező szovjet nép sohasem kerülhet ellentétbe internacionális feladataival.

A burzsoá propaganda ádáz rohamokat intéz a proletár internacionalizmus és annak alapelvei ellen. A rohamok különösen fokozódtak az utóbbi időben, amikor az imperializmus táborában még jobban kiéleződtek az összes ellentmondások, a szocializmus táborának egysége pedig mérhetetlenül megszilárdult. Az imperialisták mindent elkövetnek, hogy elhintsek a széthúzás magvait a szocialista országok közt, s ezzel meggyengítsék őket. E cél elérésére a legkülönbözőbb eszközöket alkalmazzák: hirdetik a burzsoá nacionalizmust és sovizmust, fékevesztetten rágalmazzák a szovjet népnek és fegyveres erőinek a második világháború éveiben betöltött felszabadító küldetését stb. Az a feladatunk, hogy erélyesen visszatámasszuk az imperialisták propagandáját, s harcoljunk a burzsoá ideológia ellen.

Az SZKP XX. kongresszusának határozata értelmében tovább kell fokoznunk a szovjet emberek internacionális nevelését, erősítenünk kell a Szovjetunió népeinek barátságát, testvéri kapcsolatukat a szocialista államok és minden más ország dolgozóival.

Ha a katonák mélyen megértik a szocialista internacionalizmus és a népek közti testvéri együttműködés elveit, akkor

sokkal könnyebben kifejleszthetjük a szovjet harcosokban a magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságokat, a bajtársiasság, a kölcsönös segítség és az egymásrautaltság érzését.

Nem nevelhetjük a személyi állományt a proletár internacionalizmus és a Szovjetunió népeinek barátsága szellemében, ha egyidejűleg nem folytatunk erélyes harcot a burzsoá nacionalizmus ellen. Ismeretes, hogy az összes kispolgári előítéletek közül a nemzeti előítéletek a legszívósabbak. A párt igen nagy gondot fordít ezeknek az előítéleteknek a leküzdésére, s rendkívüli rugalmasságot és tapintatot követel a korábban elnyomott népek nemzeti érzelmei iránt, ugyanakkor engesztelhetetlen harcot folytat minden olyan akció ellen, amely sértheti a szovjet ember nemzeti érzéseit. Ezért nem tekinthető egészségesnek az a jelenség, amikor — sok esetben — a katonáknak a népek közti barátság szellemében való nevelése abban merül ki, hogy csak a nem orosz nemzetiségű katonákkal foglalkoznak. A parancsnokoknak és a pártszervezeteknek figyelembe kell venniük a csapatok és az alegységek soknemzetiségű összetételét, s konkrét intézkedéseket kell tenniük annak érdekében, hogy valamennyi nemzetiség katonái közt erősödjön a barátság.

A politikai és a katonai nevelés vezérfonala a szocialista haza védelmének hazafias eszméje. Lenin azt mondta, hogy a szocialista forradalom győzelme után a proletariátus legfontosabb feladata a forradalmi vívmányok védelme, a szocialista haza védelme. A kommunista párt és a szovjet kormány már a szovjetköztársaság fennállásának első napján a dolgozó tömegek szent kötelességének nyilvánította a szocialista haza védelmét. Ezt az eszmét később a Szovjetunió alkotmánya is rögzítette. Az alkotmány 133. cikkelye így hangzik: „A haza védelme a Szovjetunió minden állampolgárának szent kötelessége.”

A szocialista haza védelmének eszméje, amely meghatározza a szovjet katonai kötelesség lényegét, hadseregünk és hajóhadunk harcosait a harcban hőstettekre, a békekiképzés napjaiban pedig önfeláldozó munkára lelkesíti.

A szovjet katonai kötelesség a szovjet állampolgárok jogi és erkölcsi kötelessége, hogy védelmezzék a Szovjetunió szo-

cialista vívmányait és állami érdekeit. E kötelesség tartalmát a Szovjetunió Fegyveres Erőinek történelmi rendeltetése határozza meg.

„Csak mélyedjete el alaposan ügyetek lényegében — mondta Kalinyin a szovjet katonákhoz intézett egyik beszédében —, hisz rátok a szocialista állam őrzését és védelmét bízta! Nem volt és nincs a világon megtisztelőbb feladat, mint az, hogy erősítsétek és fejlesszétek a szocialista államot. Ez az út egyenesen a kommunizmusba vezet.”¹

A szocialista haza védelmének nemes eszméje, amely minden szovjet ember szívében mélyen gyökerezik, erősíti harcosaink katonai kötelességtudatát, s tömeges hősiességet szül. Hatalmas mozgató erő ez, amely megszabja a szovjet katonák magatartását mind a harcban, mind a békeviszonyok közt.

Kozsedub vezérőrnagy, a Szovjetunió háromszoros hőse A Hazát szolgálom című könyvében így ír: „A háborúban bajtársaim velem együtt nemcsak tudták kötelességüket, hanem valósággal annak éltek. Mindannyian tudtuk, hogy harci tevékenységünkkel, akármilyen jelentéktelen is az, a mi arcvonalszakaszunkon hozzájárulunk az ellenség legyőzésének nagy ügyéhez, szeretett hazánk parancsát teljesítjük.”²

A hazafias nevelés szorosan összefügg azzal a feladattal, hogy a katonákat a szolgálati kötelesség maradéktalan teljesítésének, a szocialista ország fegyveres védelmezője becsületének és méltóságának szellemében neveljük.

A szovjet katonai kötelességben szervesen összefonódnak a Szovjet Fegyveres Erők nemzeti és internacionális feladatai. A haza érdekeinek szolgálata a szovjet katona egész életének és tevékenységének legfőbb törvénye. Ez a törvény szabja meg a szovjet harcosok legfontosabb katonai kötelességeit.

A szovjet katona alapvető kötelességeit a katonai eskü, valamint a Szovjet Fegyveres Erők szolgálati szabályzata tartalmazza. A szovjet haza fegyveres védője legyen becsületes, bátor, fegyelmezett, éber, szigorúan őrizze a katonai és állami titkot, maradéktalanul teljesítse a szabályzatok előírásait és

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 337. old., oroszul.

² Kozsedub: A hazát szolgálom, 280. old., oroszul.

parancsnokai parancsait, lelkiismeretesen fejlessze katonai ismereteit, minden erejével óvja a hadsereg és a nép vagyonát, s utolsó leheletéig legyen hű népéhez, a kommunista párthoz és a szovjet kormányhoz.

A Szovjet Fegyveres Erők tagjainak katonai kötelességük, hogy állandó harci készenlétben legyenek. Ezt a követelményt a nemzetközi helyzet diktálja.

Igen fontos feladatunk, hogy népszerűsítsük a kommunista párt, valamint a szovjet hadsereg és hajóhad dicső harci hagyományait, megismertessük a hadsereg személyi állományával katonáink, matrózaink, tiszthelyetteseink és tisztjeink hőstetteit és a kommunizmust építő szovjet nép munkahőstetteit. Konkrét példákkal kell megmutatnunk a szovjet katonáknak, milyen volt hazánk a nagy október előtt és milyen ma. Tényekkel és példákkal alátámasztva kell megmagyaráznunk nekik, hogyan élnek a dolgozó tömegek a kapitalista országokban, s ezzel szemben milyen nagyszerű távlatok állnak a mi népünk, ifjúságunk előtt.

A katonáknak a forradalmi hagyományok ápolására való nevelése szempontjából óriási jelentőségű, hogy harcosaink elmélyülten tanulmányozzák Lenin életét és forradalmi tevékenységét, a kommunista pártnak és a világ első szocialista államának megteremtésében, valamint a Szovjet Fegyveres Erők létrehozásában játszott történelmi szerepét. A csapatoknál és az alegységeknél sok parancsnok és politikai tiszt szervez a legjobb propagandisták bevonásával előadásokat Lenin életéről. Ezeknek az előadásoknak a megtartására egyes alakulatoknál olyan öreg kommunistákat kérnek fel, akik személyesen ismerték Lenint. A moszkvai, a belorusz és a Kárpátok vidéki katonai körzet sok egységénél tanulókörök alakultak Lenin életének tanulmányozására. A klubokban és a kultúrhelyiségekben lejátsszák Lenin hanglemezeken megörökített beszédeit továbbá filmeket mutatnak be életéről és tevékenységéről.

A Szovjet Fegyveres Erők harci hagyományainak ápolásában nagy szerepet játszanak azok az esték, amelyeken műsor keretében emlékeznek meg a dicső hagyományokról, továbbá a katonák és a Nagy Honvédő Háború hősei között

rendezett összejövetelek, a szovjet embereknek a szocialista haza ellenségeivel vívott harcban véghezvitt hőstetteiről tartott előadások, a szovjet hősi emlékműveknél rendezett gyűlések stb.

Az egyik alakulat katonái és tiszthelyettesei például nagy érdeklődéssel hallgatták végig azt a műsort, amelynek ez volt a vezérgondolata: „Kiváló kiképzési eredményekkel és a szolgálat példás ellátásával gyarapítsuk alakulatunk harci dicsőségét.” A rendezvényt jól előkészítették. A parancsnok a párt és a Komszomol-szervezet segítségével megszervezte a levelezést a leszerelt katonákkal, és ezen az úton anyagot gyűjtött össze a Nagy Honvédő Háború hőseiről. A klubban izlésesen elkészített tablókön kiállították az alakulat hőseinek arcképeit, röviden leírták hőstetteiket, s mellettük kiállították azoknak a harcosoknak a fényképeit is, akik kitűntek a harci és a politikai kiképzésben.

Az ünnepélyen kibontották a csapatzászlót. Az előadó az alakulat egyik veteránja volt, aki részt vett az egység megalkotásában és annak kötelékében harcolt a háború alatt Sztálingrádtól Prágáig. Az előadó felsorolta az alakulat páncélosai által felszabadított városok neveit, beszélt azokról a harci rendjelekről, amelyekkel az egység dicsőséges gárdalobogóját ékesítették, megemlékezett a hős harcosokról. A katonák között háborús felvételeket osztott szét megtekintés végett. Nem feledkezett meg a harci dicsőség örököseiről sem, azokról, akik élen járnak a harckiképzésben.

Ezután a fiatal katonák szólaltak fel. Megesküdtek a kibontott zászló előtt, hogy méltók lesznek a hősök emlékéhez, kiváló eredményeket érnek el a kiképzésben és példásan látják el a szolgálatot.

A harci hagyományoknak különösen akkor van nagy nevelő hatásuk, amikor ápolásukat szorosan összekapcsolják a kiképzésben példát mutató harcosok tapasztalatainak széleskörű elterjesztésével. A kiképzésben kiváló harcosokról folytatott beszélgetések, eredményeik népszerűsítése arra lelkesítik a katonákat, hogy kifogástalanul teljesítsék katonai kötelességeiket, megtanítyák őket arra, hogyan kell nagy eredményeket elérni a harci és a politikai kiképzésben.

A kommunista párt különösen nagy figyelmet fordít a tisztek eszmei-politikai nevelésére, kötelességérzetük és szovjet katonai erényeik ápolására és fejlesztésére. A tisztikar a hadsereg gerince. A tisztikar fogja össze az egész fegyveres szervezetet, biztosítja akarat- és akcióegységét. A katonák a tisztektől tanulnak, róluk vesznek példát. Minél magasabbrendűek tehát a tisztek erkölcsi-harci tulajdonságai, annál magasabbrendűek alárendeltjeik ezen tulajdonságai is, annál eredményesebb a személyi állomány harci kiképzése.

A tiszt akkor teljesíti kötelességét, akkor hű tisztí becsületéhez, ha sohasem feledkezik meg arról a népnek tett fogadalmáról, hogy olyan katonákat nevel a hazának, akik politikailag érettek, erkölcsi szempontból feddhetetlenek, fizikailag erősek, bátrak, jól ismerik a harci mesterséget, s képesek leküzdeni a korszerű harc minden nehézségét.

A szovjet tiszt nevelője alárendeltjeinek. Az a hivatása, hogy olyan harcosokat képezzen ki, akik elszántan és hozzáértően védelmezik szocialista hazánkat. E felelősségteljes feladatokkal csak azok a tisztek birkózhatnak meg sikeresen, akik fáradhatatlanul tanulnak, gyarapítják katonai és politikai ismereteiket, kitartóan tanulmányozzák a marxizmus—leninizmus elméletét. S ez teljesen törvényszerű. A tisztek csak akkor tudják eredményesen oktatni és nevelni alárendeltjeiket, ha maguk is elmélyülten tanulmányozzák a marxista—leninista elméletet, a háborúról és a hadseregről szóló tanítást, a polgárháború és a Nagy Honvédő Háború történetét, lépést tartanak a hadtudomány fejlődésével, sokoldalúan ismerik a külföldi hadseregeket, azok technikai felszerelését, fegyverzetét és harcászátát. A hadseregben minden feltétel megvan a tisztek sikeres politikai és katonai-elméleti továbbképzéséhez. A hadseregben és a hajóhadnál a katonai káderek eszmei-elméleti képzettségének fejlesztése végezt bevezették a tisztek marxista—leninista oktatását. A marxista—leninista oktatás a parancsnoki kiképzés nélkülözhetetlen része.

A tisztek, a párt- és a Komszomol-aktivisták eszmei-elméleti képzésében nagy szerepet játszanak a marxizmus—leninizmus esti egyetemei és a pártiskolák. A hallgatók itt tervszerűen és következetesen megismerkedhetnek a forra-

dalmi elmélet alapelveivel, rendszerezhetik a pártpolitikai munka és a katonai nevelés terén szerzett tapasztalataikat.

A tisztek elméleti fejlődéséről való gondoskodás csupán egyik része a tisztek nevelésének. A magas fokú erkölcsi-harci szellem kialakítása szempontjából nem kevésbé fontos az sem, hogy a parancsnokokat és a vezetőket gyakorlati tevékenységük folyamán a nehézségek leküzdése révén neveljük. A tiszt elsősorban szolgálati kötelességeinek teljesítése során tökéletesíti az alárendeltek oktatása és nevelése terén szerzett ismereteit, alkalmazza az elméletet a gyakorlatban, s alakít ki magában olyan tulajdonságokat, mint az elvi szilárdság, a fogyatékosságok szívós üldözése, az igényesség önmagával és alárendeltjeivel szemben, az aktivitás és a kezdeményezőkészség a munkában.

*

Összegezve: a pártpolitikai munka révén a szovjet katonákkal alaposan megismertethetjük a szocialista haza védelmével kapcsolatos feladataikat, a kommunista párt és a szovjet kormány politikájának lényegét és katonai kötelességeiket. A pártpolitikai munka mozgósítja a szovjet katonákat az éberség fokozására, a harci kiképzés színvonalának emelésére, s a csapatok és a magasabbegységek harckészültségének növelésére. Éppen e körülménnyel magyarázható az, hogy a hadseregben és a hajóhadnál folyó pártpolitikai munka volt és lesz a szovjet hadsereg fejlesztésének egyik legfőbb alapja, a csapatok erkölcsi-harci szelleme erősítésének legfontosabb eszköze.

A parancsnokok, a politikai tisztek, a párt- és a Kom-szomol-szervezetek állandóan tökéletesítik a pártpolitikai munka módszereit és a nevelés különböző formáit. E formákat mély eszmei tartalommal töltik meg, s ezzel erősítik a személyi állomány erkölcsi szellemét és fokozzák fegyveres erőink harckészültségét.

A TUDATOS KATONAI FEGYELEM ÉS A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI-HARCI NEVELÉSE

Mint az előző fejezetekből láttuk, a személyi állomány magas fokú politikai öntudata, a katonai kötelesség tudatos teljesítése a döntő feltétele annak, hogy kialakíthassuk a szovjet harcosok szilárd erkölcsi szellemét, illetve fenntarthassuk azt a harcmezőn. A haza védelmének eszméje, behatolva a katonatömegek tudatába, hatalmas tényezővé válik, amely meghatározza a katonák magatartását mind háború idején, mind a békekiképzés napjaiban. A politikai öntudat határozza meg a katonák összes erkölcsi-harci tulajdonságait, többek között egyik legfontosabb tulajdonságukat, fegyelmezettségüket is. Az erős ellenség felett győzedelmeskedő Szovjet Fegyveres Erők harci tapasztalatai azt bizonyítják, hogy minél magasabb katonáink eszmei-politikai színvonala, minél jobban megértik a szocialista haza védelmével kapcsolatos feladataikat, annál szilárdabb a fegyelem az alakulatoknál és a hajókon.

A katonai fegyelem, amelynek színvonala közvetlenül függ a katonatömegek politikai öntudatától, ugyancsak közvetlenül visszahat a katonák erkölcsi-harci szellemének állapotára, az ellenséggel vívott harcban tanúsított magatartásukra. A katonai fegyelem, amely rászoktatja a katonákat a szervezett cselekvésre, a feltétlen engedelmességre, a parancsnokok parancsainak pontos végrehajtására, elősegíti a csapatok erkölcsi-harci nevelését. A katonai fegyelem a sikerek elérésének fontos eszköze mind háborúban, mind béke idején.

1. A SZOVJET KATONAI FEGYELEM SAJÁTOSSÁGAI ÉS HATÁSA A CSAPATOK ERKÖLCSI SZELLEMÉRE A HARCBAN

1

Lenin, a szovjet állam és a Szovjet Fegyveres Erők megalapítója többször hangsúlyozta, hogy a szilárd, öntudatos fegyelem óriási szerepet játszik a szocialista haza katonai védelmében. Azokat a legfontosabb tényezőket elemezve, amelyek a mi javunkra döntötték el a fiatal szovjetköztársaságnak a belső ellenforradalom és a nemzetközi imperializmus túlereje ellen vívott fegyveres harcát, Lenin azt mondta: „Ha elgondolkozunk azon, hogy végeredményben mi volt a legmélyebb oka annak a történelmi csodának, hogy egy gyenge, elerőtlenedett, elmaradott ország legyőzte a világ legerősebb országait, azt látjuk, hogy ennek oka — a centralizáció, a fegyelem és a példátlan önfeláldozás.”¹

Még inkább megnőtt a fegyelem jelentősége a jelenkori háborúknak, amikor is a harcmezőkön a legkorszerűbb harci eszközökkel felszerelt csapatok tevékenykednek. A szilárd katonai fegyelem ma döntő jelentőségű a csapatok harci együttműködése szempontjából.

A szovjet katonai fegyelem kiállta a harci próbát, segített katonáinknak abban, hogy helytálljanak az óriási erőfeszítéseket követelő harcok tűzében és a súlyos körülmények ellenére is győzelmet arassanak. A szovjet katonai fegyelem szilárdságát kénytelenek elismerni hazánk legádázabb ellenségei is, akik saját maguk tapasztalták a Szovjet Fegyveres Erők csapásainak megsemmisítő erejét. Guderian, az ismert hitlerista tábornok a második világháborúról írt visszaemlékezéseiben nem véletlenül mondja a következőket: „Az orosz tábornokok és katonák jellemző vonása az engedelmesség. Nem vesztették el lélekjelenlétüket 1941 igen súlyos körülményei között sem. Szívósságukat valamennyi háború története igazolja.”²

¹ Lenin Művei, 30. kötet, Szikra, 1953. 451. old.

² A második világháború tanulságai, 133. old., oroszul.

A katonai fegyelem azt jelenti, hogy a fegyveres erők tagjai szigorúan betartják a fegyveres erők törvényeit és maradéktalanul teljesítik a szabályzatok előírásait. A katonai fegyelem követelményei feltétlenek, s mind háborúban, mind békében kiterjednek a csapatok minden tevékenységére.

A szovjet katonai fegyelem hatalmas erkölcsi ereje öntudatos jellegében rejlik. Lenin már 1919-ben hangsúlyozta hadseregünk fegyelmének azt a fontos sajátosságát, amely megkülönbözteti a burzsoá hadseregek fegyelmétől és roppant erkölcsi-politikai jelentőséggel bíró tényezővé változtatja: „A Vörös Hadsereg erős, mert tudatosan és egy emberként indul harcba... a szovjethatalomért.”¹ Másutt pedig: „A Vörös Hadsereg soha nem látott kemény fegyelmet teremtett, mégpedig nem kényszerrel, hanem maguknak a munkásoknak és parasztoknak a tudatossága, odaadása és önfeláldozása alapján.”²

A szovjet katonai fegyelem tudatos jellege tovább fejlődött azzal, hogy országunkban győzött a szocializmus. A katonai fegyelem követelményei most a népünk életében végbe ment óriási anyagi és szellemi változásokra támaszkodnak. E követelmények a szovjet emberek legfontosabb erkölcsi tulajdonságait tükrözik. A katonai fegyelem normáit nemcsak az állami törvények szabják meg, hanem a kommunista erkölcs követelményei, a szocialista haza védelmezőinek morálja is. Ezek között a tartalom szempontjából nincs és nem is lehet elvi különbség, hiszen az erkölcsi normákban ugyanúgy a szovjet nép akarata fejeződik ki, mint az állami törvényekben, csak az előzőek a közvélemény formájában jelentkeznek. A szabályzatok előírásának szigorú betartása ezért nemcsak a katonai szolgálat követelménye, hanem a katona és a tiszt erkölcsi kötelessége is. Ennek megfelelően azokat a cselekedeteket, amelyek ártanak a csapat vagy a hajóegység harckészültségének, nemcsak parancsnoki vonalon büntetik, hanem az egész katonai kollektíva is élesen elítéli. S viszont azokat, akik szolgálati kötelességüket példásan teljesítik, minden módon támogatják és népszerűsítik. Mindez arról tanúskodik, hogy a szovjet katonai fegyelem szilárd eszmei-politikai alapon nyugszik, s követel-

¹ Lenin Művei, 29. kötet, Szikra, 1953. 244. old.

² Ugyanott, 250. old.

ményei rendkívül nagy erkölcsi hatást gyakorolnak a katonák magatartására. Ezért hangsúlyozta ismételten a SZKP Központi Bizottságának 1957 októberi plénuma, hogy tovább kell szilárdítani a személyi állomány öntudatát, a szovjet katonai fegyelem alapját.

Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a hadsereg fegyelme az állami fegyelem egyik formája. Követelményei a szovjethatalom szervei által hozott állami törvények, amelyeket a Szovjet Fegyveres Erők minden tagja köteles fenntartás nélkül betartani. Azt a személyt, aki megszegi a törvényt, megingatja a fegyveres erők harcképességének alapjait, megbüntetik.

A szovjet katonai fegyelemnek azonban ez az oldala is lényegesen különbözik attól, ami a tőkésországok hadseregeire jellemző. A burzsoa államok hadseregeiben a kényszerítés az osztályárendeltségen alapul, s a reakció céljait szolgálja. A szovjet hadseregben a katonai fegyelem követelményei nem idegenek a katonák számára, hanem összhangban vannak a kommunista erkölcs elveivel. A szórványosan előforduló engedetlenségeknek nincs osztályalapjuk. A kényszerítő eszközök alkalmazására nálunk csak egyes esetekben kerül sor, mivel a katonák a szabályzatok előírásait és előljáróik parancsait általában önként teljesítik.

Vizsgáljuk meg a szovjet katonai fegyelem legjellemzőbb sajátosságait a csapatok erkölcsi-harci szellemével való belső összefüggésükben.

A katonai fegyelem sajátossága az előljárónak való feltétlen engedelmség. Ez a követelmény a társadalmi vagy állami fegyelem egyik formájában sem jelentkezik olyan kategorikusan, mint a hadsereg fegyelmében. Az egyszemélyi vezetés sehol sem érvényesül olyan kifejtett formában, mint a csapatoknál. Kalinyin azt mondta, hogy az előljáró parancsa, utasítása törvény a harcos számára, olyan törvény, amelytől eltérni semmi szín alatt sem lehet. Ez érthető is. A katonai szervezet rendeltetése a harc, éppen ezért minden katonától feltétlen engedelmséget követel, a parancs gyors és pontos végrehajtását. Minden katonának készen kell állnia arra, hogy bármely pillanatban döntő harcba bocsátkozzék az ellenséggel. Az al-

egységek és csapatok akarategysége, szervezett tevékenysége csakis a parancsnoknak (az előljárónak) való engedelmeskedés révén biztosítható. A szovjet katonai fegyelemnek ez a sajátossága a fegyelem roppant erejét tükrözi, s nagy hatással van a csapatok erkölcsi állapotára.

A parancsnoknak (előljárónak) való tudatos és önkéntes engedelmeskedés lényeges hatást gyakorol a szovjet katonai élet minden területére. Engedelmisség nélkül a hadsereg elképzelhetetlen, mert a katonának gyorsan és pontosan kell végrehajtania harci feladatait. Szolgálati szabályzatunk előírásai arra kötelezik a fegyveres erők tagjait, hogy a harci parancs végrehajtásakor tanúsítsanak bátorságot és vitézséget, legyenek készek az önfeláldozásra. A katonákat a harcban a katonai kötelességérzet, nem pedig az esetleges büntetéstől való félelem vezérli. A szovjet katonák gondolatait és érzéseit a szocialista haza védelmének nemes eszméje hatja át. Amikor Alekszandr Matroszov testével fedte el az ellenséges géppuskafészek lőrését, katonai kötelességének teljesítésére, az ellenséges tűzben fekvő elvtársaira gondolt. Hőstettét a személyes felelősség érzése szülte.

A szovjet katonai fegyelem jogi és erkölcsi-politikai oldalának szerves egységéről szóló gondolatot igen találóan fejezi ki Borzenko A haza törvényeihez híven című elbeszélésének egyik hőse, aki, miután a Kremlben átvette Kalinyin kezéből a Szovjetunió Hőisének Aranycsillagát és a Lenin-rendet, így jellemezte a szovjet katona szellemi erejét: „... Minden a fegyelemtől függ. A fegyelemtől csak egy lépés a hőstettig. Csak azt akarom mondani, hogy a mi fegyelmünk nem pusztán a parancs teljesítése. Több annál. Ez a haza, a párt, és a szovjet nép iránti szeretet. S nemcsak szeretet, hanem annak akarása, a képesség arra, hogy bármely pillanatban megtegyünk mindent, amit elvárnak tőlünk. Sokszor parancs nélkül is tudnunk kell, mi a kötelességünk. Meg kell hallanunk a parancsot, még ha fizikailag nem is halljuk azt... Mindig szívünkkel hallgassuk a haza parancsát! És tegyünk többet... Ilyen fegyelemmel győzzük le a hitleristákat”.

A szovjet katonai fegyelem tudatos jellege megnyilvánul más olyan formákban is, amelyek ugyancsak fontos szerepet

játszának a csapatok erkölcsi-harci szellemének fenntartásában. Mint ismeretes, a korszerű harcban a siker nagymértékben függ a kezdeményezőkézségtől és a találékonyságtól, az egész személyi állomány harci aktivitásától. Enélkül nem számíthatunk győzelemre. Már önmagában az a tény, hogy a katonák kezdeményezésről tesznek tanúságot a harcban, azt bizonyítja, hogy bátrak, magabiztosak a cselekvésben, erős akarat fűti őket, s erkölcsi-pszichikai tekintetben készek leküzdeni minden nehézséget a célhoz vezető úton. Ezek az értékes tulajdonságok azonban szorosan összefüggnek a bátor cselekvést és kezdeményezést kiváltó tudatos katonai fegyelem sajátosságaival. Ez az egyik elvi különbség a szovjet katonai fegyelem és az imperialista államok hadseregeinek fegyelme között.

A szovjet katonai szabályzatok tág teret adnak a katonának ahhoz, hogy a parancsok végrehajtásakor bátran kezdeményezzenek, de elítélik a fenegyerekeskedést és az esztelen kockáztatást, aminek semmi köze a szovjet katonai fegyelemhez. Már annak idején Kutuzov megmondta, hogy nem az a hős, aki virtust csinál a veszedelem kereséséből, hanem az, aki engedelmeskedik. Más szavakkal: az ésszerű kezdeményezésnek mindig bele kell illeszkednie az előljáró általános elgondolásába, s a kezdeményezés lényegében a feltétlen engedelmes-ség magasabb formája. Az ilyen harci kezdeményezés elsősorban azokra a hadseregekre jellemző, amelyekben a fegyelem alapja a harcosok öntudata. Csakis a tudatos katonai fegyelem emelheti a kezdeményezést az igazi harci vállalkozó szellem színvonalára, s óvhatja meg a katonákat ugyanakkor attól, hogy oktalan vakmerőségükkel ártsanak a csapatok erkölcsi-harci szellemének.

Végezetül szólnunk kell a szovjet katonai fegyelemnek még egy sajátosságáról, amely rendkívül fontos a csapatok erkölcsi állapotának fenntartása szempontjából. Ismeretes, hogy harcban a győzelem csakis az alegységek, csapatok és hajók katonáinak közös erőfeszítésével, az összes fegyvernek együttműködésével vívható ki. S minél erősebb kötelékek fűzik egymáshoz a katonákat, minél nagyobb az előljárók és az alárendeltek egymás iránti bizalma, annál magabiztosabban viselkednek a harcmezőn, annál bátrabban és ha-

tározottabban harcolnak az ellenséggel. A szovjet katonai fegyelem ilyen kapcsolatokat ápol a hadseregben és a hajóhadnál. A szovjet katonai fegyelem az elvtársi összeforrottság és a fegyvernemek közti együttműködés, a bizalom és a bajtársi segítség fegyelme. A Szovjet Fegyveres Erők Szolgálati Szabályzata előírja: ápolod a bajtársi szellemet, segíts bajtársadon a harcban és életedet nem kímélve segítsd ki a veszedelemből. A szovjet katonai fegyelemnek ez a követelménye óriási erkölcsi erővel bír. Ott, ahol az alegységek és a csapatok minden tagja teljesíti ezt a követelményt, létrejön a teljes bizalom légköre, erősödik a kölcsönös megbecsülés, a barátság és a bajtársi támogatás szelleme, még inkább egybeforr a katonai kollektíva, s a csapatok harci szelleme a legnehezebb harci helyzetben is fenntartható lesz.

2

A szovjet katonai fegyelem, fentebb vizsgált sajátosságai folytán, egyike a legfontosabb tényezőknek, amelyek hatással vannak a katonáknak a harcban tanúsított erkölcsi magatartására. Ezek a sajátosságok a szocialista rend és a magas szintű, nemes eszméket szolgáló új típusú hadsereg természetéből erednek. A katonai kötelesség eszméje, amely a haza védelmének szükségességéből fakad, a katonák és a matrózok tetteinek mélyen átgondolt jelleget ad, s nagy erkölcsi erővel ruházza fel szabályzataink és utasításaink követelményeit. Ez a magyarázata annak, hogy a tudatos katonai fegyelem rendkívül szilárd és megingathatatlan, s erős hatást gyakorol a csapatok erkölcsi-harci szellemére.

Az imperialista államok hadseregeiben uralkodó fegyelemnek nem lehetnek ilyen sajátosságai. A burzsoá hadseregek a kizsákmányoló osztályok érdekeit és önző céljait védelmezik. Természetes, hogy fegyelmük alapja is népellenes. E hadseregekben szó sem lehet a katonák és a matrózok valamiféle magasabb eszmei indítékairól, amelyek a harci parancsok teljesítése közben katonai erények megcsillogtatására készítenék őket. Az imperialista hadseregek katonáinak a harc-

mezőn tanúsított magatartását az osztályalárendeltség és az ebből következő kényszerítés, a becsapás, a büntetéstől való félelem határozza meg, nem beszélve a különféle anyagi ösztönzőkről, amelyek a harácsolási vágyra és az alantas szenvedélyekre hatnak. Mindez együttvéve arról tanúskodik, hogy a burzsoá katonai fegyelem követelményei között a tudatosság eleme harmadrangú helyet foglal el, s ez erősen korlátozza a hadseregek fegyelmének nevelő erejét.

Katonai kádereink nevelése szempontjából káros volna azonban, ha csak a legcsekélyebb mértékben is lebecsülnénk azokat a lehetőségeket, amelyeket a kapitalista országok hadseregeiben felhasználhatnak a katonai fegyelem fenntartására. A történelmi tények azt bizonyítják, hogy az imperialista államok agresszív katonai és politikai vezetőinek gyakran sikerült viszonylag szilárd fegyelmet teremteniük csapataiknál. Ismeretes, milyen nagy erővel támadtak, s milyen szívósan és kitartóan védekeztek a német fasiszta és a japán csapatok a második világháborúban. Kétségtelen, hogy nagy harcképességük közvetlenül összefüggött a soraikban uralkodó szigorú fegyellemmel. Ahol ugyanis a katonai fegyelem szilárd, ott a parancsnokságnak meglehetősen hosszú ideig sikerül fenntartania csapatai harci szellemét. Nyugat-Németország katonai vezetői manapság nem véletlenül tesznek nagy erőfeszítéseket annak érdekében, hogy az újjászervezett Wehrmachtban a porosz fegyelem szelleme uralkodjon. „Új burokban kellene nekünk ugyanazok az emberek... Semmilyen más katonatípusra nincs szükségünk” — mondja Konrad, az 1. hegyilövész hadosztály volt parancsnoka. „Új életre akarjuk kelteni a német népben a régi szellemet, a japánok és a poroszok szellemét” — erősíti meg Konrad szavait Steiner, a „Stahlhelm” nevű militarista szervezet egyik vezetője.

Bizonyos mértékben mindez vonatkozik arra a hadseregre is, amelyet az Egyesült Államok monopolistái készítenek elő a szocialista tábor országai elleni támadásra. Ha erről nem beszélnénk, félrevezetnénk katonai kádereinket, s helytelen elképzeléseket alakítanánk ki bennük a várható ellenség harcképességéről.

A kapitalista országok hadseregeiben veszett ütemű ideológiai előkészítés folyik, amely a katonák becsapására, tudatuk elhomályosítására irányul. Emellett nagy gondot fordítanak a testületi szellem magasztalására, a szűken értelmezett katonai morál terjesztésére, a harci hagyományok, a vallási és faji előítéletek felhasználására, az egyéni becsvágy szítására stb. Az imperialista hadseregekben, kivált az Egyesült Államok fegyveres erőinél, nem csekély szerepet játszik az anyagi ösztönzés sem, a magas fizetés, a szabadrablás és az üzérkedés engedélyezése a katonáknak a háború alatt a megszállt ellenséges területen stb. Egyes imperialista hadseregekben, például a japán hadseregben, „a katonák harci szellemének fokozására” testi fenyítéket is alkalmaznak. Mindez lehetővé teszi a kapitalista országok uralkodó osztályainak, hogy engedelmességre kényszerítsék a csapatokat, s nem minden eredmény nélkül használják fel őket az agresszív politika feladatainak megoldására.

A katonai fegyelem fenntartásának azok a módszerei, amelyeket a Szovjet Fegyveres Erőknél alkalmazunk, természetesen merőben mások, mint az imperialista hadseregek módszerei. Mint már említettük, a szovjet katonák fegyelme politikai öntudatukon alapul. Azonban a Szovjetunió Fegyveres Erőinél sem mindenütt egyformán szilárd a fegyelem. Egyes csapatoknál és magasabb egységeknél a követelmények színvonalán áll, másutt elmarad a követelmények mögött. Tehát bármilyen magasztosak is a szocialista állam hadseregének és hajóhadának céljai és feladatai, önmaguktól, automatikusan nem biztosítják kivétel nélkül minden katona kifogástalan magatartását. Hadseregünk jellege csak a kedvező feltételeket teremti meg ahhoz, hogy a katonák minden esetben a szabályzatok követelményei szerint járjanak el. Az előfeltételek realizálása, a lehetőségek valósággá változtatása a harci és a politikai kiképzés folyamán történik meg, oly módon, hogy az egységeknél és a hajókon olyan feltételeket teremtünk, amelyek szigorúan és félreérthetetlenül meghatározzák a személyi állomány magatartását a kiképzés folyamán, a szolgálatban és az életben. Külön hangsúlyoznunk kell a pártpolitikai munka elsőrendű jelentőségét, amely arra

hivatott, hogy napról napra fokozza a szovjet katonák kommunista öntudatát. A parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek sokoldalú ideológiai és szervező tevékenysége a legfőbb feltétele annak, hogy a csapatok kemény katonai fegyelmének fenntartásáért, a csapatok erkölcsi-politikai szellemének további szilárdításáért folytatott harcunk sikeres legyen.

2. A SZIGORÚ KATONAI REND JELENTŐSÉGE A CSAPATOK ERKÖLCSI-HARCI NEVELÉSÉBEN

1

A katona magatartása, fegyelmezettségének foka nemcsak attól függ, mennyire helyes elképzelései vannak a katonai kötelességről. A szilárd fegyelem nevelési rendszabályok eredménye. Ezek között a rendszabályok között fontos szerepet játszik a szovjet törvények, valamint a katonai szabályzatok és utasítások pontos betartásán alapuló szigorú katonai rend. A politikai öntudat egymagában még nem elegendő ahhoz, hogy a katona a harcban helytálljon a különféle demoralizáló hatásokkal szemben. Pszichikai vonatkozásban is fel kell készíteni a katonát a harcra, ki kell alakítani benne a szilárd akarati tulajdonságokat, amelyek segítségével bármely helyzetben, a legnehezebb körülmények közt is teljesíteni tudja előljárója parancsait. *Az erkölcsi-harci nevelés egyik legfontosabb feladata éppen az, hogy a személyi állományt pszichikailag rászoktassa a feltétel nélküli engedelmességre, s következésképpen képessé tegye a szilárdabb helytállásra a harcmezőn. E feladat sikeres megoldását segítjük elő azzal, hogy a hadseregben és a hajóhadnál jól átgon-dolt katonai életrendet teremtünk, amely megköveteli a fegyveres erők minden tagjától, hogy a szolgálati idő egész tartama alatt maradéktalanul teljesítse kötelességeit.*

Minden tapasztalt parancsnok egyetért azzal, hogy az

egyik legfőbb fegyelmező eszköz a szabályzatokban előírt rend megteremtése és fenntartása az alakulatoknál. Éppen a szabályzatok és utasítások szerinti mindennapi katonai tevékenység folyamán, a magas fokú igényesség eredményeképpen szokja meg a személyi állomány a szervezett életmódot, az előjáróknak való engedelmeskedést, s ezzel megedződik akarata, mint a szilárd katonai szellem nélkülözhetetlen feltétele. Enélkül elképzelhetetlen a harci és a politikai kiképzés, valamint a belszolgálat ellátása, következésképpen a magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítása is. A fegyelmezettség csakis a szabályzatok előírásainak pontos és feltételen betartása révén válik a katonák húsává, vérévé, a harcos szokásává, jellemének szerves tartozékává, „második természetévé”.

A szigorú katonai rend az egyik legfőbb eszköze annak, hogy a katonákat fegyelmezettségre neveljük, megeddzzük akaratukat. Hogy a szigorú katonai rendnek milyen nagy a hatása, láthatjuk abból, hogy a szabályzatok előírásainak rendszeres megsértése teljesen felborítja a katonai életet és az egész nevelési folyamatot. A csapatok és az alegységek életéből vett példák azt bizonyítják, hogy ott, ahol meglazul a katonai rend és állandóan megsértik az előírásokat, a helyes magatartás fokozatosan elsikkad, s ennek következtében erősen megnő a fegyelemsértések száma. Ezért kötelezi arra a Belszolgálati Utasítás a parancsnokokat, hogy „teremtsenek és tartsanak az egységnél (az alegységnél) szigorú belrendet, haladéktalanul szüntessék meg a szabálysértéseket, s vegyék elejét minden olyan cselekménynek, amely árthat a rájuk bízott egység (alegység) harcképességének”.

A mintaszerű katonai rend közvetlenül hat a katonák kiképzésére és nevelésére. Ott, ahol a kiképzést, a szolgálatot és az egész katonai életet szigorúan a törvények és a szabályok szellemében szervezték meg, a személyi állomány összehasonlíthatatlanul nagyobb eredményeket ér el a harci és a politikai kiképzésben, a fegyelem megszilárdításában és az erkölcsi-politikai szellem fenntartásában. Nem véletlen, hogy a tapasztalt parancsnokok egyes elmaradott alakulatok és hajók parancsnokságának átvétele után a munkát rendszerint

azzal kezdik, hogy szigorú rendet teremtenek, s ezzel számottevő eredményeket érnek el.

Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a személyi állomány kiképzésében és nevelésében, valamint a katonai fegyelem megteremtésében ott érik el a legjobb eredményeket, ahol a szabályzatok előírásainak megfelelő szigorú rendért — amelynek mindenben, kicsiny és nagy dolgokban egyaránt érvényesülnie kell — elsősorban a legfelső fórumokon, a katonai körzet, illetve a flotta törzsénél indítják meg a harcot. Korántsem tekinthetjük véletlennek azt, hogy azok a körzetek és flották az élenjárók, amelyeknek parancsnoksága és törzse megértette, milyen nagy jelentőségű a szigorú katonai rend az eredményes kiképzés és a szilárd fegyelem szempontjából. A magasabb parancsnokságok helyes munkastílusát — a szabályzatok előírásaival összhangban álló tevékenységét — átveszik az alárendelt alakulatok és meghonosodik az a legkisebb alegységnél is, kedvező hatást gyakorolva az egész kiképzésre és nevelésre, az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítására.

A fentieket a csapatok és alegységek életének számtalan tapasztalata igazolja. Tanulságos ezzel kapcsolatban a következő eset, amely az egyik légelhárító ütegnél történt. Az alegység légi célra tüzelt. Az irányzók azonban mindjárt az első ösztűz után szem elől tévesztették a léggömböt, s amíg a célt keresték, az eltűnt a felhők mögött. A tűzerek nem teljesítették feladatukat. A kudarc után az ütegnél elkezdtek a kezelők fokozott gyakoroltatását. A parancsnok észrevette, hogy bár javult a személyi állomány munkája, az még mindig nem felel meg a légvédelmi lövésztűz előírásainak. A kezelő személyzet nem elég összehangoltan dolgozott. Keresnie kellett valami újabb eszközt, amellyel meggyorsíthatta a katonák erkölcsi-harci tulajdonságai kialakításának folyamatát. S ezt az eszközt az alegység katonai rendjének további megszilárdításában találta meg.

Az ütegparancsnok egy alkalommal, amikor már korán reggel megérkezett a laktanyába, látta, hogy az ébresztő szervezetlenül történik, s a tiszthelyettesek ügyet sem vetnek alárendeltjeik lassúságára. Amikor az alegység felsorakozott, ki-

derült, hogy az ébresztő kétszer annyi időt vett igénybe, mint amennyit a napirend előírt. A parancsnok azt is észrevette, hogy az egyik félszakasz késve kezdte meg a foglalkozást. Elégedetlen volt a legénységi szobák rendjével is. Megértette, hogy a kiképzés és a nevelés megjavítását a szolgálati szabályzatnak megfelelő szigorú rend megteremtésével kell kezdenie. Még aznap összehívta a szakaszparancsnokokat, külön-külön beszélt a lövegvezetőkkel, s részletes utasításokat adott nekik arra vonatkozóan, hogy az alegység egész életében szigorúan tartsák be a szabályzatok és utasítások előírásait. A katonák körében felvilágosító munkát folytattak. A parancsnok és a beosztott tisztek és tiszthelyettesek erőfeszítéseinek, valamint a politikai nevelőmunkának rövidesen meglett az eredménye. Az üteg személyi állománya szemmel látható fejlődésen ment keresztül, a kezelők munkája pontosabbá és gyorsabbá vált, a tűzkészültséget a szabályzatban megállapított időnél lényegesen gyorsabban érték el. Megfeszített erővel folyt a kiképzés, szívósan harcoltak a rend megteremtéséért. Néhány hónap múlva nem lehetett ráismerni az ütegre: a körzet egyik legkiválóbb légvédelmi alegysége lett.

Különösen nagy szerepe van a helyesen megszervezett életrendnek az újoncok nevelésében. A fiatal újoncok számára a bevonulással új, a legapróbb részletekig szabályozott élet kezdődik. Nagy nehézségekkel kerülnek szembe, meg kell ismerkedniük a bonyolult technikai felszereléssel és el kell sajátítaniuk a különféle harceljárásokat. S mindezt a szabályzatok szerint.

Ilyen körülmények közt a parancsnokoknak az a fő feladatuk, hogy minél előbb hozzászoktassák az újoncokat a katonai élethez. Mint a tapasztalatok mutatják, ezt a feladatot akkor oldják meg a legjobban, ha a fiatal katonáknak rögtön megmagyarázzák a katonai élet sajátosságait, megismertetik őket a legfontosabb szabályokkal, s megkövetelik tőlük a szabályzatok előírásainak maradéktalan teljesítését. A fiatal katonák a szigorú rend láttán, amely nem tűri a szabályzatok és utasítások előírásainak megsértését, gyorsabban megszokják a fegyelmezett viselkedést, hamarabb hozzászoknak ahhoz,

hogy alá kell vetniük magukat a katonai kötelesség követelményeinek, s állhatatosabban küzdik le a nehézségeket.

Felvetődik a kérdés: min alapul a magasrendű erkölcsi-harci tulajdonságok kialakulását elősegítő szovjet katonai rend nevelő ereje?

A szovjet katonai rend legfőbb elemei látszatra sokban hasonlítanak arra, amit a burzsoá hadseregekben láthatunk. A csapatok a burzsoá hadseregekben is megfelelő napirend szerint végzik tevékenységüket, belső életük szabályozott, a fegyveres erők tagjai között alá- és fölérendeltségi viszony van. A burzsoá katonai rendnek azonban mégsem lehet olyan nevelő ereje, mint a szovjet katonai rendnek. Mégpedig azért nem, mert a kapitalista országok hadseregeiben az előljárók és az alárendeltek közötti külső viszonyok mögött ellentmondásos osztályviszonyok rejlenek.

A hadsereg életének rendje a hadsereget létrehozó uralkodó osztály politikai és ideológiai koncepcióit kifejező szabályzatok követelményein alapul. A burzsoá hadseregekben ezért olyan rendet alakítanak ki, amely a kizsákmányolóknak előnyös, és alkalmas arra, hogy segítségével a hadsereget reakciós és agresszív terveik végrehajtásának engedelmes eszközévé tegyék. Az imperialisták és a hadseregben működő szolgálók úgy félnek a katonatömegek osztályöntudatának kifejlődésétől, mint a tűztől. A burzsoá katonai rend egyik feladata éppen az, hogy a katonákat és a matrózokat engedelmes, előljáróik parancsait saját akaratuk ellenére is teljesítő automatákká változtassa. Ez az oka annak, hogy például az amerikai szabályzatok szerint a „dresszírozás” a személyi átlomány „fegyelmi nevelésének alapja”.

Elvileg más természetű a katonai rend a Szovjet Fegyveres Erőknél. A katonai rend itt az élenjáró szovjet katonai ideológiának és a kommunista párt bölcs politikájának szellemétől áthatott törvényeken és katonai szabályzatokon alapul, s az a célja, hogy a szocialista haza védelmezőit öntudatos és aktív harcosokká nevelje. A szovjet katonai szabályzatok arra kötelezik a parancsnokokat, hogy ápolják a magasrendű erkölcsi-harci tulajdonságokat, a katonákat a néphez és a katonai kötelességhez való hűségre, a parancsok gyors

végrehajtására, a szervezettségre, s arra tanítsák, hogy legyenek becsületesek, őszinték, bátrak, óvják a hadsereg és a flotta becsületét és harci dicsőségét. A katonai élet normái és szabályai ezért a mi társadalmunkban nem állanak kényszerítő erőként szemben a személyi állománnyal, nincsenek ellentétben a személyi állomány osztályérdekeivel. Elsősorban ezzel magyarázható az a tény, hogy a rajtuk alapuló katonai rend roppant erkölcsi erővel bír, amely a katonákat a magasrendű erkölcsi elvek szellemében való életre és tevékenységre neveli. S minél szigorúbb a rend a csapatoknál, annál inkább elősegíti az az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítását és fejlesztését, a személyi állomány katonai szellemének megszilárdítását.

2

Melyek azok a követelmények, amelyeknek teljesítése biztosítja a katonai rend helyes megszervezését, ezzel fegyelmezi a katonákat, és elősegíti erkölcsi-harci nevelésüket?

Az egyik fő követelmény, amelyet a katonai rend megszervezésével szemben támasztunk a célszerűség. Az alegységeknél, a csapatoknál és a hajókon a katonai élet légkörét úgy alakítják ki, hogy létrejönnek a harci és politikai kiképzési tervek sikeres végrehajtását, a fegyelem megszilárdítását, s következésképpen a csapatok harckészségének állandó tökéletesítését biztosító legkedvezőbb feltételek. Ott, ahol a rendet helyesen szervezték meg, nem zavarja semmi a személyi állomány kiképzését és nevelését. Minden, ami a belrendhez tartozik — az élet szervezettsége, a napirend, az alá- és fölérendeltségi viszony —, szigorúan megfelel a szabályzatok előírásainak. Nem csoda tehát, hogy azoknál a csapatoknál és alegységeknél, amelyeknek parancsnokai következetesen eleget tesznek a szabályzatok követelményeinek, a katonai rend szilárdná és megingathatatlaná válik, s éppen ezért növekszik nevelő hatása is. A szabályzatok normáinak és előírásainak szabatos, napról napra ismétlődő teljesítése fegyelmezi a katonákat, megedzi akaratukat és jellemüket, s ezzel gyorsítja erkölcsi-harci tulajdonságaik fejlődését.

Ha szigorúan a szabályzatok előírásainak megfelelően szervezzük meg a személyi állomány életét, értelmet adunk a katoná cselekedeteinek, tudatossá tesszük minden tevékenységét. A szigorú katonai élet rászoktatja a harcosokat a pontosságra és szervezettségre, kialakítja bennük az önfegyelmet, ami elengedhetetlen feltétele annak, hogy a katoná bármely pillanatban képes legyen elfoglalni helyét a sorban és teljesíteni a rábízott feladatot. S viszont, a fenti követelményektől való legcsekélyebb eltérés is rögtön károsan hat az alegységre. Ha például a katoná takarodókor nem előírásosan rakja le felszerelését, „riadó” esetén elkéshet a sorakozóról, s dezorganizálhatja az egész alegység tevékenységét. A katonáknak jól meg kell ismerniük a katonai élet összes követelményeinek és szabályainak értelmét és célját, mert ezek tudatában gyorsabban alakul ki bennük a szovjet katonai jellem a maga szilárd akarati tulajdonságaival.

Nagy nevelő hatása van az átgondoltan összeállított napi-rendnek is. A napirend előírja a személyi állomány teendőit és azok időrendi beosztását ébresztőtől takarodóig. A napirend nevelő hatása nagy erővel mutatkozik meg abban az esetben, amikor előírásait a szolgálati szabályzat követelményeivel teljes összhangban hajtják végre. Ha például leintik a tiszthelyetteseket, hogy ne tartsanak reggeli szemlét, csökkentik a felelősségüket, amellyel a katonák külső megjelenéséért tartoznak. Ez viszont káros következményekkel jár a kiképzésben és a szolgálatban. A gondatlan külső előbb-utóbb kihat a katoná egész magatartására, a kiképzéshez való viszonyára és ezzel lassítja erkölcsi-harci tulajdonságai kialakulásának folyamatát.

Teljesen indokolatlannak tartjuk azoknak a „kiegészítő szolgálatoknak” a szervezését, amelyeket helyenként alkalmaznak a belszolgálat megerősítésére.

Ismeretes, hogy az egység rendjének fenntartására, az elhelyezési körletek és az anyag őrzésére az ezredügyeletes parancsnoksága alatt 24 órás őrseget vezényelnek. A Belszolgálati Utasítás szerint ez teljesen elegendő ahhoz, hogy a kiképzés és a szolgálat valamennyi alegységnél szigorúan az előírások szerint történjen. Egyesek azonban ezt az őrseget

nem tartják elegendőnek. Néhány parancsnok a szabályzat ellenére még úgynevezett „felelős tiszteket” is vezényel szolgálatba, azzal a feladattal, hogy „kísérjék figyelemmel” az általános rendet ébresztőtől takarodóig. Az ilyen gyakorlat a szabályzat nyilvánvaló megsértését jelenti, s célszerűtlen, mert a 24 órás őrség felelősségének csökkentéséhez vezet.

A csapatoknál és a hajókon a katonai napirend az idő célszerű beosztásán, a kiképzés, a szolgálat és a pihenés helyes sorrendjének meghatározásán alapul, s egyrészt figyelembe veszi a harci és politikai kiképzés érdekeit, másrészt gondoskodik a katonák testi edzéséről és szellemi igényeik kielégítéséről. A helyes életrend megteremti a feltételeket a csapatok harckészségének szakadatlan fokozásához, elősegíti a személyi állomány erkölcsi és fizikai erejének gyarapítását.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakításának folyamata ott halad a legjobban, ahol a katonákkal és a matrózokkal szemben mindennap és szigorú következetességgel olyan követelményeket támasztanak, amelyeket feltétlenül teljesíteniük kell. A napirend gyakori és indokolatlan módosítása, valamint a követelmények támasztásában való következetlenség elkerülhetetlenül megbontja a katonai élet rendjét, megzavarja a csapatok kiképzését és nevelését, károsan hat a csapatok fegyelmére.

Hogy milyen nagy a szigorú katonai rend fegyelmező ereje, látható abból, hogy a katonai élet ütemének megzavarása (a kiképzési tervek és a foglalkozási jegyek gyakori módosíthatása, a foglalkozások nem megfelelő anyagi biztosítása stb.) kizökkenti a személyi állományt a megszokott kerékvágásból, táptalajul szolgál a fegyelmezetlenségnek, s növeli a rendkívüli események számát. Egyáltalán nem tekinthető véletlennek az, hogy a fegyelemsértések számának növekedése legtöbbször azokra az időszakokra esik, amikor csökken a kiképzés feszítettsége, amikor a harckiképzés kezd erősen „idényjellegűvé” válni. Ez ismét csak azt bizonyítja, hogy a katonai élet rendjének megszegése, a napirendtől való mindennemű eltérés rendkívül károsan hat a személyi állomány fegyelmére és erkölcsi-politikai állapotára.

Ártalmas a fegyelem szempontjából az is, ha nem elég következetesen támasztunk követelményeket a személyi állománnyal szemben. A katonai szabályzatok, mint ismeretes, arra köteleznek minden parancsnokot, hogy alárendeltjeitől határozottan és engedmény tétele nélkül követelje meg a fegyelem betartását mindenütt és minden alkalommal. A szabályzatnak ezt az előírását azonban nem mindig tartják be. Gyakoriak az olyan jelenségek, hogy a parancsnokok — jól-lehet az alaki kiképzés folyamán megtanítják a katonákat a tiszteletadásra, a parancsnoknál való jelentkezésre, s ezt a foglalkozásokon szigorúan meg is követelik tőlük — a kiképzési időn kívül keveset törődnek alárendeltjeik viselkedésével és magatartásával. Az ilyen közömbösség alapján ássa alá a katonai rendet, és igen károsan hat a személyi állomány fegyelmére. Jeremenko elvtárs, a Szovjetunió marsallja egyik cikkében, amely a Krasznaja Zvezdában jelent meg, a következő jellemző példát mondja el. A helyőrségi járőr igazoltatott a városban néhány katonát, aki nem volt előírásosan öltözve és nem teljesítette a szolgálati szabályzatban előírt kötelező tiszteletadást. Kiderült, hogy valamennyien olyan al egységhez tartoztak, amelynek parancsnokai eltúrték a katonai rend megsértését. Mint később megállapították, e parancsnokoknak nem volt helyes elképzelésük arról, milyen nevelő szerepe van a személyi állománnyal szembeni következetes igényességnek.

Az egyik legfontosabb feltétel, amely biztosítja a katonai rendet, a személyi állománnyal szemben támasztott követelmények egysége és egyetemessége. Ez azt jelenti, hogy a katonai szolgálat szabályzatokban és utasításokban rögzített normáinak és szabályainak teljes egészében érvényt kell szerezni a hadsereg minden alakulatánál. Nem lehet helyes az erkölcsi-harci nevelés ott, ahol a parancsnokok és a politikai tisztek, valamint a magasabb és alacsonyabb beosztású parancsnokok nem működnek szorosan együtt a fegyelem fenntartása érdekében. Nem számíthatunk sikerre a katonák magatartásának fogyatékokai elleni harcban, ha a parancsnoknak a katonai rend megszilárdítására irányuló intézkedéseit nem támogatja az alegység, a csapat vagy a hajóegység

egész politikai apparátusa, s nem támasztja alá azt megfelelően a pártpolitikai munka.

A rend fenntartására irányuló munka szervezetlensége, s még inkább az egyszemélyi vezetés megsértése károsan hat a csapatok fegyelmének állapotára, a személyi állomány szilárd akarati tulajdonságainak kialakítására.

Nagy fontosságú az is, hogy a katonai rend kiterjedjen a kiképzés, a szolgálat és a katonai élet minden területére. A katonai nevelésben nincsenek „jelentéktelen apróságok”. Akár a katona külső megjelenéséről, akár a szobarendről vagy a parancsnoknál való jelentkezésről van szó — minden a legszorosabban összefügg a fegyelemmel és a szervezettséggel, következésképpen kapcsolatban van az alegység, csapat és a hajóegység harckészségével. Kozsedub vezérőrnagy, a Szovjetunió háromszoros hőse írja: „Kezdetben, amikor parancsnokunk megdorgálta valamelyik tiszti tanfolyamost a lazán meghúzott derékszíj vagy a rossz ágyazás miatt, úgy találtuk, túlságosan szőrszálhasogató. De csakhamar megértettük, hogy a derékszíj és az ágyazás csak az első pillanatban látszik jelentéktelen apróságnak, hogy éppen itt kezdődik a fegyelemre, a katonai kötelességre való nevelés.”¹

A katonai nevelésnek ez a sajátossága a hadsereg természetéből fakad, hiszen a hadseregben a legcsekélyebb mulasztás is fölösleges emberáldozatokhoz vezethet.

Ahol a „minta”-alegység jó hírnevére „ügyelve” nem törődnek az „apróságokkal”, ott idővel elkerülhetetlenül súlyos bajok jelentkeznek a katonák magatartásában, s elburjánznak a hibák a harci és a politikai kiképzésben. S ez egyáltalán nem csoda, mert a kis mulasztást, amelyet a parancsnok nem tesz szóvá, követi a másik, súlyosabb mulasztás. Ezért kötelezi a szolgálati szabályzat az előljárókat arra, hogy alárendeltjeik egyetlen ballépését se nézzék el.

Ezzel kapcsolatban határozottan el kell ítélnünk azokat a nézeteket, amelyek szerint szolgálaton kívül bizonyos „könynyítések” engedhetők meg a katonáknak. A flotta tisztjei között például még „teoretikusok” is akadtak, akik megpró-

¹ Kozsedub: A hazát szolgálom, 85. old., oroszul.

bálták „megindokolni”, hogy a fegyelemnek két fajtája van: tulajdonképpen tengeri fegyelem és szárazföldi fegyelem. Ezek véleménye szerint csak az a fontos, hogy a matrózok a hajón tartsák be a szabályzatok előírásait, az viszont, hogy a szárazföldön hogyan viselkednek, nem nagyon lényeges. Világos, hogy az effajta „konceptciók” ellentétben állnak a szabályzatok szellemével, s helyrehozhatatlan kárt okozhatnak a személyi állomány nevelésének.

A szabályzatok előírta rend egysége és egyetemessége megnyilvánul abban is, hogy követelményei nemcsak a katonákra és a matrózokra vonatkoznak, hanem az egész parancsnoki karra is. A Szovjet Fegyveres Erőknél egységes katonai fegyelem uralkodik, amely egyformán kötelező a fegyveres erők minden tagjára, beosztásra és rendfokozatra való tekintet nélkül. Katonai szabályzataink e tekintetben nem engednek meg semmilyen kivételt. A hadseregben nem lehet két fegyelem, egy a parancsnokok, egy pedig az alárendeltek számára. Sőt, a szovjet katonai vezető köteles példát mutatni alárendeltjeinek mindennemű katonai kötelesség teljesítésében. A parancsnok személyes példamutatása elősegíti a katonák helyes magatartásának kialakulását, növeli erkölcsi tekintélyét, s elsőrendű feltétele annak, hogy a parancsnok az alegységnél, az egységnél vagy a hajon szigorú katonai rendet tartson. Enélkül hiábavaló a fegyelem megszilárdítására irányuló minden erőfeszítés. „Ha fegyelmet hirdetsz, s közben magad állandóan megszeged — mondta Kalinyin —, nyilvánvaló, hogy édeskevés eredményt érsz el.”¹

A szovjet katonák barátjának és tanítójának ez a tanácsa megerősíti azt, amit Lenin mondott a tömegvezetők személyes példamutatásának szerepéről. „... Ha lelkiismeretesen tanítjuk fegyelemre a munkásokat és a parasztokat — írta Lenin —, kötelesek vagyunk magunkkal kezdeni.”²

A szigorú katonai rend és a céltudatos erkölcsi-harci nevelés azt is megköveteli, hogy az előljárók és az alárendeltek között a szabályzatnak megfelelő helyes viszony legyen. Enél-

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 525. old., oroszul.

² Lenyinszkij szbornyik, 34. kötet, 23. old., oroszul.

kül nem lehet egészséges erkölcsi hangulatot teremteni az alakulatnál, tehát eleve lehetetlen az is, hogy a katonákat fegyelmezettségre neveljék. Az előjárók és az alárendeltek közti eszmei kapcsolat hiánya, de különösen a széthúzás, káros hatással van a személyi állomány erkölcsi-politikai állapotára, s egyes esetekben rendkívüli eseményekhez vezethet.

A csapattapasztalatok azt mutatják, hogy a szovjet hadseregben az előjárók és az alárendeltek közötti viszony erkölcsi ereje jelentős mértékben attól függ, mennyire tartják be a törvényességet. Ellentétben az imperialista államok hadseregeivel, ahol az osztályalárendeltség elve uralkodik, nálunk az előjárók és az alárendeltek egyenlők a törvény előtt.

A Szovjet Fegyveres Erőknél uralkodó tövényes viszonyok megkívánják a parancsnokoktól, hogy rendszeresen és következetesen megköveteljék alárendeltjeiktől az érvényben levő törvények és szabályzati előírások betartását. Az öntudatos szovjet katona sohasem neheztel parancsnokára amiatt, hogy az szigorú, mert tisztában van előjárója követelményeinek szükségességével és célszerűségével, s ellentmondás nélkül teljesíti a szabályzatokban meghatározott kötelességét.

Ez azonban csupán egyik oldala az előjárók és az alárendeltek viszonyában a Szovjet Fegyveres Erőknél. A másik oldal, amely hadseregünk sajátos természetéből fakad, e viszony mélyen emberiessége. Amikor az előjáró szigorú követelményeket támaszt alárendeltjeivel szemben, egyszerűsmind egyenrangú szovjet állampolgárt lát benne, s őszinte tiszteletet érez iránta mint a haza védője iránt, akit az alkotmány értelmében ugyanolyan jogok illetnek meg, mint őt. Ez arra kötelezi a parancsnokot, hogy soha és semmilyen körülmények közt se engedje meg alárendeltjei emberi méltóságának megsértését, tapintatosan és figyelmesen bánjon velük, s állandóan törődjön szükségleteikkel és igényeikkel. A parancsnokok és az alárendeltek viszonyában szigorúan érvényesíteni kell ezt az elvet, mert ez egyike azoknak a feltételeknek, amelyek lehetővé teszik a szovjet hadsereg óriási erkölcsi erejének kihasználását. „Csak a vöröstiszteknek lesz tekintélye a katonák előtt — mondta Lenin —, és csak ők

tudják majd megszilárdítani hadseregünkben a szocializmust. Az ilyen hadsereg legyőzhetetlen lesz.”¹

Lenin e szavai igen mély értelműek. A szocializmus, amely győzött országunkban, erős gyökereket eresztett hadseregünk életében. A Szovjet Fegyveres Erők katonái és matrózai, tiszthelyettesei, tisztjei, tábornokai és tengernagyai egységes családot alkotnak, amelynek tagjait politikai és szellemi érdekközösség fűzi össze. A köztük levő viszony, amely a szocialista haza védelmének eszméjén alapul, a kölcsönös bizalom viszonya; ezt a viszonyt a fegyverbarátság, a bajtársiasság és a testvériség szelleme hatja át. A hadsereg és a hajóhad egész állományának ez az eszmei egysége az egyik legfőbb forrása a tudatos katonai fegyelemnek, a szabályzatok megkövetelte szigorú rendnek, valamint a csapatok és a hajóegységek magas fokú harcképességének.

A fegyveres erők tagjai közti helyes viszony fenntartásában óriási szerepet játszik a parancsnok tekintélye. Ez a tekintély nem spontán alakul ki. Nem teremthető meg azzal, hogy engedményeket teszünk vagy hízeltünk az alárendelteknek, de nem jöhet létre a durva és igazságtalan bánásmód alapján sem. A tömegek előtt úgy tehetünk szert tekintélyre, ha a katonák egész kollektívájával együtt kitartóan és szívósan harcolunk az alakulat harcképességének szakadatlan fokozásáért. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó Boncs-Brujevics tábornok visszaemlékezéseinek alábbi részlete:

„Azt hiszem, a szükséges tekintély akkor születik meg, ha igazságosan bánunk a tömegekkel. A tömegek mintegy tanulmányozzák önöket, s önök vizsgát tesznek egész tevékenységükkel és magatartásukkal. Legyenek óvatosak mindenben: a bánásmódban, a szavakban és a mozdulatokban, a módszerben, amellyel a döntéseket kialakítják, minden cselekedetükben, akár nagy, akár jelentéktelen cselekedetről van is szó. Mindez nagy erőfeszítést követel önöktől. S váratlanul észreveszik majd, hogy kialakult a kölcsönös megértés; még a legizgágabb katonák is hallgatnak önökre és támogatják intézkedéseiket; bizalmuk határtalanná válik; hisznek és enge-

¹ Lenin Művei, 28. kötet, Szikra, 123, 192. old.

delmeskednek önöknek, nem félelemből, hanem lelkiismeretük szavára hallgatva, engedelmeskednek fenntartás nélkül, de csak addig, amíg a tömegek előtt semmi sem ejt csorbát az önök által kivívott tekintélyen.”¹

Ezek a katonai rend megteremtésével kapcsolatos legfontosabb feltételek és követelmények a hadseregben és a hajóhadnál. E feltételek és követelmények pontos és maradéktalan teljesítése biztosítja, hogy a személyi állomány körében szigorú katonai rend uralkodjon, ami nagy nevelő erővel bíró tényező. Enélkül nem születhetnek sikerek a harci és a politikai kiképzésben, a csapatok erkölcsi-harci nevelésében.

3. AZ EGYSZEMÉLYI VEZETÉS ELVÉNEK HELYES ÉRVÉNYESÍTÉSE A FEGYELEM ÉS A REND MEGSZILÁRDÍTÁSÁNAK LEGFONTOSABB FELTÉTELE

1

Fentebb már volt szó arról, hogy a szovjet katonai fegyelem alapja az öntudat, s a katonák fegyelmezése, akárcsak az egész erkölcsi-harci nevelés, lehetetlen szigorú katonai rend nélkül. A szigorú katonai rend azonban döntő mértékben függ attól, hogyan érvényesül a hadseregben és a hajóhadnál az egyszemélyi vezetés elve. „Ha nem tudjuk helyesen megoldani az egyszemélyi vezetés kérdését — mondta Frunze —, ha e téren hibát követünk el, ez a hiba a legkárosabb módon megmutatkozik a fegyelem területén is.”²

A szovjet hadseregben alkalmazott egyszemélyi vezetés külső formáját tekintve nem jelenti a csapatok vezetésének valamiféle új módszerét. Ennek a módszernek a gyökerei a régmúltba nyúlnak vissza. De rögtön hangsúlyoznunk kell, hogy a szocialista társadalomban, ahol likvidálták a kizsák-

¹ Boncs—Brujevics: Minden hatalmat a szovjeteknek, 142—143. old., oroszul.

² Frunze Válogatott Művei, 2. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 358. old.

mányoló elemeket, ahol a tisztek és a katonák szellemüket és szocialista helyzetüket tekintve egyek, más jellegű az egyszemélyi vezetés elvének alkalmazása, mint az osztálytársadalomban. A szovjet katonai egyszemélyi vezetést semmi szín alatt sem szabad összekeverni a burzsoá egyszemélyi vezetéssel. Az imperialista hadseregekben a tiszt mint az uralkodó osztály képviselője gyakorlati tevékenységében ugyanolyan erőszakot és elnyomást alkalmaz, mint amilyen a tőkésországok gyáraiban érvényesül. Ezzel szemben a szovjet katonai vezetőknek olyan emberekkel van dolguk, akik osztályostársaik. Magától értetődik, hogy ez a körülmény gyökeresen megváltoztatja az egyszemélyi vezetés egész rendszerét. Ezzel magyarázható az egyszemélyi vezetés rugalmassága, valamint az, hogy össze tudjuk kapcsolni a csapatok egyszemélyi vezetését a katonai kollektívában rejlő összes erők felhasználásával, akár alegységről, akár egységről, vagy magasabbegységről van szó.

A szabályzatok előírta rend megteremtésében és a katonák szilárd akarati tulajdonságainak kialakításában a vezető szerep az egységek vagy a hajók, valamint az alegységek parancsnokait illeti meg, minthogy elsősorban az ő munkájuktól függ a csapatok harci és politikai kiképzésének sikere. Ezért különösen fontos, hogy az említett parancsnokok következetesen harcoljanak a szilárd fegyelem megteremtéséért. Nem téveszthetik szem elől, hogy alárendeltjeik elsősorban hozzájuk igazodnak és sok tekintetben a parancsnokok munkastílusától függ az egész személyi állomány tevékenységének szervezetsége. A szolgálat gondos és körültekintő megszervezése az alapja az egységek, és a hajók állandó harckészültségének.

A tapasztalatok szerint az egyszemélyi parancsnokok határozott és erélyes intézkedései fontos szerepet játszanak a csapatok szigorú rendjének megteremtésében és fenntartásában. Nagyon gyakran előfordul, hogy egy és ugyanazon magasabbegység csapatainál különböző fokon áll a fegyelem, holott személyi állományuk életkörülményei csaknem egyformák. Ennek magyarázatát elsősorban a parancsnokok szervező képességében, munkastílusában kell keresnünk. Világosan bizonyítják ezt az olyan esetek, hogy az elmaradt alaku-

latok új, rátermett parancsnokok vezetésével viszonylag rövid idő alatt felzárkóznak az élenjárókhoz. Ez elsősorban az emberekkel való helyes bánásmód és az egyszemélyi vezetés elvének helyes alkalmazása révén érhető el.

Az alegységek katonai rendjének fenntartásában rendkívül fontos szerepet játszanak a tisztesek és a tiszthelyettesek. Ők alkotják a parancsnoki kar legszélesebb rétegét. A katonák és a matrózok az ő közvetlen vezetésükkel tanulják a katonai ismereteket, teljesítik mindennapos szolgálati kötelességeiket, szoknak hozzá a hadsereg és a hajóhad életéhez. Természetes ezért, hogy a katonák helyes magatartásának kialakítása sok tekintetben attól függ, milyen szerepet játszanak a kiképzés és a nevelés folyamatában a raj-, a félraj- és az őrparancsnokok. Ebből a szempontból tanulságos az egyik alakulat példája. Az előljáró parancsnok utasítására valamennyi alegységnél megvizsgálták, milyen szerepet játszanak a tisztesek a személyi állomány kiképzésében és nevelésében. Kiderült, hogy három alegységnél, ahol a tisztesek fölött fegyelmi téren gyámkodtak, a személyi állomány fegyelme és egyszersmind hangulata is sokkal rosszabb volt, mint a többi alegységnél. Miután megtették a megfelelő intézkedéseket a tisztesek helyes nevelésére, parancsnoki képességük fejlesztésére, sikerült megszüntetni a személyi állomány erkölcsi-harci nevelésében tapasztalt fogyatékosságokat is.

2

A katonai rend, s következésképpen a katonai fegyelem fenntartásának, a szilárd akarati tulajdonságok kialakításának alapja a parancsnokok szigorú és következetes igényessége. Ebben közvetlenül kifejeződik az egyszemélyi vezetésnek a szovjet hadseregben alkalmazott elve. A parancsnok igényessége a szervező ereje az egész katonai életnek, egyik döntő eszköze a katonai szellem kialakításának és megszilárdításának. A helyesen alkalmazott parancsnoki igényesség áthatja a kiképzés és a nevelés minden területét, óriási mértékben fokozza a szolgálati kötelesség teljesítéséért viselt fe-

lelősséget, és nagy hatást gyakorol olyan erkölcsi-harci tulajdonságok fejlődésére, mint a szolgálatkészség, a szervezethez és az aktivitás. A parancsnok igényessége elengedhetetlen feltétele annak, hogy a harcosok hozzászokjanak a katonai élethez és a kemény fegyelemhez. Ahol nincs igényesség, ott nem folyhat helyes nevelés sem.

Éppen ezért a magas fokú igényesség, amely együtt jár a rendszeres ellenőrzéssel és a parancs végrehajtásának fegyelemmel kísérésével, a parancsnoki szervező munka egyik fontos eleme. Enélkül képtelen a parancsnok teljesíteni a személyi állomány kiképzésével és nevelésével kapcsolatos feladatait. A hadsereg vezetése olyan törvények, szabályzatok és parancsok alapján történik, amelyekről egy jöttányit sem szabad eltérni. A parancsnoki igényesség mindennemű gyengülése elkerülhetetlenül a fegyelem és a rend meglazulására vezet, ami viszont károsan hat a személyi állomány erkölcsi-politikai állapotára.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a parancsnoki igényesség csak abban az esetben bír szervező és nevelő erővel, ha módszeres következetességgel és szívóssággal érvényesül a mindennapos katonai életben, függetlenül mindennemű zavaró momentumtól. A személyi állománnyal szemben való igényesség tekintében mindennemű ötletszerűség roppant károsan hat a kiképzés és a nevelés folyamatára, eredménytelenné teszi a parancsnokoknak és az előjáróknak az alárendeltek erkölcsi nevelésére, akaratauk megedzésére irányuló erőfeszítéseit. Egyes alakulatoknál mégis mind a mai napig találkozunk ilyen jelenségekkel. Nem csoda, hogy azoknál az alegységeknél és csapatoknál, ahol kampány-szellem uralkodik, a fegyelem rendszerint csak „kirakatfegyelem”. A szemle vagy az előjáró parancsnok érkezése előtt sürgősen „rácba szedik” az alakulatot, majd ismét engedményeket tesznek a kiképzés és a szolgálat terén. Természetes, hogy az ilyen gyakorlat károsan hat a személyi állomány nevelésére.

A parancsnoki igényesség fő feladata az, hogy a szabályzatok és utasítások előírásaival összhangban megszervezze a katonák tevékenységét.

Nem lehet agitálni ott, ahol parancsolni kell, s ahol meg

kell követelni a feltétlen engedelmességet és a pontos végrehajtást. Semmi se züllesztí szét annyira a katonai organizmust, mint a fegyelemsértések elnézése és a felesleges magyarázkodás. S viszont, a parancsnok határozott fellépése, a parancsok maradéktalan teljesítésének megkövetelése megedzi az alárendeltek akaratát, pszichikailag hozzászoktatja őket a feltétlen engedelmességhez.

Amikor az igényességről beszélünk, feltétlenül szólnunk kell a fiatal tisztekről, akik a tisztikar meglehetősen széles rétegét alkotják. A csapatok életének tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a fiatal tisztnek nem mindig sikerül rögtön kialakítania a helyes viszonyt alárendeltjeivel. A parancsnoki beosztásba kerülő fiatal tiszt nem mindig ismeri fel azonnal, hogy csak az az előljáró állhat a rá váró feladatok magaslatán, aki mindenütt és mindenben megköveteli alárendeltjeitől a szabályzatokban előírt rend pontos és feltétlen betartását. Sőt, egyesek a cimboraságon alapuló hamis demokratizmus útjára lépnek, s különféle engedményekkel és könnyítésekkel próbálják kivívni alárendeltjeik tiszteletét. Ez a módszer valójában azonban éppen azt az alapot ássa alá, melyre a személyi állomány szilárd akarati tulajdonságainak kialakítása és fejlesztése épül. Az ilyen fiatal tisztek felvilágosítása és az említett fogyatékoság megszüntetése az előljáró parancsnokok feladata.

Az olcsó tekintélyvadászat, amelynek eszköze az igényesség csökkentése, csak ideiglenesen teremtheti meg az egészséges légkör látszatát. Igen szemléltetően és meggyőzően foglalkozik ezzel a kérdéssel Szmirnov gárdaezredes, a Szovjetunió Hőse, Beszélgetések fiatal tisztekkel című munkájában. Amikor mint hadnagy átvette szakaszát, igyekezett „jószívű” lenni, baráti kapcsolatot teremtett alárendeltjeivel és nem törődött magatartásuk egyes fogyatékoságaival. Eleinte úgy tűnt neki, hogy minden simán megy. A harcászati gyakorlaton azonban a szakasz váratlan nehézségekbe ütközött. „Sok keserű pillanatot éltem át akkor — írja —, meg kellett győződnöm róla, hogy a helyzet szakaszomban korántsem olyan rózsás, amilyennek képzeltem, hogy súlyos mulasztást követtem el, amikor nem léptem fel szigorúan alárendeltjeimmel

szemben... Miután rájöttem, hogy a szilárd fegyelem nem spontán alakul ki, hanem azt határozottan és céltudatosan meg kell teremteni, cselekedtem, nem törődve azzal, tetszik-e vagy sem néhány alárendeltemnek a szigorú igényesség... Ennek eredményeképpen a szakasz fegyelme megszilárdult, s vele együtt jelentősen fokozódott harcképessége is. Köztem és alárendeltjeim közt ezután sem romlott a viszony. Ellenkezőleg, a katonák nagyobb tiszteletet kezdtek érezni irántam. S minél szigorúbban és következetesebben megköveteltem tőlük szolgálati kötelességeik pontos teljesítését, annál inkább nőtt tekintélyem, a parancsnok, az idősebb bajtárs tekintélye.”¹

A szovjet katonák büszkék az igényes parancsnokokra, tisztelik és őszintén szeretik őket. Az elvi igényességet úgy tekintik, mint gondoskodást nevelésükről, a korszerű harc sikeres megvívásához nélkülözhetetlen magasrendű erkölcsi-harci tulajdonságaik kialakításáról. Ugyanakkor azzal is tisztában vannak, hogy a szigorú katonai rendnek később is hasznát látják a haza javára végzett békés építőmunkában. Nem csoda ezért, hogy a szolgálati idő letöltése után sok katona, matróz, tiszt és tiszthelyettes szülőföldjére visszatérve, amikor a gyárban vagy a kolhozban munkában áll, levélben mond ősziinte köszönetet volt parancsnokának a katonai szolgálat ideje alatt kapott nevelésért, s azért, hogy hozzászoktatták a munkához és a fegyelemhez.

Ily módon az elvi és céltudatos parancsnoki igényesség, amely a szabályzatok előírásain alapul, egyik döntő eszköze a katonai fegyelem megszilárdításának, a szilárd akarati tulajdonságok kialakításának. A parancsnok ennek segítségével igyekszik megteremteni a szabályzatokban előírt katonai rendet, hat az alárendeltek tudatára és magatartására, cselekedeteiket és viselkedésüket összhangba hozza a katonai szolgálat törvényeivel. A hadseregben és a hajóhadnál uralkodó rend rászoktatja a személyi állományt a fegyelmezettségre és a szervezettségre, elősegíti a katonai szellem megedzését és azoknak az erkölcsi-harci tulajdonságoknak a kialakítását,

¹ Krasznaja Zvezda, 1956. január 24.

amelyek nélkülözhetetlenek a győzelemhez a korszerű harcban.

Hiba volna azonban azt feltételeznünk, hogy a parancsnoki igényességgel maradéktalanul megoldhatók a katonai rend fenntartásával és a katonák fegyelemre nevelésével kapcsolatos összes feladatok. Az alárendeltek vezetése korántsem azt jelenti, hogy csak parancsolni lehet. A szovjet parancsnokok tevékenységének több évtizedes tapasztalatai azt bizonyítják, hogy *a szigorú igényesség akkor jár a legnagyobb eredményekkel, ha belső tartalmában is elválaszthatatlanul összefonódik a személyi állomány körében végzett mindennapos nevelőmunkával.* A meggyőzés és a felvilágosítás haladjon párhuzamosan az igényességgel, de természetesen ne helyettesítse azt. E szerves kapcsolat nélkül a parancsnoki igényesség a szovjet hadsereg szellemétől idegen, lélektelen adminisztrációvá fajulhat, amely roppant mértékben árthat a csapatok kiképzésének és nevelésének. Éppen ezen a téren követte el Zsukov elvtárs, volt honvédelmi miniszter is az egyik legnagyobb hibát. Zsukov elvtárs lebecsülte a pártpolitikai munka szerepét és jelentőségét. Az SZKP Központi Bizottsága a Zsukov elvtárs által elkövetett hibák kijavítása végett arra kötelezi az összes parancsnokokat és előjárókat, hogy a szabályzatok előírásainak megfelelő magas fokú igényességgel párhuzamosan neveljék a személyi állományt öntudatos kötelességteljesítésre és fegyelemre.

A párt Központi Bizottsága ugyanakkor azt is megmagyarázta, hogyan kell helyesen, nem pedig egyoldalúan értelmezni a hadseregben és a hajóhadnál az egyszemélyi vezetést. Súlyosan tévednek azok a parancsnokok, akik azt hiszik, hogy mivel ők egyszemélyi vezetők, nekik mindent lehet, s nem kötelességük meghallgatni alárendeltjeik véleményét. A csapatoknál a parancsnokokon kívül vannak politikai szervek, párt- és Komszomol-szervezetek is, amelyeknek az a fő feladatuk, hogy a harcosokat a magas fokú kommunista tudatosság szellemében neveljék. A politikai funkcionáriusok tevékenységükben a pártnak, a Szovjet Fegyveres Erők szervezőjének, vezetőjének és nevelőjének irányvonalát érvényesítik. Természetes, hogy a parancsnokok csakis a politikai funk-

cionáriusokkal, a párt- és Komszomol-szervezetekkel szorosan együttműködve, velük együtt, a teljes és kölcsönös bizalom alapján teljesíthetik maradéktalanul egyszemélyi parancsnoki hivatásukat, s oldhatják meg sikeresen a csapataink harc-képességének és harci készenlétének fokozásával kapcsolatos feladatokat. Még inkább vonatkozik ez a nevelőmunkára, amely arra irányul, hogy ismertesse a személyi állománnyal a katonák kötelességeit és a fegyelem szabályait.

Milyen legyen a nevelőmunka, amelynek konkrét célja a katonai fegyelem megszilárdítása? Hogyan nyilvánuljon meg e célkitűzés a parancsnokok, politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek tevékenységében?

A fegyelem megszilárdítására irányuló nevelőmunka legfontosabb feladata az, hogy a fegyveres erők tagjainak alaposan és világosan megmagyarázza szolgálati kötelességeiket és azokat a követelményeket, amelyeket a szovjet katonai fegyelem támaszt velük szemben. Ahhoz, hogy a katonák fegyelmezettek legyenek, mindenekelőtt ismerniük kell, hogy az eskü, a szabályzatok és az utasítások milyen magatartást kívánnak tőlük. Magától értetődik, hogy nem követelhetünk meg az alárendeltektől olyasmit, amit nem tudnak, amit nem magyaráztak meg nekik. El kell érni, hogy a katonáknak világos fogalmaik legyenek a szovjet katonai fegyelem sajátosságairól és rendeltetéséről. A szabályzatok oktatása mellett a politikai foglalkozásokat, a politikai tájékoztatókat, előadásokat és más rendezvényeket is használjuk fel arra, hogy alaposan és sokoldalúan megismertessük a személyi állománnyal, különösen az újoncokkal szolgálati kötelességeiket. Ennek az oktató-nevelőmunkának az a fő feladata, hogy a katonával teljes mértékben megértessük és megismertessük a szovjet katonai fegyelem politikai és erkölcsi jelentőségét, és feltárjuk annak eszmei vonatkozását. Ebben rejlik a mi tisztjeink és tábornokaink óriási fölénye a burzsoá hadseregek parancsnokaival szemben, ahol a fegyelem más szociális és ideológiai alapokon nyugszik. E fölényünk hozzáértő felhasználásával jelentős eredményeket érhetünk el a szovjet katonák öntudatos tevékenységre való nevelésében. Nekünk a fegyelemre nem a fegyelem kedvéért van szükségünk, hanem azért,

hogy helytálljunk az ellenséggel vívott kemény harcban. Fegyelem nélkül a személyi állomány nem teljesítheti hazafias kötelességét. A hadseregben és a hajóhadnál tehát az a hazafi kötelessége, hogy mindig és mindenben fenntartás nélkül engedelmeskedjen parancsnokainak, s hogy fegyelmezett legyen. A törvények, a szabályzatok és a parancsnok követelményeitől jottányi eltérést sem tűrő vasfegyelem volt az, amely lehetővé tette a szovjet harcosoknak, hogy legyőzzék minden ellenségüket, akik nemegyszer megpróbálták elorozni népüktől a szocializmus nagy vívmányait. Ezek az egyszerű igazságok — amelyek egyébként az eszmei befolyásolás fő irányát a már említett tágabb politikai síkon is meghatározzák — akkor szolgálnak a cselekvés vezérfonalául, amikor a fegyveres erők minden tagjának húsává-vérévé válnak.

Mint az élenjáró csapatok és alegységek tapasztalatai mutatják, a katonáknak a szabályzatok előírásai szellemében való nevelése akkor a legeredményesebb, amikor ez a munka rendszeresen és céltudatosan folyik. Az élénk, konkrét epizódokkal és példákkal fűszerezett előadások meggyőzően feltárják a fegyelem jelentőségét, megfogják a katonák értelmét és szívét, megpendítik bennük a hazafias érzés húrjait, s nagy hatást gyakorolnak rájuk. A parancsnokok és a politikai tisztek őszinte érzésektől fűtött, az alegység, illetve az egység életével, időszerű feladataival foglalkozó buzdító beszédei jelentős ideológiai hatást gyakorolnak az alárendeltek meggyőződésére, cselekedeteire és magatartására.

3

A kommunista párt azt tanítja, hogy a vezető ereje, bármely poszton áll is, a tömegekkel való szoros kapcsolatában rejlik. Minden parancsnoknak elsőrendű kötelessége, hogy állandóan erősítse kapcsolatait alárendeltjeivel. A parancsnok nem érhet el eredményeket a személyi állomány oktatásában és nevelésében, ha nem tart szoros és mindennapos kapcsolatot az emberekkel. Frunze szerint a katonák fegyelmezésének egyik legfontosabb feltétele az, hogy a parancsnokok és

a politikai funkcionáriusok eleven, szerves kapcsolatban legyenek a katonák tömegeivel. A katonai vezetőnek a tömegekkel való szoros kapcsolata hadseregünkben az alá- és fölérendeltek közti viszony sajátos jellegét, a parancsnokok és a beosztottak eszmei-politikai közösségét, szellemi rokonságát fejezi ki. Ez a kapcsolat növeli a katonák és a matrózok szemében a parancsnok tekintélyét, s arra serkenti őket, hogy minél jobban végrehajtsák előljáróik parancsait és utasításait.

Az alá- és fölérendeltek állandó és egyre erősödő eszmei kapcsolata az alárendeltek erkölcsi befolyásolásának mély forrása.

Kalinyin, a kommunista nevelés kiváló ismerője, a következő szavakkal hívta fel a szovjet tiszttek figyelmét hadseregünknek erre a nagyszerű sajátosságára: „...Ne csak parancsnokai, hanem bajtársai is legyenek alárendeltjeiknek. Nem könnyű dolog ezt a kettőt összekapcsolni. S minél nagyobb alakulatot bíztak a parancsnokra, annál inkább egyetemesíteni kell magában ezt a két tulajdonságot...

A szovjet parancsnok legnehezebb feladata, hogy meghúzza ezt a vízválasztót. De még nehezebb megtenni ezt a politikai funkcionáriusoknak. Pedig a tömegekre való hatás titka abban rejlik, hogy meg tudjuk-e húzni ezt a vízválasztót. Eddig minden tehetséges hadvezér rájött a titok nyitjára.”¹

A tapasztalt katonai vezetők — abból kiindulva, hogy az alárendeltekkel való helyes kapcsolat kialakítása a nevelés és a fegyelmezés szempontjából igen nagy jelentőségű — tevékenységüket nem korlátozzák csupán a parancsnoki funkciókra, alárendeltjeiket nem tartják „három lépés távolságra” maguktól, mindig szükségét érzik annak, hogy fesztelen, elvtársi légkörben elbeszélgessenek velük. Felhasználnak erre minden kedvező alkalmat: a társadalmi rendezvényeket, a politikai megmozdulásokat, a foglalkozások közti szüneteket stb. A szolgálati viszony és az elvtársi kapcsolat összhangjának megteremtésével kiváló eredményeket érnek el a kiképzésben és a nevelésben.

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 339—340. old., oroszul.

Azok a parancsnokok, akik nem értették meg, milyen óriási jelentőségű az alárendeltekkel való eleven, közvetlen érintkezés, vagy nem találták meg az utat alárendeltjeik szívéhez, igen nagy nehézségekkel küszködnek a fegyelem és a rend megteremtésekor. Azt hiszik, hogy az adminisztratív módszer mindenható, s nem hajlandók alárendeltjeikkel más hangon beszélni, mint a parancsnok hangján. Ennek következtében a parancsnok és alárendeltjei közt láthatatlan fal emelkedik, amely akadályozza az elvtársi kapcsolat kialakulását és lezárja a parancsnok előtt a katonák szívéhez vezető utat. Egyes magasabb beosztású parancsnokok sajnos nem vesznek tudomást erről, nyilván nem tartják figyelemre érdemesnek az ilyen jelenségeket. Az ilyen parancsnokok nem értik meg, milyen óriási károkat okozhat a katonákkal való helytelen bánásmód.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Szovjet Fegyveres Erőknél a parancsnoknak nemcsak jogai vannak, hanem kötelességei is, amelyeknek teljesítése a legközvetlenebb módon kihat a személyi állomány erkölcsi-politikai állapotára, fegyelmére. A Belsőbiztonsági Utasítás megállapítja: „A parancsnok köteles óvni alárendeltjei egészségét, behatóan foglalkozni ügyes-bajos dolgaikkal, gondjaikkal; köteles ellenőrizni, hogy hiánytalanul és kifogástalan minőségben megkapják-e a részükre megállapított élelmiszer mennyiséget; szükség esetén tanáccsal segíteni alárendeltjeinek és érdekükben eljárni a magasabb parancsnokoknál.” Ez a pont a szovjet hadsereg egyik elvi sajátosságát tükrözi, amely abban rejlik, hogy a haza fegyveres védőjéről való gondoskodás törvény, szent kötelesség minden katonai vezető számára. Aki e törvényt megsérti, méltatlan arra, hogy szovjet parancsnok legyen. Azoknak az alegységeknek és csapatoknak, amelyeknek parancsnokai érdeklődnek a beosztottaikat foglalkoztató összes kérdések iránt, szívügyüknek tekintik katonáik ügyes-bajos dolgait; rendszerint kiváló az erkölcsi-politikai állapotuk. S viszont, a katonák életkörülményeivel kapcsolatos kérdések elhanyagolása, igényeik és szükségleteik semmibevevése rossz hangulatot és amorális jelenségeket idézhet elő. Természetes,

hogy ilyen körülmények közt észrevehetően meglazul a katonai fegyelem is.

A szigorú katonai rend fenntartásában — ami a személyi állomány erkölcsi-harci nevelésének egyik fontos eszköze — fontos szerepet játszik a helyesen alkalmazott fegyelmi fenytítés. A fegyelmi szabályzat megköveteli minden parancsnoktól, hogy szigorúan megbüntesse a fegyelmezetleneket és jutalmazza az arra érdemeseket buzgalmukért, hőstetteikért és szolgálati érdemeikért. Ha a parancsnok helyesen él a törvények és szabályzatok adta jogával, eredményesen hathat alárendeltjei tudatára és magatartására. Ha viszont rosszul gyakorolja fegyelmi jogkörét, árt a katonák nevelésének.

Vegyük a fegyelmi fenytítéseket. A fegyelmi büntetésnek, mint a kényszerítő rendszabályok egyikének a Szovjet Fegyveres Erőknél nagy nevelő jelentősége van. A fegyelmi fenytítés a személyi állomány fegyelmezésének eszköze. A büntetés emlékezteti a fegyelemsértőket arra, hogy felelősek a szabályzatok előírta rend betartásáért, tetteikért és magatartásukért. A fenytítés természetesen nem valami üdvös dolog, s alkalmazásának nálunk megvannak a határai. Sőt, a szovjet parancsnokok közt szép számmal akadnak a katonai nevelésnek olyan mesterei, akik fenytítések nélkül is szilárd fegyelmet tudnak tartani. Ahol azonban büntetni kell, ott a parancsnok köteles élni a szolgálati szabályzat adta jogaival, mert a fegyelmezetlenség eltűrése megingatja azokat az alapokat, amelyeken fegyveres erőink fegyelme és rendje nyugszik. Makarenko is hangsúlyozta a büntetés óriási nevelő szerepét: „A büntetés ésszerű rendszere nemcsak jogos, de szükséges is. Ez segít kialakítani a szilárd emberi jellemet, felelősségérzetre nevel, edzi az akaratot, az emberi méltóságot, fokozza az ellenállóképességet a csábításokkal szemben és lehetővé teszi azok leküzdését.”¹

Ezzel kapcsolatban látnunk kell azonban a kérdés másik oldalát is. Egyes tisztek például úgy vélik, hogy az alegységnél, az egységnél és a hajón csakis szigorú büntetések révén teremthető meg a fegyelem és a rend. Ez súlyos tévedés. Az

¹ Makarenko: A kommunista nevelésről, 336. old., oroszul.

ilyen álláspont ellentétes a szovjet katonai nevelés alapelveivel. Ez a koncepció elkerülhetetlenül arra vezet, hogy a katonák tudatában fokozatosan gyökeret ver a parancsnoktól való félelem, sőt az iránta érzett ellenszenv. A megfélemlített katona nem lehet bátor és vitéz a harcban, s félni fog az ellenségtől. „...Nem szabad elfelejtenünk — mondta Frunze —, hogy fegyelmi politikánk alapja korántsem a büntető rendszabályok rendszere, hanem a vöröskatona erkölcsi-politikai nevelésére irányuló, helyesen és hozzáértéssel meg szervezett munka.”¹

Elítéljük az olyan parancsnokokat is, akik fegyelmi fenyegető hatalmukat úgy értelmezik, hogy a szabályzatok előírásaitól való minden eltérést okvetlenül meg kell torolni. A parancsnok igényességének nem abban kell megnyilvánulnia, hogy válogatás nélkül osztogatja a fenyegetéseket. Ez a gyakorlat arra vezet, hogy a büntetés idővel elveszti minden nevelő hatását, sőt ellentétbe csap át, s dezorganizálja a személyi állományt. A szabályzatnak azt az előírását, hogy ne hagyjuk megtorlás nélkül az alárendeltek egyetlen fegyelemsértését sem, nem szabad úgy értelmezni, hogy okvetlenül minden fegyelemsértésért fegyelmi büntetést kell kiróni. A parancsnoknak számos olyan eszköz áll rendelkezésére, amelyeket felhasználhat alárendeltjei hibáinak megszüntetésére. Ezek közé tartozik: az elkövetett hiba megmagyarázása, a jó példa, a kollektíva befolyása stb. A nevelés szempontjából különösen károsak az igazságtalan büntetések, amelyek ráadásul a katona emberi méltóságának megalázásával járnak. Egyetlen ilyen büntetés semmivé teheti a hosszas nevelőmunka minden eredményét. Az alárendeltekkel szemben tanúsított elfogultság csökkenti a katonáknak az előljáró parancsai végrehajtására, a tanulásra és a szolgálat ellátására fordított energiáját és lelkesedését.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a fenyegetés kiszabásával nem ér véget a megtévedt katona nevelése. A kényszerítő rendszabályok önmagukban véve, más eszközöktől elszakítva nem hozhatnak sikert a katona nevelésében. A ta-

¹ Frunze Összes Művei, 3. kötet, 359. old., oroszul.

pasztalt parancsnok tehát, amikor megbünteti alárendeltjét, megmagyarázza neki tette lényegét, figyelemmel kíséri, milyen hatással van rá a fenyítés, és segít neki hibái kijavításában.

A fegyelemre nevelés másik eszköze, amely hatással van a katonára öntudatára és magatartására, erkölcsi szellemére a dicséret és a jutalmazás. Ez szárnyat ad a katonának, megszilárdítja önbizalmát, újabb erőfeszítésekre serkenti, újabb sikerekre ösztönzi a harci és a politikai kiképzésben, egyéni fegyelme fokozásában. Emellett azonban természetesen figyelembe kell venni, hogy a jutalmazás rendszere csak akkor töltetheti be nevelő szerepét, ha ésszerűen alkalmazzák.

Ivannyikov főhadnagy, egységének legjobb tisztje például így ír erről volt parancsnokához intézett levelében: „Mindig csodáltam Önt azért, hogy olyan jól ismeri az embereket, valósággal beléjük lát, s hatni tud rájuk, serkenteni tudja őket anélkül, hogy gorombasághoz folyamodna. Ön mindig őszintén örült minden reális sikernek, még a legcsekélyebbnek is, és sohasem feledkezett meg arról, hogy szavá is tegye azt. Emlékszem egy kegyetlenül hideg téli éjszakára. Mi, fiatal katonák, először vonultunk ki harcászati gyakorlatra. Egész éjszaka dolgoztunk, hogy a fagyos földben megépítsük a géppuskafészeket. Reggel pedig, amikor már befejeztük az álcázást, megérkezett Ön, éles szemével mindent alaposan megnézett, aztán melegen megszorította kezünket, s az egész legénységnek azon melegében köszönetet mondott a műszaki munkák határidő előtti elvégzéséért. Fáradtságunk azonnal megszűnt. Úrrá lett rajtunk az öröm. Kétségtelen, nem könnyű a katonai szolgálat, de amikor látja az ember, hogy megbecsülik munkáját, örülnek sikereinek és osztoznak kudarciban, kész akár hegyeket is elhordani...”¹

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a hadsereg és a hajóhad egyes alakulatainál helytelenül jutalmaznak, rosszul használják fel a nevelés e fontos eszközét. Az ösztönző rendszabályokat gyakran közvetlen rendeltetésükkel szöges ellentétben alkalmazzák. A katonák nyilvántartó lapjain a

¹ Krasznaja Zvezda, 1957. június 28.

„dicséret” („jutalmazás”) rovatban sűrűn ismétlődnek az ilyen bejegyzések: „A szolgálat lelkiismeretes teljesítéséért”, „Az őrszolgálat jó ellátásáért”, „Fegyvere példás karbantartásáért” stb. Ezek a bejegyzések azt mutatják, hogy a parancsnokok nem elég meggondoltan élnek fegyelmi jogaikkal. Nem helyes dolog valakit akkor megjutalmazni, amikor a szabályzatok által előírt elemi szolgálati kötelességeit teljesíti. Az ilyen gyakorlat értéktelenné teszi a jutalmat, s nagy kárt okoz a nevelés ügyének.

Vannak más fogyatékok is a dicsérő jogkör alkalmazásában. Egyes parancsnokok az ösztönzésnek csak egyetlen eszközét, a dicséretet, a köszönetnyilvánítást alkalmazzák. Egyik-másik katona nyilvántartási lapján tucatjával találunk dicséreteket, de az ösztönzés más eszközeinek nyomuk sincs. Magától értetődik, hogy az ösztönzés egy ugyanazon eszközének többszöri alkalmazása csökkenti annak nevelő hatását. Előfordul az is, hogy a parancsban kihirdetett jutalmat, például a katonának vagy a tiszthelyettesnek engedélyezett rövid szabadságot hosszú ideig nem adják ki, vagy egyszerűen elfelejtik. Mindezek a fogyatékok károsan hatnak a személyi állomány nevelésére, csökkentik a dicséret és a jutalmazás hatékonyságát a katonai rend megszilárdításáért vívott harcban.

A katonai fegyelem fenntartására irányuló nevelőmunka korántsem merül ki a parancsnok egyéni tevékenységében. E rendkívül fontos feladat megoldására összpontosítja erejét az egész politikai apparátus, a párt- és a Komszomol-szervezetek is. Békeidőben a fegyelem elsősorban a harcászati gyakorlatokon, a tengeri gyakorlatokon, a bonyolult repülési feladatok végrehajtása közben, a lőtereken és a gyakorlótereken, az új haditechnikai eszközök kezelésének elsajátítása közben, a bel- és az őrszolgálat ellátása idején kovácsolódik ki. Ezért a személyi állomány öntudatának és fegyelmének megszilárdítása csak akkor lehetséges, ha az ideológiai nevelés áthatja a harci és a politikai képzés egész folyamatát, a katonák szolgálati tevékenységének minden területét.

Ezzel kapcsolatban a fő feladat az, hogy napról napra és mélyrehatóan ismertessük a szovjet katonai fegyelem köve-

telményeit, megmagyarázzuk a tömegeknek katonai kötelességüket, azt, hogy a szabályzatokban előírt szigorú rend fenntartása a hadsereg és a hajóhad egész állományának elsőrendű kötelessége. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy egy adott területen az eszmei-politikai nevelés csak akkor lehet hatékony, ha a politikai funkcionáriusok nemcsak regisztrálják a fegyelemsértéseket, nemcsak kullognak az események mögött, hanem erélyesen harcolnak minden szabálysértés ellen, s ebbe a harcba bevonják a párttagok és a komszomolisták egész tömegét.

A szovjet hadseregben és hajóhadnál minden objektív feltétel adva van ahhoz, hogy a politikai funkcionáriusok magas színvonalon tartsák a katonák erkölcsi-politikai állapotát. Az imperialista hadseregek propagandistáinak be kell csapniuk a katonatömegeket, le kell tompítaniuk politikai öntudatukat, nálunk viszont éppen az a fő feladat, hogy teljes erővel fejlesszük a katonák és a matrózok öntudatát, s ezen az alapon erősítsük katonai szellemüket és fegyelmüket. Ám mint a tapasztalatok mutatják, korántsem valamennyi politikai funkcionáriusunk használja ki az adott objektív előnyöket a hadsereg és a hajóhad katonai rendjének fenntartására. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyakorlati munkában sokszor figyelmen kívül hagynak egy igen fontos pedagógiai szabályt: a nevelési eszközöket gyakran csak olyankor vetik latba, amikor valamelyik katona már elkövette a fegyelmi vétséget.

A személyi állomány körében végzett, helyesen meg szervezett politikai nevelőmunka egyik legfontosabb ismérve az, hogy e munka a katonai rend elleni vétségek megelőzésére irányul. S ahol a politikai szervek irányadónak tekintik ezt a szabályt, ott aktív szervező és ideológiai tevékenység folyik. E feladatok megoldásában fontos szerep hárul a párt- és Komszomol-szervezetekre. Ezeknek az a kötelességük, hogy fokozzák igényeiket a kommunistákkal és a komszomolistákkal szemben, biztosítsák ezek példamutatását a kiképzésben és a fegyelem terén.

A párt- és a Komszomol-szervezetek mindennapos munkájának fontos feladata az is, hogy biztosítsák a kommunis-

ták és a komszomolisták élenjáró szerepét a szabályzatok előírásainak megtartásában. Ha sikerült mozgósítanunk az összes kommunistákat és komszomolistákat a fegyelmi vétségek elleni energikus harcra, akkor megoldottunk csaknem minden olyan feladatot, amely az alegység, az egység vagy a hajó katonai rendjének megszilárdításával kapcsolatos. S ahol a parancsnokok és a politikai szervek helyesen fel tudják használni a párt- és Komszomol-szervezetek nagy erejét, ott az egész katonai kollektíva elítéli a fegyelemsértőket, s ez igen kedvező hatást gyakorol a fegyelemre és általában az egész erkölcsi-politikai állapotra. Az élenjáró alegységek és csapatok tapasztalatai azt mutatják, hogy ha a kommunisták és a komszomolisták a gyakorlatokon, a kiképzésben és a szolgálatban eleget tesznek a párt élcsapat jellegéből adódó feladatoknak, ennek igen nagy szervező és nevelő hatása van.

Amikor a katonák fegyelemre való nevelésével közvetlenül és szorosan összefüggő ideológiai munka tartalmáról szólnunk, hangsúlyoznunk kell, hogy e munka céljainak kell alárendelnünk az agitációs és a propaganda tevékenység jelentős részét is. Az agitátorok és a propagandisták a szabályzatok és utasítások előírásainak széles körben való ismertetésével felbecsülhetetlen segítséget nyújtanak a fegyelemsértések elleni küzdelemben. Ám ez a politikai nevelőmunka csak akkor jár sikerrel, ha azt konkrétan, céltudatosan, az egység és a hajó életével megbonthatatlan kapcsolatban végzik. Az említett intézkedések csakis ilyen esetben hathatnak kedvezően a katonák magatartására. Sajnos, a gyakorlatban nem mindig így történik. Még ma is megesik, hogy az egységhez kiküldött előadók tucatszám tartanak előadásokat a katonai fegyelemről, de eszükbe sem jut érdeklődni, hogyan áll az egység fegyelem dolgában. Az effajta propaganda-előadások természetesen vajmi kevés nevelőerővel bírnak, s édeskevés hasznot hajtanak a csapatnak.

A különféle amorális jelenségek elleni küzdelem szempontjából nagy jelentőségű a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek tevékenységének az az ága is, amely a személyi állomány szellemi szükségleteinek kielégítésével foglalkozik. A fegyelmi helyzet — és általában az egész csa-

patélet — elemzése azt mutatja, hogy a katonai vétségek nagy részét a munkaszüneti és a munkaszünetet megelőző napokon követik el, vagyis olyankor, amikor a katonák és a matrózok magukra maradnak. A kommunista párt ezért már a hadsereg és a hajóhad szervezésének első éveiben felhívta a politikai szervek figyelmét arra, hogy gondosan szervezzék meg a katonák kulturált pihenését. Az OK(b)P Központi Bizottságának A Vörös Hadsereg megszilárdításáról című határozata (1921. február) például azt ajánlotta, hogy „a vöröskatonák pihenő idejét mindig töltsék ki ésszerű és hasznos szórakozásokkal... ügyelve arra, hogy e szórakozások ne legyenek bürokratikusak, terhesen kötelező jellegűek”.

Sajnos, a párt Központi Bizottságának ezt az útmutatását, amely a mai szovjet katona megnövekedett kulturális szükségletei folytán még nagyobb jelentőségre tesz szert, helyenként kezdik elfelejteni, s ez károsan hat a személyi álmomány körében végzett egész politikai nevelőmunkára. Egyes tisztek elhanyagolják azt a kötelességüket, hogy a katonák részére különféle sportfoglalkozásokat rendezzenek, keveset törődnek azzal, hogyan és mivel töltik alárendeltjeik szabad idejüket, a kimenő napokon ritkán szerveznek összejöveteleket a katonák és a városi fiatalok között stb. Magától értetődik, hogy az ilyen gyakorlat nem segítheti elő a személyi álmomány erkölcsi-politikai állapotának javítását.

A politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek feladatai közt fontos helyet foglal el a parancsnokok tekintélyének megszilárdítására irányuló nevelőmunka. A politikai szerveknek, a párt- és Komszomol-szervezeteknek elsőrendű kötelességük, hogy minden támogatást megadjanak azoknak a parancsnokoknak, akik erélyesen és bátran harcolnak azért, hogy a kiképzésben, a szolgálatban és a mindennapi életben érvényt szerezzenek a szabályzatok előírásainak. Különösen nagy figyelmet kell fordítaniuk a fiatal tiszteknek, tiszthelyetteseknek és tiszteseknek a szigorú parancsnoki igényesség szellemében való nevelésre. Mindig abból kell kiindulniuk, hogy az egyszemélyi vezetés további erősítése a hadseregben a kommunista párt és a szovjet kormány utasítása, s hogy az

ettől való legcsekélyebb eltérést a hadsereg és a hajóhad fegyelme sínyli meg.

Azzal mindenki tisztában van, hogy a tekintélyt elsősorban magának a parancsnoknak kell kivívnia. A tekintély alapja a kiváló képzettség, a szolgálati kötelességek kifogástalan ellátása és az alárendeltekkel való helyes kapcsolat. De nem téveszthető szem elől e kérdés másik oldala sem: a tekintélyt nemcsak kivívják, hanem meg is teremtik. Persze nem holmi adminisztratív intézkedésekkel, hanem nevelés útján. A politikai apparátus azzal növeli a parancsnok tekintélyét, hogy a katonák körében fáradhatatlanul és napról napra ismerteti és méltatja azt az óriási és megtisztelő szerepet, amelyet a szovjet parancsnok a szocialista társadalomban játszik. Ez a munka alakítja ki a katonákban a parancsnok iránti tiszteletet.

A HARC KIKÉPZÉS, MINT A CSAPATOK ERKÖLCSI-HARC SZELLEME KIALAKÍTÁSÁNAK ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSÁNAK ESZKÖZE

1. A SZOVJET CSAPATOK HARCKIKÉPZÉSÉNEK NEVELŐ HATÁSA

1

A katonák nevelése bonyolult és sokrétű folyamat, amely a katonák tudatára, érzelmeire és akaratára való ráhatás legkülönbözőbb eszközeit átfogó jó néhány elemből tevődik össze. *Ama tényezők közt, amelyek összességükben meghatározzák a nevelés sikerét, az egyik legfontosabb a harckiképzés.* Frunze azzal kapcsolatban, hogy a katonai kiképzésnek milyen nagy jelentősége van a személyi állomány megedzésében, a következőket mondta: „A Vörös Hadsereg kemény harci szellemét meghatározó másik tényező: a harckiképzés állapota.”¹

Sok külföldi katonai szakíró is elismeri, hogy a személyi állomány katonai képzettségének foka és a csapatok erkölcsi állapota között belső összefüggés van. Az angol hadsereg egyik szabályzata például azt mondja, hogy a csapatok erkölcsi szellemének megszilárdítása a harckiképzés egyik fontos feladata.

A kérdésnek ezt az oldalát annál is inkább hangsúlyoznunk kell, mert a kiképzést és a nevelést nem mindig és nem mindenütt fogják fel egységes és oszthatatlan folyamatként. Egyes parancsnokaink olykor úgy gondolják, hogy legfőbb kötelességük csupán alárendeltjeik katonai kiképzése, ami viszont nevelésüket illeti, azzal törődjenek a politikai tisztek.

¹ Frunze Válogatott Művei, II. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 395. old.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a feladatoknak a parancsnokok és a politikai tisztek közti effajta megosztása nem helyes. Az ilyen nézetek sokat ártanak a csapatok erkölcsi-harci kiképzésének. „A hadsereg és a hajóhad harcképességének további fokozása — mondja Hruscsov elvtárs —, valamennyi kommunista, parancsnok és politikai munkatárs közös feladata. E fontos állami feladat teljesítése csak akkor lehetséges, ha a parancsnokok és a politikai munkatársak közös erővel, vállvetve munkálkodnak a katonák nevelésének és kiképzésének megjavításán, a csapatok harcképességének fokozásán.”¹

Egyes politikai munkatársak viszont abból indulnak ki, hogy a nevelés valamennyi kérdését kizárólag a politikai kiképzés rendszerében lehet megoldani. Ezek megfelelnek a harckiképzés óriási nevelő jelentőségéről. E szemlélet következtében a pártpolitikai munka elszakad a csapatok harckésztségének fokozásával kapcsolatos feladatoktól, és csupán a felvilágosításra szorítkozik. Ez azt is jelenti, hogy a katonai kiképzés és a politikai nevelés nem olvad össze egységes folyamattá, s mindegyik önálló, külön úton halad. Magától értetődik, hogy az ilyesmi igen károsan hat a csapatok erkölcsi-harci nevelésére.

A katonai erkölcsi-harci tulajdonságai békeidőben a mindennapos harci kiképzésben és szolgálatban, a parancsnokoknak és a politikai munkatársaknak azon általános gyakorlati munkája eredményeként alakulnak ki, amely a kommunista párt és a szovjet kormány katonai politikájának érvényesítésére irányul. A katonai szolgálat, mint ismeretes, óriási nehézségek leküzdésével jár, s a fizikai és erkölcsi erő maximális megfeszítését követeli. Ez természetesen azt kívánja, hogy a katonának olyan magas fokú erkölcsi és politikai tulajdonságai legyenek, amelyek fejlesztése és megszilárdítása első-sorban a politikai oktatás eszközeivel lehetséges.

A tábori élettel, a harci feladatok megoldásával járó nehézségek leküzdéséhez és a győzelem kivívásához ezenkívül szükség van óriási akarati erőfeszítésre és szilárd katonai fegyelemre is, ami nélkül lehetetlen mind a katonai erkölcsi

¹ Pravda, 1957. november 26.

energiájának mozgósítása, mind a haditechnikai eszközök helyes felhasználása, mind a hadművészet alkalmazása. Ezért kell kialakítanunk a katonákban magas fokú erkölcsi és harci tulajdonságokat, nevezetesen az állhatatosságot és a szívósságot a védelemben, a gyorsaságot és a határozottságot a támadásban, a katonai szaktudást, az önálló kezdeményezést, az aktivitást, a bátorságot, a kitartást és a feltétlen engedelmességet. E tulajdonságok kialakításában és fejlesztésében nagy szerepet játszik a harckiképzés. Erre fordítjuk a személyi állomány szolgálati idejének legnagyobb részét. Békeidőben a harckiképzés a legfontosabb katonai tevékenység. Maguk a politikai ismeretek is, amelyeket a katonák a politikai foglalkozásokon, az előadásokon és a beszélgetések alkalmával szereznek, a magas fokú erkölcsi szellem megteremtésének hatásosabb eszközeivé válnak, ha ezeket szervesen összekapcsoljuk a katonai ismeretek elsajátításának feladataival.

Az erkölcsi-harci nevelés szovjet rendszere, ideológiai alapját, általános szellemét és irányát tekintve, gyökeresen különbözik az imperialista hadseregek nevelési rendszerétől. A szocialista rend, amely új típusú hadsereget, felszabadító hadsereget hozott létre, elvileg megváltoztatja a hadügy rendeltetését. A szovjet katonai kiképzés és nevelés, amely elválaszthatatlanul összefügg a pártnak a kommunizmus építésére, a haza védelmére irányuló ideológiájával és politikájával, olyan élenjáró, haladó eszméken alapul, amelyek a Szovjetunióban magasztossá teszik a katonai szolgálat minden területét. „Az emberi tevékenységnek bármelyik ágát nézzük is — a pedagógiától a hadügyig —, mind mélységesen eszmei jelleget ölt” — mondta Kalinyin.¹ Ez a körülmény rányomja a bélyegét a Szovjet Fegyveres Erőknél folyó katonai nevelés egész rendszerére, s éppen ezért nálunk a harckiképzés nagy jelentőségű erkölcsi tényezővé válik.

Hadseregünkben a kommunista eszmeiség szellemétől áthatott harckiképzésnek óriási nevelő ereje van. Ebben rejlik a szovjet hadsereg mérhetetlen fölénye a burzsoá hadseregekkel szemben. Sokesztendei tapasztalataink kézzel foghatóan

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 384. old., oroszul.

bizonyítják, hogy ahol ezt a fölényt a parancsnokok állandóan szem előtt tartják és helyesen használják fel, ott a harckiképzés a személyi állomány szellemi, erkölcsi és fizikai fejlődésének nagyszerű iskolájává válik. Ebben az iskolában a szovjet katonák nemcsak katonai ismereteket szereznek, nemcsak a korszerű harceljárásokat sajátítják el, hanem szellemileg is gyarapodnak, erkölcsileg is erősödnek.

Miben rejlik a harckiképzésnek, mint a kiváló erkölcsi-harci szellem kialakítása egyik legfontosabb tényezőjének jelentősége?

Először is figyelembe kell vennünk, hogy a magas fokú harci szellem elválaszthatatlanul összefügg a katonai alapismereteknek, a korszerű harc megvívása módszereinek elsajátításával. Lenin már annak idején azt mondta, hogy a háborúban a legfontosabb a katonák önbizalmának megteremtése. Ez szüli az állhatatosságot, a csapatok merészségét és határozottságát. A jó katonai kiképzés, a fegyverek tulajdonságainak és kezelésének ismerete erőt önt a katonába, segítségére van abban, hogy helytálljon a harcmezőn, s az összecsapás döntő pillanataiban megtalálja az ellenség legyőzéséhez szükséges eszközöket és módszereket. Akik kijárták a háború iskoláját, jól tudják, hogy a fegyverrel való tökéletes bánás nagy jelentőségű a kiváló erkölcsi szellem fenntartása szempontjából a harcmezőn.

Különösen nagy a harci képzettség szerepe a mai körülmények között. A jövő háborújában a technikailag gyengén kiképzett csapatok könnyebben áldozatul esnek a demoralizáló hatásoknak, képtelenek kiutat találni a nehéz helyzetekből és kiharcolni a győzelmet.

Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy a mai körülmények közt igen nagy jelentőségű a parancsnokok technikai képzettsége is. Csak a technikailag képzett tiszt állhat feladatainak magaslatán, s vezetheti magabiztosan alárendeltjeit a legbonyolultabb harci körülmények között is. Ma nem elég a fegyver harci tulajdonságait ismerni, tisztában kell lenni azokkal a törvényekkel is, amelyek meghatározzák e tulajdonságokat: a fizikai, a kémiai, a matematikai és más tudományok törvényeivel. Ezért hangsúlyozza a szovjet hadvezetés különös

nyomatékkal a technikai képzettség fontosságát. A jelenkori tiszt kiválóan képzett szakember. Bonyolult technikai eszközökkel van dolga, s azokat a legkülönbözőbb körülmények között kell alkalmaznia. Csakis a haditechnika és a harcászat szívs és kitartó tanulmányozása révén emelkedhet a parancsnok a mai magas követelmények színvonalára.

A haditechnikai kiképzésnek a katonák pszichikumára és magatartására gyakorolt nevelő hatását a békekiképzés tapasztalatai is igazolják. Ahol állandó figyelmet fordítanak a technika, a bonyolult modern műszerek tanulmányozására, ott a katonák mindig számottevő önálló kezdeményezésről tesznek tanúságot, bátran és határozottan cselekszenek a harckiképzési feladatok végrehajtása során. A hiányos és fogyatékos haditechnikai ismeretek viszont gyengítik a katona akaratit tulajdonságait, megrendítik önbizalmát, félnékké és bizonytalaná teszik magatartását.

Az a megállapítás, hogy a Szovjet Fegyveres Erőknél a kiképzésnek nevelő hatása van, vonatkozik a harckiképzés minden területére. Nincs a katonai szakkiképzésnek egyetlen olyan ága sem, amelyben ne volna valamilyen lehetőség arra, hogy fejlessze a személyi állomány erkölcsi- harci tulajdonságait, megszilárdítsa a csapatok harci szellemét.

A szovjet csapatok erkölcsi-harci nevelésének rendszerében fontos helyet foglal el az alaki kiképzés. Az alakzat valamikor alapjában véve öncélú volt, ma azonban az alaki gyakorlatokat mindinkább alárendeljük a csapatok harci tevékenységével kapcsolatos feladatoknak. Az alaki kiképzés közvetlen célja az, hogy a személyi állományt ránevelje a fegyelmezett, összehangolt cselekvésre menetoszlopban, szétbontakozott és tagolt alakzatokban, képessé tegye a gyors alakzatváltoztatásra és szétbontakozásra, valamint a különböző módokon történő gyors előnyomulásra a harcmezőn. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hadsereg gépesítése nemcsak nem csökkenti, hanem ellenkezőleg, lényegesen fokozza az alaki kiképzés jelentőségét a korszerű harc sikere szempontjából. Az alakilag jól kiképzett alegységek és csapatok rendszerint jobban helytállnak a gyakorlatokon és könnyebben vezethetők a harcban. A csapatok kiváló alaki képzettsége lehetővé teszi,

hogy a parancsnok a harci helyzet változásainak megfelelően gyorsan végrehajthassa a szükséges átcsoportosításokat, késlekedés nélkül megváltoztassa a harcrendet. Ez a magyarázata annak, hogy az alakiség szervesen áthatja a katonai kiképzés minden területét és ágát, s elengedhetetlen feltétele minden katonai szakismeret sikeres elsajátításának.

A csapatok kiképzése és nevelése szempontjából azonban helytelen volna, ha az alaki kiképzést kizárólag katonai szakterületnek tekintenénk. Az alakzat nagy hatással van az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakulására is. Az alaki foglalkozások erősítik a katonák amiatt érzett büszkeségét, hogy szovjet katonai egyenruhát viselnek, a szovjet hadsereghez tartoznak, s megszilárdítják a katonák harci egybeforrottságát. Különösen nagy hatással van az alakzat olyan fontos katonai tulajdonságok kifejlődésére, mint a gyors és pontos parancsvégrehajtás, a belső koncentráció, a szabatos és gyors cselekvés, a parancsnok akaratának teljesítése.

Az alakzat fegyelmező ereje különösen harci körülmények között nyilvánul meg. Az alaki kiképzés rászoktatja a katonákat a szervezett cselekvésre, s ez, mint annak idején már Engels rámutatott, „igen nagy erkölcsi hatással van a zászlóaljra. Ez tudatosítja a katonákban azt a tényt, hogy valóban szinte egy testet alkotnak; hogy teljesen a parancsnok kezében vannak, aki erejüket a legrövidebb idő alatt és a legnagyobb eredménnyel használhatja fel.”¹

Mint a tapasztalatok mutatják, az alaki gyakorlatok egyidejű végrehajtásának szabályaira megtanított személyi állomány magabiztosabb a harcmezőn, összeforrottabb és szervezettebb cselekvésre képes. Az alaki képzettség bátorságot önt a csapatokba, fokozza ellenállóképességüket a félelem káros befolyásával szemben, s ezzel elősegíti a harc sikerét. A tapasztalt parancsnokok ezért, a szabályzatok előírásainak és a honvédelmi miniszter parancsainak megfelelően, lankadatlan figyelmet fordítanak alárendeltjeik alaki kiképzésére. Arra törekcszenek, hogy a benne rejlő lehetőségeket maradéktalanul felhasználják az alegységek és csapatok fegyelmének és szer-

¹ Engels Válogatott Hadtudományi Művei, 420. old., oroszul.

vezettségének megszilárdítására, a személyi állomány harci szellemének fokozására.

A csapatok erkölcsi nevelésének nagy lehetőségei rejlenek a löképzésben is. A korszerű harcot, mint ismeretes, elsősorban tűzfegyverekkel vívják, s minél nagyobb ezek pusztító ereje, annál érezhetőbb erkölcsi-pszichikai hatásuk. Az egyik tényező, amely fokozza a harcosok erkölcsi ellenállóképességét, éppen a személyi állomány alapos lövészet-i képzettsége. A jól kiképzett katona bízik fegyvere erejében, magabiztosabban vesz részt a harcban, s nem esik áldozatul az ellenséges tűz dezorganizáló hatásának. A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai megcáfolhatatlanul bizonyítják, hogy azok a gyalogosok, tűzérek, repülők és páncélosok, akik jól ismerik és mestersen kezelik fegyvereiket, kitartóbbak, bátrabbak és határozottabbak. A haditechnikai eszközök tökéletes uralása erősíti önbizalmukat, fokozza ellenállóképességüket, segíti őket a győzelem kivívásában.

A jövő háborúja a katonák erkölcsi erejét komoly próbára teszi, különösen amiatt, hogy az imperialista agresszorok atom- és hidrogénfegyvert szándékoznak alkalmazni. A korszerű harceszközök tűzereje túlszárnyal minden eddigit. Természetes, hogy ezeknek az eszközöknek a tömeges alkalmazása a végletekig fokozza a harc feszítettségét, s mérhetetlenül nagy követelményeket támaszt a csapatok akarati tulajdonságaival szemben.

A nukleáris fegyver alkalmazásával vívott harcban csak úgy állhatunk helyt és csak úgy győzhetjük le az ellenséget, ha katonáink rendíthetetlen fegyelemmel és önuralommal rendelkeznek, s szellemi és fizikai vonatkozásban egyaránt megfeszítik minden erejüket. Az erkölcsi-pszichikai vonatkozásban gyengén képzett csapatok rögtön az első atomcsapás után teljesen képtelenné válhatnak a harc folytatására. A különböző erejű atomrobbanások fizikai hatását jól ismerjük, arra a kérdésre azonban, hogy e robbanások erkölcsi-politikai tekintetben milyen károkat okozhatnak a csapatoknak, nehéz határozott választ adni. Az mindenestre biztos, hogy azok a kiváló erkölcsi-harci tulajdonságokkal rendelkező csapatok, amelyek a kiképzés során megismerkedtek az atom-

harc során alkalmazható védő és támadó eszközökkel, sikeresen meg fogják oldani feladataikat. S viszont, ahol nem felel meg a csapatok erkölcsi-harci nevelése a korszerű követelményeknek, ott erőt vehet a katonákon az „atomfélelem”.

Milyen következtetéseket kell levonnunk ebből a szovjet csapatok lökiképzése szempontjából?

Mint ismeretes, az atomfegyver megjelenésekor a kapitalista országokban egyes katonai teoretikusok az atombombát „abszolút fegyvernek” kiáltották ki. Kezdték elterjedni olyan nézetek, amelyek szerint a löfegyverek tüze elveszítette korábbi jelentőségét. Ez a nézet többé-kevésbé nálunk is tért hódított. Egyes tiszték kezdték lebecsülni a személyi állomány lökiképzésének fontosságát. Természetes, hogy az effajta nézetek óriási kárt okozhattak volna csapataink harckészségének. A gyakorlatok tapasztalatai a legteljesebb mértékben megcáfolják azt a nézetet, hogy korszerű körülmények közt csökkentek a szárazföldi csapatok és hagyományos tűzfegyvereik harci lehetőségei. Ellenkezőleg, e tapasztalatok vitathatatlanul bizonyítják, hogy a harc és a hadművelet kimenetelét atomháborúban is változatlanul az összes haderőnemek és fegyvernemek, következésképpen az összes tűzeszközök együttes tevékenysége dönti el. A harckiképzés egyik legfontosabb feladata ezért ma is az, hogy megtanítsa a személyi állományt a géppisztollyal, géppuskával, löveggel stb. való pontos tüzelésre. Emellett azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy atomháború esetén a sikeres harc szempontjából különösen fontos, hogy a katonák ismerjék a tömegpusztító fegyverek tulajdonságait, értsenek az atomvédelem eszközeinek alkalmazásához. Ez mindennél jobban elő fogja segíteni a csapatok erkölcsi szellemének fenntartását a harcban.

Nukleáris háborúban a harc sikere óriási mértékben függ attól, hogy a csapatok mennyire készek a határozott cselekvésre rögtön az atomcsapás után. A támadók számára ez azt jelenti, hogy haladéktalanul ki kell használniuk a kialakult kedvező helyzetet, gyorsan át kell törniük az ellenség védelmét és ki kell jutniuk a hadműveleti mélységbe. A védőknek viszont az a feladatuk, hogy az atomcsapás után gyorsan rendezzék soraikat és szervezetten ellenálljanak a támadó ellen-

ségnek. A személyi állomány erkölcsi-pszichikai állapota mind az egyik, mind a másik esetben erősen függ attól, hogy az atomvédelem összes eszközeinek felhasználása közben mennyire tud valamennyi fegyverrel célzott és pontos tüzet zúdítani a radioaktív anyagokkal fertőzött területre. Ezért arra kell törekednünk, hogy a katonákat az atomkiképzés során megtanítsuk az egyéni védekezés eszközeinek harc közben való használatára, valamint a személyi állomány, a technikai eszközök és a fegyverzet részleges gáz- és sugármentesítésére. A helyesen megszervezett lökiképzés nevelő hatása éppen abban nyilvánul meg, hogy a bonyolult körülmények közt végrehajtandó feladatokra kiképzett katonák bátrabban és határozottabban küzdik le a fertőzött terepszakaszokat, magabiztosabban és pontosabban tüzelnek a szárazföldön, a levegőben és a tengeren.

A békekiképzés idején a csapatok erkölcsi-harci megedzésének kiváló iskolái a harcászati foglalkozások és gyakorlatok. A katonák, s különösen a parancsnokok és a törzsek beosztottai, gyakorlatilag itt ismerik meg a korszerű harc törvényeit, s itt szereznek jártasságot a legkülönbözőbb körülmények közt vívott harc feladatainak megoldásában. A harci körülményekhez hasonló feltételek mellett végrehajtott gyakorlatok során a katonák céltudatosan használják fel mindazokat az ismereteket, amelyekre a szabályzatok tanulmányozása, a lökiképzés, az alaki és a szakkiképzés stb. során tettek szert. Itt sajátítják el az alegységeken és a csapatokon belüli, valamint a különböző fegyvernemek közötti együttműködés alapelveit, itt ismerik meg a védő és a támadó harc különféle eljárásait, s a legkülönbözőbb megpróbáltatásokkal küzdenek meg. Mint a tapasztalatok mutatják, a terepen tartott foglalkozások, a tengeri gyakorlatok, a nehéz időjárási viszonyok közt végrehajtott repülések igen alkalmasak a magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítására. A harci körülményekhez hasonló helyzetekben mutatkozik meg leginkább, hogy a harckiképzés a személyi állomány fizikai és szellemi megedzésének, harci szelleme erősítésének igen fontos tényezője.

A harcgyakorlatok különösen alkalmasak a katonák ne-

velésére. A személyi állománynak ilyenkor különféle természetes terepakadályokat kell leküzdenie, s gyakran zord időjárási viszonyok között kell megoldania feladatait. Mindez megedzi a katonák akaratát, s azok parancsnokaik vezetésével kialakítják és tökéletesítik olyan tulajdonságaikat, mint a szívósság, a vállalkozó kedv és az állhatatosság. Az alegység, a csapat és a hajóegység kötelékében végrehajtott közös tevékenység kifejleszti a katonákban és a matrózokban a katonai becsület érzését, a kollektíva közös sikereiért viselt felelősség tudatát. Ezt többek közt az is igazolja, hogy a jól megszervezett harcászati gyakorlatokat a személyi állomány mindig nagy lelkesedéssel, igen fegyelmezetten és szervezeten hajtja végre.

Különösen tág teret nyújt a harcászati kiképzés ahhoz, hogy a parancsnokokat a korszerű háború követelményeinek szellemében neveljük. Frunze annak idején ezt mondta: „Ha a hadsereget nagy és erős ellenség elleni döntő harcra készítjük elő, csapataink élére olyan emberek kellenek, akikben van elég önállóság, keménység, kezdeményező készség és felelősségtudat. Olyan parancsnoki karra van szükségünk, amely nem veszti el a fejét semmilyen körülmények közt sem, amely tud gyorsan határozni, viseli a felelősséget döntése minden következményéért, s e döntéseket keményen végre tudja hajtani.”¹

A harcászati foglalkozás és gyakorlat a legjobb iskola arra, hogy a parancsnoki kart előkészítsük a háborús idők megpróbáltatásaira. A szovjet tisztok az előljáró parancsnokok által eléjük tűzött harcgyakorlatok feladatainak megoldása során fejlesztik szervezőképességüket és azokat a szilárd akarat tulajdonságaikat, amelyek nélkülözhetetlenek a harcban. Éppen itt, tábori körülmények között, a tengeri és légi gyakorlatokon szoknak hozzá a parancsnokok az önálló cselekvéshez és a kezdeményezéshez, s tanulják meg az ellenség legyőzésének művészetét minden harci helyzetben.

A magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítását szolgálja a sportkiképzés is. A testnevelés és a sport fontos

¹ Frunze Összes Művei, 3. kötet, 316. old., oroszul.

eszköze az erős, ügyes, leleményes és bátor emberek nevelésének. Ezek a tulajdonságok különösen fontosak a hadseregben. A győzelem kivívása a harcban óriási nehézségekkel jár, s maximális erőfeszítést követel a katonáktól. A harci tapasztalatok szemléltetően igazolják, hogy minél jobban felkészítettük fizikailag a csapatokat, annál könnyebben viselik el a harctéri élet megpróbáltatásait, annál nagyobb a harcképességük. Csak az edzett és fizikailag fejlett katona állhatja becsülettel azt az óriási megterhelést, amely a harcban hárul a gyalogosra, a tüzérre, a repülőre vagy a harckocsizóra. Pokriskin, a Szovjetunió háromszoros hőse nem véletlenül mondja, hogy nem állhatott volna helyt a sok légiharcban, ha nem lett volna eléggé edzett fizikailag; hogy éppen fizikai edzettsége tette lehetővé, hogy reggeltől estig repüljön.

A mai körülmények közt a személyi állomány sportkiképzése még fontosabb, mint korábban. Ez elsősorban a hadügynek az utóbbi években tapasztalt rohamos fejlődésével magyarázható. A korszerű technikai eszközök és fegyverek alkalmazása rendkívül bonyolulttá teszi a korszerű harcot, erősen meggyorsítja a támadás ütemét, növeli a személyi állomány gyors tevékenységének jelentőségét, s mindez új követelményeket támaszt a katonák fizikai tulajdonságaival szemben. Csak a fizikailag sokoldalúan fejlett katona őrizheti meg harcképességét huzamos időn át, kezelheti eredményesen a rábízott haditechnikai eszközöket a legnehezebb körülmények között, s képes olyan óriási erőfeszítésre, amely a korszerű harc hihetetlenül súlyos megpróbáltatásainak leküzdéséhez elengedhetetlenül szükséges. Hangsúlyoznunk kell, hogy a sportkiképzés nevelő hatása azoknál a csapatoknál érvényesül a legjobban, amelyeknél erőteljesen fejlesztik a katonai tömegspórtot, s amelyeknél a sportkiképzést a katonai szakmai követelmények figyelembevételével szervezik meg.

Ilyen nevelő lehetőségek rejlenek a szovjet katonai kiképzés rendszerében. E lehetőségek felhasználásával a parancsnokok és az előjárók jelentősen megkönnyíthetik ama nemes feladatuk teljesítését, hogy a szocialista haza védelmezőit bátor, leleményes, kiváló erkölcsi-harci tulajdonságokkal felruházott harcosokká neveljék.

**2. A CSAPATOK KIKÉPZÉSE A KORSZERŰ HÁBORÚ
KÖVETELMÉNYEINEK FIGYELEMBEVÉTELÉVEL
— A CSAPATOK ERKÖLCSI-HARCI MEGEDZÉSÉNEK
FONTOS FELTÉTELE**

1

A harckiképzés nevelő hatása nem automatikusan, nem spontán érvényesül. A szovjet csapatoknál és hajókon folyó kiképzés sok esztendei tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a harckiképzés nevelő ereje döntő mértékben függ attól, hogy a parancsnokok — az egyszemélyi vezetők — milyen helyesen tudják érvényesíteni a kommunista pártnak és a szovjet kormánynak a szocialista haza katonai védelmével kapcsolatos útmutatásait. Ez az erő ott hat a legteljesebben, ahol a kiképzés egész folyamata tudományos alapokra épül, s szerves kapcsolatban van a marxista—leninista világnézettel. A harckiképzés csakis ott lehet óriási hatással a katonák nevelésére, ahol teljes összhangban van a korszerű háború követelményeivel. Elméletileg minden tiszt megérti, hogy a katonai kiképzés során mindig szem előtt kell tartani a nevelés céljait, a gyakorlatban azonban gyakran megfélekeznek erről. Ráadásul korántsem minden tisztnek van világos elképzelése arról, milyen úton és milyen eszközökkel érhetők el ezek a célok a harckiképzés folyamán.

Melyek azok a feltételek és elvek, amelyek biztosítják, hogy a szovjet katonai kiképzési rendszert maximális hatékonysággal használjuk fel a katonák magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságainak kialakítására?

A szovjet csapatok harckiképzésének tartalmát általában a párt és a kormány katona-politikai irányelvei határozzák meg, s e tartalom közvetlenül függ a hadviselési módoktól. Az e kérdésekkel kapcsolatos nézetek egysége, amelyet társadalmi rendszerünk lehetőségeinek és a korszerű háború jellegének figyelembevételével alakítottunk ki, a szovjet katonai ideológia tartalmát alkotó eszmék és elvek arányos rendszerét képezi. A szabályzatokban és utasításokban a hadművé-

szet irányelveiként rögzített ezen nézetek alkotják a csapatok kiképzésének és nevelésének alapját. Ezek biztosítják a harc-kiképzés feladatainak egységes megoldását, s útmutatóul szolgálnak a parancsnok számára a gyakorlati munkában. A szovjet katonai szabályzatok, amelyek rendszerbe foglalják a korszerű harci tapasztalatokat és figyelembe veszik a hadügy fejlődésének új irányait, hiteles forrásai a katonai ismereteknek. A csapatok sikeres kiképzésének és nevelésének, a kiváló erkölcsi-harci tulajdonságok kialakításának elsőrendű feltétele, hogy a fegyveres erők minden tagja — a katonától és a matróztól a tábornokig és a tengernagyig — tanulmányozza és pontosan betartsa a szabályzatok előírásait.

Frunze a következőket mondta erről: „... Ennek a nevelő és kiképző munkának a hadsereg egészét átható egységes nézetek alapján kell folynia, amelyek fő kérdésként a Vörös Hadsereg feladatait, építésének alapelveit és a hadműveletek vezetésének módszereit ölelik fel. A társadalmi jelenségek elemzésének marxista módszerével rendszerbe foglalt és a Vörös Hadsereg szabályzataiban, parancsaiban és szolgálati utasításaiban oktatott nézetek összessége megadja a hadseregnek az akarat és a gondolkodás nélkülözhetetlen egységét.”¹

A szovjet csapatok harckiképzésének vezérelve a következő: tanítsuk meg a csapatokat arra, amire a háborúban szükségük van. Ez az elv nem új, a múlt legkiválóbb hadvezérei is mindig ezt az elvet érvényesítették. Különösen elterjedt ez az elv az orosz hadsereg haladó hadvezéreinek iskolájában, amelyet I. Péter, Rumjancev, Szuvorov és Kutuzov neve fémjelez. Ennek az elvnek a követelményei azonban nem változatlanok, a hadügy fejlődésével, szerteágazásával tökéletesednek, s minden történelmi korszakban döntően függenek a hadviselés objektív feltételeitől. Egészen természetes tehát, hogy azok a követelmények, amelyeket korunkban támasztunk a harckiképzéssel szemben, gyökeresen különböznek a XX. század eleji kiképzési feladatoktól. Sőt e követelmények a fegyveres harc egy és ugyanazon időszakán belül is lényegesen módosulnak. A második világháború például az első vi-

¹ Frunze Válogatott Művei, 2. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 74—75. old.

láháborúhoz képest lényegesen fokozta a csapatok harckiképzésével szemben támasztott követelményeket. De még magasabbak lesznek ezek a követelmények a jövő háborújában, amelyben az imperialisták atomfegyvert szándékoznak alkalmazni.

Ezzel kapcsolatban helyénvaló megemlítenünk, hogy katonai sajtónk gyakran egyoldalúan világítja meg a harckiképzés vezérelvét. Az olvasók tömegeinek szánt folyóirat- és újságcikkekben, valamint brosrákban főleg arra összpontosítják a figyelmet, hogyan kell tanítani. Természetesen senki sem tagadja, hogy a csapatok kiképzésének és nevelésének módszertanilag helyes megszervezése igen fontos feladat. Ez azonban a kérdésnek csak egyik oldala. A kérdés másik oldala az, hogy mi legyen a katonai kiképzés tartalma, hogy *mit tanítsunk*. Az előző probléma elsősorban katonai-pedagógiai jellegű, az utóbbi viszont közvetlenül és szorosan függ a hadművészettől, az állam katonai ideológiájától. A harckiképzés módszerei nem szakíthatók el a kiképzés tartalmától; e módszereket a kiképzés céljai és feladatai, a korszerű háború feltételei, s azok az irányelvek határozzák meg, amelyekben a csapatok egész kiképzése és nevelése alapul. A harckiképzés elveinek tanulmányozását tehát a háború és a hadviselési módszerek jellegéből fakadó alaptételek tisztázásával kell kezdeni.

A szovjet katonai szabályzatok abból indulnak ki, hogy *a csapatok kiképzésével és nevelésével szemben támasztott legfőbb követelmény a csapatok állandó harci készenléte, amely lehetővé teszi, hogy a kommunista párt és a szovjet kormány első szavára védelmére keljenek szocialista hazájuknak és becsülettel teljesítsék minden feladatukat*. Ez a követelmény különösen időszerű manapság, amikor a hadi győzelem kivívását biztosító feltételek és erők között egyre fontosabb szerepet játszik a meglepés tényezője.

A meglepés, mint a hadművészet eleme azóta ismeretes, mióta egyáltalán háború van. A történelem tanúsága szerint minden nagy hadvezér gyakran felhasználta ezt a tényezőt, s el is érte vele a kívánt eredményeket. A csapás elhárítására fel nem készült ellenség meglepése kedvező feltételeket teremt

a győzelem kivívásához. A meglepetésszerű csapás hatása közvetlenül függ a hadsereg tűzerejétől, csapatainak mozgékony-ságától és harci képzettségének színvonalától.

Még inkább fokozódott a meglepés szerepe a mai körülmé-nyek között, amikor a korszerű hadseregek példátlan pusztító erejű új harci eszközökkel rendelkeznek. A vezető imperialista hatalmak stratégiái, ezt a körülményt figyelembe véve, arra számítanak, hogy a szocialista tábor országai ellen tervezett agresszív háborújukban felhasználhatják a meglepetésszerű támadás előnyét. Azt tervezik, hogy a tömegpusztító fegyverek meglepetésszerű alkalmazásával elpusztítják a Szovjetunió és a népi demokratikus országok területét, kezükbe ragadják a kezdeményezést és ennek segítségével kivívják a győzelmet. Az imperialista katonai vezetők e számításaiban természetesen jócskán van túlzás, de súlyos hibát követnénk el, ha nem ven-nénk tudomást a történelem tanulságairól. Nem szabad megfe-ledkeznünk arról, hogy a meglepetésszerű csapás ereje a mai körülmények között hihetetlenül megnőtt, s gyorsan megvál-toztathatja az erőviszonyokat a támadó javára. Ezért nem csoda, hogy a szovjet katonai káderek figyelmének középpont-jában azok a kérdések állanak, amelyek csapataink állandó harci készenlétének biztosításával, s a személyi állomány ma-gas fokú éberségre nevelésével kapcsolatosak. Ezek a kérdések szerves részei a csapatok kiképzésének és nevelésének, s az ob-jektív körülmények folytán ma különösen aktuálisak. Csakis e feladatok sikeres megoldásával foszthatjuk meg az agresz-szort attól a lehetőségtől, hogy meglepetésszerűen támadjon ránk.

Ezt szem előtt tartva kell fejlesztenünk a hadművészetet, s kidolgoznunk és gyakorlatilag alkalmaznunk a csapatok ki-képzésének új módszereit. Elsőrendű fontosságú például az, hogy kiképezzük a csapatokat a gyors és az éjszakai tevékeny-ségre. A lendületes támadás és az éjszakai roham meglepi az el-lenséget, megbénítja akarátát. Ugyanakkor a csapatok ilyen tevékenységre való kiképzése óriási nevelő erővel is hat, ki-alakítja a katonákban a szilárd akarati tulajdonságokat, a bá-torságot és a határozottságot, a vállalkozó kedvet és az önálló-ságot. A csapatok harci érettségének, szellemi szilárdságának

egyik legfőbb mutatója, hogy mennyire készek szervezett éjszakai tevékenység végrehajtására.

A szovjet csapatok kiképzésének és nevelésének másik, nem kevésbé fontos sajátossága azon az elven alapul, hogy a döntő célzattal folyó korszerű háborúban elsősorban azok a csapatok számíthatnak győzelemre, amelyek sokoldalúan felkészültek arra, hogy a legbonyolultabb körülmények között különféle harcmódokat és hadműveleti eljárásokat alkalmazzanak. A szovjet katonai elmélet szerint a harctevékenységben a döntő szerep a támadásé. A harcszabályzatokban is rögzített eme nézetekkel összhangban szervezzük meg csapataink békekiképzését és nevelését. „A csapatokat békeidőben úgy kell szervezni és nevelni — mondta Frunze —, hogy mind a védelem, mind a támadás feladatait meg tudják oldani. De elsősorban az aktív támadó jellegű feladatokra kell előkészíteni őket, mert a katonai feladatok közül ez a legfelelősebb, legfontosabb és lélektanilag legnehezebb.”¹

Ez a megállapítás, amelyet a tehetséges marxista hadtudós a húszas években fogalmazott meg, különösen érvényes napjainkban, amikor a hadseregek tömegpusztító fegyverekkel rendelkeznek. A Szovjet Fegyveres Erők parancsnokainak és politikai szerveinek ezért egyik legfontosabb feladatuk, hogy a személyi állományt támadó szellemben, a bátor, határozott cselekvésre neveljék.

A harci kiképzéssel szemben manapság támasztott legfontosabb követelmények közé tartozik az is, hogy a csapatoknak érteniük kell az élő erő és a technikai eszközök ügyes mozgatásához a harcmezőn. A csapatok nagyfokú mozgékonyasága, gyors helyváltoztatásra való képessége mindig fontos szerepet játszott az erőfölény kialakításában, következésképpen a győzelem kivívásában. A csapatok e tulajdonságainak jelentősége azonban különösen megnőtt napjainkban, amikor a hadügy a technikai haladás hatására fejlődésének új szakaszába lépett. A nukleáris fegyverek, a lökhajtásos repülőgépek, az irányítható lövedékek és rakéták, valamint a nagy hatósugarú, óriási befogadóképességű szállító repülőgépek korában lényegesen

¹ Frunze Válogatott Művei, 2. kötet, Zrínyi Kiadó, 1959. 563. old.

megváltozik a harc és a hadművelet lefolyása, s a küzdelem dinamikus, gyors lefolyású lesz. Természetes, hogy ilyen körülmények közt a harcban az a fél vívja ki a győzelmet, amelyik jobban ki tudja használni a korszerű fegyverek és technikai eszközök előnyeit.

Mindez új, magasabb követelményeket támaszt a csapatokkal szemben, s azt kívánja, hogy körültekintőbben szervezzük meg a fegyvernemek együttműködését, az ellenséges védelem áttörését, a harc kifejlesztését a védelem mélységébe és a vízi akadályok leküzdését. E követelményeknek közvetlenül vissza kell tükröződniük az alegységek, a csapatok és magasabb egységek harckiképzésén is. A hadsereget és a hajóhadat akkor készítjük fel a korszerű háború győzelmes csatáira, ha a parancsnokokat a manőverezés, valamint az átfogó és bátor hadműveleti és harcászati elgondolások szellemében neveljük, a személyi állományt megtanítjuk a menetfeladatok gyors és tervszerű végrehajtására, magas színvonalra emeljük valamennyi fegyvernem haditechnikai képzettségét, s tökéletesítjük a korszerű fegyverek és technikai eszközök alkalmazásának módszereit.

Magától értetődik, hogy mindez új, magasabb követelményeket támaszt a hadsereg és a hajóhad parancsnoki kádereivel szemben. Csak az a parancsnok állhat e követelmények színvonalán, aki a kommunizmus nagy ügyéhez utolsó leheletéig híven képes az összes szükséges katonai ismeretek birtokában önállóan megszervezni a harcot, s irányítani az embereket és a technikai eszközöket a harc legbonyolultabb körülményei között is.

Ezek a szovjet harckiképzés vezérelvének legfontosabb konkrét követelményei. E követelményekben kifejeződnek a kommunista pártnak és a szovjet kormánynak a szocialista haza katonai védelmével kapcsolatos sarkalatos irányelvei, amelyeket a fegyveres erők szabályzatai és utasításai rögzítenek, s amelyek alapját képezik a katonai káderek kiképzésének és nevelésének. A tisztek, a tábornokok és a tengernagyok kötelesek pontosan és következetesen érvényt szerezni ezeknek az irányelveknek, biztosítani a katonai nevelés módszereinek egységét és a csapatok ama kiváló erkölcsi-harci tulajdonságait,

amelyek nélkülözhetetlenek a hadügy fejlődésének mai szakaszában. Mindezt azért kell hangsúlyoznunk, mert a Nagy Honvédő Háború előtt hibákat követtünk el a harckiképzés vezérelve tartalmának meghatározásában. Nevezetesen a kiképzés és nevelés gyakorlatában lényegében az első világháború és a polgárháború tapasztalataira támaszkodtunk, s nem vettük eléggé figyelembe a haditechnika és általában az egész hadügy fejlődésének irányait. A Nagy Honvédő Háború kezdeti időszakában teljesen nyilvánvalóvá váltak ezek a fogyatékoságaink.

A harckiképzés vezérelve azonban nemcsak a katonai kiképzés és nevelés tartalmával szemben támaszt követelményeket. Kiterjednek e követelmények azokra a módszerekre és eljárásokra is, amelyek segítségével a szovjet parancsnokok a mindennapos kiképzési és nevelési feladatokat oldják meg. S ez teljes mértékben érthető. Ha a harckiképzést vezető parancsnok a rá háruló feladatok magaslatán akar állni, nem elég csak annyit tudnia, mire kell taníttatni alárendeltjeit, ismernie kell azokat a fontosabb katonai-pedagógiai követelményeket is, amelyek teljesítése biztosítja a kiképzés helyes megszervezését, s elősegíti a kiképzés nevelő szerepének fokozását. Enélkül lehetetlen a katonák kiváló erkölcsi-harci tulajdonságainak kialakítása. Ezért a jó szovjet parancsnok nemcsak katonai szakmáját ismeri kiválóan, hanem mestere a katonai pedagógiának is.

A szovjet katonai pedagógia, amely a katonai tudományos ismeretek külön ága, abból indul ki, hogy a csapatok sikeres erkölcsi-harci nevelésének egyik feltétele a gyakorlatok olyan körülményeinek megteremtése, amelyek a lehető legjobban hasonlítanak a harci valósághoz. Akkor van valóban nagy nevelő hatásuk a gyakorlatoknak, amikor olyan bonyolult helyzetet teremtünk, mely szellemi, fizikai, erkölcsi erőfeszítést és aktivitást követel a személyi állománytól. Ezzel kapcsolatban helyénvaló hivatkoznunk a Nagy Honvédő Háború tapasztalataira. E tapasztalatok meggyőzően tanúsítják, hogy a katonák erkölcsi-harci megedzése legeredményesebb az aktív tevékenység folyamán. A békekiképzés idején természetesen nem lehet valóságos harci helyzetet teremteni. A gyakorlatokon mindig hiányzik az ellenség, következésképpen a reális veszély is. A

csapatok kiképzését és nevelését ennek ellenére békeidőben is a korszerű harc objektív feltételeinek figyelembevételével kell megszervezni.

Mi a módja annak, hogy a gyakorlatokon a valóságot megközelítő harci helyzetet teremtsünk?

Ebben a vonatkozásban az a fő feladat, hogy csapatainkat olyan erős ellenség elleni harcra készítsük fel, amely korszerű technikával van felszerelve, rendkívül mozgékony, s a legkegyetlenebb, legembertelenebb harci módszereket képes ellenünk alkalmazni. Abban a háborúban, amelyet a mai agresszorok terveznek a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen, az imperialista tábor főerőivel lesz dolgunk. Nem számíthatunk könnyű győzelemre. A győzelmet csak összes anyagi és szellemi erőink maximális megfeszítése árán vívhatjuk ki.

A katonai nevelés szovjet rendszerének egyik alapeszméje — merőben katonai szempontból — az a gondolat, hogy csapatainkat rendkívül erős ellenség elleni harcra kell felkészítenünk. Az élenjáró alegységek, csapatok és hajóegységek kiképzési tapasztalatai azt mutatják, hogy csak akadályok leküzdésével járó, nagy fizikai és szellemi erőfeszítést igénylő foglalkozásokon teremthetők kedvező feltételek a személyi állomány erkölcsi-politikai megedzéséhez, a katonák harci szellemének erősítéséhez. Ezt bizonyítják a Szovjetunió Kommunista Pártjának gazdag tapasztalatai is. A párt azt tanítja, hogy csak a nehézségek elleni harcban kovácsolódnak igazi edzett káderek, akik képesek szilárdan és határozottan cselekedni a legbonyolultabb körülmények között és megtalálni a kivezető utat a legnehezebb helyzetből is.

Amikor hangsúlyozzuk, hogy a harcgyakorlatokon bonyolult feltételeket kell teremteni, arra gondolunk, hogy a csapatokat reális nehézségek elé kell állítanunk. Nem mindenfajta nehézség szolgálhat a személyi állomány erkölcsi-harci megedzésének eszközéül, hanem csak az olyan, amelynek leküzdésére a katonát a haza szolgálatának nemes eszméi ösztönzik. Az ilyen nehézségek leküzdése során a katonák fizikailag és erkölcsileg megerősödnek és növekszik önbizalmuk. Ezzel szemben azok a nehézségek, amelyeknek leküzdése értelmetlennek látszik, megrendíti a katonák szellemi erejét és így a rendelte-

tésükkel homlokegyenest ellentétes következményekre vezetnek.

Magától értetődik, hogy a szovjet parancsnokok a személyi állomány szívósságának próbára tétele végett nem alkalmazhatnak olyan esztelen módszereket, amelyekkel gyakran találkozzunk az imperialista hadseregekben. A mi parancsnokaink kiképző és nevelőmunkájukban a szovjet katonai-pedagógiai rendszer követelményeiből indulnak ki, amelyek nem a katonák züllesztésére, hanem erkölcsi és fizikai erejük gyarapítására irányulnak. Parancsnokaink tudják azt, hogy esztelenség a harcgyakorlatokon akadályt akadályra halmozni és így törekedni a harckiképzés nevelő hatásának növelésére. Hiszen a parancsnokok minden különösebb erőfeszítés nélkül kiválaszthatnak egy-egy nehéz menetvonalat a gyakorlatokon. De csak a tapasztalt katonai vezető képes arra, hogy a nehézségek öncéllá változtatása nélkül a különböző helyzetekben helyesen kombinálja a szigorú parancsnoki igényességet az alárendeltek harcképességének megőrzésére irányuló állandó törődéssel.

Amikor a kiképzés során a harci körülményekhez hasonló feltételeket teremtünk, fokozatosan szoktassuk hozzá a személyi állományt a katonai ismeretek megszerzésével járó nehézségek leküzdéséhez. A tapasztalt parancsnok például nem kezdi meg addig az új, az előzőnél bonyolultabb kiképzési időszakot, amíg meg nem győződött arról, hogy alárendeltjei az addig tanultakat valóban elsajátították. A bonyolult feladatok, amelyek teljesítésére a katona nem készült fel kellőképpen, megtörhetik akaratát, gyengíthetik harci szellemét és a kudarckok huzamos időre, sőt véglegesen is demoralizálhatják. Ha például egy pilótát, akit nem képeztek ki eléggé a rossz látási viszonyok közt való repülésre, azzal a feladattal bíznak meg, hogy éjszaka kis magasságban repüljön, félenkké válhat, elveszítheti önbizalmát, ami rendkívül káros hatással lehet egész további kiképzésére és erkölcsi-harci tulajdonságainak fejlődésére. Ezért nem volna célszerű és helyes, ha türelmetlenek lennénk és sietnénk a gyakorlatok egyre bonyolultabb körülményeinek megteremtésében. A katonák szellemi, erkölcsi és fizikai tulajdonságainak fejlesztéséhez és erősítéséhez csak akkor teremthetünk megfelelő feltételeket, ha a ki-

sebb nehézségekről fokozatosan térünk át a nagyobbakra. A katonai pedagógia e követelményének teljesítése elengedhetetlen feltétele a kiképzés helyes megszervezésének és nevelő hatása fokozásának.

Az az elv, hogy a gyakorlatokat a harctérekhez hasonló körülmények között kell végrehajtani, azt is megköveteli, hogy erőlyesen harcoljunk a csapatok kiképzésében tapasztalt mindenfajta egyszerűsítés és lazaság ellen. A személyi állomány erkölcsi-harci megedzése szempontjából semmi sem olyan ártalmas, mint az, ha a kiképzésben állandóan engedményeket teszünk és szemet hunyunk a hibák felett. Azok a gyakorlatok, amelyeken a parancsnokok nem elég igényesek, sokat veszítenek nevelő erejükből. Ahhoz, hogy megedzzük a katona szellemi erejét, kifejlesszük erkölcsi szívósságát és ellenállóképességét, meghatározott feltételekre van szükség. „Nem nevelhetünk bátor embert — mondta Makarenko, a kiváló szovjet pedagógus —, ha nem állítjuk olyan helyzet elé, ahol megmutathatja bátorságát...”¹ A bátorság és az állhatatosság a kiváló harci képzettség megszerzéséért vívott harcban, a nehézségek leküzdésével, a bonyolult feladatok megoldásával kapcsolatos gyakorlati tevékenység folyamán születik. A háborúban ezeket az értékes katonai tulajdonságokat elsősorban az aktív harc alakítja ki. Békeidőben a közvetlen veszélyt olyan bonyolult helyzet megteremtésével pótoljuk, amely nagy fizikai és erkölcsi erőfeszítést követel a katonáktól. S az a parancsnok, aki ezt nem teszi, kirekeszti a kiképzési-nevelési folyamatból annak egyik legfőbb elemét, s ezzel erősen csökkenti a katonai kiképzésnek mint az erkölcsi-harci edzés tényezőjének jelentőségét.

Mint a csapatok és az alegységek élete mutatja, a katonai pedagógiának ezt a követelményét a gyakorlatban néha nem tartják be. Még mindig akadnak olyan, úgynevezett „jószívű” parancsnokok, akik a harc kiképzésben eltérnek a szabályzatok előírásaitól. Készek engedményeket tenni az időjárás miatt, elnézik a szabálytalanságokat a lövészgödrök, a harcárkok és a tüzelőállások építésekor, s egyszerű helyzeteket teremtenek a

¹ Makarenko: A kommunista nevelésről, 51. old., oroszul.

harcászati foglalkozásokon és gyakorlatokon. S mindezt azzal az ürüggyel teszik, hogy „törődnek” alárendeltjeikkel. Ez a gyakorlat azonban szöges ellentétben van a katonai kiképzés szovjet rendszerének elveivel, s roppant káros a hadsereg és a hajóhad kádereinek nevelése szempontjából. A lazaságok és a könnyítések légkörében végrehajtott gyakorlatok nem biztosítják a kitűzött kiképzési célok elérését. Az ilyen gyakorlatok zavarokat idéznek elő az egész kiképzési-nevelési folyamatban, s erősen csökkentik a személyi állomány erkölcsi-harci edzettségét.

2

A harcászati foglalkozások és gyakorlatok megszervezésének és végrehajtásának tapasztalatai alapján vizsgáljuk meg egy kissé részletesebben, hogyan lehet növelni a harckiképzés nevelő hatását.

A harcászati gyakorlatok nevelő erejének fokozása végett a tapasztalt parancsnokok elsősorban arra törekszenek, hogy a gyakorlatokon olyan, a valóságos harci körülményekhez hasonló feltételeket teremtsenek, amelyek maximálisan elősegítik az alárendeltek erkölcsi és fizikai megedzését, szilárd akarati tulajdonságaik erősödését. Elsőrendű jelentőséget tulajdonítanak az „ellenség” jelzésének. Minden esetben — mind védelemben, mind támadásban — erős, aktív, rendkívül mozgékony és döntő tevékenységre képes „ellenséget” állítanak szembe a csapatokkal. S ez feltétlenül helyes is, mert a katonák a gyakorlati feladat végrehajtása során csak akkor érzik igazán a harc feszültségét, s cselekednek lelkes aktivitással, ha az „ellenség” minden rendelkezésére álló szárazföldi és légi eszközével aktívan harcol ellenük.

A korszerű harc követelményeinek megfelelő bonyolult harcászati helyzet megteremtésekor nagy gondot kell fordítanunk a terep kiválasztására. A tapasztalt parancsnokok tudják, hogy a gyakorlati foglalkozások tanulságos volta nagymértékben a terep helyes kiválasztásától függ. Ezek a parancsnokok a foglalkozásokat nem mindig ugyanazon a területen tartják, mert a megszokott terep nem segítheti elő a személyi

állomány önálló kezdeményezésének és aktivitásának fejlődését. Ezért rendszerint minden foglalkozás és gyakorlat számára új, a katonák előtt ismeretlen, különféle természetes akadályokban bővelkedő terepet választanak. Az ilyen terep alkalmas az átfogó harcászati elgondolások megvalósítására és a merész manőverezésre, s az ilyen terepen kialakíthatók az olyan feszült és váratlan helyzetek, amelyek jelentős mértékben fokozzák a harcászati kiképzés nevelő hatását.

Az élenjáró alegységeknél, csapatoknál és magasabb egységeknél különösen nagy figyelmet fordítanak arra, hogy a katonák a harcászati feladatok megoldásakor kezdeményezően lépjenek fel. A foglalkozásokat és a gyakorlatokat vezető parancsnokok tűzzel-vassal irtják a sablont a gyakorlaton. S ez feltétlenül helyes. Az atomfegyver sok változást idéz elő a harcban. Korszerű körülmények közt a harcmezőn sokkal gyorsabban változhat a helyzet, sokkal gyakrabban alakulnak ki változatos pillanatok, mint az elmúlt háborúkban. A jövő háborújában régi értelemben vett zárt, összefüggő arcvonalak nem lesznek. Az ütközet elkeseredett és döntő összecsapások sorozatára, elszigetelt helyi harcokra bomlik, amelyeknek kimenetele elsősorban attól függ, hogy a parancsnokok mennyire tudnak önállóan helyes elhatározást hozni és mennyire képesek elhatározásaikat megvalósítani. Még sohasem volt olyan fontos az a feladat, hogy a parancsnokokat határozottságra, kezdeményezésre és önálló tevékenységre neveljük, mint éppen ma. A katonai káderek kiképzésében és nevelésében ma minden sablon súlyos veszedelem, mert azt eredményezheti, hogy a parancsnokok olyan elveket tanulnak meg, amelyek nem felelnek meg a korszerű háború követelményeinek. Így a sablonosság végső fokon vulgarizálja a hadművészetet. Ezért mind a hadseregben, mind a hajóhadnál kíméletlenül harcolni kell a maradiság, a sablonok, az elavult kiképzési módszerek ellen.

A tapasztalt előljárók a foglalkozásokon és a gyakorlatokon bonyolult, gyakran változó helyzetet teremtenek, olyan körülményeket közé állítják a parancsnokokat, amelyek aktív és rugalmas cselekvésre, akaratuk komoly megfeszítésére, önálló elhatározásra kényszerítik őket. A gyakorlatvezetőknek figyelembe kell venniük az „ellenség” lehetőségeit, s nem szabad tűrniük, hogy a gyakorlat résztvevői lebecsüljék védelmi, vagy

támadó tevékenységét. Sem a gyakorlat vezetője, sem a döntőnkök nem kényszeríthetnek a tisztekre kész, előre kidolgozott elhatározásokat, nem gyámkodhatnak felettük, hanem tág teret kell biztosítaniuk részükre az önálló kezdeményezéshez. Ez a kiképzési módszer teljes mértékben összhangban van a szovjet hadművészet követelményeivel, s jó eredményekkel jár: a parancsnokok gyorsabban elsajátítják a korszerű harc vezetésének módszereit, a harcászat igazi mestereivé válnak, s a gyakorlati feladatok megoldása során kezdeményezően, leleményesen, bátran és határozottan cselekszenek. Különösen nagy nevelő hatásuk van a kétoldalú gyakorlatoknak (zászlóaljtól felfelé), amelyeket a szemben álló felek konkrét elhatározásai alapján vezetnek le.

Az uráli katonai körzetben például a következőképpen szerveztek meg egy harcászati gyakorlatot. A gyakorlat céljára kiválasztott vidék bővelkedett vízi akadályokban, erdőkben, mocsarakban, s kiválóan megfelelt a harcászati elgondolásnak. A gyakorlatvezető úgy tervezte meg a gyakorlatot, hogy abban szerepet kapjon a harctevékenység egész komplexuma: az „ellenséges” védelem áttörése, harc a védelem mélységében, üldözés éjszakai folyóátkeléssel, találkozó harc, bekerítés. A döntőnői apparátus a gyakorlat minden etapjában tanulságos helyzetet teremtett, egyre bonyolultabb és bonyolultabb helyzetek elé állította parancsnokokat, s a feleket mindig erős, aktív és rugalmas „ellenséggel” állította szembe. Amikor például a támadók a megindulási helyzetben elhanyagolták az álcázást, az „ellenség” tűz alá vette parancsnoki harcálláspontjaikat és figyelőiket, s ez megnehezítette roham előtti tevékenységüket. A parancsnokok többsége a reálisan kialakult helyzet alapján teljesen önállóan hozott harcászatiilag helyes elhatározást. Ezeket az elhatározásokat nagy energiával hajtották végre. Mindez együttvéve elősegítette a csapatok erkölcsi-harci megedzését. A lendületes, gyors ütemű tevékenység következtében gyorsan változó helyzetek, amelyek a katonáktól ügyességet, fürgeséget, és szívósságot, a parancsnoktól pedig kezdeményezést, önállóságot, állhatatosságot és vállalkozó kedvet követeltek, lehetővé tették, hogy az egész személyi állományt az állandó feszültség légkörében tartsák.

A tisztek elismerően nyilatkoztak a gyakorlatról. Az egyik zászlóaljparancsnok, akinek alegységét megdicsérték, elmondotta:

— Bonyolult helyzettel álltunk szemben. A támadás gyors üteme, a harc dinamikus volta, a feladat végrehajtása során kialakult váratlan, feszült helyzetek nagy aktivitást, önállóságot, lendületes, bátor és határozott cselekvést követeltek tőlünk. A harci feszültség minden újabb előnyomulással fokozódott, s különösen érezhetővé vált, amikor éjszaka kiértünk a folyóhoz, s az „ellenség” erős tűzhatása miatt többször is meg kellett változtatnunk az átkelési helyeket. A vízi akadály leküzdése után a helyzet rákényszerített, hogy haladéktalanul önálló elhatározást hozzak az uralkodó magaslat elleni rohamot illetően. A parancsnokok önálló, nem pedig előre elkészített és felülről diktált elhatározásai alapján levezetett gyakorlat rendkívül hasonlított a harci valósághoz. Az ilyen gyakorlatok, szerintem, igen nagy nevelő hatással vannak az egész személyi állományra. Elősegítik a katonák megedzését, fokozzák a harc-kiképzés színvonaláért és az alegység fegyelméért érzett felelősségüket. Elég, ha annyit mondok, hogy a gyakorlat egész ideje alatt egyetlen fegyelmi vétség sem fordult elő a századoknál. A katonák és a tiszthelyettesek becsülettel teljesítették feladataikat.

Ha a tisztek a gyakorlatok során bonyolult harci helyzetben vezetik csapataikat, s önállóan kell elhatározásokra jutniuk, könnyebben és gyorsabban kifejlődnek bennük a korszerű harc sikeres megvívásához szükséges parancsnoki tulajdonságok.

Ha már a harcászati gyakorlatok és foglalkozások tapasztalatairól beszélünk, nem hallgathatjuk el, hogy szervezési vonatkozásban még mindig sok a fogyatékoság. Ilyen fogyatékoság elsősorban az, hogy a foglalkozásokon leegyszerűsítik a helyzetet. Az ellenfél erejét lebecsülik, helyzetét sem tanulmányozzák kellően, harcászataát pedig néha teljesen figyelmen kívül hagyják. Természetes, hogy ilyenkor a rohamozó alegység vagy egység gyorsan elfoglalja az „ellenség” lövészárkait és sehol sem ütközik komoly ellenállásba. A gyakorlatok vezetői gyakran elejétől végig „előírják” a harc egész dina-

mikáját, s ezzel megfosztják a parancsnokokat az önálló cselekvés lehetőségétől. Az is előfordul, hogy a döntnökök a közömbös szemlélő szerepét játsszák, s legfeljebb annyit tesznek, hogy felírják jegyzetfüzetükben az észlelt fogyatékokat. Vannak olyan döntnökök is, akik indokolatlan beavatkozásaikkal gúzsba kötik az alegységek és egységek kezdeményezését. Az ilyen gyakorlatoknak erősen korlátozott a nevelő hatásuk, s nem sokban járulnak hozzá a személyi állomány erkölcsi-harcidzéséhez. Az igénytelenül vezetett s gyenge „ellenséggel” szemben végrehajtott gyakorlatokon a katonák és a matrózok kedvetlenül, aktivitás nélkül vesznek részt.

A lazaságok és az egyszerűsítések különösen károsan hatnak a parancsnoki kar nevelésére. Ha nincs feszültség, a tiszteknek nincs hol kifejtetniük kezdeményezésüket, megmutatni rátermettségüket, ami nélkül pedig elképzelhetetlen a parancsnoki tulajdonságok tökéletesítése, erős akaratú katonai vezetői nevelése. Sőt, az egyszerűsített kiképzés helytelen képet ad a korszerű harc jellegéről, s olyan hibás véleményt szül, hogy az ellenség különösebb erőfeszítések nélkül is legyőzhető. A „könnyített körülmények” közt nevelt tisztek képtelenek lesznek megoldani harci feladataikat bonyolult helyzetben, amikor a korszerű fegyverek minden fajtájával felszerelt, rendkívül mozgékony és aktív valóságos ellenséggel kell szembenézniük. A harc kiképzés vezérelve követelményeinek maradéktalan teljesítése törvény minden szovjet parancsnok számára.

3

A csapatok kiképzése és nevelése szempontjából rendkívül fontos az, hogy a foglalkozásokon ésszerűen kombinálni tudjuk a harc kiképzés különböző elemeit. Enélkül lehetetlen a kiképzési folyamat helyes megszervezése. Ez a követelmény a hadügy különböző területeinek kölcsönös belső összefüggéséből és a harctevékenység különböző mozzanatainak egységéből fakad. Csakugyan, a harcban a személyi állomány minden tevékenysége szorosan összefügg egymással. Akár meglepetészerű harcászati manővert hajt végre az alegység a harcmezőn,

akár tüzel az ellenségre, akár műszaki munkákat végez — e tevékenységek szerves egységet alkotnak, s mind alá vannak rendelve az általános harci feladat megoldásának. A csapatok minden tevékenységét az ellenség megsemmisítésére irányuló egységes harcászati elgondolás hatja át.

Magától értetődik, hogy a személyi állomány békekiképzésének megszervezésekor feltétlenül figyelembe kell venni a csapatok harci tevékenységének ezt a sajátosságát. A harckiképzés sikere megköveteli, hogy a parancsnokok állandóan és következetesen tanulmányozzák a hadügy minden területét. A harckiképzés valamelyik ágának a többiek rovására való előtérbe helyezése rendkívül káros hatással van az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítására, s előbb vagy utóbb felborítja az egész kiképzési-nevelési rendszert. Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy a különböző katonai tantárgyak között szigorúan meghatározott kölcsönös kapcsolat és alárendeltségi viszony áll fenn. A katonai tantárgyak között a vezető helyet a harcászat foglalja el. A harcásztól elszakítva csökken az alaki kiképzés, a lőkiképzés stb. hatékonysága. Az alaki és a sportkiképzés viszont fontos előfeltétele annak, hogy a katonák sikeresen elsajátítsák a katonai ismeretek minden ágát, köztük a harcászatot is. Minél szigorúbban és következetesebben érvényesítjük a foglalkozásokon és a gyakorlatokon a harckiképzés valamennyi ága egységének és kölcsönös összefüggésének elvét, annál erősebb a kiképzés nevelő hatása, annál eredményesebb a katonák fizikai és szellemi edzése.

A csapatok életének tapasztalatai teljes mértékben igazolják a szovjet katonai-pedagógiai rendszer e követelményének helyességét. Vegyünk egy gyakorlati példát. Az egyik alakulat alegységeinél a lőkiképzést nem hangolták össze a harcászati követelményekkel. A katonák és a tisztesek az egyes lögyakorlatokat ismert terepen hajtották végre, s előre tudták, hogy hol vannak a céltáblák. Nem kellett különösebb gondot fordítaniuk a terepen való tájékozódásra és a célok kiválasztására. Az is előfordult, hogy a parancsnokok éleslövészetek előtt ismertették alárendeltjeikkel a célok felbukkanásának rendjét, megmondták a célok távolságát, az irányzékállást stb. Nem csoda tehát, hogy a lövészeteken kiváló eredmények szü-

lettek. Ez azonban nem volt igazi siker. A katonákban nem támadt olyan érzés, hogy harcmezőn vannak. A reális harci valóságtól távol álló körülmények között végrehajtott és minden harcászati elgondolást nélkülöző lövészetben a katonák és a tisztesek nem szoknak hozzá, hogy gyorsan reagáljanak a célok felbukkanására, nem fejtenek ki kezdeményezést, s nem fejlesztik leleményességüket és megfigyelőképességüket. Hozzászoknak a sablonhoz, amely fékezi a lökiképzés fejlődését.

A lökiképzés nevelő hatásának növelése végett lényeges változtatásokat kellett eszközölni az éleslövészetek végrehajtásában. Az egység parancsnokának utasítására az egyik alegységnél ellenőrző éleslövészetet tartottak. A személyi állománynak ezúttal bonyolult körülmények közt kellett megoldania feladatát. A lőtéren a harcászati követelményeknek megfelelő helyzetet teremtettek. A céltáblákat terepszínűre festették, s felbukkanásuk helyét és idejét a katonák nem tudták előre. Ilyen körülmények között a katonák kénytelenek voltak alaposan megfigyelni a harcmezőt, önállóan felderíteni a célokat, gyorsan elvégezni a pontos tüzeléshez szükséges irányzékállítást. Ráadásul az alegységet úgy helyezték el, hogy a sorra kerülő rajok nem láthatták mi történik a lőtéren. Mint várható is volt, az eredmény jóval alatta maradt az előző lövészet színvonalának. Kiderült, hogy a személyi állomány nincs úgy kiképezve, hogy bonyolult körülmények között is, akárcsak a valóságos harcban, meg tudja oldani feladatait.

Az egység parancsnoka a helyzet elemzése alapján a politikai apparátussal együtt számos intézkedést tett a fogyatékoságok megszüntetésére. A pártszervezet taggyűlésén előadást tartott a kommunisták lökiképzéssel kapcsolatos feladatairól. Az előadó és a felszólalók elmondták, mit kell tenni annak érdekében, hogy a katonák pontosan tudjanak tüzelni minden lőfegyverrel bármilyen harcászati helyzetben.

Az egység parancsnoka néhány nap múlva bemutató lövészetet rendezett bonyolult körülmények között. Utasítására módszertani konferenciát is tartottak, amelyen a tisztek elmondták a mesterlövészek képzése terén szerzett tapasztalataikat. Ettől kezdve az alegységeknél a lökiképzési foglalkozásokat összhangba hozták a harcászati követelményekkel, a

céltáblákat a lőtéren gondosan álcázták, s teljesen kiszámíthatatlan egymásutánban mutatták fel. Az éleslövészetek nevelő hatása jelentősen növekedett. A katonák és a tisztesek megtanulták, hogyan kell gyorsan felderíteni a felbukkanó célokat, s leküzdeni azokat géppisztoly-, géppuska- és gránátvetőtűzzel. A katonák önbizalma fokozódott, s nőtt érdeklődésük a lökiképzés iránt.

A fenti példa meggyőzően bizonyítja, hogy az éleslövészetek nevelő hatása mérhetetlenül növekszik akkor, amikor a személyi állománynak ismeretlen és gyorsan változó helyzetben kell tüzelnie.

A harckiképzés különböző ágai összehangolásának elmulasztása tapasztalható a műszaki kiképzésben is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a háború atomkorszakában a műszaki munkák rendkívül nagy jelentőségre tesznek szert és közvetlenül összefüggenek a parancsnoknak azzal a törekvésével, hogy fenntartsa a csapatok erkölcsi-harci szellemét. Ha nem gondoskodunk megfelelően a személyi állomány atomvédelméről, könnyen érhetik azt különféle demoralizáló hatások. Ezért feltétlenül el kell ítélnünk azoknak a parancsnokoknak a magatartását, akik öncélúvá teszik a lövészgödrök, fedezések és lövészárkok építését, s „kirekesztik” ezeket a foglalkozásokat a harcászati helyzetből. (Ebben az esetben a kiképzésnek arról a szakaszáról van szó, amikor a katonák már ismerik a legfontosabb műszaki munkákat.) Ilyenkor a katonák harci nevelése semmit sem ér, mert csökkentett követelményeket kell teljesíteniük. Az olyan földmunkák, amelyeket nem meghatározott harcászati feladat keretében végeznek, katonailag céltalanok, közönséges ásogatássá, kubikos munkává fajulnak. Sőt, az ilyen foglalkozások — minthogy a katonák figyelmét csak a tűzzel szemben való védekezésre összpontosítják — rászoktatják a katonákat, hogy állandóan önvédelmi ösztönüknek engedelmesskedjenek, s ezzel káros hatást gyakorolnak erkölcsi-harci nevelésükre.

Egészen más a helyzet ott, ahol a parancsnokok a műszaki munkákat nem öncélként tekintik, hanem szorosan összekapcsolják azokat a harcászati kiképzéssel. Ha bizonyos harcászati keretbe helyezik mondjuk a szakasz tüzelőállásának kiépítését,

ezzel szigorúan céltudatos jelleget adnak a földmunkáknak, s azokat a katonai kiképzés egyik legfontosabb részévé teszik. A katonák ilyen körülmények közt szakadatlanul magukon érzik az „ellenség” hatását, s az egész foglalkozás alatt szemük előtt lebeg az ellene való harc szükségessége. Itt már nem látunk gúlába rakott puskákat, szanaszét hányt gázálcokat vagy egyéb atomvédelmi eszközöket. A harcászati követelményekkel szervesen összehangolt műszaki foglalkozások tanulságossá válnak, s nagy nevelő hatással vannak a katonákra. Az ilyen foglalkozás rákényszeríti a tiszteseket és katonákat, hogy állandó harci készségben legyenek, fejleszti megfigyelőképességüket, s fokozza éberségüket. Ezért kell a műszaki kiképzést feltétlenül összekapcsolni a harcászati kiképzéssel.

A harci kiképzés valamennyi ágának összehangolása különös jelentőségre tesz szert a harcászati foglalkozásokon. A harcászati kiképzés különös helyet foglal el a katonai kiképzés rendszerében. Egységes komplexummá egyesíti az összes ismereteket, amelyeket a katonák a különböző katonai szaktárgyak tanulmányozása során szereztek, s megtanítja a katonákat arra, hogyan alkalmazzák ezeket az ismereteket a harci valósághoz erősen hasonló helyzetben. A harcászati kiképzés csak akkor érheti el célját, ha terepen, a levegőben, vagy a tengeren végrehajtott gyakorlatok a kiképzésnek nemcsak a kimondottan harcászati, hanem egyéb momentumait is felölelik.

Ezek azok a legfontosabb követelmények, amelyeket a szovjet csapatok harci kiképzésével szemben a személyi állományra gyakorolt nevelő hatása szempontjából támasztunk. E követelmények teljesítése biztosítja azt, hogy a katonai kiképzés szovjet rendszere eredményesen hasson a katonák jellemének kialakítására, kemény, törhetetlen akaratú, a nehézségek leküzdésére képes harcosokká tegye őket.

3. AZ ERKÖLCSI-HARCI NEVELÉS LEGFŐBB SAJÁTOSSÁGAI A KATONAI KIKÉPZÉS FOLYAMÁN

1

E fejezet két előző pontjában tisztáztuk, milyen óriási lehetőségeket biztosít a szovjet katonai kiképzés rendszere a személyi állomány kiváló erkölcsi-harci tulajdonságainak kifejlesztéséhez, s hogy a harci kiképzés nevelő hatása mennyire függ e kiképzés színvonalától. Ám súlyos hibát követnénk el, ha ezt a kérdést pusztán katonai-technikai szemszögből vizsgálnánk. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a kiképzés, amelynek során kibontakoznak a harc sikeréhez szükséges katonai erények, kétoldalú folyamat: a parancsnokok, a kiképzés szervezői és vezetői mellett, a katonatömegek is részt vesznek benne. Természetes, hogy a katonai kiképzés eredményei és a katonai kiképzésnek a katonák erkölcsi-harci nevelésére gyakorolt hatása sok tekintetben a parancsnokoknak katonai ismereteik tovább fejlesztésére való készségétől függenek.

Ezzel kapcsolatban keményen el kell ítélnünk azt, hogy egyes parancsnokok a harc kiképzési foglalkozásokon csak a közvetlenül katonai-technikai jellegű kérdésekre korlátozzák tevékenységüket. Az ilyen tiszték rendszerint a katonai kiképzés nevelő jellegére hivatkoznak: a tanítás, mondják, egyszerűen nevelést is jelent. Az effajta nézetek azonban helytelenek. A szovjet katonai pedagógia abból indul ki, hogy a nevelés nem korlátozható a kiképzésre, hogy a nevelés tartalmát tekintve jóval tágabb, mint a katonáknak és a matrózoknak a katonai ismeretekre való egyszerű megtanítása. A katonai kiképzés önmagában nem oldja meg az összes nevelési feladatokat. Ezt az igazságot annak idején a régi orosz hadsereg széleslátókörű és képzett vezetői is jól megértették. Dragomirov tábornok például arra tanította tisztjeit, hogy sohase feledjék el, hogy az emberek lába és karja a harcban elsősorban nem a kiképzéstől, hanem sokkal inkább attól függően dolgozik, hogyan dobog a szívük és hogyan gondolkozik a fejük.

Különösen nem tűrhetjük a kiképzésnek a neveléstől való

bármiféle elszakítását a szovjet hadseregben, ahol a harci kiképzés óriási lehetőségeket biztosít nem csupán az erkölcsi-harci, hanem az erkölcsi-politikai tulajdonságok fejlesztéséhez is. Az ideológiai neveléstől elszakított kiképzésben elsikkad az eszmei, a politikai tartalom, s az egész folyamat szűklátókörű praktikizmussá silányul. Az ilyen kiképzés lassítja a katonák politikai öntudatának erősödését, s éppen ezért nincs helye a szovjet hadseregben és hajóhadnál. A szovjet parancsnok nem veheti magát körül katonai szakmájának szűk korlátaival. A szovjet parancsnok nem tehet eleget az egyszemélyi vezető ama megtisztelő feladatainak, amelyeket a párt és a kormány ró rá, ha a kiképzés folyamán csupán arra szorítkozik, hogy alárendeltjeinek átadjon bizonyos mennyiségű ismeretet és megtanítsa őket a fegyverforgatás gyakorlati fogásaira. Csakis a katonai kiképzés és az erkölcsi-politikai nevelés szerves összekapcsolása hozhat teljes sikert a bátor, értelmes és fegyelmezett katonák neveléséért vívott harcban. Ebben rejlik a katonai nevelés szovjet rendszerének legfőbb sajátossága, amely hadseregünknek — a szovjet állam hadseregének — sajátos természetéből fakad. Ha a kiképzés folyamán hozzáértően használják fel ezt az előnyt, lényegesen fokozhatjuk a harci kiképzés nevelő hatását.

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a parancsnok tevékenységének ez az oldala a legkomplikáltabb, a legnehezebb. Az emberekkel való mindennapos foglalkozás, amely a megoldandó feladatoknak és a személyi állomány hangulatának figyelembevételével elsősorban a katonai élet konkrét tényeire épül, a tiszttől nagy hozzáértést kíván. S ezen a téren az a legfontosabb, hogy a katonai szolgálat minden területét helyesen összekapcsoljuk a hazánk biztonságának erősítésére irányuló feladatokkal és a szovjet népnek a kommunizmus felépítéséért vívott aktív harcával. A tiszt legyen a „katonai lelkek mérnöke”, s fejlessze ki katonáiban azt a határozott tudatot, hogy erkölcsi-harci tulajdonságaikat állandóan tökéletesíteniük kell. Ezt a képességet a tiszt nem egy csapásra szerzi meg, amíg ezt eléri. évekig kell tanulnia, módszertani tapasztalatokat gyűjtenie, gyakorlottságra kell szert tennie az emberekkel való foglalkozásban. Nem csoda ezért, hogy mind a mai napig sok fiatal

parancsnokunk tevékenységének leggyengébb pontja a nevelőmunka. Ezek a fiatal tisztek jól tudnak beszélni a géppuska, a géppisztoly vagy az ágyú szerkezetéről, meg tudják tanítani a katonákat a lövészgödrök kiásására, de nem mindig találják meg a katonák szívének kulcsát, s nem mindig tudják őket nemes célokért lelkesíteni. Márpedig enélkül nem lehet megfelelően oktatni és nevelni az alárendelteket.

A személyi állomány erkölcsi-harci nevelésének egyik legfontosabb sajátossága éppen abban rejlik, hogy ez a nevelés a parancsnok és az alárendeltek élő, mindennapos érintkezése során a legkülönbözőbb viszonyok közt — a tanteremben, a lőtérén, a tengeri gyakorlaton stb. — valósul meg. Hibát követ el az a tiszt, aki ebben a munkában mindig ugyanazokat a formákat, módszereket alkalmazza. Kész formákkal, bármilyen kitűnőek is azok, nem lehet megoldani a nevelés összes feladatait. Itt a legártalmasabb a sablon, a nevelő tevékenység módszereinek mechanikus alkalmazása a különböző jellegű csapatoknál. Helytelen volna például, ha az emberekkel való foglalkozás terén a gépkocsizó lövészeknél szerzett tapasztalatokat válogatás nélkül használnák fel a tüzéreknel és a harckocsizóknál, akiket technikai eszközeik kollektív kezelésére kell kiképezni.

A parancsnokoknak ugyanakkor tudniuk kell, hogy a katonai nevelés szovjet rendszerében már kialakultak és általános elismerést vívtak ki a katonák öntudatának fejlesztését célzó egyes általános kiképzési módszerek, amelyek alkalmazása nélkül nem érhetünk el komoly eredményeket. Am ezeket sem szabad valamiféle egyetemes, mindent megoldó eszköznek, bármilyen körülmények között alkalmas módszernek tekinteni. Sőt, ugyanaz a módszer az egyik esetben pozitív, a másik esetben negatív eredménnyel járhat. Minden a konkrét körülményektől függ. A nevelés művészete éppen abban van, hogy a nevelési módszerek összességéből mindig azt választjuk ki, amely az adott helyzetben a legnagyobb eredményekkel kecsegtet.

Hogy a parancsnok milyen erkölcsi hatást tud gyakorolni a kiképzés folyamán, az nem csekély mértékben attól függ, mennyire tudja felhasználni a meggyőzés módszereit és eszközeit alárendeltjei politikai öntudatának fejlesztésére, a nemes,

hazafias érzelmek megszilárdítására. A szovjet csapatok harci kiképzésének tapasztalatai azt bizonyítják, hogy minél inkább kifejlődött a katonákban a katonai hivatás szeretete, a kötelességérzet és a becsület, annál buzgóbban vesznek részt a kiképzésben, s a parancsnokok annál gyorsabban érnek el sikert alárendeltjeik erkölcsi-harci tulajdonságainak kialakításában. A tapasztalt parancsnokok ezért a harckiképzési foglalkozásokon sohasem tévesztik szem elől a politikai nevelés feladatait, állandóan gondoskodnak beosztottaik erkölcsi-szellemi tulajdonságainak fejlesztéséről.

Ha azt a feladatot tűzzük magunk elé, hogy alaposan elsajátíttatjuk a személyi állománnyal a katonai ismereteket, s állandóan fejlesztjük és ápoljuk alárendeltjeinknek képzettségük és a gyakorlati jártasságuk szakadatlan tökéletesítésére irányuló törekvését, akkor ehhez nem elég az, hogy a katonák nagy tömegének csak általános elképzelése legyen a harckiképzés nemes céljairól. A harckiképzés iránti aktív érdeklődésük elsőrendű feltétele, hogy helyesen értelmezzék a katonai kiképzés minden ágának szerepét és jelentőségét az alegység, az egység és a hajó harcképességének fokozása, hazánk biztonságának erősítése szempontjából. Ez azt jelenti, hogy a harckiképzési foglalkozások nem szorítkozhatnak pusztán katonai-technikai kérdésekre. Az ilyen foglalkozások csak a katonai ismeretek gyarapítását szolgálják, de nem gyakorolnak észrevehető hatást a katonák meggyőződésére és érzelmeire, erkölcsi állapotára.

Egészen más a helyzet ott, ahol a katonai kiképzést szervesen összekapcsolják a nevelési feladatok megoldásával, átítatják a szocialista ideológia szellemével, összehangolják a korszerű háború követelményeivel. Ezzel eléri azt, hogy a katonák tudatosan törekszenek a katonai ismeretek megszerzésére, fegyvereik kezelésének gyakorlati elsajátítására, s igyekeznek katonai szakmájuk mestereivé válni. Mindez gyorsítja erkölcsi-harci tulajdonságaik kialakulását.

A katonai kiképzés és a nevelés szerves összekapcsolásának követelménye a harckiképzés minden ágára vonatkozik. Vegyük például a fegyvertani foglalkozásokat. Látszólag a személyi állománynak itt pusztán technikai kérdésekkel van dolga,

s bajosan beszélhetünk a katonák tudatára és érzelmeire gyakorolt befolyás bármiféle lehetőségéről. Az élenjáró katonai egységek tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy ezeket a foglalkozásokat is fel lehet használni a nevelésre. A kiváló parancsnokok rendszerint ismertetik a hazai fegyverek előnyeit a burzsoá hadseregek fegyverzetével szemben, s beszélnek alárendeltjeiknek a fegyverek tervezőinek munkájáról. Sok foglalkozáson élénk, érdekes beszámolókat hallhatunk arról, hogyan alkalmazták a szovjet fegyvereket a Nagy Honvédő Háború csataterrein. Ezek az előadások megmutatják technikánk erejét és hatását, s példákat állítanak a katonák elé abban a vonatkozásban, hogyan kell a fegyvert alkalmazni a harcban. A békekiképzés tapasztalataiból is felhasználnak egyes tanulságos példákat arra, hogy fokozzák az alárendeltek érdeklődését a fegyvertani ismeretek iránt, s ráneveljék őket a fegyver szeretetére. Amikor például az újoncnak átadják a fegyvereket, ismertetik velük a leszerelt katonák tapasztalatait s a mesterlövészek eredményeit. Mindez erősíti a katonák fegyverükbe vetett hitét, felébreszti bennük a fegyver iránti szeretetet, s egyszersmind azt a törekvést, hogy kiváló eredményeket érjenek el kiképzésben.

A személyi állomány kiváló erkölcsi-harci szellemének fenntartása szempontjából rendkívül nagy jelentőségű a parancsnoknak vagy a politikai helyettesnek a harckiképzésből vett tanulságos példákkal fűszerezett, szívhez szóló, buzdító beszéde. A meggyőzésnek ez a módszere lelkesíti az embereket, gyarapítja erejüket, erősíti akaratukat a nehézségek elleni harcban.

A tüzér alegységek és egységek parancsnokai például saját tapasztalataikból tudják, milyen óriási fizikai erőfeszítést kell kifejteniük a katonáknak a tüzelőállások kiépítésekor. A tapasztalt tisztek a tüzelőállások területének kijelölésekor tudatosan arra törekednek, hogy a kiképzési feladat lehetőleg ne egyszerű legyen. Nem riasztja el őket sem a mocsaras, süppedékes terep, sem a sáros, átázott talaj, csak azt nézik, hogy a kiválasztott terület minél jobban megfeleljen a harcászati helyzet követelményeinek. A katonák a fizikai fáradtság következtében néha kedvüket veszítik, sőt olykor panaszkodnak is a ne-

héz munkakörülmények miatt. A tisztek hatalmuk birtokában természetesen rendre utasíthatnák ezeket a harcosokat, de mint a tapasztalatok mutatják, ilyen esetekben sokkal hatásosabb egy másik módszer, nevezetesen az, ha megmagyarázzák az alárendeltnek, hogy a kiképzés során kifejtett erőfeszítés bőségesen megtérül a harcban. A tapasztalt parancsnok a foglalkozás szünetében odaül a fáradt harcosok közé, s egyszerű, őszinte beszélgetést kezd velük. Elmond esetleg egy-két példát a frontéletből, amikor nehéz körülmények között kellett tüzelőállást építeni, s a katonákat észrevétlenül meggyőzi arról, hogy minél nagyobb erőt fordítanak a műszaki munkák végzésére, annál kevesebb vérük hullik majd a harcban. Az egyszerű, közvetlen beszélgetés kedvet önt a személyi állományba, megerősíti akaratát a nehézségekkel vívott harcban, s a munka gyorsabb folytatására lelkesíti.

Mint a tapasztalatok mutatják, a meggyőzés eszközei csak akkor érnek célra, ha eljutnak a katonák szívének legmélyéig, s hatnak a katonák öntudatára. Ez azonban csak abban az esetben lehetséges, ha a tiszt nem éri be azzal, hogy tudja katonái személyi adatait, hanem igyekszik megismerni beosztottjai egyéni tulajdonságait, jellemét, hangulatát és érzelmeit. Csakis az emberek mély és sokoldalú ismeretén alapuló egyéni beszélgetés folyhat a helyes irányban, s járhat meghatározott nevelési eredménnyel. Az ehhez a módszerhez szükséges ismeretekkel a tisztet a katonai pszichológia vértézi fel, amelynek részletes kidolgozása ez idő szerint a megfelelő katonai szakemberek egyik legfontosabb feladata. Ebben a tekintetben nagy segítséget nyújthatnak a katonai folyóiratoknak a csapatok életéről szóló összefoglaló jellegű cikkei, amelyek ismertetik a legjobb parancsnokok nevelő munkájának tapasztalatait.

A tapasztalt tisztek jogosan tartják a hasznos egyéni beszélgetés legfőbb ismervének a konkrétságot és a céltudatoságot. A beszélgetés legfőbb rendeltetését abban látják, hogy minél jobban meggyőzze a katonákat és segítsen nekik magatartásuk helyes megítélésében. A tisztek az ilyen beszélgetések során ügyesen összekapcsolják a katonai élet egyes, első pillantásra jelentéktelennek tűnő tényeit a harckiképzés általános céljaival és feladataival.

Előfordul azonban az is, hogy egyes tisztek nem mindig tudják helyes irányba terelni a beszélgetést. Az alárendelt-ekkel való beszélgetés gyakran erkölcsi prédikációnak hat, s időben túlságosan hosszúra nyúlik. Egyes tisztek minden különösebb ok nélkül „emelt hangon” beszélnek alárendeltjeikkel, vagy ami még rosszabb, „ledorongolnak”. Világos, hogy az ilyen szellemben folytatott beszélgetés nem járhat haszonnal. Az ilyen módszer nemcsak a szovjet pedagógia követelményeivel ellenkezik, hanem a kommunista morál elveivel is, hiszen a durvaság eltaszítja az alárendeltet a parancsnoktól, s nem szolgálhatja a nevelés céljait.

Azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az egyéni beszélgetés nem valamiféle egyetemes nevelési eszköz. A különböző jellemű, jó és rossz tulajdonságokkal megáldott embereket legjobban az élő, gyakorlati tevékenység folyamán ismerjük meg. Akkor alkalmazzuk az egyéni beszélgetést a morális ráhatás eszközeként, amikor ehhez megvannak a megfelelő feltételek, amelyek elősegítik a kitűzött cél elérését, amikor a katona még nem ment túlságosan messzire a katonai élet szabályainak megsértésében.

A hasznos egyéni beszélgetés egyik fő feltétele, hogy a parancsnok ismerje az alárendelt munkájában vagy magatartásában észlelt fogyatékok okait. A katona hibáinak oka egyik esetben a helyzet újszerűsége, szerepének és feladatainak fogyatékos ismerete, másik esetben a felelőtlenség.

A meggyőzés ereje különösen nagy azokban az esetekben, amikor az alárendeltnek erkölcsi támogatásra van szüksége. Ez gyakran felmerül olyankor, amikor a katona tudatában éles belső harc megy végbe a kiképzési feladatok teljesítése során adódó egyes nehézségek leküzdésével kapcsolatban. Nézzük például az ejtőernyős csapatokat. A harckiképzés itt, mint sok más fegyvernemnél, lépten-nyomon különleges bátorságot, rátermettséget, nagy akarati erőfeszítést követel a személyi állománytól. S mint a tapasztalatok mutatják, eleinte még a politikailag öntudatos, de kellő katonai edzettséggel nem rendelkező harcosok is nagy nehézségekkel küszködnek, s gyakran kicsúszik lábuk alól a talaj. Itt csakugyan szükség van a parancsnok bátorító, buzdító szavára, hogy elszántságot,

önbizalmat ébresszen alárendeltjeiben. Ilyenkor nemcsak a beszélgetés, de még egy idejében odavetett találó mondat is nagy hatással lehet a katonára, segíthet neki félénksége és a nehézségek leküzdésében.

2

A kiképzés folyamán az egyik legfontosabb nevelő eszköz a parancsnok személyes példamutatása. Usinszkij, a nagy orosz pedagógus annak idején jogosan hangsúlyozta, hogy a nevelő által a neveltre gyakorolt közvetlen hatás elsőrendű jelentőségű. Semmiféle szabályzat és program nem pótolhatja az egyéniséget a nevelésben, mondta.

A Szovjet Fegyveres Erők története ékesen bizonyítja, hogy a parancsnok személyes példamutatása rendkívül fontos szerepet játszik a csapatok erkölcsi szellemének fenntartásában a harcmezőn. A parancsnok bátorsága és rettenhetetlensége, férfias és magabiztos cselekvése erősíti az alárendeltek akaratát, fokozza készségüket a nehézségek leküzdésére a győzelem érdekében. Különösen nagy a katonai vezető tevékenységének erkölcsi hatása az ütközetek válságos pillanataiban. Ilyen esetekben a parancsnok hősie magatartása gyakran döntő erővé válik.

Számtalan példát idézhetünk ennek igazolására.

A polgárháború éveiben, amikor Csapajev hadosztálya elkeseredett harcokat vívott Ufa felszabadításáért, az ivanovovoznyeszenszki ezred szakaszán rendkívül nehéz helyzet alakult ki. Az ezrednek csaknem minden lőszere elfogyott. Amikor a fehér csapatok ellentámadásra indultak, harcosaink sorai megrendültek, s a csapás súlya alatt rendezetlen visszavonulásba kezdtek. Nagyon szomorúan végződhetett volna a harc, ha ebben a válságos pillanatban nem vágta oda a csapatokhoz Frunze. A híres hadvezér gyorsan felmérte a helyzetet, felkapott egy puskát, s „Hurrá, elvtársak, előre!” kiáltással szuronyt szegezve rárontott az ellenségre. A harci helyzet egy szempillantás alatt megváltozott. A vöröskatonák láncai fel-

tartóztathatatlan lavinaként zúdultak Kolcsak csapataira, s megfutamították őket.

Sok tanulságos példát szolgáltatott ebben a tekintetben a Nagy Honvédő Háború is. Az ellenséggel vívott elkeseredett harcokban a szovjet parancsnokok példát mutattak a hazafias kötelesség hősies teljesítésében. Rettenthetetlenül vezették csapataikat az erős ellenség elleni harcban, s a bátorságukat kiváló harci művészettel párosították. Sokszor megesett, különösen a háború első időszakában, hogy csapataink egyes arcvonalszakaszokon rendkívül súlyos helyzetbe kerültek, mégsem csüggedtek el, s nem hajtották meg zászlóikat a túlerővel támadó ellenség előtt. Az utolsó lehetőségig harcoltak. Nagy érdemük van ebben a szovjet parancsnokoknak és politikai tiszteknek, akik bátor magatartásukkal rettenthetetlen harcra lelkesítették a csapatokat. A szovjet katonáknak parancsnoikaikba vetett szilárd hite volt a háború alatt a csapatok harci szellemének egyik legfőbb forrása.

A tiszt személyes példamutatása fontos szerepet játszik a békekiképzés napjaiban is. A csapatok életének tapasztalatai azt mutatják, hogy ahol az alegységek, egységek és hajók élén tekintélyt élvező parancsnokok állnak, akik szigorúan a szabályzatok előírásainak megfelelően szervezik meg a személyi állomány kiképzését és nevelését, ott a katonák mindig jobban tanulnak, fegyelmezettebbek, erősebb erkölcsi-harci szellemük.

Am a személyes példa nevelő ereje nemcsak a parancsnok képzettségétől és szervező képességétől, hanem döntő mértékben erkölcsi-politikai arculatától függ.

A csapatok hétköznapijai, mint ismeretes, különféle nehézségek leküzdésével járnak. Tábori körülmények közt a katonáknak el kell viselniük a hőséget és a fagyot, hosszú meneteket kell végrehajtaniuk, átkeléseknél olykor derékig be kell állniuk a jeges vízbe stb. A parancsnok és a politikai tiszt példamutatása itt is felbecsülhetetlen erkölcsi hatással van az alárendeltekre. Mint a tapasztalatok mutatják, az alárendeltek előtt csak annak a parancsnoknak van igazi tekintélye, akinél az alapos katonai képzettség a szolgálati kötelesség mintaszerű ellátásával párosul, aki hajlandó részt vállalni a tábori élet nehézségeiből és nélkülözéseiből, s állandóan gondoskodik beosz-

tottairól. A parancsnok viszont, aki nem rendelkezik ezekkel az adottságokkal, illetve aki elkülöníti magát beosztottaitól, nem számíthat azok szeretetére. Különösen tűrhetetlen a katonai vezető közömbössége és szenvtelensége a munkában. Ha a parancsnok nem érez kellő felelősséget az alegység vagy az egység életéért és kiképzéséért, vagy éppenséggel megsérti az erkölcsi normákat, aláássa saját tekintélyét, s jelentősen gyengíti egész tevékenységének nevelő hatását. A parancsnok erkölcsi-politikai feddhetetlensége viszont arra serkenti az alárendelteket, hogy nagyobb igyekezettel sajátítsák el a katonai ismereteket, s gyorsabban váljanak érett és edzett harcosokká.

Kalinyin egyik beszélgetése során, amelyet fiatal tisztekkel folytatott, a következőképpen hangsúlyozta a parancsnok erkölcsi tekintélyének jelentőségét a személyi állomány nevelése szempontjából: „Meg kell mondanom önöknek, hogy az ember lehet nagyon olvasott és művelt, de ha szenvedély nélkül vezeti az ifjúságot, nem adja bele szívét-lelkét a nevelésbe és a kiképzésbe, a fiatalok ezt rögtön észreveszik. Az ilyen vezetőt sohasem fogják szeretni. Ha viszont szívét-lelket visznek a munkába, s igyekeznek mindent elkövetni, hogy egységük az élre törjön, s erőt és verítéket áldoznak erre, minden bizonnyal kivívják az ifjúság szeretetét. Az ilyen embert nem csak tisztelni fogják, hanem szeretni is, s ez több, mint a tisztelet.”¹ A csapatélet tapasztalatai teljes mértékben igazolják ezt a megállapítást. Ahol a katonák őszinte tiszteletet éreznek a parancsnok iránt, ott mindig több kiváló harcos van, s magasabb a személyi állomány erkölcsi-politikai színvonala.

Bármilyen nagy jelentőségűek is azonban a meggyőzés módszerei az erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítása és fejlesztése szempontjából, ezek a módszerek mégis csak egyik oldalát alkotják a nevelési folyamatnak. A szovjet katonai-pedagógiai rendszer, amely a marxista—leninista tudományon alapul, abból indul ki, hogy a személyi állomány erkölcsi-politikai nevelése békeidőben elsősorban a katonai kiképzés során, a mindennapi szolgálattal járó nehézségek leküzdése fo-

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 550. old., oroszul.

lyamán történik. Ebből következik, hogy a kiképzési-nevelési folyamat másik oldalát alkotó gyakorlás és súlykolás módszere is rendkívül nagy jelentőségű az erkölcsi-harci edzés szempontjából. Amíg a meggyőzés módszerével a katona politikai öntudatát alakítjuk ki, erkölcsileg készítjük fel a háború megpróbáltatásainak elviselésére, addig a rendszeres gyakorlás és súlykolás azt a képességet alakítja ki benne, hogy bármilyen bonyolult helyzetben leküzdje a nehézségeket, ami hozzájárul szellemi szilárdságának növeléséhez az ellenséggel vívott harcban.

Túlzás nélkül mondhatjuk tehát, hogy a gyakorlás és a súlykolás helyesen megszervezett, átgondolt rendszere nélkül nem érhetünk el tartós sikert a katonai nevelésben.

Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a gyakorlás és a súlykolás nevelő hatása sok tekintetben attól függ, mennyire veszik figyelembe az alárendeltek egyéni tulajdonságait a kiképzésben. A katonai ismeretek megszerzése, mint már mondtuk, különféle nehézségek leküzdésével jár. E nehézségek leküzdéséhez az egyik katonának nincs meg a bátorsága, másiknak a kitartása, megint másnak a szívóssága és állhatatossága. Természetes, hogy az egyes katonákat elsősorban abban kell gyakoroltatni, amiben gyengék. A gyakorlásnak ott van a legnagyobb nevelő hatása, ahol a gyakorlatokat az egyes katonák jó és rossz erkölcsi-harci tulajdonságainak figyelembevételével szervezik meg. A tapasztalt parancsnokok ezért a kiképzés és a nevelés folyamán mindig szigorúan egyénileg bírálják el alárendeltjeiket, az egyes gyakorlatok és foglalkozások tervezésekor nem csak technikai, hanem meghatározott nevelési célokat is kitűznek.

Ezzel kapcsolatban mindig gondolnunk kell a katonai pedagógia még egy követelményére. Ez a követelmény pedig úgy szól, hogy a gyakorlótéren, a tengeri gyakorlatokon, vagy a nehéz időjárási viszonyok közt történő repülések alkalmával ne mindig ugyanazon személyekre bízunk a legfelelősebb feladatok végrehajtását. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy a parancsnokok a nehéz feladatokra mindig azokat az alárendeltet jelölik ki, akik már korábban is kitűntek tevékenységükkel. A többi alárendelt viszont nem szerez kellő gyakorla-

tot a bonyolult harckiképzési feladatok teljesítésében. Ez egyértelmű a harc és a gyakorlatok közti különbség mellőzésével. A harcban a parancsnok arra bízta a legnehezebb feladat megoldását, aki a legnagyobb eredmények elérésére képes. S ez természetesen helyes is, mert ettől függhet az egész alegység, sőt az egész egység sorsa. A kiképzésben viszont ezt a szabályt nem vehetjük alapul, mert ezzel megsértjük azt az elvet, hogy biztosítani kell az egész személyi állomány egyenletes erkölcsi-harci edzését. A tapasztalt parancsnokok ezért arra törekednek, hogy minden adandó alkalommal bonyolult feladatok elé állítsák azokat az alárendelteket is, akiknek egyes erkölcsi-harci tulajdonságai nem fejlődtek ki kellőképpen.

3

Az SZKP Központi Bizottsága megköveteli, hogy a szovjet katonák kiképzésével és nevelésével kapcsolatos összes feladatokat a parancsnokok és a politikai tisztek közösen, együttes erővel, a fegyveres erők harcképességének és harckészültségének fokozására irányuló együttműködésben oldják meg. A párt határozottan elítélte Zsukov volt honvédelmi miniszter helytelen irányvonalát, akinek az volt a célja, hogy a politikai szerveket és a pártszervezeteket kirekessze a harckiképzési feladatok megoldásából, s ily módon elvont felvilágosító munkára korlátozza tevékenységüket.

A kiképzés pártpolitikai biztosítása a parancsnokok és a politikai tisztek gyakorlati tevékenységének fontos része. E tevékenység fő célja az, hogy felkeltse a katonákban és a matrózokban a katonai ismeretek megszerzésére irányuló öntudatos törekvést, megszerettesse velük katonai szakmájukat, megszilárdítsa fegyelmüket, és ezen az alapon gyarapítsa a kiváló harcosok, a jó szakemberek, a rátermett, kifogástalanul képzett katonák sorait. E feladatok megoldására mozgósítják a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek minden erejét, s az erkölcsi-politikai befolyásolás legkülönbözőbb formáit és módszereit alkalmazzák. S mint a tapasztalatok mutatják, a parancsnokok és a politikai tisztek közös erőfeszítései ott jár-

nak a legnagyobb eredménnyel, ahol a politikai munka konkrét, szigorúan céltudatos, s a katonai kiképzéssel szoros és szerves kapcsolatban áll. Vizsgáljuk meg a harc kiképzéssel szoros kapcsolatban álló tömegpolitikai munka néhány területét.

A katonai kiképzéssel szorosan összekapcsolt nevelő tevékenységnek fölöttébb fontos és sokoldalú területe a „foglalkozási jegyekkel kapcsolatos munka” (a harci és politikai kiképzés tervezésével kapcsolatos munka). Az egységeknél és az alegységeknél így nevezik a kiképzés pártpolitikai biztosítására irányuló munkának azt a részét, amely közvetlenül azt a célt szolgálja, hogy a bizonyos időszakra előirányzott harc kiképzési feladatokat kifogástalanul megoldják. Ez igen sokrétű és felelősségteljes tevékenység, amelynek jellemzője a nagyfokú céltudatosság. Ez a munka napról napra, rendszeresen, a legkülönbözőbb formákban folyik. Ide tartoznak a személyi állománnyal egy-egy konkrét harc kiképzési feladatról folytatott beszélgetések. A küszöbön álló kiképzési feladatok jellegétől függően olykor szükségessé válik, hogy az egység, vagy a hajó személyi állománya számára előadásokat szervezzenek egyes kérdések alapos megmagyarázása végett. Az effajta intézkedések közt kell megemlítenünk az olyan párt- és komszomolista taggyűléseket, amelyek napirendjén a harc kiképzés időszerű feladatai szerepelnek.

Mi a közvetlen rendeltetésük az ilyen nevelési módszereknek?

Fő céljuk az, hogy a személyi állomány ezek segítségével jól megértse a kiképzési feladatok értelmét és jelentőségét, s mozgósítsák a katonákat a feladatok sikeres teljesítésére. Ismeretes, hogy a katonaélet hétköznapijai fáradságosak. A harci valósághoz hasonló körülmények közt folyó harc kiképzés jelentős fizikai és szellemi erőfeszítést követel a harcosoktól. Ezért nem csoda, hogy néhányan közülük a fátalma következtében kedvüket veszítik, s olykor elcsüggednek. Az ilyen jelenségekkel a leggyakrabban ott találkozunk, ahol a harc kiképzés pártpolitikai biztosítására irányuló munkát elszakítják az alegységek és a csapatok életétől, formálisan, bürokratikus módszerekkel végzik, s ahol a személyi állomány ennek követ-

keztében nem mindig látja világosan annak a munkának szerepét és jelentőségét, amelyet napról napra a katonai ismeretek megszerzésére fordít. S viszont, a csapatélet tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a katonák és a matrózok jóval könnyebben viselik el a harckiképzés nehézségeit, ha világosan látják kiképzési tevékenységük minden lépésének szükségességét és célszerűségét. A harckiképzés pártpolitikai biztosításának a célja éppen az, hogy feltárja a katonák és a matrózok hétköznapi munkájának eszmei-politikai oldalát, értelemmel, tudatossággal töltsse ezt a munkát, s ily módon állandóan fenntartsa a személyi állomány bizonyos erkölcsi emelkedettségét, ami elengedhetetlenül szükséges a csapatok harckészségének szakszerű tökéletesítéséhez.

Külön kell foglalkoznunk a harcászati gyakorlatokkal kapcsolatos nevelőmunkával. A harckiképzésnek ez a fajtája, mint már említettük, elsőrendű jelentőségű a katonák erkölcsi-harci tulajdonságainak alakítása és fejlesztése szempontjából. Éppen itt, a katonáktól óriási erőfeszítést követelő tábori körülmények közt mutatkozik meg roppant erővel a tudatosság szerepe az erkölcsi lelkesedés fenntartása és az aktivitás fokozása szempontjából. A csapatok kiképzési tapasztalatai szemléltetően igazolják, hogy minél jobban megérti a személyi állomány a gyakorlaton eléje tűzött harci feladatok lényegét és jelentőségét, annál nagyobb felelősségtudattal teljesíti kötelességeit, s következésképpen annál jobban érvényesül a harcászati gyakorlat nevelő hatása is. Az élenjáró alegységeknél, csapatoknál és hajókon ezért a parancsnokok és a politikai tisztek fontos feladatuknak tartják, hogy a katonákat erkölcsi-politikai szempontból felkészítsék a tábori körülmények közt rájuk váró komoly megpróbáltatásokra.

Ebben a munkában fontos szerep hárul a politikai szervekre, a párt- és Komszomol-szervezetekre. Nevelőmunkájuk egyik legfőbb feladata a harckiképzés színvonalának további emelésével kapcsolatban éppen az, hogy biztosítsák a kommunisták és a komszomolisták példamutatását a tanulásban. Az ő felkészültségüktől, a gyakorlótéren kifejtett energiájuktól és aktivitásuktól döntő mértékben függ az egész harcászati gyakorlat sikere. Emellett nem szabad megfeledkeznünk arról,

hogy a gyakorlótéri foglalkozások pártpolitikai biztosítására irányuló munka csak akkor hozhatja meg a kívánt eredményt, ha azt konkrétan, a katonák különböző rétegeire háruló feladatok figyelembevételével végezzük. Ily módon biztosíthatjuk azt, hogy a katonák kellőképpen felkészüljenek azoknak a nehézségeknek a leküzdésére, amelyekkel tábori körülmények közt találkoznak.

De nemcsak arról van szó, hogy az előkészítés időszakában kell bizonyos lelkesedést önteni a csapatokba. A nevelőmunkának ezt a részét ilyen vagy olyan formában mindig és mindenütt végeznünk kell. A fő az, hogy ezt a lelkesedést a gyakorlat egész ideje alatt fenntartsuk, de különösen éjszakai harc, menetből való folyóátkelés és találkozó harc alkalmával. A kiképzési harctevékenység e fajtáinál — amikor a helyzet a legbonyolultabb — van a leginkább szükség a parancsnok és a politikai tiszt buzdító szavára, a szabályzatok előírta összes követelmények megtartása fontosságának megmagyarázására, arra, hogy az alárendelteknek példát mutassunk a nehézségek leküzdésében. Ha tudják a katonák, hogy mit és hogyan kell tennünk a gyakorlat egyes etapjaiban, s ha értik a megoldandó feladatok lényegét, összefüggésüket a csapat, illetve az alegység harckészségének fokozásával, akkor ez nagy serkentő erővé válik, aktívvá és céltudatossá teszi tevékenységüket.

Tábori körülmények közt jelentősen változnak a pártpolitikai munka formái is. A súlypont itt az egyéni befolyásolásra, a gyengék segítésére, a politikai apparátus minden láncszemének eleven szervező tevékenységére helyeződik át. A tapasztalt politikai funkcionáriusok mindig ott vannak a tömegek között, keresik a bonyolult helyzeteket, ahol személyes példával kell alátámasztani a felvilágosító munkát, s szervező tevékenységgel kell azt kiegészíteni. Igen fontos az is, hogy felhasználjuk a párt- és Komszomol-szervezetek mozgósító erejét, s szoros kapcsolatot tartsunk velük a gyakorlat egész ideje alatt.

Határozottan el kell ítélnünk az olyan nézetet, amely szerint a harckiképzés pártpolitikai biztosítása pusztán felvilágosító munkát jelent. Egyes politikai funkcionáriusok ma is abban látják fő feladatukat, hogy a gyakorlótéri foglalkozásokon beszélgessenek a katonákkal, idejében eljuttassák aláren-

deltjeikhez az újságokat és a postát, s biztosítsák a harci röplapok megjelenését. Természetesen mindez igen fontos, s feltétlenül szükség is van rá, de a politikai biztosítás sem tábori körülmények között, sem pedig a harckiképzés más időszakában nem korlátozódhat csupán erre a tevékenységre. Gyakorlatilag ez a szemlélet azt jelenti, hogy a politikai tisztek nem foglalkoznak a harckiképzés részleteivel, passzívan tudomásul veszik a személyi állomány kiképzésében mutatkozó fogyatékosságokat, s úgy viselkednek, mint akik kívülről szemlélik az eseményeket. Az ilyen politikai tisztek szemet hunynak a lőtérre és a gyakorlótéri foglalkozásokon észlelt lazaságok és egyszerűsítések felett, mert úgy vélik, hogy az effajta jelenségek megszüntetése kizárólag a parancsnok hatáskörébe tartozik. Mindez igen károsan hat a csapatok erkölcsi-harci nevelésére.

A kommunista párt Központi Bizottsága elítélte azt, hogy a politikai szervek és a pártszervek nem avatkoztak be a harckiképzés részleteibe. A pártpolitikai apparátus szervező és ideológiai tevékenységének ki kell terjednie a csapatok életének minden területére, a harckiképzés minden láncszemére. Csakis ily módon állíthatunk félre az útból mindent, ami akadályozza a csapatok harcképességének fokozását, a kiváló erkölcsi-harci tulajdonságok kialakítását.

Az itt tárgyalt kérdésekkel természetesen nem merítettük ki a katonai kiképzés közvetlen biztosítására irányuló pártpolitikai munka egész tartalmát. E tevékenység igen jelentős és fontos része többek közt az élenjárók tapasztalatainak általánosítása és népszerűsítése. Lenin annak idején ezt mondta: „Nem eléggé *neveljük a tömegeket* az élet minden területéről vett élő, konkrét példákkal és mintaképekkel...”¹ Ez a lenini megállapítás ma is teljes mértékben érvényes. Ne feledjük el, hogy az élenjárók tapasztalatainak helyesen megszervezett népszerűsítése óriási tartalék, amelyet eredményesen használhatunk fel a harckiképzés színvonalának emeléséért, a személyi állomány katonai nevelésének tökéletesítéséért vívott harcban.

¹ Lenin Művei, 28. kötet, Szikra, 1953, 90. old.

A parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek a harckiképzés biztosítása érdekében szocialista versenyeket szerveznek a csapatoknál, fokozzák a katonák érdeklődést a haditechnikai ismeretek iránt stb. A politikai biztosításnak mindezen formáit a személyi állomány katonai képzettsége további tökéletesítésének, s a csapatok erkölcsi-harci nevelésének szolgálatába állítják.

A harckiképzés a szovjet katonák kiváló erkölcsi-harci tulajdonságai kialakításának egyik legfontosabb tényezője. Nevelő hatása azonban csak akkor érvényesül maradéktalanul, ha pontosan és következetesen eleget teszünk a gyakorlati foglalkozások megszervezésével és levezetésével szemben támasztott követelményeknek. Természetes, hogy az utóbbiak sokra kötelezik a szovjet hadsereg és hajóhad parancsnokait, a harckiképzés szervezőit és vezetőit. A parancsnokok csak akkor tudják helyesen megszervezni a kiképzést és a nevelést, ha a korszerű hadtudomány követelményeinek színvonalán állnak, állandóan szélesítik katonai-elméleti látókörüket, s lépést tartanak a hadügy fejlődésével. Ismerniük kell a marxista—leninista tanításnak, a kommunista párt és a szovjet nép elméleti fegyverének alapelveit. A nevelőmunka sikere érdekében tanulmányozniuk kell a pedagógiát és a pszichológiát. A személyi állomány helyes nevelésének és kiképzésének elengedhetetlen feltétele e tudományágak katonai vonatkozásainak megismerése.

Nagyok a követelmények a hadsereg és a hajóhad politikai funkcionáriusaival szemben is, akiknek az a feladatuk, hogy megszervezzék a harckiképzés pártpolitikai biztosítását. E feladatot legsikeresebben azok a tisztek oldják meg, akik szereplik katonai hivatásukat és tökéletesen ismerik annak minden csínját-bínját. A pártpolitikai munka csakis ebben az esetben válhat hatásos ideológiai fegyverré.

A KATONAI KOLLEKTÍVA SZEREPE
A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI SZELLEMÉNEK
ERŐSÍTÉSÉBEN ÉS FEJLESZTÉSÉBEN

1. A SZOVJET CSAPAT-KOLLEKTIVIZMUS NAGY ERKÖLCSI
ERŐ

1

A Szovjetunióban a szocializmus győzelme eredményeképpen az emberek közt olyan teljesen új viszonyok alakultak ki, amelyek a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapulnak. Ezek az elvtársi együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás viszonyai, amelyek természetüknél fogva kimeríthetetlen lehetőségeket nyújtanak a kommunizmus felé való haladásunkhoz, a szovjet embereknek a kollektivizmus szellemében való neveléséhez. A társadalmi tulajdon közelebb hozza egymáshoz az embereket, testvéri közösségbe tömöríti őket. A kollektivizmus a Szovjetunióban élő valamennyi nép pszichikai alkatának elidegeníthetetlen része.

S ez egészen természetes is, mert az emberek tudatát, mint ismeretes, létfeltételeik határozzák meg. Amilyen az emberek életmódja, olyan alapjában véve gondolkodásmódjuk is. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy ezeknek az általános feltételeknek a hatása nem közvetlenül, hanem azon konkrét környezeten keresztül érvényesül, amelyben az ember tevékenysége és élete zajlik. Ilyen környezet elsősorban a kollektíva — a család, az iskola, az üzem, a katonai alakulat, a párt- vagy a Komszomol-szervezet stb. Egész szovjet társadalmunk nagyrészt ilyen kollektívákból áll, amelyekről függetlenül és amelyek nélkül nem alakulhat ki és fejlődhet a tudomány és a kultúra minden vívmányát birtokló egyéniség. „Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén

az eszközöket ahhoz — írta Marx és Engels a német ideológiában —, hogy képességeit minden irányban kifejelessze.”¹

Marx és Engels kimutatta, hogy a termelési eszközök magántulajdonán alapuló társadalomban csak a „közösség pótléka”, „ál-közösség” létezik, mint például az állam, amely az antagonisztikus osztálytársadalomban mindig a kizsákmányoló osztályok uralma fenntartásának, az elnyomottak alárendeltségben tartásának eszköze. Csak a termelési eszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista társadalomban alakul ki az igazi kollektívizmus, amely összefogja a társadalom valamennyi tagját. Ez a szocialista kollektívizmus eszméjének formájában tukröződik vissza az emberek tudatában.

A szocialista kollektívizmus elsőrendű szerepet játszik az ember erkölcsi nézeteinek, jellemének és magatartásának, valamint az egész társadalomhoz és ahhoz a kollektívához való viszonyának alakulásában, amelyben dolgozik. A közvélemény ereje megóvjá az embert a hibáktól és az elbizakodástól, rendre tanítja a fegyelmezetleneket, s előrelendíti azokat, akik megtorpannak fejlődésükben. A kollektíva a bölcs tanítómasterhez hasonlóan megtanítja tagjait az élet helyes értelmezésére, fejleszti bennünk a közös ügyért viselt felelősség tudatát, erősíti önbizalmukat, s a célhoz vezető úton felmerülő nehézségek leküzdésére való készségüket és képességüket. S minél barátságosabb, minél egybeforrottabb a kollektíva, minél erősebben hatja át az elvtársiasság és a kölcsönös segítségnyújtás szelleme, annál nagyobb és mélyebb erkölcsi hatása, annál eredményesebb a kommunista erkölcs szellemében való nevelés.

A katonai kollektíva ereje az egységes cél elérésére, a szocialista haza biztonságának megszilárdítására irányuló közös munkából fakad. E kollektíva egybeforrottsága az összes katonák közötti kölcsönös bizalom és a kommunista morál normáinak és a katonai szabályzatok követelményeinek egységén alapul, amelyek egymás segítésére kötelezik a katonákat. Az alegység, a csapat, vagy a hajóegység a katonák szemében meghitt családdá válik, amelynek tagjait a katonai testvériség elszakíthatatlan szálai kapcsolják egymáshoz. A katonák ebben

¹ Marx–Engels: A német ideológia, Szikra, 1952. 60–61. old.

a közösségben nemcsak kollektívan dolgoznak, s kollektívan oldják meg a közös feladatot, hanem együtt pihennek is, közösen osztoznak a harci és politikai kiképzésben elért sikerekben, s együtt bánkódnak az esetleges kudarcok miatt. Ez a magyarázata a szovjet katonai kollektíva óriási nevelő erejének.

Ugyanakkor a hadsereg (a hajóhad) kollektívájának vannak bizonyos sajátosságai, amelyek a katonai szervezet rendeltetéséből erednek. Az általános szovjet törvényeken és a kommunista erkölcs követelményein kívül a katonák közti viszonyt a hadseregben a szigorú alárendelés szellemével átítatott szabályzatok és utasítások is meghatározzák. Minden katonai kollektíva élete és tevékenysége — akárcsak az egész hadseregé — az egyszemélyi vezetésen, a szilárd fegyelmen alapul. Ez az alegység, csapat és hajóegység harcképességének egyik legfontosabb feltétele. Ráadásul nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a harci feladat teljesítése nehézségek leküzdésével, életük kockáztatásával jár. Ezért természetes, hogy a kölcsönös segítség szükségessége a hadseregben különösen érezhető. A kölcsönös segítségnyújtás a katonai fegyelem egyik legfőbb követelménye, s minden katona számára kötelező törvény.

A jól megszervezett és helyesen nevelt szovjet katonai kollektíva fontos sajátossága a szilárd elvtársi összeforrottság, a katonák készsége arra, hogy bajtársaik megmentéséért életüket is feláldozzák. A szovjet katona az eszmék és érdekek közössége által egybeforrasztott bajtársi kollektívából merít kiapadhatatlan energiát a legbonyolultabb feladatok teljesítésére. „A közös ügy, a közös harc — mondta Nyikolaj Osztrovszkij, az ismert szovjet író — mindennek az elviseléséhez erőt ad... Óriási szellemi erőt ad az embernek az, hogy bajtársi kollektívában érzi magát.”¹

A hadsereg szocialista kollektívizmusa egyáltalán nem ellenkezik az egyszemélyi vezetés elvével. Sőt, a belső egybeforrottság, a kölcsönös támogatás, az alá- és fölérendeltek közti helyes viszony rendkívül kedvező feltételeket teremt ahhoz, hogy a parancsnok teljesítse egyszemélyi vezetői feladatait. A szovjet katonai kollektívizmus nagy erkölcsi erejét hangsú-

¹ Osztrovszkij beszédei, cikkei és levelei, 64. old., oroszul.

lyozva Frunze annak idején rámutatott, hogy a fegyveres erők összes tagjainak elvtársi összeforrottsága, a vezetők és a vezetettek közti kölcsönös megértés hadseregünk fizikai és szellemi erejének legfőbb záloga.

A szovjet katonák eszmei-politikai egysége és sorsközössége felébreszti a felelősségérzetet a kollektíva, az alegység, a csapat vagy a hajó becsületéért. A cári hadseregben, mint tudjuk, a katonai becsület a nemesi tisztikar rendi és osztályérdekeinek szolgálatát jelentette. A katonai becsület legfőbb kritériuma nem a nép, hanem a nemesség iránti kötelesség teljesítése volt. A katonai becsület a cári hadseregben a nemesség kiváltságainak megőrzését, a nemesi tisztek szűk testületi érdekeinek védelmét szolgálta.

A szovjet katonai becsület ezzel szemben azon alapul, hogy a fegyveres erők minden tagja mélységesen tisztában van a szocialista haza iránti kötelességével. A katonai becsület hatalmas erejű erkölcsi ösztönző, amely az eskü és a szabályzatok követelményeinek lelkiismeretes teljesítésére készíti a katonákat.

A szovjet katonai becsület a forradalmi harci zászló iránti hűségben nyilvánul meg. Az egység Vörös Zászlója a katonai vitézség és dicsőség jelképe. Emlékezteti a katonákat arra a szent kötelességükre, hogy odaadóan szolgálják, bátran, önfeláldozóan, erejüket és életüket nem kímélve védelmezzék a szovjet hazát.

A katonai kollektíva egyik sajátossága az is, hogy tagjai egyenruhát hordanak. A katonai egyenruha azt fejezi ki, hogy a fegyveres erők tagjai ahhoz a különleges szervezethez tartoznak, amelyre a nép, a haza állami érdekeinek védelmét bízta. A szovjet katonák ezért büszkék a szocialista haza fegyveres védelmezőinek egyenruhájára, s amikor találkoznak egymással, katonai tiszteletadás formájában üdvözlik egymást.

A katonai becsület iránti hűség, a szovjet katonai kollektivizmus erkölcsi ereje különösen világosan mutatkozik meg a fronton, ahol az emberek állandó veszélyben vannak. „Ezek az érzelmek rendkívül jelentősek harci körülmények közt — mondta Kalinyin. — A katonai oszlopot rendkívül harcképessé teszi az, ha a katonák teljes mértékben biznak szomszédjuk

tántoríthatatlanságában. Az ellenség tüze ilyenkor vagy egyáltalán nem kelt pánikot, vagy legalábbis kisebb a hatása. Ezek az érzelmek összeforrasztják és fegyelmezik a harcosokat.”¹ Az a tudat, hogy a harcmezőn megbízható elvtársak vannak mellette, akik bármikor képesek tüzükkel támogatni, kisegíteni a bajból, bátorságot és határozottságot önt a harcosba. A katonai bajtársiasság erejébe vetett szilárd hit növeli a harcosok ellenállóképességét a védelemben, merésszé és feltartóztathatatlanná teszi őket a támadásban, s a magas fokú erkölcsi szellemük fenntartásának forrásául szolgál. A korábban nem különösebben bátor katonák bajtársaik szeme láttára gyakran merész haditetteket hajtanak végre, mert érzik maguk mögött a kollektíva támogatását.

A Nagy Honvédő Háború történetéből számtalan ragyogó példát idézhetnénk a szovjet katonai bajtársiasság leküzdhetetlen erkölcsi erejének bizonyítására. A szovjet hazafiasság által táplált katonai kollektívizmus egységes harci családba tömörítette a breszti erőd és Hanko sziget hősi védőit, a Panfilov-hadosztály Klocskov-Gyijev komisszár vezette kis alegységének katonáit, s mérhetetlenül megnövelte erkölcsi ellenállóképességüket. Ez a kollektívizmus öltött testet azoknak a csapatoknak és magasabbegységeknek a haditetteiben, amelyek utolsó leheletükig kitartottak Moszkva és Leningrád falainál, Ogyessza, Szevasztopol és Sztálingrád térségében, s ez vezette rohamra a szovjet harcosokat az ellenséges erődítések ellen a győzelmes előnyomulás idején.

A hitlerista hódítók elleni harcokban a hadsereg és a nadjóhad személyi állománya példát mutatott a kölcsönös segítségnyújtásban. A szovjet harcosok, akiket a kommunista párt a megbonthatatlan harci barátság szellemében nevel, sohasem hagyták magukra egymást a veszély pillanataiban, szentül teljesítették a szolgálati szabályzatnak a kölcsönös bajtársi segítségnyújtásra vonatkozó követelményeit.

Pokriskin, a Szovjetunió háromszoros hőse így értékeli az erős katonai kollektíva harci szerepét: „Összeforrott családként

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 229. old., oroszul.

éltünk. A bajtársiasság érzése becsületkódexünk legfőbb követelménye volt. A veszélyek és a nélkülözések megtanítottak bennünket arra, hogy nagyra értékeljük a testvériséget és a bajtársiasságot, amelyet vérrel pecsételtünk meg. Kíméletlenek voltunk önmagunkkal szemben, s élesen elítéltük azt, aki a legcsekélyebb mértékben is eltért a repülős életnek azoktól a szabályaitól, amelyek a légi harcokban alakultak ki.”¹

A szovjet katonai kollektívizmus erkölcsi ereje a legvilágosabban az alá- és fölérendeltek közti viszonyban fejeződött ki. A parancsnokaik iránti szeretettől és tisztelettől áthatott katonák és matrózok állandóan óvták előljáróik életét és biztonságát a harcban. Hazánk harci krónikájában számtalan olyan esetet jegyeztek fel, amikor a szovjet harcosok a válságos pillanatokban életük árán mentették meg parancsnokaikat a haláltól.

A szovjet katona legfőbb szabálya — hogy ne hagyja magára bajtársát a bajban — teljes mértékben vonatkozik parancsnokainkra és politikai tisztjeinkre is. A szovjet parancsnokok és politikai tisztek kötelességüknek tartják, hogy úgy vigyázzanak a katonákra, mint a szemük fényére, kíméljék életüket, s a veszély pillanataiban közvetlen segítséget nyújtsanak nekik. A szovjet katonai bajtársiasság egyik ragyogó példája a hatvan esztendős Karbisev tábornok cselekedete. 1941-ben az ellenséges gyűrűből való kitörés alkalmával Karbisev, a hadifogság veszélyével mitsem törődve, az ölében vitt ki az ellenség tüzéből egy sebesült harcost. Ez a tény egymagában is — s a hasonló példákat sokáig sorolhatnánk — azt bizonyítja, hogy a szocialista kollektívizmus érzésének, amely jellemző a szovjet hadsereg katonáira, igen mély eszmei gyökerei vannak, és belőle hallatlan erkölcsi erő fakad.

A szovjet katonai kollektívizmus ereje nemcsak egy alakulat vagy egy fegyvernem katonái közt érvényesül. A szilárd belső egybeforrottság és a kölcsönös támogatás jellemző minden szovjet katona cselekedeteire. A kollektívizmus nemes eszméje az összes fegyvernemek szoros harci közösségében testesül meg. A korszerű harc egyik jellegzetessége, hogy vala-

¹ Pokriskin: Vadászrepülő osztály, 62—63. old., oroszul.

mennyi fegyvernem részt vesz benne. A győzelem a gyalogosok, a tüzérek, a repülők, a harcokoszók, s a többi fegyvernem közös erőfeszítéseinek eredménye. Ezek tevékenységének összehangolása nem csupán a parancsnoki kar szervező képességétől függ, hanem attól is, hogy milyen fejlettségi fokon áll a hadseregben az összes fegyvernemek harci közössége. Ez a közösség megkönnyíti a harcmezőn az együttműködést, elősegíti a győzelem kivívását, s ily módon egyik legfontosabb eleme a Szovjet Fegyveres Erők harci ütőképességének.

A kommunista tudatosság által megszilárdított harci közösség erejébe vetett hit sugárzik abból a felhívásból, amelyet a szovjet aknavetősök intéztek a gyalogosokhoz a történelmi jelentőségű berlini csata előestéjén. A felhívásban ezt olvassuk:

„A német fasiszta hódítók ellen, a fasiszta Németország végleges szétzúzásaért vívott döntő ütközet pillanatában mi, aknavetősök, azzal a felhívással fordulunk hozzátok, hogy önfeláldozóan harcoljatok esküdt ellenségeink ellen, pusztítsátok őket bátran, kíméletlenül... Ránk, aknavetősökre, bátran számíthattok, elvtársak. Nem először aprítjuk a németeket. Aknáink mindig rémei voltak a német zsoldosoknak. Ezúttal sem kíméljük sem erőnket, sem életünket azért, hogy veletek vállvetve, kedves barátaink, minél alaposabban megritkítsuk a fasiszta horda sorait. Mélységes meggyőződésünk, hogy a német fasiszta rablók elleni összehangolt, közös erőfeszítéseinket teljes siker koronázza, s veletek együtt tűzzük ki a Győzelem zászlóját Berlin fölé.”¹

A szovjet katonai kollektívizmus erkölcsi jelentősége nem kevésbé világosan megnyilvánul békeidőben is. Az összeforrott kollektíva erős hatást gyakorol minden egyes katona meggyőződésére, jellemére és cselekedeteire. Különösen nagy a hatása ott, ahol elevenen élnek a nemzedékről nemzedékre szálló nemesharci hagyományok. Azoknál az egységeknél és azokon a hajókon, ahol a harcosok és a parancsnokok szoros barátságban és bajtársiasságban forrnak össze, s szentül őrzik a kollektíva becsületét, a személyi állomány rendszerint jobb eredményeket

¹ Propagangyiszt i agitator Szovjetszkoj Armiji, 1950. 10. sz. 15. old., oroszul.

ér el a harci és politikai kiképzésben, s erkölcsi szelleme is jobb. Csakis az egybeforrott katonai kollektívában, amelyet a bajtársiasság és a barátság szelleme hatja át, jönnek létre kedvező feltételek ahhoz, hogy a katonákat a katonai élet normáinak és szabályainak legszigorúbb betartása szellemében neveljék, s kifejlesszék magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságaikat. Hogy a békekiképzés napjaiban milyen szerepe van a katonai barátságnak, arról Pomaz, az egyik alakulat katonája azon az ünnepi esten, amelyen a harcosok a Nagy Honvédő Háború veteránjaival találkoztak, a következőket mondotta:

— A bajtársiasság nagy segítségünkre van abban, hogy eredményesen vegyünk részt a harci és a politikai kiképzésben, s jól megtanuljuk a katonai szakmát. Erről saját tapasztalataim alapján győződtem meg. Az egységnél teljesített szolgálatom első napjaitól kezdve úgy éreztem magam, mint egy családi közösségben. Annak az aknavető szakasznak a parancsnoka és minden katonája, amelyhez beosztottak, gondoskodással és figyelemmel vett körül. Eleinte nehezen ment a tanulás. Nehezen birkóztam meg az irányzó feladataival. De nem engedték, hogy elcsüggedjek. A parancsnok figyelt fel rám elsőnek, és saját szabad idejét nem kímélve, segítségemre volt az aknavető ismeretek tanulmányozásában. Kezelőtársaim sem nézték tétlenül bajlódásomat. Kis idő múlva kiváló eredményeket értem el a harci és a politikai kiképzésben. Ezért azt tanácsolom minden fiatal katonának: becsülje meg a barátságot, minden módon erősítse a katonai bajtársiasságot. Katonaéletünkben lesznek nehézségek, lesznek viszontagságok is, de ne riadjanak vissza tőlük. Legyenek tudatában annak, hogy a parancsnok és a kollektíva mindig segítségükre siet.

Különösen nagyjelentőségű a katonai barátság a személyi állomány erkölcsi-harci nevelése szempontjából azoknál az alakulatoknál, ahol a kiképzéssel és a katonai ismeretek megszerzésével járó nehézségek leküzdése nagy akarati erőfeszítést követel. Vegyük például az ejtőernyős csapatokat. A katonai szakma elsajátítása itt bizonyos kockázattal és veszéllyel jár. Az ejtőernyős katonáknak, hogy mindig a katonai kötelesség és fegyelem követelményeinek színvonalán álljanak, már a katonai szakma elsajátításának első hónapjaiban ren-

delkezniük kell olyan tulajdonságokkal, mint a bátorság, a határozottság és az ügyesség. Enélkül nem lehet eredményes a kiképzés. Ám a fiatal katonák nem válnak rögtön bátor ejtőernyősökké. A szilárd akarati tulajdonságok nem vernek maguktól gyökeret bennük, ezeket úgy kell megszerezniük a közös gyakorlati tevékenység során, a kiképzési feladatok sikeres teljesítéséért vívott harcban. S itt nagy szerep hárul a kollektívára, az idősebb katonákra, akik erkölcsi támogatást tudnak nyújtani a nehézségek láttán eleinte elcsüggedő bajtársaiknak.

Mint a gyakorlat bizonyítja, az újonc számára különösen nehéz az első ejtőernyős ugrás, amikor a hirtelen támadt félelem szinte teljesen megbéníthatja. Ilyenkor a tapasztalt ejtőernyős, a közvetlen bajtárs, a parancsnok vagy a politikai tiszt erkölcsi támogatása pótolhatatlan eszköz, amely kimozdíthatja a fiatal katonát bénultságából. A barát, az előljáró bátorító, biztató szava, a nehéz pillanatokban való atyai gondoskodás segít a katonáknak, hogy leküzdjék a félelmet, s szerencsésen végrehajtsák az első ugrást. Ilyen esetekben a fiatal katonákra rendkívül erős erkölcsi hatást gyakorol a parancsnok személyes példája is.

Az összeforrott katonai kollektíva sokat tehet az alegység, az egység és a hajó fegyelmének és rendjének megszilárdításáért. A csapatok életének tapasztalatai nyilvánvalóan bizonyítják, hogy ahol nem tűrik a katonai élet szabályaitól való eltéréseket, ahol a katonák tetteit és magatartását a közös ügyért érzett felelősség szelleme hatja át, ott rendszerint jobb a személyi állomány erkölcsi-politikai állapota is. A kollektíva hatására még a legmegrögzöttebb fegyelmezetlenkedők is meggyőződnek arról, hogy a bajtársi bírálatnak nem emberi méltóságuk megalázása, hanem a hadseregben tűrhetetlen fogyatékosságok megszüntetése a célja. Előbb-utóbb rájönnek, hogy teljesíteniük kell a szabályzatok és utasítások összes előírásait, s cselekedeteiket a kollektíva érdekének szolgálatába kell állítaniuk.

A szovjet katonai kollektívának ezt a nevelő hatását igen mélyen és szemléltetően tárja fel Borisz Gorbátov Alekszej Gajdas című kisregénye. A kisregény fő hőst, Gajdast, akit

korábban anarchista magatartása miatt leváltottak a Komszomolban betöltött vezető beosztásából, behívták katonának. Mint a szerző mondja, fegyelmezetlen, a rendet nem tűrő, szeretlen legény volt, híján mindenféle kollektív érzésnek. A hadseregben tovább játszotta a „fenegyerek” szerepét, önző, nagyképű alak volt. Bajtársai sokáig hasztalan próbálták jobb belátásra bírni. Gajdas egyre gyakrabban találkozott bajtársai elítélő pillantásaival, mert azok rosszalták, hogy elmarad a tanulásban. Gyenge eredményeivel visszahúzta az egész rajt, szakaszát, századát. Gajdas neve fogalommá lett. A lövészeteken és a síversenyeken mindig ő került az utolsó helyre. Gajdasról sokszor beszéltek a Komszomol-gyűléseken, többször beszélt vele parancsnoka és politikai tisztje is. Többször megfenyítették. De Gajdas tovább makacskodott, „megalázónak” tartotta magára nézve, hogy egyetértsen a közvéleménnyel. Úgy látzott, hogy senki és semmi sem mentheti meg a végleges lezüléstől. „Életemben először látok ilyen katonát” — mondta a századparancsnok egy vele folytatott beszélgetés után. Alekszej Gajdas azonban mégsem tudta kivonni magát a kollektíva erkölcsi hatása alól. Láttá, hogy bajtársai igyekeznek megvédeni becsületüket, s szenvedélyesen harcolnak az alegység eredményeiért. Szeme láttára sikeresen hajtotta végre lögyakorlatát a szakács, aki csak ritkán vett részt a lökiképzésben; a síversenyeken megelőzte a század leggyengébb fizikumú harcosa. A katonai kollektíva életével kapcsolatos mindennapos tények hatására Gajdas tudatába éles gondolat hasított: „És ha háború lesz... S a párt azt mondja: kommunisták, komsszomolisták, előre! Én meg nem tudok se löni, se harcolni, se gépkocsit vezetni, se vezényelni...” Elhatározta, hogy kiváló harcos lesz.

Gajdas ettől kezdve minden szabad idejét a lőtéren, a sportpályán töltötte, esténként a szabályzatokat bújta. Bajtársai segítségére siettek, szívesen támogatták mindenben, s Gajdas csakhamar megismerte a katonai barátság boldog érzését. Hamarosan megszülettek első sikerei a harckiképzésben. Szakaszparancsnoka megdicsérte azért, mert huzamos ideig magán tartotta a gázálarcot a menetgyakorlaton. Az éleslövészetben kiválóan hajtotta végre löfeladatait, ezért a körzetparancs-

nok megjutalmazta. Gajdas kitartó munkával kivívta bajtársai tiszteletét. S egyszersmind megszületett benne a felelősségérzet is a közös ügyért, a kollektíva becsületéért. „Egyre ritkábban örült saját sikereinek, egyre többet bántották saját kudarcai, s a raj, a szakasz, az iskola, az ezred kudarcai. Nem tudott megnyugodni... Azt szerette volna, hogy az ő raja legyen a legjobb a szakaszban, az ő szakasza legyen a legkiválóbb az iskolában.”¹

Gajdas a közvélemény hatására, előljárói és bajtársai segítségével leküzdötte hibáit, leszámolt régi szokásaival, amelyeket a polgári életből hozott magával, és amelyek akadályozták a katonai szakma elsajátításában. Kiirtotta szívéből az önzést, az elbizakodottságot, megtanulta, hogy teljes szívvel becsülnie kell bajtársainak barátságát, segítségét, s kialakult önbizalma. Az erős bajtársi kollektívában töltött katonai szolgálat, mint mondotta, a bolsevik fegyelem, a bolsevik állhatatosság, a bolsevik bátorság iskolája volt számára.

Ilyen a szocialista kollektivizmus erkölcsi ereje a szovjet hadseregben és hajóhadnál. Olyan egységes családdá forrasztja össze a katonákat, amely a veszély pillanatában képes ellenállni a demoralizáló hatásoknak, s kiállni a katonai kötelesség teljesítésével járó legsúlyosabb megpróbáltatásokat is. A kollektivizmus fenntartja a csapatok erkölcsi szellemét a hazánk ellenségeivel vívott harcban, s elősegíti a harci és politikai kiképzés feladatainak sikeres megoldását békeidőben. A kommunista párt és a szovjet kormány éppen ezért fáradhatatlanul gondoskodott és gondoskodik a katonai kollektivizmus ápolásáról és fejlesztéséről. Már 1918-ban a vöröskatonák első zsebkönyvében, amelyet Lenin hagyott jóvá, ez állt: „Szent kötelességed ápolni a bajtársi szellemet, az összetartozás érzését és a szolidaritást a vöröskatonák soraiban.” Ugyanitt idézték Szuvorov egyik mondását: „Ha életed árán is, de segítsd bajtársaidat.” Szolgálati szabályzatunk minden katonának kötelességévé teszi, hogy ápolja a katonai bajtársiasságot, szóval és tettel segítse bajtársait, tartsa vissza őket ballépésektől és életét nem kímélve szabadítsa ki őket a veszedelemből.

¹ Gorbátov: Az én nemzedékem, Alekszej Gajdas, 513. old., oroszul.

A parancsnok és a politikai szervek egyik legfontosabb feladata, hogy kihasználják a közvélemény erejét a katonák öntudatának és magatartásának befolyásolására, s ápolják a szocialista kollektívizmust a katonák körében. A kollektívára, a párt- és a Komszomol-szervezetekre való támaszkodás nélkül nem lehet sikeresen végrehajtani a személyi állomány kiképzését és nevelését. A szovjet nevelési rendszer előnye az imperialista hadseregek nevelési rendszerével szemben éppen az, hogy a kollektívára támaszkodik.

A burzsoá katonai vezetők természetesen nem mellőzhetnek olyan hatalmas erkölcsi erőt, mint a bajtársiasság, s igyekeznek azt felhasználni a fegyelem fenntartása érdekében. Montgomery tábornok azt mondta, hogy bármennyire lelkesítse is a parancsnok alárendeltjeit, bármilyen tökéletes is a fegyelem, a katonák morálja rideg és lélektelen marad, ha nem fűti át azt a bajtársiasság melege. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az imperialista államok hadseregeiben nem lehet olyan katonai bajtársiasság, amely eszmei mélységében és erkölcsi erejében hasonló volna a szovjet katonai bajtársiassághoz. A kizsákmányoló kapitalista rend éket ver az emberek közé szellemi és politikai tekintetben egyaránt, individualizmust, kasztszellemet, önzést alakít ki bennük. A tőkés tulajdon alapján keletkeznek a burzsoá erkölcs olyan undorító vonásai is, mint az emberrel való lélektelen bánásmód, az emberi méltóság semmibe vevése, a durvaság stb. Amíg a szocialista országokban a „mindenki egyért, egy mindenkiért” elve uralkodik, a burzsoá társadalom az „ember embernek farkasa” elv alapján állati gyűlöletet szít az emberek között.

Magától értetődik, hogy a tőkésállam hadserege, mint az uralkodó osztályok politikai eszköze, teljes mértékben érzi a burzsoá ideológia és pszichológia bomlasztó hatását. A tőkésrend képe és hasonlatosságára teremtett burzsoá hadsereg bizonyos mértékben hű tükre a kizsákmányoló társadalom osztályszerkezetének. A tisztikart és a legénységi állományt a kapitalista országok hadseregeiben mély szociális szakadék választja el. Viszonyaik az osztályalárendelés elvén alapulnak. Az

imperialista hadseregekben az összes katonai vezetők azt a politikát érvényesítik, amely előnyös a kapitalista monopóliumoknak és idegen a katonaruhába bújtatott dolgozók érdekeitől. A kapitalista országok hadseregeiben ezért nem lehetséges közös eszmei alapon nyugvó bajtársiasság és katonai barátság az előljárók és az alárendeltek között. Elég, ha annyit mondunk, hogy a második világháború éveiben az amerikai hadsereg tagjai között rendezett közvéleménykutatás során a megkérdezett tisztek 25 százaléka és a katonák 54 százaléka azt felelte, hogy „a katonák többsége nem tiszteli előljáróit”. Eöben a tényben, amelyet az 1949-ben kiadott, Az amerikai katona című könyvben olvastunk, a kapitalista hadseregekre jellemző osztályellentétek fejeződnek ki.

Ám az uralkodó kizsákmányoló osztályok kénytelenek kifejleszteni a hadseregben olyan tulajdonságokat, mint az állhatatosság, a bátorság, a bajtársi szolidaritás, mert e tulajdonságok nélkül a katona nem katona. A kizsákmányoló államok hadseregeiben tehát szintén meg van a kollektívizmus.

Természetesen más formában, mint nálunk. Az orosz hadtörténelemből számtalan olyan példát ismerünk, melyek igen hűen feltárják a hadsereg alsóbb rendfokozatú tagjai közti katonai kollektívizmus erejét és mélységét. A bajtárs megsegítése a harcban a katonatömegek osztályrokonságának kifejeződése, s mint ilyen, teljesen természetes jelenség volt. E segítség megtagadását becstelenségnek tartották.

Kulikov régi tűzér például így írja le az orosz hadsereg bajtársi szellemét:

„A harcban mi katonák, segítettük egymást, különösen amikor valamelyik társunk bajba került. Hát, hogy is ne segítettünk volna! Ha a faluban segítettünk egymásnak a szántóföldön, a szénakaszálásban, itt a harcban még inkább segítenünk kell. A harcban mindenki veszélyben van. A tiszt — a földbirtokos-, vagy tőkéscemete — fütyül arra, hogy pusztul a katona. Ha egy elhull, küldenek helyére az ezredbe másikat. A magunkfajta viszont tudta, hogy bajtársunk, barátunk van bajban, ugyanolyan ember, akárcsak mi, munkás, aki a háború előtt a földbirtokosnak vagy tőkésnek dolgozott arca verítékével. Őt ugyanúgy, mint minket, azért küldték a frontra, hogy

vére hullatásával védelmezze a földbirtokosok és tőkések érdekeit. S mikor láttuk, hogy bajtársunk veszedelembbe került, nem kellett semmiféle törvény, a legfőbb törvényen, a katonai lelkiismereten kívül.”

Emellett természetesen nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a burzsoá hadseregekben a kollektivizmus főleg spontán módon alakul ki, s jelentősen gyengítik a fölé- és alárendelték közti osztályellentétek. Hogy a burzsoá hadseregekben milyen közönyösek az egyszerű ember sorsa iránt, milyen kegyetlenek és érzéketlenek a tisztek, arra bizonyosságul szolgálnak többek közt azok a tények, amelyeket az amerikai imperializmus által a koreai nép ellen folytatott rablőháborúból ismerünk. Amikor például az intervenciósnak futva kellett menekülniük az észak-koreai csapatok és a kínai népi önkéntesek csapásai elől, az amerikai tisztek csak saját bőrükkel törődtek, s ügyet sem vetettek alárendeltjeikre. A Fortnight Magazin című lap szerint a 7. gyalogezred tisztjei a sors kényére-kedvére hagytak 800 sebesültet és megfagyottat. A burzsoá erkölcs szelleme behatol a katonák soraiba is. A faluról származó katonák bizalmatlanok a „városiakkal” szemben, a repülők és a tengerészek megvetik a gyalogosokat, széthúzás figyelhető meg a különböző nemzetiségű katonák között.

Igazi katonai bajtársiasság csakis a valóban népi hadseregekben lehetséges, amelyek hazájuk szabadságáért és függetlenségéért harcolnak. A szovjet hadsereget, a szocialista rendszülöttét a bajtársi együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás, a Szovjetunióban élő összes nemzetiségek népei közti testvériség és barátság, valamint a kollektivizmus szelleme hatja át. Hadseregünk a szovjet nép erkölcsi-politikai egységéből merít erőt sorainak egybeforrasztásához és megszilárdításához.

A szocialista társadalom hadseregének ez a döntő sajátossága ott él minden alegységben, s megtestesül a fegyveres erők összes tagjai közti új viszonyban. Ezen az úton haladnak a népi demokratikus országok hadseregei is.

A szovjet katonák rendfokozatuktól és beosztásuktól függetlenül egységesek osztályösszetételükben, szellemükben és nevelésükben, s azonos célokért küzdenek. A szovjet katonák

hű fiai népüknek. A szocialista haza védelmének magasztos, nemes eszméje, a nép és a szovjetállam iránti kötelesség tudata egységes megbonthatatlan kollektívává kovácsolja hadseregünk egész személyi állományát. Ez a legvilágosabban abban nyilvánul meg, hogy katonáink kölcsönösen segítik és támogatják egymást a harcmezőn, s segítséget nyújtanak egymásnak a békekiképzésben és a szolgálatban. A kölcsönös segítségnyújtás erősíti a szovjet katonák belső egybeforrottságát, s különös szilárdságot és nevelő erőt kölcsönöz a katonai kollektívának.

Hiba volna azonban azt feltételeznünk, hogy az erős kollektíva önmagától, pusztán a szocialista társadalomban élő emberek gazdasági, politikai és erkölcsi életkörülményeinek hatására jön létre. Ezek a körülmények csak a lehetőséget teremtik meg ahhoz, hogy a kollektívát eszmeileg és szervezetiileg egységes összeforrott családdá kovácsoljuk. Ahhoz, hogy a lehetőséget valósággá változtassuk, nagy nevelőmunkát kell végeznünk. Kalinyin 1940-ben a moszkvai pártaktívyagyűlésen ezt mondta: „Nem szorul különösebb bizonyításra, hogy a kollektív szellem meghonosításának előkelő helyet kell elfoglalnia a kommunista nevelésben. Arra gondolok... hogy olyan körülményeket kell teremteni, amelyek között a kollektív szellem szokásaink és magatartásunk elidegeníthetetlen részévé válik... Azelőtt az ilyen szokások spontán alakultak ki. Én viszont azt mondom, hogy az ilyen szokásokat tudatosan kell ápolnunk a népben.”¹

Kalinyinnak ez a tanácsa teljes mértékben vonatkozik a hadsereg életkörülményeire is. A baráti katonai kollektívát napiparancsokkal nem lehet megteremteni. Ez a kollektíva aktív harcban, a hagyományok ápolása révén születik meg, az egész kiképzési és nevelési rendszer eredményeképpen jön létre. A kollektíva kialakítása érdekében a parancsnokok, a politikai tisztek, a párt- és Komszomol-szervezetek mindennapos

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 357—358. old., oroszul.

közös erőfeszítéseire van szükség. De amikor már kialakul a kollektíva, a kiképzési és nevelési munka sokkal könnyebbé válik, mert a kollektívában rejlő belső erők igen nagymértékben hozzájárulnak a harci és politikai kiképzési feladatok sikeres teljesítéséhez, a katonai fegyelem megszilárdításához.

A csapatok életének tapasztalatai szemléltetően bizonyítják, hogy a szovjet hadsereg és hajóhad legtapasztaltabb parancsnokai teljes mértékben tisztában vannak a szocialista kollektivizmus roppant erkölcsi erejével. Ezek a tisztek saját tapasztalataik alapján győződtek meg arról, hogy a nevelés korántsem korlátozható az alárendeltek és a parancsnokok közötti kapcsolatra. A katona nem nevelhető pusztán a parancsnok közvetlen hatásával, bármilyen kitűnő tulajdonságai vannak is a parancsnoknak. A nevelés szociális folyamat, a szó legtágabb értelmében, s benne rendkívül fontos szerepet játszik az egészséges, baráti kollektíva. Az élenjáró parancsnokok és politikai tisztek, akik felismerték ezt, napról napra nagy gondot fordítanak arra, hogy a személyi állományt egységes kollektívává kovácsolják, s a szovjet katonai bajtársiasság és barátság szellemében neveljék. Ezek a tisztek tudatosan és tervszerűen ápolják alárendeltjeik körében ezt a magasztos érzést, hogy a kollektivizmust a katonák szokásainak és magatartásának elidegeníthetetlen részévé tegyék.

Az uráli katonai körzet egyik élenjáró egységének parancsnoka így beszél erről:

— A múltban, amikor alegységparancsnok voltam, többször is látnom kellett, milyen fontos nevelő eszköz a parancsnok kezében a kollektíva. Ma is emlékszem rá, mennyi nehézséggel kellett megküzdenem. Különösen sok gondot okozott az újoncok bevonulása. Azt hittem, hogy az alegység minden sikere csak tőlem, egyéni tulajdonságaimtól, parancsnoki igényességemtől függ. Ám sem a fegyelemsértőkkel szemben alkalmazott büntetések, sem a velük folytatott beszélgetések nem jártak kellő eredménnyel. Amikor aztán alaposan elemeztem munkastílusomat, arra a következtetésre jutottam, hogy nem szereztem meg az egész kollektíva támogatását. Egyesítenem kellett erőfeszítéseimet a többi tiszt, a párt- és Komszomolszervezet erőfeszítéseivel, hogy a fegyelmetleneket saját baj-

társai ítéljék el, hogy a közvélemény emelje fel ellenük a szavát. A fegyelem csak akkor kezdett megszilárdulni, csak akkor javultak észrevehetően a harci és politikai kiképzés eredményei, amikor közös erővel intézkedéseket tettünk a kollektíva egybeforrasztására, s a személyi állományt arra neveltük, hogy felelősséget érezzen minden egyes katona magatartásáért. A kollektíva nevelésére fordított munka bőségesen megtérült. Ettől kezdve jóval könnyebb volt vezetnem az alegységet.

A szovjet katonai kollektivizmusban tehát roppant erő van, amely hat a katonák öntudatára és magatartására. Áldásos hatása megmutatkozik a sokrétű katonai élet minden területén. Ha a parancsnok hozzáértően felhasználja a szocialista társadalom és fegyveres erőink természetében rejlő objektív lehetőségeket, ez jelentősen megkönnyíti számára az alárendeltek kiképzését és nevelését, elősegíti azt, hogy a szovjet csapatok a kiképzésben, a szolgálatban és a fegyelemben kiváló eredményeket érjenek el. A tapasztalt parancsnokok és politikai tisztek ezért jogosan tekintik az egységes és összeforrott kollektívát az egész kiképzési és nevelési munka egyik legfontosabb feltételének.

2. A KATONAI KOLLEKTÍVA KIALAKÍTÁSÁNAK MÓDJAI ÉS ESZKÖZEI

Az erős, összeforrott katonai kollektíva kialakítása nagy eredmény. Az ilyen kollektíva a parancsnok kezében óriási erő, amelyet minden lehető módon fejlesztenie és óvnia kell.

Melyek a főbb módjai és eszközei az egészséges és erős katonai kollektíva kialakításának és nevelésének? Mit nyújthatnak ebben a tekintetben fegyveres erőink élenjáró alegységeinek és egységeinek tapasztalatai?

A katonai kollektíva nem alkalom szülte csoportosulás. Lényeges ismérvei a következők: a szigorú alárendeltségi viszony a parancsnok és a beosztottak között, a személyi állomány szolgálati kötelességeinek pontos meghatározottsága, a

kezelő személyzet tagjai és a különböző katonai egységek közötti együttműködés, egység és céltudatosság az egész alegység, csapat, vagy hajóegység tevékenységében. Ebből az következik, hogy összeforrott kollektíva nem alakulhat ki a katonai ismeretek megszerzéséért folytatott mindennapos, állhatatos harctól függetlenül. Éppen ezért a harci kiképzés — amelynek folyamán a katonák megismerik a fegyvereket, felhasználásuk módszereit és a korszerű harc művészetét — egyszersmind egyik eszköze a katonai kollektíva kialakításának.

A baráti katonai kollektíva megteremtésének előfeltétele az alegység harci egybeforrasztása. A parancsnok a katonai kiképzés során megtanítja az alárendelteket a gyakorlati együttműködésre. A gyakorlótéren és a lőtéren végrehajtott foglalkozások idején a katonák szervezetiesen egybeforrnak, megszokják a szervezett cselekvést, előbb a raj és a félszakasz keretei között, majd szakasz, század stb. kötelékben. A közös szolgálat és gyakorlat folyamán a katonák közelebb kerülnek egymáshoz, erősödnek kapcsolataik, s kialakul a bajtársiasság légköre. A katonákban kifejlődik az a tudat, hogy együttesen, szervezetiesen, egymást segítve kell cselekedniük. Ez azt jelenti, hogy a katonáknak a kollektívizmus szellemében való nevelése elválaszthatatlan az alegység harci egybekovácsolásától.

Nézzük például az alaki kiképzést, a csatárláncba való szétbontakozást, a rohamot stb. Ez az egyik leghatékonyabb eszköz a katonai kollektíva összekovácsolására s arra, hogy a kollektívát könnyen és zökkenőmentesen irányítható organizmussá változtassuk. Az alakzatnak nem csupán szervezeti-technikai oldala van. Az alakzat tömöríti a személyi állományt, kialakítja a katonákban a katonai kollektívizmus érzését. A katona a sorban, vagy az oszlopban ama egységes harci kollektíva részének érzi magát, amelynek tagjait a haza hű szolgálatára irányuló közös törekvés egyesíti. Az alakzathoz a katonának sok olyan emléke fűződik, amely nemes hazafias érzéseket ébreszt benne.

A katona a bajtársak sora előtt veszi át parancsnokától a fegyvert, melyet a nép bíz rá, mint a haza védelmezőjére. A zárt alakzat előtt, az egység kibontott zászlaja alatt mondja

el az eskü szent szavait. Mindez a legközvetlenebb módon hat a katonák tudatára.

A katonai bajtársiasság fejlesztéséhez és megszilárdításához nagy lehetőségeket nyújt a lőkiképzés is. Miután megtörtént a katonák harci beosztása, a parancsnokra az a feladat vár, hogy megtanítsa katonáit a fegyver forgatására, s annak mesteri alkalmazására a harcmezőn. Amikor a parancsnok a pontos tüzelésre oktatja alárendeltjeit, arra is meg kell taníttatnia őket, hogy a harcban fegyvereik tüzével támogassák egymást.

Amikor a lőkiképzésről mint a katonai kollektíva kialakításának egyik hathatós eszközéről beszélünk, külön kell szólnunk azokról az alegységekről, amelyeknél a személyi állománynak kollektívan kell kezelnie a fegyvereket. A löveggel való pontos tüzelés, mint ismeretes az egész kezelő személyzet kiváló képzettségének eredménye. Természetes, hogy itt különösen fontos a kezelők tevékenységének összehangolása. Ugyanez vonatkozik a harckocsik személyzetére is. Ha pl. a vezető hanyagul irányítja a harckocsit a menetközben történő tüzelés alkalmával, az irányzó rendkívül nehéz helyzetbe kerül, s esetleg nem képes teljesíteni feladatát.

A löveg vagy harckocsi csak akkor válhat az ellenség rémévé, ha a kezelő személyzet tagjai helyettesíteni tudják egymást. Ha mindegyik katona ismeri bajtársai feladatát, reális segítséget tudnak nyújtani egymásnak a harcban.

A katonáknak a bajtársi segítségnyújtás szellemében való nevelése szempontjából rendkívül fontos szerepet játszanak a harcászati foglalkozások és gyakorlatok. A harci helyzethez erősen hasonló körülmények közt különösen nagy szükség van a különböző szakképzettségű katonák tevékenységének összehangolására.

A parancsnok emlékeztesse alárendeltjeit arra, hogy tüzelőállásaikat úgy válasszák ki, hogy szomszédaikat támogatni tudják. A műszaki munkák elvégzése után okvetlenül ellenőrizze az álcázás minőségét, mivel az álcázási szabályok szigorú betartása közvetlenül összefügg azzal, hogy a katonák ne csak magukért, hanem bajtársaik életéért is felelősséget érezzenek. Harci körülmények között az álcázási fegyelem legcsekélyebb megsértése is nagy veszteségeket okozhat az egész alegy-

ség személyi állományának. A parancsnok tehát az általános harcászati feladatok megoldása során gyakorlati példák felhasználásával fejlessze a katonákban a kollektivizmus, a kölcsönös bajtársi segítség és a katonai összetartozás tudatát.

Nagyobbszabású harcászati gyakorlatokon, amelyeken különböző fegyvernemek vesznek részt, kedvező lehetőségeink vannak ahhoz, hogy megszilárdítsuk a különböző fegyvernemek katonái közti harci összetartozás érzését. Ilyen gyakorlatokon a kiképzési-harci feladatokat a gyalogosok, a harckocsizók, a tüzérek, a repülők, a híradósok, a műszakiak — valamennyi fegyvernem — együttesen oldják meg. Az együttműködés megszervezése elősegíti a különböző fegyvernembeli katonák közti szoros érintkezést, s következésképpen a győzelemhez annyira szükséges kölcsönös bajtársi segítségnyújtás feltételeinek kialakulását. A különböző fegyvernemekhez tartozó katonák az ilyen gyakorlaton meggyőződnek arról, hogy szoros összhangban kell dolgozniuk, tiszteletet kezdenek érezni egymás iránt, s a nagy, egységes katonai kollektíva tagjainak tekintik magukat. S minél általánosabban oltjuk a katonákba a harci összetartozásnak ezt a nemes érzését, annál sikeresebben teljesítik kiképzési és harci feladataikat. Emellett fontos megmagyaráznunk a katonáknak, hogy a Szovjet Fegyveres Erőknél mindegyik katonai szakma megtisztelő, s minden fegyvernem a közös ügy érdekében tevékenykedik.

A katonai kiképzés tehát igen nagy lehetőséget nyújt a katonai kollektíva kialakításához és a személyi állománynak a szovjet katonai bajtársiasság szellemében való neveléséhez.

A parancsnok azonban a katonai kollektíva kialakítására irányuló tevékenységében nem szorítkozhat csupán az alegység vagy az egység harci összekovácsolására. Mint a tapasztalatok mutatják, a legerősebb, erkölcsi szempontból legszilárdabb kollektívák akkor jönnek létre, amikor a parancsnoki kar mindennapos, aprólékos munkával azon fáradozik, hogy megszilárdítsa a katonákban a bajtársaikba vetett bizalmat, s rászoktassa őket arra, hogy ne csak saját tanulásukkal és szolgálatukkal, hanem az egész alegység ügyeivel is törődjenek. Morozov

őrnagy a Szovjetunió Hőse, a szovjet hadsereg egyik élenjáró alegységének parancsnoka így vélekedik erről:

Az alárendeltek kiképzésének és nevelésének tapasztalatai meggyőztek arról, hogy a harci és politikai kiképzés sikerei közvetlenül attól függenek, mennyire összekovácsolt az alegység személyi állománya, milyen fejlettségi fokon áll harci és erkölcsi egybeforrottsága. E kérdésekkel azonban nemcsak közvetlenül az alaki foglalkozásokon, a lőkiképzés idején, vagy a harcászati gyakorlaton kell foglalkoznunk, hanem alandóan és szünet nélkül. Ez az egyik legfontosabb feladata az alegységeknél folyó politikai nevelőmunkának. Erre a célra felhasználjuk az ideológiai befolyásolás legkülönbözőbb formáit és eszközeit — a politikai foglalkozásokat, a barátságról és a bajtársiasságról folytatott beszélgetéseket, a Komszomol-gyűléseket, a szépirodalmat, az egység harci hagyományait stb. Óriási erőfeszítések árán sikerült olyan kollektívát kikovácsolnunk, amelynek szilárdságát megirigyelhetné sok alegység.

2

A csapatok tapasztalatai alapján az összeforrott, szilárd kollektíva kialakítására irányuló nevelőmunka fő tartalma a következő:

— a katonák közti barátság és bajtársiasság tudatos és tervszerű ápolása;

— az egészséges közvélemény kialakítása az alegységnél, az egységnél és a hajón;

— a személyi állománynak a kollektíva becsületéért folytatott harc szellemében való nevelése.

Az erős bajtársi kapcsolatok minden katonai alakulat erkölcsi szilárdságának mutatói. Nem szabad azonban megelégednünk arról, hogy a katonák közti bajtársiasság nem pusztán szomszédságot, vagy egy rajba, szakaszba és századba való tartozást jelent. *A szovjet hadseregben a katonai bajtársiasság, mint már említettük, a haza szolgálatának magasztos és nemes célja által egyesített katonák eszmei közösségén alapul.*

Ez azt jelenti, hogy az alárendeltek kiképzésére és nevelé-

sére hivatott szovjet parancsnok nem hunyhat szemet a katonák közti viszony fogyatékoságai felett. Az alegységek és egységek életében előfordulhatnak olyan esetek, amikor a katonák közti baráti kapcsolatok nem elvi alapon jönnek létre, hanem annak a kispolgári szemléletnek a talaján, amely úgy fogja fel a barátságot, hogy a szovjet katonához méltatlan egyes cselekedeteket el kell titkolni a parancsnok előtt. Az ilyen barátságnak semmi köze az igazi katonai bajtársiassághoz. Helyesen járnak el azok a parancsnokok és politikai tisztek, akik, effajta tényekkel találkozván, nyilvánosságra hozzák azokat, s az alegység egész aktiváját harcba indítják a helytelenül értelmezett bajtársiasság ellen. Magától értetődik, hogy a hamisan értelmezett bajtársiasság káros következményeinek megszüntetése érdekében egyes esetekben célszerű fegyelmi fenytések alkalmazása is. A katonai bajtársiasság megszilárdítása különösen fontos akkor, amikor az egységhez, vagy a hajóra megérkeznek az újoncok. A parancsnokokra és a politikai tisztekre ilyenkor az a feladat hárul, hogy minél előbb beolvasszák az újoncokat a katonai kollektívába, s kiterjesszék rájuk annak egészséges erkölcsi befolyását. Igen nagy jelentőségű az, hogy helyes viszony alakuljon ki a régi és fiatal katonák közt. Meg kell óvni az újoncokat a fegyelmezetlen katonák káros hatásától, közel kell hozni őket a kiképzésben és a szolgálatban kiváló eredményeket elérő régi harcosokhoz, s meg kell magyarázni nekik a katonai bajtársiasság követelményeit. Már az első naptól kezdve arra kell törekedni, hogy az újoncok büszkéek legyenek arra az egységre, vagy hajóra, ahol szolgálniuk kell. E momentumok figyelembevételével kell meghatározni az új katonák és matrózok szolgálati beosztását, amely afféle szervezeti előfeltétele a baráti katonai kollektíva létrehozásának.

3

A katonai bajtársiasság szilárdsága, erkölcsi hatásának ereje sok tekintetben attól függ, mennyire fejlett a közvélemény az alegységnél és a csapatnál. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy ott, ahol sikerült kialakítani széleskörű közvéleményt, keve-

sebb a fegyelemsértés, sikeresebb a harci és a politikai kiképzés. S viszont azoknál az alegységeknél, ahol a közvélemény nem elég fejlett, a parancsnokoknak és a politikai tiszteknek sok energiát kell pazarolniuk a fegyelem „gyenge pontjai” elleni harcra. Ráadásul azok az erőfeszítések, amelyeket nem támogat az egész kollektíva, nem mindig érik el a kívánt eredményt.

A parancsnokok és a politikai tisztek a közvélemény helyes felhasználásával olyan egészséges erkölcsi légkört alakíthatnak ki, amelyben lehetetlen a katonai rend megsértése. A parancsnokoknak és a politikai tiszteknek arra kell törekedniük, hogy a kollektíva ítéljen el minden olyan tettet, amely összeegyeztethetetlen a katonai eskü és a szabályzatok követelményeivel, a kommunista erkölcs normáival.

A kollektíva közvéleményének kialakításában fontos szerepet játszik az elvtársi bírálóat. A hadsereg, mint ismeretes, sajátos szervezet, amely a maga külön törvényei szerint él és működik. A hadseregben tilos minden olyan cselekmény, amely a parancsnok tekintélyének aláásására irányul. Az előljáró parancsait és utasításait az alárendeltek nem bírálhatják. Az egy személyi vezetés elve azonban nemcsak nem zárja ki, hanem szükségszerűen feltételezi az elvtársi bírálóat széleskörű kifejlesztését, hisz annak óriási nevelő hatása van. A bírálóat segítségével eredményesen harcolhatunk a katonai fegyelem megsértői ellen, azok ellen, akik besározzák a szovjet katona becsületét és méltóságát. Az SZKP Központi Bizottsága ezért a hadsereg és a hajóhad pártszervezeteinek adott utasításaiban arra kötelezi a kommunistákat, hogy a taggyűléseken bátran bírálják a személyi állomány kiképzésében és nevelésében tapasztalt fogyatékokat, s ezzel segítsenek a parancsnokoknak minden olyan jelenség megszüntetésében, ami akadályozza a csapatok harci kiképzésének javítását, az alegységek és a csapatok további egybeforrasztását.

A parancsnokok és a politikai funkcionáriusok egyik legfontosabb feladata, hogy az elvtársi bírálóat kifejlesztése útján széleskörű közvéleményt alakítsanak ki. *Ennek érdekében a katonákat elvi következetességre, bajtársaik helytelen cselekedeteinek elítélésére kell nevelnünk.* A szolgálati szabályzatnak

abban a pontjában, amely felsorolja a katona (a matróz) kötelességeit, ez áll: „...Tartsa vissza bajtársait a méltatlan cselekedetektől”. Sajnos a szolgálati szabályzatnak erről az előírásáról egyesek néha megfélelkeznek. Előfordul, hogy a katonák bajtársaik szeme láttára követnek el fegyelemsértéseket. Egyes katonák és matrózok azonban nem törődnek a szovjet katona becsületét sértő esetekkel, semmit sem tesznek azok megelőzése végett. Hogy a katonákban kineveljük a bajtársaik magatartásáért való felelősség érzését, a legszigorúbban meg kell fenyítenünk azokat, akik nem teljesítik a szolgálati szabályzatnak azt a követelményét, hogy minden katona köteles fenntartani a katonai rendet, óvni a szovjet katona becsületét és méltóságát.

Az elvtársi bírálat fejlesztésének, a közvélemény erősítésének, következésképpen a kollektíva összekovácsolásának igen jó eszközei a katonák és a matrózok kötelességteljesítésével foglalkozó nyílt párt- és Komszomol-taggyűlések, valamint a személyi állomány gyűlései. Ezeken gyűléseken nyilvánosan elítélik a fegyelmezetlen és rendbontó katonákat. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy ezeknek a gyűléseknek csak akkor van nevelő hatásuk, ha az alegység egész kollektívája és elsősorban a tisztikar jól felkészül rájuk. El kell érni, hogy a gyűléseken a felszólalások élesek és elviek legyenek, hogy a maradi nézetek képviselői s még inkább a méltatlan cselekedetek elkövetői közül senki se vonhassa ki magát a közvélemény hatása alól. Különösen nagy követelményeket támasztunk a parancsnok vagy politikai tiszt felszólalásával szemben. Nem lehet hasznos az olyan gyűlés, ahol a parancsnok szárazon kifejti az alárendeltekkel szemben támasztott követelményeit, s nem támaszkodik a közvéleményre.

Mindezt nagyon fontos hangsúlyoznunk azért, mert a csapatok életének tapasztalatai azt mutatják, hogy sokszor helytelenül, egyoldalúan szervezik meg azokat a gyűléseket, amelyeken a nevelés problémáit vitatják meg. A parancsnokok, vagy politikai tisztek a Komszomol-szervezetek nyílt taggyűlésein gyakran csak azt a közvetlen célt tűzik maguk elé, hogy a nyilvános bírálat tüzét a katonai rend közvetlen megsértői ellen irányítsák. Megfélelkeznek a kérdés másik oldaláról — az egész kollektíva neveléséről. A nevelési folyamatnak ezt a két olda-

lát, amelyet a kommunista párt mindig hangsúlyoz, állandóan szem előtt kell tartaniuk a parancsokoknak, a párt- és a Komszomol-vezetőknek, akik különféle tömeggyűléseket kezdeményeznek és szerveznek. A gyűlésen a fegyelemsértők mellett jelen vannak azok is, akik „rokonszenveznek” velük, vagy elnézik cselekedeteiket, beletörődnek magatartásukba. Vannak olyanok is, akiknek csak ahhoz van bátorságuk, hogy szemtől szembe ítélik el bajtársukat, de ezt nem merik megtenni a gyűlés szónoki emelvényéről. Ezért fontos, hogy azokat a Komszomol-gyűléseket, amelyek napirendjén nevelési kérdések szerepelnek, gondosan előkészítsék, s azokon ne csak a „hivatásos” szónokok hallassák szavukat. A hanyag katonákra, a katonai élet szabályainak megsértőire gyakorolt hatás csakis ebben az esetben válik egyszersmind az egész kollektíva nevelésévé.

Ebből a szempontból tanulságos az egyik élenjáró alegység nyílt Komszomol-gyűlésének tapasztalata. A gyűlés jelszava ez volt: „Szolgáljuk hazánkat úgy, ahogy Alekszandr Matroszov szolgált”. A gyűlés megszervezését a következő eset tette szükségessé. Az egyik komszomolista katona súlyos vétséget követett el, kimaradásról több órát késett. Magatartásában addig is sok kifogásolnivaló volt. Nem törődött a tanulással, hanyagul látta el a szolgálatot, nagyképű volt bajtársaival szemben, s ő szeretett volna a „vezér” lenni az alegységnél. E mellett azonban jóképességű katona volt, s szép eredményeket érhetett volna el. A Komszomol-szervezet vezetősége sokszor beszélgetett vele, parancsnokai is megpróbálták jobb belátásra bírni, néhányszor meg is fenyegették, de semmi sem segített. Az alegység parancsnoka ekkor elhatározta, hogy a közvélemény erejével próbál rá hatni. Erre annál is inkább szükség volt, mert a fegyelmezetlen katonának sikerült afféle „dicsfényt” teremtenie maga körül a legelmaradottabb katonák körében. „Ügyes fickó” hírében állt, akinek minden sikerül, s egyesek tisztelettel néztek fel rá. Meg kellett szüntetni a helytelen hangulatot, szét kellett oszlatni a fegyelemsértők körül kialakult dicsfényt, s nevelési leckét kellett adni az egész kollektívának. Az alegység parancsnoka azt javasolta a Komszomol-szervezet titkárának, hogy tartsanak Komszomol-gyűlést, s elmondta neki a gyűlés előkészítésével kapcsolatos elgondolását. A parancsnok

arról is gondoskodott, hogy a gyűlésen a század kommunistái is részt vegyenek.

...A beszámoló után a gyűlésen élénk vita indult meg. Ugy látszott minden rendben megy. Az alegység parancsnoka azonban nem volt megelégedve a gyűlés menetével. Nyugtalanította az, hogy a kérdés megvitatásában főleg az aktivisták vettek részt, s a személyi állomány „középrétege” — az alegység katonáinak többsége — hallgatott. Láttá, hogy ha nem következik be fordulat a katonák e részének hangulatában, akkor a gyűlés nem éri el célját. Szót kért. A jelenlevők nagy figyelemmel hallgatták. Beszédéből hiányzott az ilyenkor szokásos kioktató hangnem, a „ledorongolás”. Ez a beszéd, amelyet elejétől a végéig az alegység harci tökéletesítéséről és fegyelmének megszilárdításáról való gondoskodás szelleme hatott át, kifejezte a parancsnoknak azt a mélységes hitét, hogy a kollektíva erős, s képes kedvező erkölcsi hatást gyakorolni a fegyelmezetlen katonákra, még a „javíthatatlanokra” is.

— Arról beszéltek — mondotta, hogy alegységünkben vannak olyan katonák, akiken nem fog semmi, akikre nem hat az elvtársi bírálat. Én azt hiszem ez nem így van. Elvégre szocialista társadalomban élünk, ahol a kollektíva érdekei mindeinek fölött valók. Valóságos erkölcsi nyomoréknak kell lenni ahhoz, hogy valaki ne törődjön a bajtársai véleményével, teljesen semmibe vegye bírálatukat. Hiszen a bírálatnak nálunk nem az a célja, hogy ízekre szedjük és megsemmisítsük az embert. Segíteni akarunk bajtársunknak hibái felismerésében, abban, hogy erkölcsi szempontból felemelkedjen az egész kollektíva érdekeinek színvonalára. A becsületes és a nyílt bírálat az igazi bajtársiasság szerves része. Erre tanít bennünket a kommunista párt. Kirov pl. azt mondta: „Bűnös lesz mind-egyikük, aki ilyen vagy olyan megfontolásból úgy okosodik, hogy kényelmesebb hallgatni, mint beszélni, én nem bírálok senkit. Becsületesen, bolsevik módon, nyíltan bele kell néznünk az elvtársi, kommunista szempárba, s meg kell mondanunk: Te kedvesem vétettél, eltévelyedtél. Ha magad nem tudsz felemelkedni, majd én segítek. Ha nem megy a kezedenél fogva,

megragadom a hajadat. De mindent elkövetek, hogy megjavítsalak”.¹

A parancsok felszólalása után megeredt a nyelvük azoknak is, akik korábban ilyen esetben célszerűbbnek látták a „semleges” álláspontot. Nem hallgattak a fegyelmezetlen katona „környezetébe” tartozók sem. Megértették, hogy vele együtt szembehelyezkedtek a kollektívával, s elismerték, hogy magatartásuk helytelen volt. Mit tehetett ezekután a gyűlés „főhőse”? Ha nem válaszol a bírálatra, nevetséges helyzetbe kerül, végérvényesen elveszti bajtársai bizalmát. Az egyhangú erkölcsi elítélés légkörében megérezte, hogy tovább nem viselkedhet így, beismerte hibáit, s megígérte, hogy megjavul. S be is tartotta adott szavát.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a gondosan előkészített gyűlés, vagy beszélgetés, igen hatékonyan járul hozzá az alegység és az egység katonai bajtársiasságának megszilárdításához, a közvélemény nevelő szerepének fokozásához. A párt és a Komszomol-gyűléseken elhangzó jó szándékú bírálat nemcsak nem rontja a katonák közti viszonyt, hanem még közelebb hozza őket egymáshoz, fokozza az egész személyi állomány harci egybeforrottságát, s fontos szerepet játszik a katonák erkölcsi nevelésében.

3. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY NEVELÉSE AZ ALEGYSÉG, AZ EGYSÉG ÉS A HAJÓ BECSÜLETÉÉRT VÍVOTT HARC SZELLEMEBEN

1

A katonai kollektíva erejének és életképességének fő feltétele a személyi állomány katonai és politikai ismereteinek szakadatlan gyarapodása, harci képzettségének állandó tökéletesedése. Ennek a követelménynek a teljesítése döntő mértékben

¹ Kirov válogatott cikkei és beszédei, 103. old., oroszul.

függ a parancsnokoktól és a politikai tisztektől, attól, hogy mennyire tudják mozgósítani alárendeltjeiket szolgálati kötelességük mintaszerű teljesítésére. Ezen a téren az a fő feladatuk, hogy felkeltsék a katonák érdeklődését katonai szakmájuk iránt, felelősségérzetüket az egész alegység sikereiért, a kollektíva becsüléséért.

A szovjet hadseregben a kollektíva becsülete a katonai kötelesség mélységes tudatán és a közös ügyért viselt felelősség érzésén alapul. A kollektíva becsülete nem áll ellentétben az egyes katona személyi becsületével, hanem teljes harmonikus összhangban van vele. A szovjet katona egyéni méltóságának az a mércéje, mennyivel járul hozzá az alegység, a csapat harc-képességének fokozásához. A katonai kollektíva becsülete a harcos saját becsülete, dicsősége. Mindenki tudja milyen tisztelet és megbecsülés övezi a hadseregben és a hajóhadnál a harci és politikai kiképzésben kiváló eredményeket elérő katonákat, az élenjárókat, akik minden erejüket és akaratukat katonai kötelességeik teljesítésére fordítják. Az egyéni dicsőséget a kollektíva sikereinek gyarapítására irányuló szívós és önfeláldozó munkával szerzik meg. Ezért mondta Frunze, hogy a szovjet katonai nevelés feladatait akkor tekinthetjük megoldottnak, ha a katonákat áthatja az egység és az egész hadsereg iránti szeretet érzése, ha büszkék lesznek rá, hogy tagjai lehetnek hadseregünknek, örülni fognak sikereinek, s keseregni fognak kudarcai felett.

E fontos feladat megoldását a Szovjet Fegyveres Erőknél megkönnyíti az, hogy nálunk nincs ellentét az egyes személy érdekei és az egész kollektíva érdekei között. Az egyéni méltóság érzése a szovjet katonában az egységre, a hajójára, a kiképzési eredményeire való büszkeségével együtt fejlődik ki. Nálunk is akadnak azonban olyan emberek, akik egyéni érdekeiket mindenek fölé helyezik, s akik az egyéni dicsőség hajhászásában készek semmibe venni a katonai bajtársiasság érdekeit, s megfélemeznek társadalmi kötelezettségeikről. Ez előbb, vagy utóbb a katonai becsület elvesztéséhez vezet.

A katonai becsület érzése és az alakulatra való büszkeség a harci és politikai kiképzési tervek teljesítéséért, a fegyelem és a rend megszilárdításáért vívott aktív harc folyamán ala-

kul ki a katonában. Emellett döntő jelentőségű az, hogy mennyire ismeri fel saját mindennapi munkájának összefüggését, a kommunizmus építésének, hazánk védelmi képessége fokozásának általános feladataival. Az a katona, aki tiszttában van azzal, hogy a szocialista haza biztonságának fokozására irányuló erőfeszítései a nép közös erőfeszítéseinek részét alkotják, mindig lelkiismeretesen teljesíti kötelességét, kiváló eredményeket ér el a kiképzésben és a szolgálatban, megbecsüli a katonai bajtársiasságot, óvja alegysége, egysége, vagy hajója becsületét.

A katonáknak a kollektíva becsületéért vívott harc szellemében való nevelése szempontjából igen fontos, hogy a személyi állomány elé helyesen és idejében tűzzünk ki vonzó célokat, amelyeket pedagógiánkban „távlati céloknak” nevezünk. A szovjet emberek életének és tevékenységének törvénye az állandó előrehaladás, az újabb és újabb sikerekért való harc.

A csapatok tapasztalatai kétségbevonhatatlanul igazolják e megállapítás helyességét. Ott, ahol az alegységek, vagy egységek nemcsak a mának élnek, hanem szervezeten és tudatosan küzdenek a harckészség további fokozását célzó távlati tervek megvalósításáért, a személyi állomány aktívan támogatja parancsnokainak alkotó erőfeszítéseit. Az ilyen alakulatok katonái féltve őrzik kollektívájuk becsületét, s minden erejüket latba vetik, hogy mindig az élenjáró alegységek, egységek és magasabb egységek közé tartozzanak. Példaként az egyik egység aknavető ütegének esetét emeljük ki, amelyről annak idején sajtónk is hírt adott.

Az üteg löversenyen vett részt, s a magasabbegységen belül az első helyen végzett. Az aknavetőököknek gratuláltak a pompás eredményekhez, s azt kívánták nekik, hogy továbbra is sikerrel védjék ezredük becsületét. A parancsnok azonban valamilyen belső nyugtalanságot érzett. Nem elégitették ki a pillanatnyi sikerek. Ez az érzés átragadt valamennyi alárendeltjére is.

Az alegységénél újult erővel indult meg a küzdelem a harci és a politikai kiképzés színvonalának javításáért. Közölték a személyi állománnyal, hogy ha még jobb eredményeket ér el a lövészetben, nagyobb szabású versenyeken is indulhat. Ez a távlat igen vonzó volt az üteg valamennyi katonája számára, s

céltudatossá tette munkájukat. A kollektíva becsületéért folytatott harcban megnyilvánult a katonai bajtársiasság óriási ereje. A fejlettebbek segítettek a rászorulóknak. Az élen a kommunisták és a komszomolisták jártak, akik példát mutattak a kiképzésben és a szolgálatban.

Az aknavetősök harci művészete szakadatlanul tökéletesedett. Mint várható is volt, munkájuk nem veszett kárba. Az üteg kiváló értékelést kapott a következő szemlén, s engedélyezték, hogy részt vegyen a katonai körzet aknavetőseinek versenyén. Az üteg ezen a versenyen is első helyezést ért el.

Azt hihetnénk, hogy ilyen siker után bizonyára kissé csökkentették a kiképzés feszítettségét. Az ütegpárancsnok azonban más véleményen volt. Megértette, hogy ha megállnak a fejlődésben, akkor elmaradnak, s veszélyeztetik a kollektíva sikerét. A versenyen ezért figyelmesen tanulmányozta az élenjáró parancsnokok tapasztalatait, hosszasan beszélgetett a kiképzés és a nevelés mestereivel, s gondosan összegyűjtött mindent, amit hasznosnak tartott a lökiképzésben.

A parancsnok új feladatot tűzött ütege elé: ki kell vívni azt a jogot, hogy az alegység részt vehessen az országos löversenyen. E feladat megoldása fontos szakasz volt a személyi állomány szélesebbkörű erkölcsi-politikai nevelése és összekovácsoltságának megszilárdítása útján.

Ismét megkezdődtek a kemény tanulás napjai. Az aknavetősök egyik nehézséget a másik után küzdötték le, s tovább tökéletesítették harci művészetüket. S csakhamar érkezett a boldog nap: az üteget az a megtiszteltetés érte, hogy részt vehetett a szovjet hadsereg legjobb aknavetős alakulatainak versenyén. S ez a nap újabb dicsőséget hozott az ütegnek. Személyi állománya a legerősebbnek bizonyult a legtapasztaltabb aknavetősök között, s ismét kivívta a megtisztelő első helyet.

E konkrét példából több fontos következtetést vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy hogyan, milyen eszközökkel erősíthetjük a katonai bajtársiasságot, nevelhetjük a személyi állományt a kollektivizmus szellemében. Példának megmutatja, hogy a katonai kollektíva a katonáknak, a tiszthelyetteseknek és a tiszteknek a kiváló kiképzési eredményekért vívott szívós, közös harca eredményeképpen kovácsolódik szilárddá. A szelle-

míleg erős katonai kollektíva lelke a parancsnok, az egyszemélyi vezető. A parancsnok közvetlenül szervezi a katonák kiképzését és nevelését, feladatokat tűz eléjük bizonyos időszakokra, s a párt-, Komszomol-aktívára és politikai apparátusra támaszkodva, harcra mozgósítja a személyi állományt a feladatok teljesítéséért. A katonákban e harc folyamán fejlődik ki a kollektíva becsületének tudata, s vele együtt erősödik harci egybeforrottsága is.

S viszont, ha a parancsnokok az első sikerek láttán megnyugszanak, nem ösztönzik további sikerekre alárendeltjeiket, megáll a katonai kollektíva fejlődése. A parancsnok közömbössége átragad az alárendeltekre és igen károsan hat a kiképzésre és a szolgálatra. Ilyenkor lankad az ügy iránti érdeklődésük, csökkennek eredményeik a harci és a politikai kiképzésben, s meglazul a fegyelem. De ennek az állapotnak az a legkárosabb következménye, hogy a személyi állomány szem előtt téveszti harci művészete további tökéletesítésének távlatát. Mindez elkerülhetetlenül arra vezet, hogy elsikkadnak az alakulat harci hagyományai, a katonákban gyengül a kollektivizmus érzése, megrendülnek a katonai bajtársiasság alapjai.

A katonai kollektíva életének és tevékenységének effajta pangását, megtorpanását írja le Zajcev és Szkulszkij a Távoli kikötőben című regényben. Ez a könyv művészi eszközökkel mutatja meg, hogyan hervadtak el fokozatosan az egyik sorhajó harci dicsőségének babérai. Zolotov, a hajó parancsnoka, az új iránti érzék híján lelkesedés nélkül dolgozott, s a bomlás veszélyébe döntötte a rábízott kollektívát. Miután elmozdították beosztásából, parancsnokától, Szerov ellentengernagytól, ezt kérdezte: „De hát ki tehet erről? Hát nem teljesítettem minden parancsot, minden követelményt, sőt a parancsnokság óhajait is? Nem ment nálam a kiképzés szigorúan a terv szerint? Nem értem!

— Igen, ezt nem könnyű megérteni — felelte neki parancsnoka. — Az okot nehéz közvetlenül egy-két tényben megtalálni. Nem a felületen van, hanem az ön tudatának legmélyén rejtőzik. ... Azt hiszem az a döntő, hogy milyen magasról nézünk a parancsokra és a követelményekre. Ha a holnap magaslatáról, a hajóhad óriási feladatainak magaslatáról néz, akkor sokat

lát, sokat tesz. Ha viszont nem emelkedik parancsnoki hídja fölé, forma szerint mindent pontosan teljesít ugyan, de lényegében közönyösen. Sekély vizeken fog hajózni. Megreked a tegnapi... Őn szem elől veszítette a távlatot, s nem volt lelke a kollektívájának. Ezért kezdett bomladozni a kollektíva, s állt meg fejlődése.”¹

A katonák kollektív szellemű nevelésében igen fontos szerepet játszhat a kiképzési és szolgálati eredmények megjavításaért indított verseny is. A harmincas évek második feléig, mint ismeretes, hadseregünkben szocialista versenyek folytak. Egyes katonák, egész alegységek versengtek egymással a harci és politikai kiképzésben való elsőségért, a fegyelem megszilárdításért stb. De akkor egyesek úgy találták, hogy a szocialista verseny ellenkezik a szabályzatok követelményeivel, s a versenyt megszüntették. Szó se róla, helytelen volt mechanikusan átvinni a polgári élet munkaformáit és módszereit a katonai kiképzés területére. De semmiképp sem tekinthetők helyesnek azok az erőfeszítések, amelyek a versengés szellemének megszüntetésére irányulnak. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, ami szovjet emberek vérévé vált, s tudatának elválaszthatatlan elemét alkotja. A szocialista verseny szelleme valójában tovább élt a hadseregben, s a szolgálati köteleességek tudatos teljesítésében, az élenjárókhoz való igazodásban, az elmaradók elvtársi segítségével jutott kifejezésre. Megnyilvánult különféle sportversenyeken, löversenyeken stb. A szocialista verseny felújítása a fegyveres erőknél elősegítette a harckiképzés minőségének megjavítását. A csapatoktól érkező hírek szerint a kiváló katonák száma szakadatlanul növekszik. Kétségtelen, hogy mindez kedvező hatással van a szocialista kollektívizmus, a katonai bajtársiasság megszilárdítására. A parancsnokok és a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek ezért jogosan tekintik a szocialista versenyt fontos nevelési eszköznek, s fel is használják azt a csapatok harci tökéletesítésére, a személyi állomány ama törekvésének kifejlesztésére, hogy harcoljon a kiváló alegység, egység, vagy hajó címének elnyeréséért.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a katonai kollektíva nevelésé-

¹ Zajcev és Szkulcszkij; Távoli kikötőben, 76—77. old., oroszul.

ben és egybeforrasztásában nagy szerepe van a parancsnoki igényességnek is. Az alegység, az egység nem kovácsolható izmos kollektívává, ha a parancsnok eltűri a lazaságokat, a katonai élet szabályainak megsértését. Sajnos, egyes parancsnokok kollektívájuk helytelenül értelmezett becsületéből kiindulva, olykor igyekeznek eltitkolni előljáróik előtt a kiképzés és a fegyelem fogyatékosságait. Szemet hunynak a személyi állomány által elkövetett vétségek felett, vagy ha megfenyítik az alárendeltet, fenyítését írásban nem rögzítik. Az ilyen kirokatpolitika rendkívül károsan hat az alárendeltek magatartására: gyorsan észreveszik, hogy a parancsnokuk hangja hamisan cseng, maguk is csak a látszatra kezdenek törekedni, s nem harcolnak többé alegységük igazi dicsőségének gyarapításaért. Nem segítheti elő a kollektíva becsületéért folytatott harc ügyét az sem, ha a parancsnok és az alárendeltek közt cimboraság alakul ki. Csakis igényes parancsnok vívhatja ki a személyi állomány tiszteletét, mozgósíthatja alárendeltjeit kezdeményezésre. A katonák a parancsnok szigorú igényességét jogosan tekintik gondoskodása megnyilvánulásának, s ezért nagy felelősségtudattal átérzik, hogy fáradhatatlanul gyarapítaniuk kell alegységük sikereit a harci és politikai kiképzésben.

Ezzel kapcsolatban beszélnünk kell a parancsnok és az alárendeltek közti viszony másik oldaláról is, nevezetesen arról, hogy a magas fokú igényességet párosítani kell a tapintattal, a katonai udvariassággal. Az igényesség nem azt jelenti, hogy a parancsnok mindig csak „emelt hangon” beszélhet beosztottjaival. Ez cseppet sem segítheti elő a személyi állomány összeforrottságát.

Szabályzataink megkövetelik a parancsnoktól, hogy legyen udvarias alárendeltjeihez, tartsa tiszteletben emberi méltóságukat, ne engedjen meg magának semmiféle durvaságot. A tiszt csakis e követelmény szigorú megtartásával vívhatja ki a katonák bizalmát, s teremthet kedvező feltételeket ahhoz, hogy az egész személyi állományt egységes, összeforrott kollektívává kovácsolja.

Az alakulat dicső harci hagyományainak népszerűsítése is hatékony eszköz arra, hogy a személyi állományt a kollektíva becsületéért vívott harc szellemében neveljük, s következésképpen megszilárdítsuk a katonai bajtársiasság szellemét. S ez érthető is, mert a hagyományokban az egy ezredhez tartozó katonák magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságai öltenek testet. A hősiesség magatartás példái, amelyek a szovjet katonai kollektívizmus rendkívüli erejét bizonyítják, igen nagy hatással vannak a katonák öntudatára és érzelmeire. A dicső harci hagyományok, amelyek a hajó és az egység egész személyi állományának közkincsévé, a katonák, a matrózok, a tisztesek, a tiszt-helyettesek és a tisztek magatartási normájává lettek, elősegítik a katonai organizmus összeforrasztását. Ezért túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a hagyományok ápolása nélkül nem folyhat helyes nevelés a hadseregben és a hajóhadnál.

Különösen nagy jelentőségűek a hagyományok az újoncnak a kollektívába való beolvasztása szempontjából. Az ezredhez érkező fiatal katonák mohón magukba szívják mindent, ami az ezred harci történetével kapcsolatos, megismerkednek e harci dicsőség élő hordozóival, s igyekeznek mindenben utánozni őket. S e téren természetesen nem szorítkoznak a pusztá beszélgetésekre, az egység haditetteinek egyszerű ismertetésére. Az új katonáknak érezniük kell, hogy örökösei és folytatói a dicső hagyományoknak, s kötelesek gyarapítani és fejleszteni azokat. Ezt azonban csak akkor érhetjük el, ha a harci hagyományok népszerűsítését nemcsak egyes évfordulók alkalmával végezzük, hanem szervesen beillesztjük a parancsnokoknak, a politikai szerveknek, a párt- és Komszomol-szervezeteknek a csapatok kiképzésére és nevelésére irányuló munkájába. „... Ezt annak rendje és módja szerint meg kell szervezni, nem kontár módra, hanem céltudatosan — mondta Kalinyin —, hogy minden újonc, amint megérkezik az ezredhez, ne csak az alakulat hadrendi számát ismerje, hanem egész harci történetét, összes hőseit és harci kitüntetéseit, a versenyeken és a had-

gyakorlatokon elért összes eredményeit, hogy büszke legyen ezredére, s mindenütt védelmezze becsületét.”¹

A harci hagyományok népszerűsítésének egyik legfontosabb formája a politikai foglalkozás. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy csapatainknál már jócskán szereztek tapasztalatokat abban a tekintetben, hogyan lehet a személyi állományt az alakulatok harci történetének ismertetésével kollektivizmusra nevelni. A tapasztalt foglalkozásvezetők felhasználják az egység harci hagyományait a katonai bajtársiasság erősítésére, olyan irányú nevelésre, hogy a katonák büszkék legyenek egységükre hajójukra. Az ilyen tisztek kezében a politikai foglalkozás az alárendeltek eszmei megedzésének eszköze, s annak segítségével harcra mozgósítják őket a kollektíva harci dicsőségének gyarapításáért, katonai becsületének megvédéséért.

A katonák és matrózok elragadtatva figyelik parancsnoikaikat és politikai tisztjeiket, amikor azok arról beszélnek, milyen önfeláldozó erőfeszítések árán született meg egyik vagy másik egység és hajó harci dicsősége, milyen nehéz utat jártak csapataink a Nagy Honvédő Háború éveiben. Különösen mély benyomást tesznek a személyi állományra azok a harctéri epizódok, amelyeket a kölcsönös bajtársi segítség példáiként említenek.

A politikai foglalkozások vezetői azonban nemcsak a múlt-ról, a háborús idők hőseiről beszélnek. Megemlékeznek a harci hagyományok folyatásáról és beszélnek arról, hogyan érik el az élenjárók sikereiket a harci és politikai kiképzésben. Nem hallgatnak azokról sem, akik hanyagságukkal rontják a kiképzési eredményeket, bomlasztják a fegyelmet, s megfeledkeznek a kollektívájuk becsületéről. Élénk véleménycsere alakul ki. A katonák, saját tetteiket a háborús hősök és a békés hétköznapiak hőseinek tetteivel összehasonlítva, gyakorlatilag használják fel a harci hagyományokat.

Sok tiszt a politikai foglalkozásokon emlékezteti a személyi állományt az egység megtisztelő elnevezésére, amelyet az el-lenséggel vívott harcokban tanúsított bátor helytállásáért kapott.

¹ Kalinyin: A kommunista nevelésről és a katonai kötelességről, 338. old., oroszul.

Az ezred neve emlékezteti a katonákat a hősi múltra, s arra ösztönzi őket, hogy méltó folytatói legyenek elődeik ügyének, vetekedjenek velük a harci dicsőségben. Az ezred neve a megbonthatatlan katonai testvériség szálaival köti össze az egész személyi állományt. „Csapajev katonái vagyunk”, „Szevasztopoliak vagyunk”, „Kantemir katonái vagyunk” — ezeket a szavakat büszkén ejtik ki a harcosok, és igyekeznek méltókká válni dicső elődeikhez.

Sikeresen használják fel a csapatoknál a nevelőmunka más formáit is. Az egységeknél és a hajókon pl. a katonákkal és a matrózokkal rendszeresen beszélgetnek a katonai zászló iránti hűségről, találkozókat szerveznek a személyi állomány és a Nagy Honvédő Háború hősei között, ünnepi esteken emlékeznek meg a harci hagyományokról stb. Több helyen dicsőség könyvbe jegyzik be az egység, illetve a hajó legjobb katonáinak nevét.

Ezeket az eszközöket használják fel a parancsnokok és a politikai tisztek a szovjet katonai bajtársiasság szellemének kialakítására és fejlesztésére, a katonáknak a szocialista kollektivizmus szellemében való nevelésre. Meg kell azonban jegyez-nünk, hogy a kollektíva nevelését soha sem tekinthetjük befejezett folyamatnak.

Ezt azért fontos hangsúlyoznunk, mert a katonai kollektíva évről évre megújul összetételében. Időről időre eltávoznak a régi katonák, s helyüket fiatalok foglalják el. Természetes, hogy a tapasztalt parancsnok nem hagyhatja figyelmen kívül ezeket a változásokat. A parancsnoknak minden szükséges intézkedést meg kell tennie annak érdekében, hogy megőrizze az élő magot s méltó katonákkal egészítse ki az aktívát. Új kiváló katonákat kell nevelnie, s gyarapítania kell a katonai szakma mestereinek sorait. Fáradhatatlanul kell munkálkodnia a régi és az új katonák közti barátság megteremtésén. Ilyen körülmények közt a fiatalok gyorsan beilleszkednek a kollektívába, s az gyorsan összeforr és folytatja lüktető életét.

Az egészséges katonai kollektíva kialakításának igen fontos feltétele az egységes, összeforrott tisztikar, amelynek nevelése az előljáró parancsnokok fő feladata. A tiszti család — akárcsak az egész katonai kollektíva — nevelése a harci és a politikai kiképzés során, az alegységnek, illetve az egységnek a fegyelem és a rend megszilárdításáért vívott mindennapos harcában történik. A parancsnok minden lépése — legyen az katonai játék, harcászati gyakorlat vagy felszólalás a taggyűlésen — a legközvetlenebb módon hat az alárendelt tisztekre, a tisztek egymás közötti kapcsolatára. Éppen ezért az előljáró parancsnok minden tevékenysége, hangvétele, a szolgálathoz, az alárendeltekhez való viszonya rendkívül nagy jelentőségű a csapat és a magasabb egység egész tiszti kollektívájának nevelése szempontjából. S minél inkább megfelel az előljáró parancsnok magatartása a szovjet katonai szabályzatok szellemének és követelményeinek, annál erősebb erkölcsi hatása az alárendelt tisztekre.

Nem lehetséges a tisztek igazán szovjet nevelése olyan kollektívában, ahol a parancsnoki kar tagjai nincsenek egymás iránt a legteljesebb bizalommal. Magától értetődik, hogy ilyen kollektívában jóval nehezebb a kiképzők és nevelők fejlődése és tökéletesedése.

A tiszti kollektíva megszilárdulása és fejlődése szempontjából nagy jelentőségű az, hogy az egységnél és a hajón helyes fegyelmi gyakorlat érvényesüljön. A Szovjet Fegyveres Erőknél a nevelés rendszere a parancsnokokkal és politikai tisztekkel szemben támasztott magas fokú igényességen alapszik. Ezt az elvet egyetlen kapitalista hadseregben sem fogalmazták meg olyan határozottan, mint a mi fegyveres erőinknél. S ez teljesen érthető is, mert országunkban a történelem során először hárulnak a tisztekre olyan magasztos és nemes feladatok, mint a szocialista haza védőinek kiképzése és nevelése. A szovjet tiszt, eszmei és szellemi arculatát tekintve, mérhetetlenül magasabban áll bármely burzsoá tisztnél. Az előljáró parancsok

szigorú követelményeiben, amelyek teljes összhangban vannak a kommunista erkölcs normáival, a hazánk érdekeiről; a Szovjet Fegyveres Erők állandó tökéletesítéséről való gondoskodás fejeződik ki. Éppen ezen az alapon biztosítjuk az állami jogi és az erkölcsi oldal egységét a szovjet katonai fegyelemben. A Szovjet Fegyveres Erők alegységeinél, egységeinél és hajóin a tisztek közti viszonyban érvényesülő szigor az elvtársi bizalommal párosul, s ez elősegíti a tisztii kollektíva egybeforrását.

A tisztii kollektíva helyes nevelésének egyik legfontosabb feltétele, hogy az egyszemélyi parancsnok helyesen értékelje az alája rendelt tisztek tevékenységét. Ebben a tekintetben az a legfontosabb, hogy a parancsnokot mindig és mindenben szigorúan elvi meggondolások vezessék, sohase vonjon le elhamarkodott következtetéseket a tisztek cselekedeteit és magatartását illetően, s ne tegyen olyan észrevételeket, amelyek sértik a tisztii méltóságot. Ezeknek a követelményeknek sajnos, nem minden parancsnok tesz eleget. Előfordul például, hogy a gyakorlatok értékelésekor az előljáró parancsnok az egyes beosztott tisztek által elkövetett hibák lényegének alapos és érthető megmagyarázása helyett a „ledorongolás” módszerét alkalmazza, mégpedig a tisztek alárendeltjeinek füle hallatára. Az ilyen módszer szöges ellentétben áll a szovjet katonai nevelési rendszer alapelveivel, s óriási károkat okoz.

Ha már a tisztii kollektíva neveléséről beszélünk, meg kell emlékeznünk az előljáró parancsnoknak a beosztott tiszt iránti figyelméről, tapintatáról, jóindulatáról is. A figyelmes előljáró nem feledkezik meg arról, hogy valamilyen módon megemlékezzen beosztott tisztje születésnapjáról, ellátogasson családjához, megismerkedjen életkörülményeivel, s megadja neki a szükséges segítséget egyéni problémái megoldásához. A parancsnoknak a tiszt egyéni élete iránt tanúsított figyelme szívélyes légkört alakít ki az alá- és fölérrendeltek között, erősíti a kölcsönös bizalmat és a harci egybeforrottságot, elősegíti a katonai kollektivizmus fejlődését. Az alárendelt tisztnek előljárójával való egyetlen meleg, baráti találkozása, különösen a fronton, örökre bevésődhet a tiszt emlékezetébe, s óriási hatást gyakorolhat rá.

A tisztikaron belüli helyes viszony nevelő hatásáról Belogorszkij vezérőrnagy például így nyilatkozik:

„Kezemet a szívemre téve állítom, hogy nem mindig vagyunk elég közel beosztott tisztjeinkhez. Az előljáróknak és a fölötteseknek elérhetőbbnek, egyszerűbbnek kell lenniük, gyakrabban kell érintkezniük az alárendeltekkel és a beosztottakkal fesztelen légkörben... Azt hiszem, néha túlságosan száraz ez a viszony, mondhatnám, túlteng benne a hivatalosság. Nézzük a tisztek egymáshoz való viszonyát. Ha szolgálati ügyről van szó, mindenki köteles pontosan teljesíteni a szabályzatok előírásait. De az étteremben ebéd közben vagy a tiszti házban pihenő alatt, amikor mindennapi kérdésekre terelődik a beszélgetés, miért nem szólítják keresztnevükön egymást? Vajon ez aláássa a parancsnok tekintélyét vagy megingatja az alárendelt fegyelmét? Szó sincs róla! Ellenkezőleg! Az engedelmesség csak fokozódik, mert fokozódik az alárendelt erkölcsi kötelessége parancsnokával szemben, aki tiszteletet tanúsít iránta. Fiatal koromban tizennégy évig szolgáltam a sok dicsőséget szerzett 5. Blinov-hadosztályban. Ebből 12 évet töltöttem abban az ezredben, amelynek Arhip Jakovlevics Satov volt a parancsnoka. Satov kiváló lovas volt, emléke soha nem fog elhalványulni. Satov a megfelelő körülmények között keresztnevünkön szólított bennünket. Néha mi is így fordultunk hozzá. A fegyelem mégis szilárd maradt. Az ezredparancsnok első szavára mind-egyikünk kész volt tűzbe menni. Bosszantó, hogy nem ápoljuk eléggé ezeket a jó hagyományokat. A napokban megkérdeztem egyik századparancsnokomat: »Hogy hívják az első szakasz parancsnokát?« Ijedten pislogott, elvörösödött, s azt felelte: »Elfelejtettem, tábornok elvtárs, rögtön megmondom« — s lapozni kezdett a füzetében... Hát mire jó az ilyesmi!”

Az egység, a hajó egészséges erkölcsi légkörének kialakítása különösen nagy jelentőségű a fiatal tisztek szempontjából, akik először lépnek a személyi állomány kiképzésével és nevelésével kapcsolatos önálló gyakorlati tevékenység útjára. Égető szükségét érzik az idősebbek erkölcsi és elvtársi támogatásának. A tiszti kollektíváról aszerint alkotnak ítéletet, hogyan fogadták őket az egységnél, az alegységnél.

Ám a dolog korántsem merülhet ki abban, hogy méltó fo-

gadtatást rendezzünk az alakulathoz bevonuló fiatal tiszteknek. Az újonnan érkezettek számtalan nehézséggel állnak szemben, amelyek hol az alárendeltek kiképzésével és nevelésével, hol egyéni életük berendezésével kapcsolatosak. Ezeknek feltétlenül szükségük van az idősebb parancsnok mindennapos gondoskodására. Sajnos, ezt a segítséget nem mindig és nem mindenütt kapják meg. Még mindig előfordul, hogy a barátságos fogadtatás után megfélemlenek a fiatal tisztekről, s magukra hagyják őket. Ennek következtében sokan közülük elcsüggednek a nehézségek láttán, s kicsúszik lábuk alól a talaj. Természetes, hogy ez semmiképp sem segítheti elő harci művészetük tökéletesedését, s fékezi az elvtársi viszony kialakulását a tiszti kollektívában.

Sajnos, az előljáró parancsnokok közül korántsem mindegyik érti meg e kérdés fontosságát. Sőt, a csapatélet tapasztalatai azt mutatják, hogy a szovjet tisztikar soraiban vannak még olyanok is (szerencsére nem sokan), akik a katonai rend szigorával magyarázzák az alárendeltjeikkel szemben tanúsított közömbösségüket és gorombaságukat. Erről tanúskodnak többek közt a Krasznaja Zvezdában közzétett levelek is. Sztaricin ezredes A baráti kéz melege című cikkére érkezett hozzászólások közt különös figyelmet érdemel Rjepin tiszt levele, amelyben a következőket olvassuk: „Előfordul, hogy egyesek a katonák iránt csak afféle szívességből, valamiféle egyéni kedveskedésből tanúsítanak figyelmet és jóindulatot. S az effajta jóindulathoz való jogot csak talpnyalással lehet kiérdemelni. Különben a kedvesség haraggá alakul át. Az ilyen emberek nem számolnak a közvéleménnyel. Minden bíráló szót, amely akár csak a taggyűlésen is éri őket, sértésnek vesznek. Hogy várhatnánk az ilyenektől őszinte figyelmességet? Odáig sülyednek, hogy lábbal tiporják a legelemibb igazságosságot is!”

Az egyszemélyi parancsnok ilyen „munkastílusa”, amelyet annak idején Zsukov honosított meg a hadseregben és a hajóhadnál, szöges ellentétben van a szovjet katonai vezetés szellemével és elveivel. Az effajta jelenségek, bár mostanában már nem igen tapasztalhatók az egységeknél és a hajókon, nem tűrhetők a szovjet hadseregben és hajóhadnál. Ezek a tények, amelyek az egyszemélyi vezetés lényegének helytelen értelmezését

tükrözik, helyrehozhatatlan kárt okoznak a tisztek kollektív szellemű nevelésének, aláássák a bajtársiasság és a barátság alapjait. Az a parancsnok, aki így bánik alárendeltjeivel, nem lehet a tiszti kollektíva lelke. A SZKP Központi Bizottsága a szovjet hadseregben és hajóhadnál folyó pártpolitikai munka megjavításáról című határozatában erélyesen elítélte az emberekkel való rideg, adminisztratív bánásmódot, s felhívta a tiszteket és a tábornokokat az effajta jelenségek megszüntetésére.

Ezzel kapcsolatban a párt Központi Bizottsága újra meg újra hangsúlyozta, hogy elmélyültebben és rendszeresebben kell munkálkodni a katonai káderek eszmei-politikai színvonalának emelésén, a bolsevik elvi szilárdság szellemében való nevelésükön. Kommunista öntudat nélkül nem beszélhetünk komolyan a tiszti kollektíván belüli elvtársi kapcsolatok megszilárdításáról. Ezért különös megbecsülést és támogatást érdemelnek azok a parancsnokok és politikai tisztek, akik előadásokat rendeznek ilyen témákról: „A harci közösség és egybeforrottság a szovjet tiszt elidegeníthetetlen tulajdonsága”, „A harci bajtársiasság és a kölcsönös segítségnyújtás a győzelem elengedhetetlen feltétele”, „Az egység és a magasabb egység harci hagyományai”, s ünnepi estek keretében szervezik meg a különböző fegyvernemű tisztek találkozóit a Szovjetunió Hőseivel stb.

A tiszti kollektíva nevelésének igen fontos eszközei a tiszti becsületbíróságok. Ezek a bíróságok mint a tiszti közvélemény szervei, arra hivatottak, hogy megvédjék a szovjet tiszt méltóságát és becsületét. A bíróság rendszerint nyilvános ülésen tárgyalja az ügyeket, s ezeken jelen lehet minden tiszt, akinek rendfokozata nem alacsonyabb azon tiszt rendfokozatánál, akinek az ügyét vizsgálják. A becsületbíróság megelégedhet a tiszt tettének kivizsgálásával, nyilvános feddésben vagy megrovásban részesítheti, de javasolhatja egy rendfokozattal való visszavetését, vagy tartalék állományba helyezését is. A katonai akadémiák becsületbírósága kérheti az illető tisztnak az akadémiáról való eltávolítását. Az ítéletet a becsületbíróság tagjai nyílt szavazással, szótöbbséggel hozzák, s a tiszti gyűlésen való kihirdetésről a parancsnok dönt. A tiszti tekintély megóvása

érdekében azonban ügyelni kell arra, hogy a tiszt tettét és a becsületbíróság ítéletét csak a tisztikar ismerje.

A becsületbíróság illetékességébe tartozó ügyek körét a tiszti törvény körvonalazza. A tiszti becsületbíróságok feladata „azoknak a cselekedeteknek a kivizsgálása, amelyek méltatlannak a tiszti ranghoz, sértik a katonai becsületet, vagy összeegyeztethetetlenek a kommunista erkölcs fogalmával”.

Az egyik alakulat tisztje például huzamos időn keresztül olyan erkölcstelen cselekedetet követett el, amelyek sértik a katonai becsületet. Sokat kellett „bajlódnia” vele az ezredparancsnoknak, politikai helyettesének, a pártvezetőségnek, amíg a tiszt megjavult. A befolyásolás legkülönbözőbb eszközeit alkalmazták, de a leghatásosabbnak a becsületbíróság bizonyult. A nagyszámú tiszt jelenlétében, nyilvános ülés keretében megtartott tárgyalás rendkívül nagy hatással volt rá. Becsületesen és kertelés nélkül elismerte, hogy cselekedetei méltatlanok a szovjet tiszthez. A becsületbíróság megelégedett egyszerű dorgálással, mivel látta, hogy a nevelési célt már a tárgyaláson elérte. Az illető tiszt az ezredparancsnok politikai helyettesével folytatott beszélgetés során kijelentette, hogy a becsületbíró-sági tárgyalás komoly erkölcsi megpróbáltatás volt számára, s a szigorú elvtársi bírálat, amely ott érte, valamint a bíróság határozata segítségére volt abban, hogy helyesen ítélje meg saját tetteit, s levonja a megfelelő következtetéseket további magatartását illetően.

Am számos tiszti becsületbíróság tevékenységében vannak még lényeges fogyatékok. Egyes alakulatoknál a parancsnokok és a politikai tisztek szinte teljesen megfelelnek a társadalmi nevelés e szerveinek létezéséről, s rendkívül ritkán veszik igénybe őket. Más egységeknél a tiszti becsületbíró-ságok válogatás nélkül tárgyalják az ügyeket, s ennek következtében lényegében elmosódik a határ a parancsnok és a tiszti közvélemény által alkalmazott nevelési eszközök között. Emellett gyakran hoznak indokolatlanul súlyos ítéleteket. Az ilyen gyakorlat ártalmas a tiszti káderek nevelése szempontjából.

Mint fogyatékoságot meg kell említenünk azt is, hogy a becsületbíróságok nevelő szerepét csak a méltatlan cselekedeteket elkövetők tudatára és magatartására való hatás eszkö-

zél használják. Ez abban nyilvánul meg, hogy „zárt ajtók mögött” tárgyalnak, s a bíróság döntéseit nem ismertetik a tisztekkel. Az ilyen eljárás kettős kárt okoz: csökkenti a bíróságnak a vádlottra gyakorolt erkölcsi hatását és kizárja az egész tiszti kollektíva nevelésének lehetőségét.

Természetes, hogy a becsületbíróságok munkájával kapcsolatban említett fogyatékok megszüntetése jelentősen növeli a becsületbíróságok nevelő szerepét, s ezzel elősegíti a szovjet katonai kollektívizmus további erősödését.

A csapatok erkölcsi szellemének erősítésével és fejlesztésével kapcsolatos kérdések vizsgálata megmutatta, hogy a Szovjet Fegyveres Erőknél a nevelési rendszer eszmei-politikai oldala az a legfőbb megkülönböztető sajátosság, amely valamennyi burzsoá katonai nevelési rendszer fölé helyezi. Elsősorban a magas fokú politikai öntudat teszi lehetővé, hogy a szovjet katonák mind háborúban, mind békeidőben sikeresen megoldják a legbonyolultabb feladatokat is. A politikai öntudat a szovjet hadsereg és hajóhad egyik döntő erőforrása.

A kommunizmus fennkölt ügye iránti hűség, a hazaszeretet, a szocialista társadalom hadseregének magasztos és nemes hivatásáról való meggyőződés a szilárd eszmei-politikai alapja valamennyi többi tényezőnek is, amely pozitívan hat a szovjet csapatok személyi állományának erkölcsi szellemére. A szovjet katonák tudatába behatoló marxista—leninista eszmék áthatják az egész katonai életet, döntő mértékben hatnak az egységek és a hajók fegyelmének és rendjének állapotára, meghatározzák a harcosoknak katonai szakmájukhoz való viszonyát, s megszilárdítják a katonai bajtársiasságot és testvériséget. A személyi állomány tudatossága az az eszmei-politikai fundamentum, amelyen csapataink harci tökéletesítésének egész ügye nyugszik. A szovjet katonák politikai nevelése ezért állt mindig és áll ma is a hadsereg és a hajóhad parancsnokai, politikai szervei és pártszervezetei figyelmének középpontjában.

A KÖNYVBEN ELŐFORDULÓ IDEGEN SZAVAK MÁGYARÁZATA

- aforizma** (görög) – velős mondás, rövid, szellemes megállapítás, mely valamilyen általános érvényű gondolatot fejez ki.
- amorális** (görög) – az erkölcsi elem híján való, erkölcstelen.
- annexió** (latin) – hozzácsatolás, elfoglalás, bekebelezés; valamely kisebb népnek vagy területnek egy nagyobb állammal való kényszerű egyesítése.
- antagonisztikus** (görög) – kibékíthetetlenül ellenséges vagy ellentétes.
- antipátia** (görög) – ellenszenv, idegenkedés.
- apolitikusság** (görög) – politika mentesség, a politikai kérdések iránti közömbösség.
- barbarizmus** (görög) – durvaság, műveletlenség, kegyetlenség, embertelenség.
- bandázs** (francia) – orvosi nyelven: kötés, valamilyen szervnek bizonyos helyzetben való megtartására; a sportban: vívásnál csukló-, hónalj-, nyakkötés; ökölvívásnál a kesztyűn belül az ujjakra csavart hosszú vászonszalag; műszaki értelemben acél- vagy gumiabroncs.
- biológia** (görög) – élettan.
- biológiai** (görög) – élettani.
- centralizáció** (latin) – központosítás.
- darwinizmus** – Charles Darwin (1809–1882) angol természettudós materialista elmélete, amely szerint valamennyi növényi és állati faj a természetes kiválasztódás útján egyetlen közös alapformából fejlődött ki.
- degradáció** (latin) – lefokozás, áthelyezés kisebb felelősséggel járó állásba.
- demagógia** (görög) – népámítás, az emberek félrevezetése, becsapása hazug ígéretekkel, hízelgéssel; izgatás, lázítás.
- dezorganizálni** (latin) – szétbomlasztani.
- differenciált** (latin) – különvált, kifinomult.
- dogma** (görög) – bizonyítás nélküli hittétel; minden kritika nélkül elfogadott tétel; életképtelen, megmerevedett tan.
- dogmatizmus** (görög) – kritikátlan gondolkodás, amely dogmákra támaszkodik.
- doktrina** (latin) – tudományos elmélet; tan, elv, rendszer.
- egoista** (latin) – önző, csak a saját érdekével törődő.
- egoizmus** (latin) – önzés, önszeretet.
- emóció** (latin) – felindulás, meghatódottság, izgatottság.
- epizód** (görög) – a fő témához nem szorosan tartozó cselekmény.
- epopeia** (görög) – hősköltemény.
- expansió** (latin) – általában: terjeszkedés, hódító törekvés; a fizikában: az anyag kiterjedése, tágulása.

- fanatizmus** (latin) – vakbuzgóság; rajongás egy eszme iránt, egyben türelmetlenség mások meggyőződésével szemben.
- funkció** (latin) – működés, tevékenység, munka, hivatás.
- globális** (latin) – összefoglaló, átfogó.
- harmonikus** (görög) – összhangzó, egyetértő, zavartalan.
- humanitás** (latin) – emberiség, emberhez méltó erkölcsi magatartás.
- ideál** (görög) – eszmény, mintakép, életcél, valamely törekvés célja
- illúzió** (latin) – érzéki csalódás, látszat, alaptalan remény.
- impozans** (francia) – hatást keltő, nagyszabású.
- individualista** (latin) – az individualizmus híve, szándékosan elkülönülő ember, aki nem törődik a közösség érdekeivel és igényeivel.
- individualizmus** (latin) – burzsoá szemlélet, amely az egyes személy önző érdekeit szembe helyezi a társadalom érdekeivel; a társadalmi jelenségek idealista felfogása, amelynek értelmében a társadalmi jelenségek egyes személyek, nem pedig a népek, tömegek, osztályok tevékenységének eredménye alapján jön létre.
- integritás** (latin) – sérthetetlenség.
- internacionális** (latin) – nemzetközi.
- intervencionista** (latin) – az erőszakos politikai beavatkozás, az intervenció híve; az intervenciót végrehajtó, az intervencióban részt vevő.
- izolacionista** (latin) – elkülönítési politikát folytató.
- kapituláció** (latin) – fegyverletétel, meghódolás.
- kategorikus** (görög) – határozott, feltétlen.
- koalíció** (latin) – egyesülés, szövetség.
- kollektív** (latin) – közös, együttes.
- kolonializmus** (latin) – gyarmatosító politika.
- koncentrálódni** (latin) – összpontosulni.
- koncentrált** (latin) – összpontosított; a vegytanban: sűrített, tömény
- koncepció** (latin) – felfogás, elgondolás.
- konfliktus** (latin) – összeütközés.
- konkurrens** (latin) – vetélytárs.
- kontingens** (latin) – valamely intézmény, szervezet személyi állományának rész, arány, hányad.
- korruptió** (latin) – társadalmi és politikai tényezők, illetve állami hivatalnokok megvesztegethetősége.
- kritérium** (görög) – megkülönböztető ismérv, próbakő.
- labilitás** (latin) – bizonytalan egyensúlyi helyzet.
- malthusianizmus** – Malthus angol pap és közgazdász reakciós túlnépesedési elmélete, amely szerint a lakosság szaporodása állítólag gyorsabb, mint a fogyasztási cikkek termelésének üteme.
- militarizmus** (latin) – a fegyverkezés és háborús készülődés reakciós politikája; katonai vezetők klikkjének uralma néhány kapitalista államban és az ország egész gazdaságának alárendelése a rablőháború céljainak.
- momentum** (latin) – pillanat, perc, mozzanat, részlet, tényező.
- morális** (latin) – erkölcsi, erkölcstani.
- motívum** (latin) – alapgondolat, indítók; a zenében: dallam, amelyre a mű felépül.
- organizmus** (latin) – élő test, élő szervezet: mindenfajta élőlény, köztük az ember is.
- paradox** (görög) – látszólag ellentmondó.
- paradoxon** (görög) – látszólagos ellentmondás.
- perspektíva** (latin) – a tárgyak ábrázolása a síkon úgy, hogy az ábrázolás megfeleljen nagyságuknak, a távolság következtében beállott látszólagos megváltozásuknak; a távoli tárgyak képe: a jövőképe, távlata.
- pessimizmus** (latin) – az a felfogás, amely szerint az egész világ rossz és az ember sohasem lehet boldog, hanem állandó szenvedés és gyötrelme az osztályrésze.
- potenciál** (latin) – átvitt értelemben egy személy, csoport vagy egy ország teljesítő képessége, teherbírása, ereje; a villamosságban: az elektromos feszültségnek az a foka, amely az elektromos, mágneses stb. mező állapotát az adott pontban jellemzi.

prakticizmus (latin) – az elméletet elhanyagoló, csak a gyakorlati problémákkal foglalkozó eljárás.

prognózis (görög) – bekövetkező tények előre meghatározása ismert adatok alapján. Az orvostudományban és a meteorológiában használt eljárás

pszichika (görög) – lelki.

pszichikum (görög) – a gondolkodás, a szellemi élet képessége, tenye

pszichológia (görög) – lélektan.

pszichológiai (görög) – lélektani.

radikális (latin) – gyökeres, teljes, kiméltelen, szélsőséges irányzat

reakálás (latin) – visszahatás az érzékelt benyomásra.

realizálás (latin) – megvalósítás.

reprodukálni (latin) – feleleveníteni, újra létrehozni

szocialisztikus (görög) – betűragó; olyan ember, aki valamely tudománynak csak külső, formális részét sajátította el.

spontán (latin) – önként, ösztönös.

struktúra (latin) – szerkezet, alkat, felépítés.

szimpátia (görög) – rokonszenv, vonzalom.

szituáció (latin) – helyzet; a körülmények kapcsolata.

szociális (latin) – társadalmi.

szociálszovinizta (latin) – szocialista szólamokkal leplezett szovinizta

szociológia (latin) – a társadalomról szóló tudomány.

szoldateszka (olasz) – erőszakos katonai szellem, katonai uralom.

szolidaritás (latin) – eszmeközösség, közös-égyvállalás.

szubjektivist (latin) – aki tagadja az anyagi világ objektív létezését, egyet-
len valóságként az egyéni tudatot, a szubjektív (személyes) érzékelést
ismeri el; felfogása szerint a társadalom fejlődését nem objektív (a
tudattól függetlenül létező) törvényszerűségek, hanem szubjektív ténye-
zők határozzák meg.

szuverén (francia) – független, cselekvőképességében jogilag nem korlátozott.

tendencia (latin) – irány, irányzat, célzatosságra törekvés.

tezis (görög) – tétel, tantétel valamely tudományos mű eredményének
rövid összefoglalása.

totalis (latin) – teljes, mindent átfogó.

vulgárizálni (latin) – valamilyen tanítás magyarázatát rendkívüli módon le-
egyszerűsíteni, annak lényegét durván elferdíteni.

A szerzők előszava	— — — — —	5
I. fejezet:	A MARXIZMUS—LENINIZMUS A NÉPEK ÉS A HADSEREGEK ERKÖLCSI EREJÉ- NEK LÉNYEGÉRŐL ÉS JELENTŐSÉGÉRŐL A JELENKORI HÁBORÚBAN — — —	7
1. Az erkölcsi erő lényegének marxista— leninista értelmezése — — — — —		7
2. A háborúban ható erkölcsi erők pszichikai elemeinek jelentősége — — — — —		30
3. A tömegek politikai öntudatának szerepe a katonai győzelem kivívásában — — —		42
II. fejezet:	AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZE- REPÉNEK NÖVEKEDÉSE — A JELENKORI HÁBORÚK TÖRVÉNYSZERŰSÉGE — —	55
1. A jelenkori háborúk gazdasági alapjai és ezek hatása a népek és a hadseregek er- kölcsi erejére — — — — —		55
2. A háborúk politikai forrásai és az erkölcsi- politikai tényező szerepének növekedése —		67
3. A jelenkori háború sajátosságai és az er- kölcsi-politikai tényező szerepének növe- kedése — — — — —		78

III. fejezet:	AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ SZEREPE A JELENKORI BURZSOÁ ÁLLAMOK HÁBORÚIBAN — — — — —	98
1.	Az imperialista államok erkölcsi lehetőségei háború idején — — — — —	98
2.	Az erkölcsi-politikai tényező az első világháborúban és a Szovjet-Oroszország elleni külföldi katonai intervenció időszakában —	106
3.	Az erkölcsi-politikai tényező a második világháborúban és az azt követő háborúkban (Németország, Egyesült Államok, Anglia, Franciaország) — — — — —	118
4.	Az imperialista katonai ideológia nézetei a front és a hátszág erkölcsi-politikai megszilárdításáról a jövő háborújában —	136
IV. fejezet:	AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ A SZOCIALISTA HAZA VÉDELMEÉRT FOLYÓ HÁBORÚKBAN — — — — —	143
1.	A nép és a hadsereg erkölcsi erői fejlődésének legfontosabb sajátosságai a szocialista haza védelméért folyó háborúkban —	143
2.	Az erkölcsi-politikai tényező szerepe a szovjetköztársaság győzelmének biztosításában a külföldi katonai intervenció és polgárháború idején — — — — —	150
3.	Az erkölcsi-politikai tényező szerepe a szovjet hadsereg hátszágának megszilárdításában a Nagy Honvédő Háború alatt	158
4.	A Szovjet Fegyveres Erők erkölcsi szelleme és annak szerepe a fasiszta Németország és az imperialista Japán feletti győzelem kivívásában — — — — —	165
5.	A szovjet hazafiaknak az ellenség mögöttes területén vívott harca a szovjet társadalom hatalmas erkölcsi erejének bizonyítéka — — — — —	183

V. fejezet:	AZ ERKÖLCSI-POLITIKAI TÉNYEZŐ HATÁSA A KORSZERŰ FEGYVERES HARC MEGVÍVÁSÁNAK MÓDJAIRA — — —	192
	1. Az erkölcsi-politikai tényező és a hadászat	195
	2. A hadműveleti művészet és a hadműveletek erkölcsi-politikai biztosítása — — —	205
	3. A harcászat és a csapatok erkölcsi szelleme — — — — — — — — —	212
VI. fejezet:	A HADSEREGBEN VÉGZETT PÁRTPOLITIKAI MUNKA A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI SZELLEME ERŐSÍTÉSÉNEK ÉS FEJLESZTÉSÉNEK EGYIK LEGFONTOSABB ESZKÖZE — — — — — — —	223
	1. A pártpolitikai munka szerepe a csapatok erkölcsi szellemének fokozásában — —	223
	2. A személyi állomány eszmei-politikai nevelése az erkölcsi szellem erősítésének egyik legfontosabb feltétele — — — —	235
VII. fejezet:	A TUDATOS KATONAI FEGYELEM ÉS A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI-HARC NEVELÉSE — — — — — — — —	248
	1. A szovjet katonai fegyelem sajátosságai és hatása a csapatok erkölcsi szellemére a harcban — — — — — — — —	249
	2. A szigorú katonai rend jelentősége a csapatok erkölcsi-harci nevelésében — — —	257
	3. Az egyszemélyi vezetés elvének helyes érvényesítése a fegyelem és a rend megszilárdításának legfontosabb feltétele — —	270
VIII. fejezet:	A HARC KIKÉPZÉS, MINT A CSAPATOK ERKÖLCSI-HARC SZELLEME KIALAKÍTÁSÁNAK ESZKÖZE — — — — —	289
	1. A szovjet csapatok harckiképzésének nevelő hatása — — — — — — — —	289
		385

2. A csapatok kiképzése a korszerű háború követelményeinek figyelembevételével — a csapatok erkölcsi-harci megedzésének fontos feltétele — — — — —	300
3. Az erkölcsi-harci nevelés legfőbb sajátosságai a katonai kiképzés folyamán — —	319

IX. fejezet: A KATONAI KOLLEKTÍVA SZEREPE A SZOVJET KATONÁK ERKÖLCSI SZELLEMÉNEK ERŐSÍTÉSÉBEN ÉS FEJLESZTÉSÉBEN — — — — —	336
1. A szovjet csapat-kollektívizmus nagy erkölcsi erő — — — — —	336
2. A katonai kollektíva kialakításának módjai és eszközei — — — — —	352
3. A személyi állomány nevelése az alegység, az egység és a hajó becsületéért vívott harc szellemében — — — — —	362
4. A tiszti elvtársi kollektíva megszilárdítása — — — — —	372

A könyvben előforduló idegen szavak magyarázata — —	379
---	-----

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka

Felelős szerkesztő: Szűcs Miklós

Műszaki vezető: Olajos Tibor

Műszaki szerkesztő: Simon Sándor

Készült az MSZ 5601. sz. szabvány szerint

Terjedelme 24,25 (A/5) ív. Példányszáma: 3500

813—593086/1 – Zrínyi Nyomda, Budapest